

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10223

EPIZODN FUN MAYN LEBN

Abraham Reisen

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק

פון

אַברהם רייזען

ווילנע - 1929

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

אברהם רייזען

עפיזאדן פון מיין לעבן

(ליטערארישע ערינערונגען)

ערשטער טייל

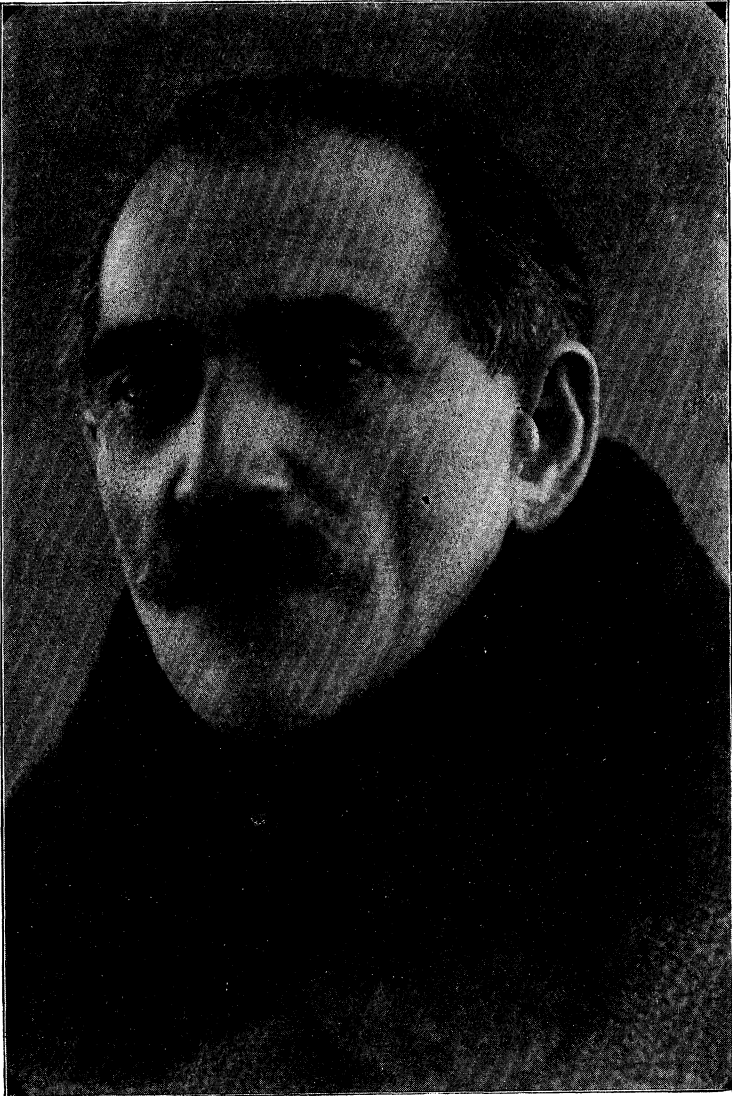
ווילנע - 1929

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

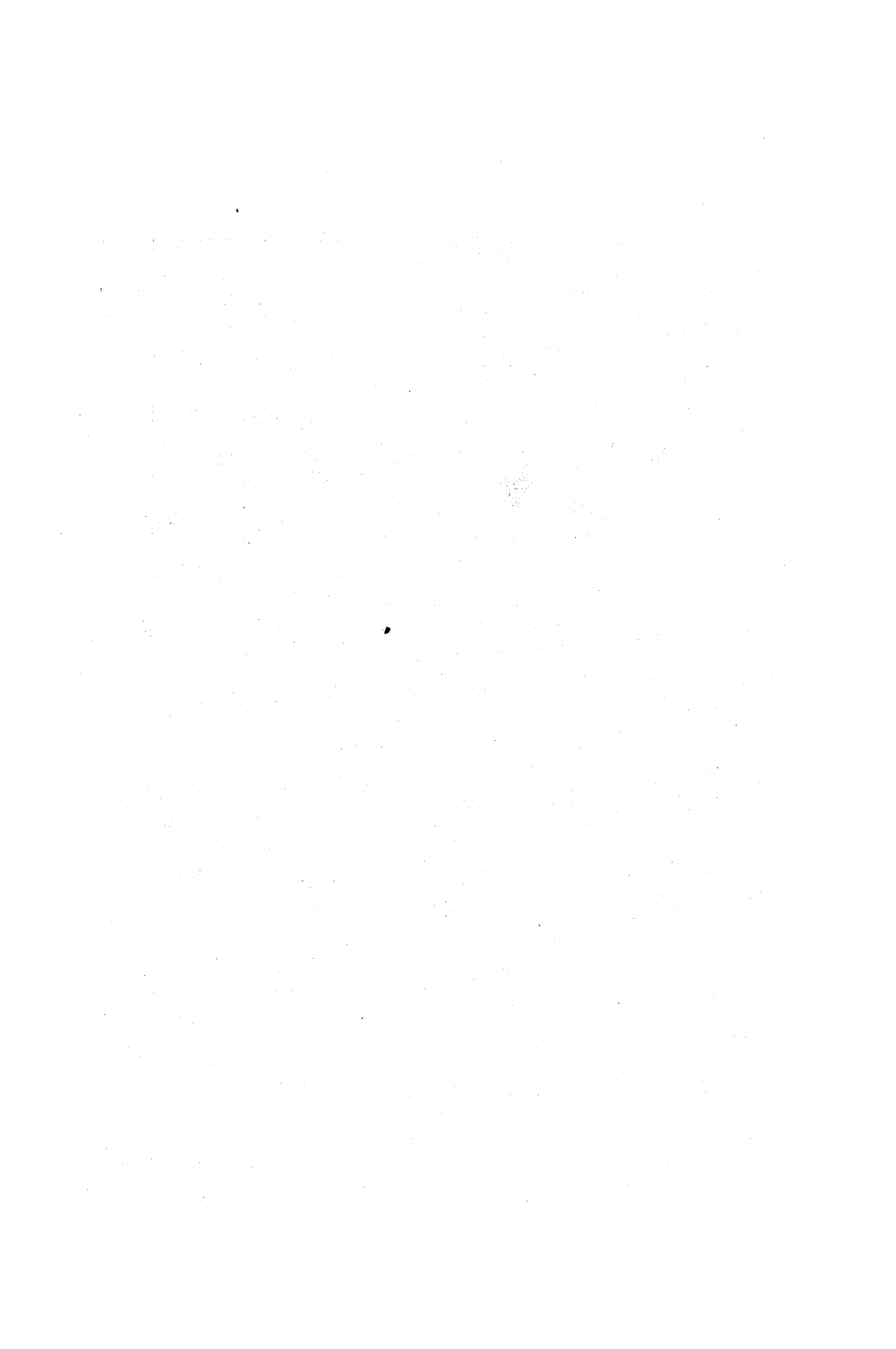

PRINTED IN POLAND

A. Reizen — „Epizodn fun majn ʔebn“. I
Drukarnia „Wyd. Wiʔeŋskie“ B. Kleckina, Wjlno.

אברהם רייזען

ערשטער קאפיטל

דאס אפאליקע ניט ליטערארישע שמעל. — מיין פאטער אלס איינזאמער דיכטער. — מיין פעטער הירש דער למדן, וויינע ספרים אין העברעיִשע ביכער. — מיין פאטערס דייטשע קלאסי-קער. — די פרוואַסע ביבליאָטעק. — יבנה"ז קומט אָן קיין קאָי-דענאָוו. — מיין ערשטע באַקאַנטשאַפט מיט אים. — די ליטעראַ-דישע אוצרות, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט. — מיין ערשטע ניט-געלונגענע „קאַרעספּאַנדענץ“ אין דער פעטערבורגער וואַכנשריפט „דאָס יודישע פּאַלקסבלאַט“. — די אַנמערקונג פון בייוו רעדאָק-טאָר ישראל לעווין. — מיין עגמת-נפש. — איך ווער ענדלעך אַ „קאַרעספּאַנדענט“.

וואָס מען זאָל אויף מיין געבורטשמעטל קאָידענאָוו ניט זאָגן — שטאַרק ליטעראַריש איז זי ניט געווען. מענטשן, וואָס זאָגן זיך אינמעקעסירן מיט דער ייִדישער ליטעראַטור, און מיט ליטע-ראַטור בכלל, זיינען געווען ווייניק... ניט קוקנדיק, וואָס קאָידענאָוו האָט זיך געפונען אינגאַנצן פינף רוסישע מייל פון מינסק — וואו עס האָבן געוואוינט אין יענער צייט אייניקע באַרימטע שריפטשטע-לער, אמת — מער העברעיִשע, און וואו עס האָבן זיך געפונען אַ צאָל ייִדישע בוכהאַנדלונגען, וואָס האָבן געהאַט אַ נאָמען אין דער ייִדי-שער וועלט — האָט מען אין קאָידענאָוו ווינציק-וואָס פון אַ שרייבער גע-וואוסט. איינציקע בלויז האָבן געוואוסט, אַז מיין פאָטער — וואָס איז אין יענער צייט געווען אַ סוחר, געהאַנדלט אויף אַ גרויסן שטייגער מיט תבואה און פלאַקס — אַז מיין פאָטער גיט זיך אָפּ מיט שרייבן. און אויך זיין ליטעראַרישן נאָמען אין שמעטל האָט ער זיך געמאַכט נאָך בחורווייז. נאָך דער חתונה האָט ער בלויז פון צייט צו צייט געשריבן אַ שיר און האָט עס אַמילן ניט געהאַט וועמען צו ווייזן. פלעגט ער זיך אליין מיט די פעסערע פון זיי קוויקן אין פרייע שעהן פון האַנדל און וואַכעדיקער זאַרג. מיין פאָטערס

העברענישע שירים און אויך אייניקע פראגמענטן אין פראזע האָט זעלבן ווער פון די שטעטלידיקע געזען. זיינע פאָר יוגנט-חברים וואָס האָבן יאָ געהאַט אַ ידיעה אין ליטעראַטור, האָבן אַזוי יענער צייט שוין אויסגעוואַנדערט; איינער פון זיי אין וואָלין, אַ צווייטער אין אַן אַנדער געגנט אין ווייזן רוסלאַנד, אַ דריטער קיין אַמעריקע. אַזוי נאָר געבליבן מיין פּאָטערס איינציקער און עלטערער ברודער הרש, וועלכער האָט, ניט קוקנדיק אויף זיין גרויס לומדות און פרומקייט, יאָ געהאַט אַ ליבע צו קורצע שורות און צו הע-כערער ליטעראַטור בכלל. אָבער מיין פּאָטער, אַ פריידענקער, האָט מיט זיין ברודער דעם פרומען און גרויסן למדן, הגם יענער איד געווען אַ טאַלעראַנטער ייד, ניט אָפט זיך געטראָפּן, כאַטש זיי האָבן געוואוינט אַ שטוב לעבן אַ שטוב.

מיט דער צייט בין איך, אַ צוועלפּעריק יינגל, געוואָרן זיין איינציקער לייענער און גרויסער פּאָרערער... בשתיקה פון טאָטן האָב איך שוין אַליין געשריבן, אָבער ניט קיין „שירים“, נאָר לידער און אויף יידיש... מינע לידער האָב איך אַ לאַנגע צייט דעם טאָטן ניט געוויזן, ערשטנס ווייל — יידישע און ניט קיין העברעישע... און צווייטנס האָב איך ניט גע-גלויבט, אַז זיי זיינען עפעס ווערט, דגם מיין באַבע פון דעם טאָטנס צד, אַ גוטמוטיקע יידענע, פאַר וועלכער איך פלעג יאָ אַמאָל פאַר-לייענען אַ ליד פון מיר, האָט זיי שטאַרק געשעצט און פאַר יעדן ליד האָט זי מיר אַפּילו געגעבן אַ פאַר קאַפּיקעס צו קויפּן, וואָס מיין האַרץ גלויבט אַליין. אַט טאַקע פון דער באַבען איז דער טאַטע דערנאָנען, אַז איך שרייב לידער און ער האָט מיך שטרענג גע-מוסרט:

— וואָס וועסטו האָבן דערפון. לערן בעסער שפּראַך...

דאָס האָט ער געמיינט העברעיש און רוסיש...

ער אַליין פונדעסטוועגן פלעגט אויך אָנשרייבן אַמאָל אַ ליד אויף יידיש און ער פלעגט עס, אמת, — מיט גרינגשעצונג, ווי אַ זאך, וואָס ער האַלט ניט פאַר צו וויכטיק, אין אַ פרייער צייט פאַרלעזן פאַר דער גאַנצער פּאַמיליע.

אין שמוב איז דעמאלט געוואָרן „יום-טוב“. מײן מוטער, שמענ-דיק אַ פאַרהאַרעוועטע, צוליב איר גרויסער ליבע צו די קינדער — האָט געוואָרפן אלע אַרבעט און מיט פאַרלייגטע הענט און מיט אַ גליקלעכן שמייכל אויף איר פאַר דער צײַט פאַרעלמערטן, אָבער שײנעם פנים פלעגט זי שלינגען יעדעס וואָרט און אפילו זיך שטיל צעלאַכן בײַ די הומאַריסטישע שמעלן. ווייל אויב אַ ליד אויף ייִדיש, פלעגט עם מוזן זײן הומאַריסטיש און וויציק. אויך איך און אַן-אָנדרעם מײן עלטערע שוועסטער האָבן אָנגעקוואַלן פון מײן פאַ-טערס ייִדישע לידער... און ער אליין פלעגט ביים פאַרלייגענען ווערן גאָר אַן איבערגעביטענער. זײנע שוואַרצע אויגן פלעגן אויפלייכטן מיט אַ באַזונדער פייערל און זײן טונקעלער פנים פלעגט באַקן-מען אַ פריידיקן אויסדרוק.

דאָך האָט דער פאָטער די ייִדישע לידער נישט אַזוי טייער גע-האַלטן, נישט אַזוי אָפּגעהיט ווי די העברעיִשע שירים. דאָס פעקעלע העברעיִשע שירים, וואָס האָבן זיך אָנגעוואַמלט פאַר יאָרן, האָט ער געהאַלטן אין דעם זיכערסטן פלאַץ און די פאַר ייִדישע לידער — בײַ זיך אין טאַש, ביז ער פלעגט זיי פאַרלירן. נאָר ווען די מאַמע פלעגט אמאָל מאַנען אַ געוויס ליד, וואָס איז איר ביים ערשטן מאל פאַרלעזן באַזונדערס געפעלן געוואָרן, פלעגט זיך אַרויסווייזן, אַז ער קען עם אויף אויסנווייניק, פלעגן מיר אים נאָך מער באַזונדערן.

אײסער דעם טאַטנס אײגענע שירים, — אין מאַנסקריפט נאָ-טירלעך, — איז אין שמוב קײן ייִדישע און העברעיִשע ביכער פּמעט ווי נישט געווען. ער-היום איז מיר אַ וואונדער, וואָס מײן פאַ-טער, וואָס ווען ער פלעגט נאָר קריגן ערגעץ אַ נייעס בוך, פלעגט ער צו אים אין די פרייע טעג פון האַנדל צופאַלן, ווי אַ דאָרשטי-קער צו אַ קוואַל, האָט נישט געהאַט קײן אײגן ביסל ביכער, אוי-סער עטלעכע אײנצלנע בענדער פון דײַטשע פּאָעטן. ווי איך דערמאָן זיך איצט, איז אײן באַנד — אָן טאַוולען און אָן אַ שער-בלאַט — געווען פון שילער און אַ צווייטער — פון געטע. וואו ער האָט געקראָגן די עטלעכע דײַטשע ביכער, האָב איך נישט געוואוסט, אָבער ווען אין הויז האָט זיך נישט געפונען קײן נײַ בוך, האָט דער

טאטע זיך באנונגט מיט די פאך דייטשישע און פלעגט זיי לייענען ווי נייע, און ביי יעדן מאָל לייענען אַנטדעקט אין זיי אַנדערע מיפֿ-קייטן. אַמאָל, אַז ער פלעגט ווערן שטארק נתפעל פון אַ סטראָפּע, צי פון אַ גאַנצן ליד, פלעגט ער מיך צורופן און זאָגן:

— דו פאַרשטייט אַפנים? ... דו האָסט געמעגט קענען בעסער דייטש, ווי דו קענסט...

און ער האָט מיר פאַרגלייענט פון שילערן „דאָס ליד פון דער האָפנונג“, וואָס איר רעפּרין איז דאָרט געווען בערך אזוי:

די וועלט ווערט אַלט, די וועלט ווערט יונג
און ס'שטרעבט דער מענטש פאַרבעסערונג...

אַז איך בין שוין געוואָרן דרייצן יאָר און מײן פאָטער האָט שוין אויסגעפונען אין מיר אַ שטיקל מבין, האָט ער מיך שוין אויסער זיינע העברעישע שירים מכבד געווען מיט אויסהערן דעם זעלבן שילערס „די גלאַקע“.

זיין התפעלות פון „דער גלאַקע“ איז געווען זייער גרויס. איך אליין, וואָס האָב שוין געלייענט אַ ביסל דייטש, וואָס מײן גוטער אָבער דאָן שטרענגער טאטע האָט מיך אליין געלערנט— דאָס איז געווען אַ דייטש, וואָס ער אליין האָט זיך אויסגעלערנט נאָך אַלס ישיבה-בחור פון משה מענדעלסאָנס דייטשער תנך-אי-בערועצונג, — איך אליין האָב אין יענער צייט אַווראי דאָס דאָזיקע גרויסע ליד אָפגעשאַצט.

אַמאָל פלעגט דער טאטע פרענגען אַ ניי רוסיש בוך, וואָס ער האָט געקראָגן ביי אַ רייכן יידן, וועלכער האָט געהאַט אַ געלערנטן זון. אַ פרעמד בוך מוז מען שוין אָפּהיטן און ער פלעגט זעלבן מיר געבן עס לייענען. סײַדן אַז דאָס בוך איז אים געווען זייער געפעלן, האָט ער זיך שוין נישט געקענט באַהערשן און פלעגט מיר ראָטן:

— נישקשה, מענסט עם אויך לייענען.

און טאָמער האָט ער דאָס בוך געדאַרפט אומקערן אין אַ פאַר טעג אַרום, האָט ער כאַטש מיר איבערגעגעבן די הויפּט-אידעע.

איין בוך פון די, וואָס ער האָט געפאַרנט בײַ דעם רײכן יידן, האָט געדױסן „פּײַסמאַ שלײַם-שלײַמאַזעלאַ“ (די ברױו פון שלײַם שלײַמאַזעל). און האָט פאַרירט אויף אַ סאַטירישן אופֿן די ״דיישע פּראַגע. מײן פּאַטערס אַנטציקונג פון דעם דאָזיקן בוך איז נאָר געווען אומפאַשרײבלעך... אָבער דאָס בוך איז געפאַרנט געוואָרן בלױז אויף איבער שבת, אזוי אז ער האָט זיך נאָר פּאַנונגט מיט איבערגעבן פאַר די הויזקע געוויסע שטאַרקע שטעלן. מײן טאַטנס שוואַרצע מילדע אויגן האָבן דעמאָלט פּאַוונדערט געפּינקלט. דאָס בוך האָט שאַרף קריטיקירט די רוסישע מלוכה און מײן טאַטע האָט זיי געזען נקמה.

ער האָט אונז אַפילו איבערגעגעבן, אז דער מחבר פון בוך איז אַ ייד, און דאָס האָט אים נאָך מער שטאַלץ געמאַכט. איבערהויפּט דאָס, וואָס אַ ייד האָט געשריבן רוסישע ביכער, האָט מײן טאַטן זייער אימפּאַנירט. אז ער האָט אַמאָל באַקומען בײַם זעלבן רײכן יידן לעוואַנדעס אַ ווערק — „איספּאַווער דיעלצאַ“ (דער ווידוי פון אַ מאַכער) איז ער געווען אזוי אַנטציקט, אז ער האָט גאַנצע מעג גערעדט מיט מיר וועגן בוך און וועגן מחבר... „ער איז פון מינסק... — האָט ער צוגעגעבן צום סוף מיט אַ גע-וויסן שטאַלץ — עס זײנען דאָ אַ סך אין מינסק, וואָס קענען אים...“

פון צײַט צו צײַט פלעגט קומען אין שטעטל אַ מוכר-ספרים, וואָס האָט אויך געהאַט העברעיִשע קלענערע ביכלעך און צווישן זיי אויך ״דיישע מעשה-ביכלעך. פון די ״דיישע פלעגט קײפן אַמאָל די מאַמע, אַמאָל די עלטערע שוועסטער; פון די העברעיִשע, אויב ס׳איז נאָר געווען עפעס רעכטס, האָט שוין דער טאַטע אויך געקײפט.

אָבער די אמתע העברעיִשע ביכער האָבן זיך גראָד געפונען בײַ מײן טאַטנס אויפֿנאָערמאַנטן ברודער, הירש דעם למדן. צווישן זיי צוויי ״אַרנאַנגען, האַסיף“ פון נחום סאַקאַלאָו און צוויי פענד „בנמת ישראל“ פון שאול-פּנחם ראַבינאַוויטש. פאַרענטפּערט האָט זיך מײן פעטער — פאַרוואָס ער האָט זיי געקױפט — דערמיט, וואָס אין די דאָזיקע „פּרײע“ ספרים געפינען זיך אַ סך אַרטיקלען

וועגן תלמוד און וועגן שפעטערדיקע רבנישע ספרים, אָבער דער-
 חייל האָט שוין אויך מיין פּאָטער פּאַקענט זיך מיט די שירים
 און סיפורים, וואָס האָבן זיך געפונען אין יענע העברעיִשע שווערע
 זאַמלביכער אין אַ גרויסער מאָס. אין איין יאָרהאַנג „האַסיף“ איז
 געווען איבערגעזעצט דורך ד"ר שלמה מאַנדלִקערן היינעס, יהודה
 הלוי". מיין פּאָטער איז פון דער דאָזיקער פּאָעמע געווען אזוי פּאָ-
 גייסטערט, אַז ער האָט, זי לייענענדיק עטלעכע מאָל, גאַנצע שמעלן
 געקענט אויף אויסווייניק.

אויך פיל פון די אַריגענעלע שירים פון די דעמאָלטיקע העב-
 רעיִשע פּאָעטן, וואָס האָבן זיך געפונען אין די דערמאָנטע זאַמלביכער,
 האָבן דעם טאַטן אזוי פּאָגייסטערט, אַז ער האָט אין יענער צייט
 אַליין אַ סך געשריבן. אַ פּאַר שירים פון די נייערע האָט ער אַפילו
 אוועקגעשיקט אַליין צו דרוקן אין „הצפורה“, פון וועלכער ער איז
 געווען אַ צופעליקער לייענער, אָבער דער קורצער ענטפער „לא
 יודפס“ האָט דעם טאַטן ווי אַפּגעהאַקט אויף אַ לענגערע צייט די
 פּליגלען — אויב ניט צו שאַפן ווייטער, איז אָבער ניט פּרוּווט מער
 קיין מול צו שיקן זיי אין פרעמדע און ווייטע רעדאַקציעס. אמת,
 לאנג האָט ער ניט אויסגעהאַלטן און געפרוּווט מול ביים „המליץ“.
 אָבער דער „המליץ“ איז געווען נאָך ווייטער — אַזש אין פעטערבורג —
 און ער האָט אַפילו אין פּרוּווטאָסטן ניט געענטפערט...

פונדעסטוועגן האָט עס ניט געווירקט אויף מיין טאַטן, ער
 זאָל ניט נאָר ווערן ביז אויף די דעמאָלטיקע רעדאַקטאָרן, וואָס
 האָבן ווירקלעך ניט געהאַט קיין פאַרשטענדעניש פאַר די שאַפונגען
 פון אַן אומבאַקאַנטן דיכטער, נאָר אַפילו ניט מבטל געווען, ווי
 דער שטייגער איז פון אנדערע פּאָעטן, דייעניקע, וואָס ווערן יאָ גע-
 דרוקט. פאַרקערט, יעדן שיר, וואָס איז אים געפעלן געוואָרן, האָט
 ער ניט נאָר אַפּגעשעצט, נאָר אַמאָל ווי פאַר זיך צוגעגעבן:

— אַט ער קען! — ס'האַט געהייסן, אַז ער גיט צו, אַז
 יענער איז גרעסער פון אים, הגם פילע העברעיִשע שירים, וואָס
 האָבן זיך דעמאָלט געדרוקט אין די מאַספּים און טעגלעכע העב-
 רעיִשע צייטונגען, זיינען זיכער געווען אַ סך ערגער ווי מיין פּאָ-
 מערס, וועלכער האָט אָן שום צווייפל באַוועסן אַ דיכטערישן טאַ-

לאַנט, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן אין עטלעכע יאָר אַרום, ווען ער האָט אויף זיין אייגענעם חשבון אַרויסגעגעבן אַ קליינע זאַמלונג פון זיינע שירים אונטער דעם נאָמען „יונה הומיה“.

פאַונדערס אַנטציקט האָט אין יענער צייט מיין טאַטן אַ שיר אין „האַסיף“ מיט דעם לאַנגן נאָמען: „לעלמה עבריה והיא מתנכרה“ (צו אַ ייִדישער מיידל, וואָס מאַכט זיך אונט פּרעמד). דער נאָמען פון דעם פּאָעט איז דאַמאַלסט געווען פאַרן טאַטן נײַ, אויך דער אינ-האַלט, איבערהויפּט די פּאַרם — נײַ און פּרײַש. מיין פּאָטער האָט געכאַפט גרויס התפעלות פון דעם נייעם קלאַנג... דער שיר איז געווען פון י. ל. פּרין, און ער האָט זיך ווירקלעך אויסגעצייכנט פון אַלע אַנדערע דעמאַלסטיקע העברעיִשע שירים מיט גרויסער קראַפט און שיינקייט פון פּאַרם:

ראשך תלתיים
מתנשאים פגלים,
את — הוד שלומים,
את — שיר-השירים

א. אַו"ו.

און דער רעפּרײַן:

אַךּ, הַה, עַלמָה עֲבַרְיָה אַתְּ לֵנוּ נִכְרִיָּה...

אַ ביסל הומאַר האָט אויך אין דעם דאָזיקן שיר ניט גע-
פּעלט.

איין סטראַפּע, געדענק איך, האָט זיך אָנגעהויבן:

מדברך קי-קי —
פאַרדאַן ומערס...

דער דאָזיקער שיר האָט מיין טאַטן אויסגעמונטערט. אין יענער צייט, צווישן 1888 און 1889, האָבן שוין אַפילו אַנ-געהויבן צו ערשיינען אויך ייִדישע זאַמלביכער. אין דער „הצפּירה“ און „המליץ“ איז שוין געווען געמאַלדן וועגן דער ערשיינונג פון ערשטן „הויפּררינד“ און וועגן שלום-עליכמס „ייִדישער פּאָלקס-ביבליאָטעק“, נאָר אין אונזער שטעטל איז פון די דאָזיקע נייע ער-שיינונגען קיין אָפּקלאַנג ניט געווען. דאָס פּריוואַטע ביבליאָטעקל,

וואָס איז געלעגן אין די הענט פון אַ דרדקי-מלמד, האָט נאָר פאַרמאָגט אַ ריי שמי"רם בלאַשטיינס ראַמאַנען און עטלעכע העברע-ישע ראַמאַנען פון סאַלענסקין, מאַפו און אַפילו שמי"רם אויף העב-רעיש. פון ליטעראַרישע זאַמליכער - ווער רעדט אויף יידיש - האָט דער דרדקי-מלמד נעבעך נישט געוואוסט און אפשר האָט ער יאָ געוואוסט, ווייל ער פלעגט איין מאָל אַ יאָר פאַרן קיין מינסק נאָך נייע ראַמאַנען - נאָר ער האָט נישט געגלויבט, אַז ער וועט האָבן דערויף בעלנים.

איז די איינציקע ליטעראַרישע ערשיינונג אין שטעטל געווען די וואַכנשריפט „דאָס יודישע פּאָלקסבלאַט“, וואָס איז אַרויסגע-געבן געוואָרן אין פעטערבורג - אין יענער צייט אונטער דער רע-דאַקציע פון ישראל לעווי. די דאָזיקע וואַכנשריפט איז אין שטעטל אויך אָנגעקומען בלויז צום רייכן יודן, וואָס האָט געהאַט דעם געלערנטן זון. אָבער זעלטן ווען אַ נומער בלעגט אַריינפאַלן צו אונז אין הויז, ווייל די דאָזיקע וואַכנשריפט האָט דער רייכער יוד אַליין ליב געהאַט צו לייענען און ער האָט עס נישט אַזוי ליכט אַרויסגע-געבן.

פלעגט אָבער אַזאַ נומער יאָ אַמאָל אַריינפאַלן צו אונז, איז די שמחה געווען זייער גרויס. אין יענעם „פּאָלקסבלאַט“ האָבן זיך געדרוקט דערציילונגען פון קאַרל-עמיל פּראַנצאָז, איבערגעזעצט פון איינעם אַ גראַף קוויטעל, און הגם מיין טאַטע און איך האָבן געוואוסט, אַז דער איבערזעצער איז נישט קיין גראַף, האָט אָס דער דאָזיקער שטאַלצער פּסעוודאָנים געווירקט שטאַרק אויף אונזער פּאָנטאָיע. אויך די „פּאַרשזעציני קימט“, וואָס יעדע דערציילונג האָט אונטן, אין קלאַמערן, פאַרמאָגט, האָט אַרויסגערופן נייעריקייט. וואָס וועט דאָ ווייטער פאַרקומען מיט „אַברהםל דעם שוואַרצן“, דעם העלד פון קאַרל-עמיל פּראַנצאָז דערציילונג?

און זעלטן ווען מיר האָבן דערפאַרן דעם סוף פון די העלדן, ווייל נישט אַזוי ליכט איז געווען צו באַקומען ביים רייכן יודן אַ נומער, דאָס יודישע פּאָלקסבלאַט.

ערשט מיט דעם אַנקומען פון דעם דאַמאַלס יונגן שריפטשטע-
לער יפּנהײז אין אונזער שטעטל אַלס לערער פאַר די רייכערע
יידישע קינדער הייבט זיך אָן אַ נייע „ערצ“ אין מיין לעבן און
ניט נאָר מיין פּאָטער ווערט דערהויבן און ווערט געדרוקט אין
„המליץ“ — נאָר אפילו איך, אַ דרייצנאַריקער יונגל, „דעביוטיר“
מיט אַ קאַרעספּאָנדענץ אין „פּאָלקסבלאַט“.
אַבער ניט אַזוי גרינג איז עס אָנגעקומען, ווי עס דערציילט
זיך.

די ניים, אַז יפּנהײז איז געקומען אין קאָדענאַוו, האָט גע-
בראַכט דער פּאָטער מיינער אין אָנהייב זמן. ס'איז געווען אַ פּאַר
טעג נאָך סוכות. דער מסחר פון תבואה הייבט זיך אָן, נאָר מיין
פּאָטער איז שטאַרק צערודערט. ער דערציילט, אַז ביים גרויסן תבואה-
סוחר האָט ער געמאַרפּן יפּנהײז, אַ העברעיִשער שרייבער. ער האָט
זיך מיט אים צערעדט — אַ מענטש ווי אַלע... און ס'איז אַ סברה,
אַז ער זאָל וואוינען לעבן אונז, טאַקע ביים טאַמנס ברודער, הירש
דעם למדן — אין דער הינטערשטער שטוב. דאָרטן וועט ער אויך
האַבן דעם חדר.

און אַזוי איז טאַקע געווען. יפּנהײז, אָדער מיט זיין ריכטיקן
נאָמען ישעיה-נימן הכהן גאַלדבערג, וואָס איז דאַמאַלסט שוין גע-
ווען באַרימט ביי די העברעיִשע לעזער, איז אין לעבן אַ גאַנץ גע-
וויינלעכער יונגערמאַן, אַ שעמעוודיקער, אַ צוריקגעהאַלטענער, קען
דאַכט זיך קיין צוויי ניט ציילן און אַזוי ווי פון זיין שרייבן אַליין
קען ער ניט האָבן קיין פרנסה, האָבן אים די קאָדענאַווער עמלעכע
רייכערע באַלעבאַטים און משכילים אַראָפּגעבראַכט פאַר זייערע קינ-
דער צו לערנען מיט זיי אי גמרא, אי העברעיִש.

ס'האָט געהייסן אַ האַלבער לערער און אַ האַלבער מלמד.
געדונגען דעם חדר ביי מיין פעטער, הירש דעם למדן, ביי ווע-
מען ער האָט שוין אויך געהאַט די וואוינונג און אויך געגעסן
„מאַלצייטן“ — בין איך דאָך דעם ערשטן טאַג ניט געווען גענוג
דרייסט אַריינצוקומען צו אים. אַז איך בין אָבער יאָ אַריינגעקומען,
האָט מיר שטאַרק געקלאַפט דאָס האַרץ. איך האָב אים געגעבן
שלום ניט ווי אַ שרייבער, נאָר ווי אַ יידן אַן אַורח. ער האָט

עפעס א מורמל געמאָן, אויסגעצויגן א פאָר פינגער, מיך אָנגעקומט
און, דערזענדיק אין מיר א נאָך צו יונג יונגל, האָט ער גלייך זיך
געווענדט אויף דו:

— קענטט עפעס לשון-קודש?

— יאָ... אַזוי...!

דערווײַלע האָב איך געזען, ווי ער פאָקט אויס זיינע קאָסמס
און לײנט אַרויס אַ בוך נאָך אַ בוך. און צווישן די ביכער — איי-
ניקע אַזוינע לאַנגע און דיקע, אַזוי ווי גרויסע גמרות.

איך גיי צו נענטער צום מיט און פרוז אַ מיט טאָן אַ
בוך — ערשט פון פל-טוב און אויף ייִדיש! געפונדענע יאַרגאַנגען
„פאָלקסבלאַט“ פון 1884 ביז 1888, נאָכדעם אַ דיקער בוך פון אַ
קלענערן פאַרמאַט „די יודישע פאָלקס-ביבליאָמעק“, רעדאַקטירט פון
שלום-עליכם — ערשטער באַנד, „דער הויזפריינד“, אַרויסגעגעבן פון
מ. ספּעקמאַר, ערשטער יאַרגאַנג...

איך הייב אָן אַזש ציטערן פאַר גלוק. מערקן מערק איך אָבער,
אַז יפּנדוֹ! איז נישט פון די ייִדן, וואָס געטרויען ביכער אויף איי-
גענע הענט... אמת, ער שמערט מיר נישט צו פלעטערן, אָבער בעטן
אַ בוך אַהיים צו נעמען איז נאָך צו פרי... הגם אַזנער הויז איז די
צווייטע פון פעטערס, ביי וועמען דער חדר וועט זיין און וואו ער
וועט שוין אויך וואוינען.

דערווײַל קומט אויך אָן מיין טאַטע. ער זעט אויס אינ-
גאַנצן יום-טובדיק, כאַטש נישט איבערגעמאַן זיך. דאָס פנים אָבער
שמראַלט — אַ סאַמע מיטנוואַכיקער פאַרנאַכט און ס'איז יום-
טוב!

ער האָט שוין קענטיק פאַרבראַכט מיט יפּנדוֹ! ביים גרויסן
סוחר אין הויז, איז ער שוין דרייַסער. ער וויל אים עפעס ווייזן.
דער טאַטע קריגט אַרויס פון זיין פעקל שירים דאָס בעסטע,
דאָס טייערסטע, דאָס, וואָס איז געלעגן יאַרגאַנג ביי אים גע-
שריבענעדייט און קיינער, אַחוץ מיך און אַ פאָר אמאָליקע חברים
זיינע, האָבן דאָס נישט אָנגעזען... מאַכע בייגעלעך פאַפיר, אויף

זעלבע די שירים זיינען געשריבן, זיינען שוין פארוועלעקט און דווקא
אָט די ווייזט דער טאטע יפנה"ז.

יפנה"ז איז פריינדלעך, לייענט אליין, לאָזט דעם טאטן פאָר-
לייענען און הערט אויס. און דער אורטייל איז פאָרן טאָטן זייער
גינסטיק.

יפנה"ז מאַכט נאָר אַ פאָר באַמערקונגען וועגן דיקדוק - אין
דער און אין דער שורה איז דער דיקדוק ניט איינגעהאַלטן. דער
געדאַנק אָבער איז גאָר גוט...

איך מיט מייע לידער וואַרט נאָך אָפּ. מייע זיינען דאָך
בלויז יודישע און ווער ווייס בכלל, צי טויגן זיי.

מייע ווייז איך ערשט אין עטלעכע טעג אַרום, ווען איך ווער
דרייַסטער, און אַדאַנק אַ פאָר תלמידים זיינע, וואָס זיינען מייע
נאָענטסטע חברים, וואָגן איך צו קומען אָפטער... צוליב די תלמידים,
מייע חברים, איז שוין יפנה"ז צו מיר אויך מער צוגעלאָזט. איך
לייען שוין פאָר אים פאָר אַ פאָר לידער און ער לויבט זיי. נאָר
דער משקל, זאָגט ער, איז ביי מיר עפעס ניט ווי געהעריק...
וואָס - ווייס ער אליין ניט, נאָר עפעס פעלש...

דערווייל אָבער ווער איך מיט אים גאָר גוט פאַקאַנט און
דרייַסטער... אויב ער קען העברעיִש, - קען איך דערפאַר רוסיש
גוט און האָב שוין געלייענט אַלע גרויסע ווערק פון די רוסישע
שרייַבער. וועגן יודיש רעדט מען ניט. און ער גיט מיר שוין נאָבן
אַעוואַקגיין פון די תלמידים - אַ זיינער ניין אין אַזונט - זיין סיפור
„גנג במחצתת“, איך זאָל אים זאָגן מכינות... אַ סיפור, וואָס איז
מיר אין יענער צייט טאַקע געפעלן געוואָרן.

דערפאַר בעט איך שוין ביי אים פאַרן שלום-עליכמס „די
יודישע פאַלקסביבליאָמעק“.

- ניין, ברודער... - זאָגט ער שוין פאַמיליאַר, אויב דו ווילסט
דאָ ביי מיר זיצן און לייענען - קענסטו.

און דערווייל דערציילט ער מיר, אַז ער אליין האָט אין
„פאַלקסביבליאָמעק“ אַ פעליעטאַן: „בריוו פון ליטע קיין אַמערי-
קע“ - פינף און צוואַנציק רובל פאַקומען פאַר אים - פאַרימט
ער זיך צום סוף - פינף קאַפיקעס אַ שורה...

ער האָט אָבער פאַרביב, וואָס שלום-עליכם האָט אים גע-
קרוידעט: פרישמאָנען, קלאַנט ער זיך, האָט ער פאַר זיין פאַ-
עמע, „אופיר“ געצאָלט אַ רופל אַ שורה — פינף הונדערט רופל
פאַצאָלט. — און ווען דו וועסט, אברהם, — רופט ער מיך שוין ביים
נאַמען, — דורכלייענען מינע און פרישמאָנס, וועסטו זען, ווער איז
מער ווערט.

דעם אמת געזאָגט, האָט מיך „אופיר“ אַנטציקט. איך האָב
נאָך דעמאָלט היינעם ניט געקענט, אויסער „יהודה-הלוי“ אין דער
העברעיִשער איבערזעצונג, וואָס די פאַרם איז געווען געענדערט, —
אָבער יפּנה״ז, „בריוו פון ליטע קיין אַמעריקע“ איז מיר אויך
שטאַרק געפעלן געוואָרן. דאָס זיינען געווען בילדער פול מיט הו-
מאַר פון זיין געבורטסשטעטל מאַהילגע, אין דער פאַרה פון בריוו,
וואָס אַ יונגערמאַן שרייבט צו זיינעם אַ חבר, וועלכער געפינט זיך
שוין אין אַמעריקע. איך וואונדער זיך נאָר, וואָס די שפראַך איז
אַזוי ריין און שוין און כמעט שלום-עליכמדיק. קלאַנט ער זיך
פאַר מיר טאַקע, אַז שלום-עליכם האָט די שפראַך וואו-ניט-וואו
פאַרדיכט — אַ פאַר „טייערע“ שמעלן אַרויסגעוואָרפן...

מיין טאַטן טרויט ער שוין די „פאַלקס-ביבליאָמעק“ אויף איבער
נאכט אַהיים. מיין פאָטער קען דאָך ניט זיצן ביי אים און לייענען.
און מיין פאָטער איז אַזוי באַגייסטערט פאַר דעם דאָזיקן בוך, אַז
זיין בליק אויף ייִדיש ענדערט זיך אינגאַנצן. ער זאָגט מיר ווי
בסוד, אַז דאָס איז דאָס בעסטע בוך, וואָס ער האָט ווען געלייענט,
און אַז אַפילו אין לשון-קודש איז אַזוינס ניטאָ. ער איז אויך אַנט-
ציקט פון „אופיר“, פון פרעסע „מאַניש“ און פון שלום-עליכמס
„סטעמפּעניו“.

אָבער די „בריוו פון ליטע קיין אַמעריקע“ פון יפּנה״ז לויבט
ער אויך. „ער קען“, זאָגט ער מיר זיין מיינונג, און פאַר יפּנה״ז
לויבט ער עס נאָך מער.

דערווייל באַקאַן איך זיך מער מיטן כאַראַקטער פון „פאַלקס-
בלאָט“, סײַ פון די פאַריקע יאַרגאַנגען, סײַ פון די נייע נומערן, וואָס
יפּנה״ז אַלס מיטאַרבעטער באַקומט יעדע וואָך. דער רעדאַקטאָר

מערק איך אין די נייע נומערן, איז א ייד א רשע... יבנה"ז אליין
דערציילט מיר, אז לעווי איז א משוגענער...

וועגן שיקן אין „פאלקסבלאט“ מינע לידער מראט איך ניט,
ווייל יעדע וואָך האָט זיך דאמאָלסט אַנגעהויבן דרוקן דאָרט פּרוגס
א ליד און עס איז א סכנה צו שיקן מינע לידער, הגם מאַנכע
פון זיי לויבט יבנה"ז זייער.

פאר מיר וועט גענוג זיין דערזייל א קאָרעספּאָנדענץ. מיט
קאָרעספּאָנדענציעס איז די „פאלקסבלאט“ דאָן מול געווען, צו עט-
לעכע אין א נומער... וואו נעמט מען נאָר שטאַף? שיקט מיר גאָט
צו א פּאָסירונג. א פּויער מאַכט א בילבול אויף א יידישער קרע-
מערין, אז ער האָט איר באַצאָלט פאר דער סחורה, וואָס ער האָט
געקויפט, א רובל און זי לייקנט עס. דער פּויער, אן עקשן, האָלט
זיך ביי זיינס; שלעפט ער די קרעמערין צום רב... און דער רב
פסקנט, אז אזוי ווי קיין עדות זיינען ניטא, זאָל די קרעמערין דעם
רובל אָפּגעבן מיט ליכט פאַרן בית-מדרש, — אלע פּרייטאָן פאר
צוואַנציק גראַשן ליכט... דער פּויער איז מרודה. אָבער ער גע-
טוישט ניט דער קרעמערין און יעדן פּרייטאָן קומט ער צו פאַרן
דייטנדיק אויף א פּערד און פאַרש נאָך דער קרעמערין ביזן בית-
מדרש. ער היט זי, אז זי זאָל ניט פּאַלשעווען. אזוי ציען זיך
וואָכן. מאַכט זיך א מעשה — א קריג צווישן די פּויערים אין דאָרף
און דער פּויער ווערט געהרגעט... מיר נאָטירלעך האָט ביים אויס-
הערן די פּאָסירונג שטאַרק ווי געטאָן דאָס האַרץ אויפן אָרעמען
פּויער, אָבער וואָס קאָן זיין אן אינטערעסאַנטערער שטאַף פאר א קאָ-
רעספּאָנדענץ? געהערט די פּאָסירונג דערציילן פון ווייפער אין אונט-
זער הויז, שרייב איך אן אַט-די פּאָסירונג און הייב אָן: „ביי אונט-
אין שטעטל האָט פּאָסירט“... מיטן אמתן נוסח... דעם גוי מאַך איך,
זיי מיר אַלס יינגל האָט געשיינט, פאר א נייעס המן, וועלכער
מראַכט אויס א בילבול אויף יידן און קומט אלע וואָך טרייבן די
קרעמערין צו ברענגען אין בית-מדרש די ליכט... און ענדיק, ווי
דער שטייגער איז: אַזא סוף זאָלן האָבן אלע המנס, וואָס מאַכן
בילבולים אויף יידן...

די קארעספאָנדענץ שיק איך אַזעק בשתיקה, ניט נאָר פֿון טאַטן, נאָר אַפילו פֿון יכנה'זן, מיט וועלכן איך זע זיך שוין אין פעטערס הויז עטלעכע מאל אַ מאָג... טאַמער דרוקט מען זי ניט — און איך בין געווען זיכער, אז ניט — צו וואָס זאָל מען פֿון מיר לאַכן... אָבער די קארעספאָנדענץ האָט מען צום אומגליק יאָ גע'דרוקט. איך זאָג צום אומגליק, ווייל אונטער דער קארעספאָנדענץ איז געווען אַ לאַנגע אָנמערקונג פֿון דעם רעדאַקטאָר, ישראל לעווין, וועלכער האָט מיך, ווי געהעריק און ווי איך האָב טאַקע פאַרדינט, אויסגעוידלט מיט די שאַרפֿסטע ווערטער און אייטדרוקן... איך האָב זיך געשעמט צו ווייזן די אויגן, איבערהויפּט פאַר מיין טאַטן. מיין טאַטע אָבער האָט אויף מיר זיך ניט געבויערט, נאָר אַדרבאָ גע'טרייסט: שרייב אים, אז די פֿיסט ערשט אלס דרייצן יאָר (איך בין שוין דאָן געווען, אַנג, פֿערצן יאָר אלט) — און זידל אים אָפֿ צוריק — האָט דער טאַטע מיר, ווי אַ חבר אין אַ טיפֿ, געראַטן.

אויך יכנה'ז האָט מיך געטרייסט, אז איך זאָל זיך ניט גע'מען צום האַרצן ישראל לעווין זידלעריי. ער איז אַ משונענער, ער האָט ליב צו שרייבן אָנמערקונגען צו יעדן אַרטיקל... ער זידלט אין זיי יעדערן, אַפילו שלום-עליכמען, קאַנטאַרן האָט ער שוין אין אָנמערקונגען אַמאל שטאַרק באַליידיקט און זיי דערמיט פאַרטריבן פֿון „פּאַלקסבלאַט“.

איך אָבער ווער ניט געטרייסט. ניט דאָס זידלען האָט מיך געאַרט, ווי דאָס פאַרוואָס כּהאַב ניט פאַרשטאַנען, אז דער גוי איז טאַקע געווען ניט קיין שלעכטער. מעגלעך, אז ער האָט איר דעם רובל יאָ געגעבן און די קרעמערין האָט אין אַיילעניש אַראָפֿ-געוואָרפֿן און אַן אַנדערע האָט אויפֿגעהויבן. אָדער זי האָט טאַקע גע'וואָלט פאַרלייקענען... לעווין טענה, צי וואָלט אַ ייד מרוצה ווערן אין אַזאַ פּאַל גיין צו אַ גלח זיך משפּטן — איז דאָך אַ ריכטיקע. קורץ, לויט לעווין אָנמערקונג איז אויסגעקומען, אז דער פּויער איז דעמט, ווי ער האָט מיך אָנגערופֿן, צולייגנדיק געוויסע טיפֿלען — האָב אים ניט פאַרשטאַנען און געמאַכט אים פאַר אַ המן...

עס איז אַ גליק געווען, וואָס מיין פולן נאָמען, וועלכן איך האָב אונטערגעשריבן אונטער דער קאָרעספּאָנדענץ, האָט דער ביזער רעדאַקטאָר דאָך נישט אַעווקגעשמעלט. ער האָט בלויז גענומען די ערשטע און לעצטע בוכשטאַבן פון מיין ערשטן און צווייטן נאָמען.

אַבער הגם איך בין דורכגעפאלן מיט מיין ערשטער קאָרעספּאָנדענץ, בין איך דאָך ביי מינע חברים, וואָס האָבן געלערנט ביי יבנה'זון, דערהויבן געוואָרן. אין איך אליין האָב דערפילט דעם טעם פון זיין געדרוקט. מיין אונטערשריפט איז טאָקע נישט, אָבער די ווערטער, וואָס איך האָב אליין געשריבן מיט מיין האַנטשריפט, זיינען אַרויס געדרוקט און האָבן געוואונקען מיט אַלערליי חניען און געוויזן דעם וועג צו ווייטערדיקע ערפּאָלן...

אונטער אַ צווייטער קאָרעספּאָנדענץ האָב איך שוין נישט גע-
וואַנט צו שרייבן מיין נאָמען און אַפילו נישט מיט מיין האַנטשריפט.
איך האָב זי אָנגעשריבן, אַוועקגעשענקט מינעס אַ חבר, אַ תלמיד
פון יבנה'זון חדר. ער האָט געהאַט אַ ריינע האַנטשריפט און האָט
אויך געהאַט אַמביציע צו זיין געדרוקט, הגם קיין „ליטעראַרישע“
פּעניקט האָט ער נישט אַרויסגעוויזן. האָט ער עס אַיבערגעשריבן און
מיט זיין אונטערשריפט אַוועקגעשיקט, אַ גליקלעכער, אַזש אין
פּעטערבורג, אין „פּאָלקמלאַט“.

און דווקא די צווייטע קאָרעספּאָנדענץ איז געווען אַפּגעדרוקט
אין פּאַרלויף פון אַ וואָך מיט דעם אונטערשריפט פון מיין חבר...
און אָן קיין שום ביזע אָנמערקונגען.

האַט עס מיר זייער פאַרדראָסן — מיין ווערק מיט אַ פרעמדן
נאָמען! האָב איך זיך אָבער געטרייט, וואָס מינע ווערטער זיינען
געדרוקט, און וואָס סיי-ווי-סיי ווייסן אַלע נאָענטע — אַפילו יבנה'זון
אליין — אז די קאָרעספּאָנדענץ איז מינע. די דריטע האָב איך שוין
געשריבן אליין און מיט מיין אונטערשריפט. מיין האַרץ האָט מיר
שטאַרק געקלאַפט, ווען איך האָב די דאָזיקע קאָרעספּאָנדענץ אַוועק-
געשיקט צו דעם שמרענגן ישראל לעווי.

אַבער די דריטע קאָרעספּאָנדענץ איז שוין געווען אַפּגעדרוקט
מיט מיין פולן נאָמען, אָן שום באַמערקונג. די לעקציע, וואָס ישראל

לעווי האָט מיר געגעבן, האָט מיר געהאַלפֿן. איך האָב שוין גע-
וואוסט, אז קיין נאַרשקייטן שרייבן דאַרף מען ניט.
די פערטע קאַרעספּאַנדענץ איז שוין געווען אַ מין פעלעטאָן.
איך האָב אין איר באַשריבן אַ יום־טוב אין חסידישן רבי'נס הויז (אין
קאַדענאַוו איז געווען אַ חסידישער רבי) און יפּנה'יז און אַפּילד
מײן פּאַטער האָבן די דאָזיקע באַשרייבונג, — שוין מער ווי אַ
קאַרעספּאַנדענץ, — שטאַרק געלויבט.
נאָך דער קאַרעספּאַנדענץ האָב איך שוין געקראָגן מוט אַוועקצו-
שיקן אין „פּאַלקסבלאַט“ אייניקע לידער.

צווייטער קאפיטל

מיינט ערשט לידער. — דאָס וואָרטן אייף דעם ענטפער פון דעם רעדאקטאָר. — פּרוּגס און פּרישמאַנס לידער אין „פּאָלקס-בלאַט“. — דער אונטערנאָנג פון „פּאָלקס-בלאַט“. — די ליטע-ראַרושע אַטמאָספּערע אין יבנה"זם הדר. — די בריוו צו אים פון ד"ר ש. פּאַנדעלסקער, ראַיבן בריינין אין אַנדערע גדולים. — איך גיב אַרויס אַליין אַ געשריבענע צייטונג. — מײן ערשטער בריוו צו יעקב דינעזאָן אין וואַרשע. — איך ווער אַ ביכער-אַגענט.

די לידער, וואָס איך האָב אַוועקגעשיקט אין פעטערבורגער „פּאָלקסבלאַט“, זיינען געווען היבש אין צאָל. איך האָב ניש גע-קאַרגט. איך אַליין האָב ניש געקענט פּאַשטימען, וועלכע איז בע-סער און וועלכע איז ערגער, מאַן זאָל דער רעדאקטאָר האָבן פון וואָס אויסצוקלייבן... דער אינהאַלט פון די לידער איז געווען „סאָ-ציאָל-נאַציאָנאַל“, נאָר ניש, הלילה, וועגן ציון. דער ציוניזם איז נאָך ניש אַנטשטאַנען, אָבער דער „חיבת-ציון“ האָט זיך שוין דעמאָלט צע-בליט; עס איז שוין אַפילו דאָן ערשינען אין אָדעס אַ זאַמלבוך „דער וועקער“, אונטער דער רעדאַקציע פון משה-לייב ליליענבלום מיט פּלאַס-פּיערדיקע אַרטיקלען און לידער וועגן ציון. איך האָט זיך אין יענער צייט, שוין אַרום 1890, געגרייט אַ זאַמלבוך אין זשיטאָמיר, „דאָס הייליקע לאַנד“... איך ווייס ניש פּאַרוואָס — אָבער די מאַטיוון וועגן הייליקן לאַנד האָבן מיך אַפילו דאָן אַ יונגל ערשט פון חומש, ניש פּאַהערשט. איך האָב שוין דאָן געוונגען וועגן יידישע צרות סתם... וועגן אמתע און אויסגעטראַכטע... אין איין ליד האָב איך פּאַרגעשטעלט אַ בילד פון דער אַרעמקייט פון אונזער גאַס. פון דעם ליד געדענק איך איצט ווי דורך אַ חלום בלויז די ערשטע סטראָמע:

הויך פינסטער איז אין די יידישע שטעטלעך,
אַרעם, עלטס אימזשום;
דאַרע יודן, אַזוי ווי די ברעטלעך,
שלעפן זיך אין די נאַסן אַרום...

איבעריקנס האָט דאָס דאָזיקע ליד אויך פאַרמאָגט, ווי מיר
דאָכט זיך, אַ פּאָר רייפּערע סטראָפּן. אַ צווייט ליד האָט באַ-
האַנדלט די פּראָגע פּון פּילשפּראַכיקייט. צו וואָס? — האָב איך
געשטעלט אַ פּראָגע אין דעם ליד — צו וואָס לערנען ייִדן אַזוי
פּיל שפּראַכן?...

כילעבן עס איז דאָך נאָר צום לאַכן,
צו וואָס נוצט דיר אַזוי פּיל שפּראַכן?

און איך האָב עס פאַרענטפּערט:

ווייל איך האָב ניט קיין שפּענדיקן אָרטי,
היינט פּין איך דאָ און פּאַרגן דאָרט...
דאָ טרייבט מיר רוסלאַנד מיט אַ בייטש,
דאַרף מען שוין ווערן גאַר אַ רייטש...

און אַזוי ווייטער. דער „איך“ איז דאָס נאַטירלעך געווען גע-
מיינט דאָס גאַנצע ייִדישע פּאָלק...

עס האָבן זיך געפונען צווישן די אַוועקגעשיקטע לידער אויך
אייניקע לידישע, פּערזענלעכע לידער. יענע געדענק איך שוין ניט.
דער מין איז דעמאָלט ניט געווען בנמצא אין דער ייִדישער פּאַעזיע.
אַפילו פּונגס ערשטע לידער אין „פּאָלקסבלאַט“, וואָס האָבן אויף
מיר געמאַכט אַזא שטאַרקן רושם מיט זייער וואונדערלעכן קלאַנג
(פּונקט ווי ביי פּושיקנען: — פּלעג איך דעמאָלט פּאַרגלייכן מיט
אַנטציקונג), האָבן באַהאַנדלט סאַציאַלע און ייִדישע מאַטעריען, מיט
אַן אויסנאַם פּון אייניקע סטראָפּן, וואו דער דיכטער פּלעגט זיך,
ווי קעגן זיין ווילן, אַוועקטראָגן אויף די פּליגלען פּון דער פּאַנטאַזיע.
אין ליד אַזא האָט מאַקע געהאַט דעם נאָמען „פּאַנטאַזיע“. אָנע-
הויבן האָט זיך דאָס ליד אַפילו גאַנץ פּראָפּאָזיש, הגם מיט דער
וואונדערלעכער פּרוגישער וואוילקלאַנגישקייט..

דער מענטש איז אַ סוחר,
די וועלט — אַ יאַרד,
מען האַנדלט, מען וואַנדלט,
מען קאַכט און מען זידט...

נאָר צום סוף פון דעם ליד האָט זיך דער דיכטער צעוונגען וועגן זיין יוגנט, וואָס האָט אויף מיר געמאַכט אַן אומפּאַרנעםלעכן רושם און איך האָב מיט דעם דאָזיקן ליד — איבערהויפּט מיט איר צווייטער העלפט — זיך אַ לאַנגע צייט געקוויקט.

געהאַט האָב איך קנאַפע האַמטענונגען, אַז מיינע לידער וועלן זיך דרוקן, איבערהויפּט נאָכדעם, ווי עס פּלעגט אַנקומען אַ נו-מער און דאָרט איז געווען אַ ליד פון פּרוגן און אַמאָל אויך פון פּרישמאַן און אויך אַזאַ זינגענדיק, כאָטש נישט אַזאַ שטאַרק, ווי פּרוגס. פּאַרגלייכנדיק מיינע מיט זייערע, איז מײן מוט געפּאַלן; מײן גלויבן, אַז מײנע לידער זאָלן זיך דרוקן צוזאַמען מיט אַזוינע גרויסע דיכטער, האָט געצאַנקט. דערפאַר אָבער, אַז אין נומער „פּאַלקס-פּלאַט“ האָט זיך דאָן פּאַווזן אַ ליד פון אַנדערע דיכטער, אַפילו פון מיכל גאַרדאַן, האָט שוין מײן מוט געשטייגט און מײן האָ-מענונג האָט זיך צעפּלויט...

אין דער זעלבער צייט האָט זיך אויך מײן פּאַטערס מוזע צעשפּילט, און דווקא אויף יידיש. נישט קוקנדיק וואָס אַראַנק יבּנה׳זם שריפטשטעלערישער פּראָטעקציע האָט ער דאָן פּאַרענטלעכט אין „המליץ“ צוויי פעליעטאַנען, איינעם מיטן נאָמען „גבר לא יוצלח“ און דעם צווייטן — „ואלה המשפּטים“, אונטער דעם פּסעוודאָנים יק"ו, האָט אים דאָך געצויגן מער צו יידיש. אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט דערוען, אַראַנק שלום-עליכמס „פּאַלקס-ביבליאָטעק“, אַז עס שרייבן יידיש אַזוינע בערן, ווי ד"ר קאַמינער, פּרישמאַן, מנשה מרגליות, אינושעניער אוסישקין (אַ קלייניקייט — אַן אינושעניער אין יענער צייט שרייבט יידיש) און פּילע אַנדערע גדולים פון דער דאַמאַלסטיקער העברעישער ליטעראַטור; אַדער טאַקע דערפאַר, וואָס אַלס עכטער טאַלאַנט האָט ער אינסטינקטיוו געפּולט, אַז אין יידיש, זיין מוטער-שפּראַך, איז נאַטירלעכער צו שרייבן און צו זינגען און צו זאָגן וואָס מען וויל, — אַזוי צי אַזוי, מײן פּאַטער האָט אין יענער צייט געשריבן פּיל זאַכן אין יידיש, צווישן זיי אַ צוויי הומאַ-ריסטישע דערציילונגען.

די דערציילונגען האָבן שוין איסגענומען נישט פּלויז ביי די הוי-זיקע אַלזין און ביי מיר, וואָס איך בין ביים טאַטן נאָך מײן פּאַר-

עפנטלעכן די פאָר קאַרעספּאָנדענציעס אין „פּאָלקסבלאַט“ שוין גע-
ווען פאַררעכנט פאַר אַ שטיקל אויטאָריטעט, נאָר אַפילו יבנה'ז
האַט געמוזט מודה זיין אין זייער דרוקפּעקזיש... יבנה'ז, דער
אמתער אויטאָריטעט, וואָס זיינע פעליעטאַנען דרוקן זיך סײַ אין
„המליץ“ און סײַ אין „פּאָלקסבלאַט“, און ניש בלויז מען דרוקט
זי, נאָר מען בעט זיך בײַ אים, מײַסט ממש פון די הענט, און
ער באַקומט אַפילו אַמאָל אַ טעלעגראַמע אַזש פון פעטערבורג:
„שיק וואָס גיכער!“ — אַפילו ער, יבנה'ז אַליין, וואָס איז שטרענג
אין זיינע מיינונגען, ראַט דעם טאַטן אַזעקצוזשיקן די צוויי דערצייל-
לונגען אין „פּאָלקסבלאַט“...

האַב איך שוין געהאַפט אויף צוויי גליקן, וואָרעם מיין פאָ-
טערס ערפּאָלג וואָלט געווען בײַ מיר מער אָנגעלייגט ווי מיינער.
הגב ער האָט ניש געגלויבט, אַז עס וועט זיין געדרוקט, און
פּלומרשט ניש געהאַלטן אינגאַנצן דערפון, האָב איך אָבער גוט
געפילט און פאַרשטאַנען און אַפילו געמערקט, ווי מיין גוטער און
קלוגער פאָטער נעמט פּונאָדער מיט גרויס אויפּרעגונג אַ נומער
„פּאָלקסבלאַט“ און זוכט זיינע אַ דערציילונג און ווערט מאַדנע און
מעטיק, ווען ער געפונט קיין זכר ניש....

נאָר צי מיינע לידער זיינען יאָ ווערט געווען געדרוקט צו
ווערן, צי ניש — בלויבט פאַר מיר אַ סוד אויף אייביק. אויך בײַ
מיין פאָטער איז דער זעלבער סוד געבליבן ניש געלייזט. אין עט-
לעכע וואָכן אַרום, נאָך אַן אָנגעשטרענגטן וואַרטן אויפן רעזולטאַט,
אין אָנהויב פון יאָר 1890, איז „דאָס יודישע פּאָלקסבלאַט“, די
איינציקע יודישע צייטשריפט אין יענער צייט אין רוסלאַנד, אינמער-
געגאַנגען.

אַן אומעט און טרויער איז אונז באַפאַלן, — מיך, מיין טאַטן
און יבנה'ז'ן אַליין, ווען נאָכדעם, ווי מיר האָבן אַ פאָר וואָכן גע-
וואַרט, איז ענדלעך אָנגעקומען, אַנשטאַט אַ גאַנצן נומער — בלויז
איין בלעטל; אויך דאָס בלעטל אַליין איז געווען בלויז אויף איין
זייט געדרוקט, מיט אַ קליינער מעלדונג פון ישראל לעווי, אַז דאָס
„פּאָלקסבלאַט“ ווערט צייטווייליק פאַרמאַכט; לעווי גיט אָנצוהערע-
ניש, אַז פאַרבאָטן האָט עס די רעגירונג צוליב אַ געוויסער אַרײַנ-

מישונג פון אינעווייניק, אין די לעצטע ציילן זענעט ער זיך מיט די לעזער, און דער שמענדיקער ביוזער און שמרענגער לעווי רעדט שוין מיט הכנעה, ווי אן אָבל. צום סוף מרייסט ער אָפּלי די לעזער, און ס'איז דאָ אַ מעגלעכקייט, אז מ. ספעקטאָר זאָל זי צוריק אַרויסגעבן, אָבער שוין ניט אין פעטערבורג, נאָר אין וואַרשע...

מילא, יפּנה"ז האָט אַ מרייסט דעם „המליץ“, די זאַמליכער „בית-עקד“, וואָס ש. י. דורוויץ האָט דעמאָלט אַרויסגעגעבן אין גלזכאָוו, און ער פאַרוואַרפט אים מיט בריוו, ער זאָל אים עפעס צו-שיקן. מיינ פאָטער, וואָס דאַרף שפּיזן אַ פאַמיליע און דאַרף חתונה מאַכן אַ טאַכטער, נעמט זיך צום האַנדל מיט מער ברען ווי פּרער, ווי אַ בעל-תשובה... איך אָבער פיל מיד, ווי אַ פאַרלאָרענער. הגם איך פאַשעמטיק זיך שוין מיט לערערין און האָב דער-ווילע עמלעכע שמונדן אין גאָס, ביי די נאָענטע שכנים, נאָר דער הויפט-ציל מיינער איז ליטעראַטור. ביי יפּנה"ז אין צימער, וואוהין איך קום עמלעכע מאל אַ טאָג, שוויבלט און גריבלט מיט ליטע-ראַטור, ליטעראַרישע ניים, ליטעראַרישע רבילות אָפּילו.

אַט פאַקומט יפּנה"ז אַ בריוו פון ד"ר שלמה מאַנדעלקערן, וואָס איז יענער צייט ביי מיר פאַררעכנט געוואָרן פאַר איינעם פון די גרעסטע מענטשן אויף דער וועלט. וואוינען וואוינט ער אַזש אין ווין און איז אַ משורר פון עמלעכע ביכלעך שירים; דערצו נאָך האָט ער פאַרפאַסט אַ „קאָנקאַרדאַנציע“ (גי, ריד עס איצט אַרויס ריכטיק...), און אַט דער ד"ר שלמה מאַנדעלקערן אַליין שיקט יפּנה"ז זיינע ביכלעך און שרייבט אים נאָך, אַז ער וועט זיין גליק-לעך, ווען יפּנה"ז וועט אים אַרויסשיקן זיינע צוויי ביכלעך „סיפורים“...

איך פאַקומט יפּנה"ז בריוו פון עפעס איינעם אַ שרייבער יאָפּ"ז פון פאַרין. ס'דער נאָמען יאָפּ"ז און ס'די שמאָט פאַ-רוז מאַכן אויף מיר אַ וואונדערלעך שמאַרקן רושם. מיר דאכט זיך אָפּילו אַמאל, אַז זיי נאָרן זיך אָפּ, וויל ווי איך האָב דאָן ניט געשעצט יפּנה"ז, איז ער דאָך פאַר אַ לעבן אַ געוויינלעכער יונגעראַמן, לערנט מיט פאַלעפאַטישע קינער תּניך, „עין-עקב“, און

אינאונט — דיקדוק און שרייבט העברעישע קאמפאזיציעס... אינאונט, הייסט עס, פלעגט ער דערהויבן ווערן צום ראנג לערער, נאָר אַ גאנצן טאָג האָט ער פשוט געקנעלט...

און דאָ פאַקומט יפּנהײַז ברוו פון אַ נייעם העברעישן שרייבער, ראובן בן מרדכי בריינין, און אַזש פּין מאַסקווע. אויף דעם בריי-ניען זאָגט מיר ערות יפּנהײַז, וואָס פּלעגט קאַרנן אין שבּחים, אַז עס וואַקסט אַ גרויסער שרייבער און אַז ער איז אַ היינטיקער, ער גייט אויף אַ נייעם דרך...

מיט איין וואָרט — אַ ליטעראַרישע אַטמאָספּערע, אַ ליטעראַ-רישער יאָרד, וואָס שפּילט זיך אָבער אַפּ בלוז אין אַ קליין שטיבל ביי מיין פעטער הירש דעם למדן, וואו יפּנהײַז וואוינט די גאַנצע צייט און פּילט זיך גוט און צופּרידן.

און איך? וואָס וועט זיין מיט מיר? דאָס איינציקע יידישע „פּאַלקסבלאַט“ איז אונטערגעגאַנגען, וועגן זיין ווידער-ערשיינן: דערמ מען ניט. יפּנהײַז, וואָס האָט אַזוי פּיל יידיש געשריבן, נעמט זיך שרייבן בלוז העברעיש. ווער דערמ, אַז זיין צווייטן טייל „ברוו פון ליטע קיין אַמעריקע“, וואָס ער האָט שוין געשיקט פון קאָדענאַוו צו שלום-עליכמען פאַר דער צווייטער „וודישער פּאַלקסביליאַטעק“, וואָס האָט זיך דאַמאָלס געהאַלטן אין דרוק, האָט שלום-עליכס אים אָפּגעשיקט צוריק און זיך נאָך ווי גערייזט, אַז פאַר דעם צווייטן יאָרגאַנג האָט ער אַ פעליעטאַן, נאָר אַ פּערל פון יהליל און עס הייסט „אַרץ-ישׂראל-ערד“... האָט עס טאַקע יפּנהײַז דאַמאָלס שטאַרק ווי געטאַן. ער האָט זיך אָבער געהאַט מיט וואָס צו שרייבן — אין העברעיש איז זיין רוים געוואַקסן און באַשטעלונגען און ברוו פון אַנערקענונג האָבן זיך געשאַפן צו אים פון אַלע עקן לאַנד און אַפילו פון אויסלאַנד...

צו העברעיש שרייבן האָט מיך ניט געצויגן. ערשטנס, האָב איך צו שטאַרק ליב געהאַט יידיש און צווייטנס, האָב איך די העברעישע שפּראַך ניט אַזוי גוט באַהערשט, אַז איך זאָל קענען שרייבן דאָס, וואָס איך האָב געפּילט און געטראַכט אַפילו אין יענע יוגלעשע יאָרן. אָבער אַ פאַר שירים האָב איך אין יענער צייט

אָנגעשריבן אויף העברעיִש. אין איין שיר אַזאָ ווענד איך זיך צו דער האָמענונג:

אם רע ומר גורלי באבי,
אַן התקוה תכוא בלבבי...

איך בענק אויך נאָך ליטעראַרישער טעטיקייט, פאַרשפּיל זיך מיט אַ געשריבענער צייטונג, וואָס איך אליין שרייב זי אָן אינעם גאַנצן און ווייז זי בלויז פאַר די תּלמידים פון יפּנה״ז'ס חדר, מינע חברים. די צייטונג האָט פאַרמאָגט טעלעגראַמעס, קאָרעספּאָנדענציעס, אַ לייט-ארטיקל, אַ פעליעמאַן און אַפילו אַ ליד - און אליין הומאָריסטיש... די יונגע חברים האָבן גאָר אָנגעקוואַלן פון איה און די רייכערע האָבן אַפילו באַשמעלט ביי מיר קאַפּיעס פון איר. האָב איך זי איבערגעשריבן אין פּונק עקועמפּלאַרן - יעדער עקועמפּלאַר פיר גרויסע, רייז-געשריבענע, ווי געדרוקט, זייטן, און האָב באַקומען פאַר אַן עקועמפּלאַר פינף קאַפּיקעס, ס׳זאָל הייסן אַן אמתע צייטונג, פאַר וועלכער מען צאָלט...

נאָר דאָס שטעלט מיך ניט צופּרידן. אין מיינ קעסטעלע זיינען שוין דאָ גאַנצע פעק מיט לידער, צווישן זיי אַפילו אַ פאַר קליינע דערציילונגען, וואָס יפּנה״ז אליין האָט זיי גערימט.

און איך הייב אָן זוכן וועגן און מיטלען, ווי אזוי צו אַנטפלעקן זיך פאַר דער וועלט...

אויסערדעם, בענק איך שוין נאָך עפעס ניס אין יידיש. יפּנה״ז'ן קומען אליין אָן העברעיִשע „אַנטיקן“. יידישע באַקומט ער וועלטן. די פּרוּוואַטע ביבליאָטעק, וואָס האָט געדערט צום דרדיק-מלמד, מאַכט זיך צו; ער אליין לאָזט זיך אוועק מיט אַנדערע שניידער און געפּאָלענע בעלי-מלאכות קיין אַמעריקע. אין די מודעות פון דער „הצפּרה“ לייען איך אַפילו אַמאָל וועגן אַ ניי-ערשינענעם ביכל אויף יידיש. נאָר אויסצושרייבן עס איז דאָן ניט געווען אזוי גרינג. וויך איך איבער אַמאָל, זיצנדיק ביי יפּנה״ז'ן אין אַ פּרייען פּריי-טאָג-טאָג, אויף דער פּערטער זייט פון דער „הצפּרה“, וואָס דאָס איז אויך געווען די לעצטע זייט - אַ נייעם יידישן בוך אין די מודעות - און אפּשר אָן אָנזאָג אויף דער ווידער-ערשיינונג פון

„פאלקסבלאט“ אין ווארשע דורך מ. ספעקטאָר, ווי ישראל לעווין האָט צוגעזאָגט אין זיין געווענעניגנס-בלעטל, — ערשט מיין בליק פאלט אויף אַ מודעה וועגן אַ נייעם בוך. אין נאָך וואָס פאַר אַ בוך: „אבן נחף“ — אין פאַרטייטשט אויף ייִדיש — „אַ שטיין אין וועג“, פון יעקב דינעזאָן.

דאָס איז געווען ניט קיין שטיין אין וועג, נאָר אַ דימענט, וואָס האָט מיר אַ פינקל געמאַן פאַר די אויגן. איבערהויפּט דער נאָמען פון מחבר יעקב דינעזאָן, וואָס אַדאנק זיין שוין דאַמאַלסט פאַרטייטן ראָמאַן „הנאהבים והנעימים“, אָדער מיט זיין ייִדישן נאָמען „דער שוואַרצער יונגערמאַנשיק“ — איז אזוי פּאַליבט געווען אַפילו אין אונזערע מקומות, וואו דער פּאַפּולערסטער, פּאַליבטסטער נאָמען ביי די, וואָס פּלעגן יאָ לעזן ראָמאַנען, איז געווען שמו"ר... אַפילו די געצייגלטע משפּילים אין שטעטל, און אַפילו מיין פעטער הורש דער למדן האָט זיך „אַפּגעשעמט“ און „דעם שוואַרצן יונגן-מאַנשיק“ געלייענט און אַפילו געוויינט איבער דעם טרויעריקן בוך פון זיינע ליבע העלדן ראָזע, רוחמה און יוסף, דער ליבער שייִנער יוסף...

און איך ווייס ניט פאַרוואָס — עס האָט מיך עפעס אַ צי געמאַן צו שרייבן אַ בריוו אָט צו דעם מחבר. אויב איך בין ניט אימשטאַנד אויסצושרייבן דאָס בוך אַליין, וועל איך אפשר פּאַקומען אַן ענטפּער פון אים, וואָס דאָס וועט פאַר מיר זיין אַ גליק און אַ כבוד. די טעמע פון מיין בריוו האָט געזאָלט זיין טאַקע וועגן דער ווידער-ערשיינונג פון „פּאַלקסבלאט“ דורך מ. ספעקטאָר.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע בריוועלע, וואָס איך האָב גע-שריבן צו אַ מחבר, צו אַ ייִדישן שרייבער.

פון איין זייט בין איך געווען זיכער, אַז דינעזאָן וועט ניט ענטפּערן, ווייל דאָס וואָלט געווען אַ צו גרויס גליק און אין גרויסע גליקן האָב איך ניט געגלויבט, אַפילו ייִנגלוייז. פון דער אנדערער זייט אָבער האָב איך זיך געטרייסט, אַז דער פאַרפאַסער פון „הנאהבים והנעימים“ איז זיכער אַליין אויך אַ גוטער מענטש און ער וועט פאַרשטיין דאָס האַרץ פון אַ קליינשטעטלדיקן בתורל און מעגלעך, אַז ער וועט יאָ ענטפּערן.

נאך ווי געענטפערט: אמת - א פאסטקארטע, נאָר אַן איינ-געמונקטע! דאָרט האָט זיך געפונען פון כל טוב: האָפּענונגען אויף דעם תּוֹת־הַמַּתִּים פּוֹן „פּאַלקסבּלאַט“, סתּם מרײַסט-ווערטער צו מיר פּערזענלעך, סתּם קלונע רײַד, און צום סײַף לײַגט ער מיר פּאַר צו ווערן נײַט מער און נײַט ווייניקער, ווי אַן אַגענט אין מיין שטעטל פּאַר זײַן „אבן נגף“, און פּאַמערקט דערפּײַ אײַדל וועגן דער שווערער לאַגע פּוֹן אַ ײִדישן מחבר בכלל. ער נעמט אָבער אויס תּנאים: אויב דאָס איז מיר נײַט צו שווער און צי עס זײַנען דאָ בכלל בעלנים פּאַר אַזאַ בוך אין שטעטל.

ווי דאָס האַרץ וואָלט אים געזאָגט...

מיין פּאַנטאַזיע האָט זיך צעשפּילט. וואָס הייסט: אַ נײַער ראָמאַן פּוֹן זעלבן פּאַרפּאַסער פּוֹן „שוואַרצן יונגמאַנטישן“, וועלכן גאַנץ שטעטל האָט געלײַענט, אַפּילו מיין פעטער, הירש דער למדן, אַפּילו מיין טאַטע, דער העברעער, אַפּילו מיין קלוגער זידע. איך מאַך אַ חשבון און עס קומט בײַ מיר אויס, אַז זעקס עקועמפּלאַרן מעג איך זיכער פּאַשמעלן.

איך ענטפּער שוין אַ בריוועלע ווי אַ סוחר, אַז ער זאָל אַזוי פּרײַנדלעך זײַן אַרױסשיקן מיר זעקס עקועמפּלאַרן און מיט גאַטס הילף - קײַן בעל-חוב וועלן מיר נײַט פּלײַבן... מיר וועלן טאַן וואָס מיר וועלן קענען...

אין אַ וואָך אַרום באַקום איך אַ „פּאַזעסטקע“ פּוֹן דער פּאַסט פּאַרשטיי איך שוין, אַז דאָס איז עס... איך קום אויף דער פּאַסט מיט שטאַלן, געמישט מיט שרעק... נאָך אלע זאַכן, איז דאָך דאָס נײַט קײַן קלײַניקייט. פרעמדע סחורה, גאָט ווייסט, צי וועל איך די אונטערנעמונג אויספּוֹרן.

איך ברענג עס אַהײַם בישטיקע פּוֹן טאַטן, מורא האָבנדיק, אַז ער זאָל נײַט זײַן אײַנגאַנצן קעגן דער דאָזיקער אונטערנעמונג. נאָר גײַ באַהאַלט זיך אין אַ קלײַן שטיבל מיט זעקס גרויסע פּורטייליקע ראָמאַנען: צום גליק איז דער טאַטע אַלײַן נײַגערק צו לײַענען אַ נײַעם ראָמאַן פּוֹן יעקב דינעזאָן. ער נעמט דעם ערשטן בוך און הייבט אָן צו לײַענען. מיטן צווייטן גײַ איך אַזעק צום פּע-טער, אויב נײַט ער אַלײַן, וועלן קײַפּן זײַנע טעכטער... נאָר דער

פעטער וויל גאר ניש הערן: ער האט בילכערע „ספרים“ צו קויפן און קויפט ניש... און די עלטערע מיידל פאט מיר אן פוסצן קאפיקעס פארן דורכלעזן. בלייבט מיר די האפענונג אויפן גניסם בחורל, מיי גער א חבר. ער איז א בעלן אויף די זאכן. נאר אויך ער זאגט זיך אפ צו קויפן. ער איז אבער שוין ברייטהארציקער פון פעטערס מיידל און פאט אן פארן איבערלייענען צוויי גילדן...

איך זע, אז איך בין פארלאָרן. נאר דערווילע מוטיק איך זיך און זוך קונים און שרייב אן איינצייטיק א ברווילע צום מחבר, אז די ביכער האבן איך דערהאלטן, זינדל איים מיין שטעטל, וואס איז פארטראגן אין איר אייגענעם וואכעדיקן לעבן, אין איר קארגשאפט, בין אבער מכמיח, אז ווי שווער עס זאל ניש זיין – איך וועל די ביכער פארשפרייטן און גאר אייניכן אפשיקן דאס געלט...

באקום איך אז ענטפער פון דינעזאגען, וואו ער שרייבט מיר, אז איך זאל קיין צער ניש האבן און ניש „מדחיק את השעה זיין“ – ער האט צייט צו ווארטן. דער עיקר וויל ער די ביכער פארשפרייטן, מען זאל זיי לייענען...

אויב אזוי, פרווה איך די ביכער אראפלאָזן פון פרייו. דאס העלפט שוין א ביסל. איך פארקויף צוויי עקועמפלאָרן פאר האלב געלט אין שטעטל גופא, און די איבעריקע פיר פיר איך אפ אין מינסק און איך פארהאנדל זיי צו א ביכהענדלער פאר גאנצע צוויי דובל... די ריזע קיין מינסק האבן איך געמאכט מיט די בעל-עגלות און ס'דאט מיר געקאסט בלויו צוויי גילדן היין אין צו-דיק. אויף אזא אופן בין איך אימשטאנד אוועקצושיקן צו די-נעזאגען פיי א דריי דובל.

ער שיקט מיר א „קבלה“ דורך א פאסטקארטע און דאנקט מיר זייער און איז מיר מודיע, אז מער קיין געלט פארלאנגט ער ניש פון מיר. ער פארשטייט אלץ און ער איז מיר מוחל פון גאנצן הארצן...

גייען איבער עטלעכע וואָכן און איך דערווע אין „הצפירה“ א מודעה, אז עס איז דערשינען דער צווייטער פאנד פון שלום-עלימם „יודישע פאלקסביבליאָטעק“ און אין דער מודעה איז אויס-געדרעכט אלץ, וואָס דאָרט קומט אריין. דער אינהאלט איז אזוי

פארלאַקנדיק, אז איך האַלט ניש אויס פאַר נייגעריקייט... דערציי-
לונגען, לידער, פעליעטאַנען, און צום סוף אַ ראַמאַן - „יאַסעלע
כאַלאַוויו“... דער פּרייו איז אַבער אַ פאַרמעגן - מיט פאַרמאָ-
צוויי רובל! די מאַטעריעלע לאַגע ביי מיר איז נאָך אַליין ניש
געהויבן. איך פאַרדין אַמאָל אַ רובל פון מיין לערער, נאָר דאָס
קלעקט מיר בלויז אויף צו קויפן קליינע פיכלעך און אַמאָל אויף
אַ פעקל טאַבאַק (אַליין בשתיקה פון מאַמע), אַבער צוויי רובל -
אַזאַ סומע מיטאַמאָל איז ניש פאַר מייע פּוּחות.

מאָך איך מיר האַרץ און ווענד זיך מיט אַ בקשה צו דינע-
זאַנען, אז ער זאָל מיר אַרויסשיקן דעם דאָזיקן ליטעראַרישן אוצר.
איך שרייב אים אויס אַליין אַפּנהאַרציק און פאַרזיכער אים, אז
איך וועל אים די באַטרעפּנדיקע סומע מיט גרויס דאַנקבאַרקייט אַפּ-
שיקן ביי דער ערשטער מעגלעכקייט, גאָר אינגיכן.

אין אַ וואָך אַרום באַקום איך ווידער אַן אַיינגעטונקטע פּאַסט-
קאַרטע פּול מיט טרייבט, פּול מיט גוטמוטיקע אַיינפאַלן, פּול מיט
האַרציקן הומאָר. ער פאַרשטייט מיך, הייסט עס, און ער געשרויבט
מיר און ער שיקט מיר דאָס בוך אַרויס מיט דער ערשטער פּאַסט.
אַך, ווי דאַנקבאַר איך בין דעמאָלט געווען דעם דאָזיקן „פאַר-
פּאַסער“ (דעמאָלט האָט אַ שריפטשטעלער פון אַ ווערק אַזוי גע-
הייסן. דאָס איז געווען לשבח), דעם פאַרפּאַסער פון אַזוינע צוויי
וואונדערלעכע ראַמאַנען! איך גיב זיך אַליין אַ שבועה, אז גלייך
מוז איך אים אַפּשיקן דאָס געלט. צום גליק איז מיין פּאַטער
אַליין אַזוי באַגייסטערט סיי פון דעם צווייטן באַנד „יודישע פּאַלקס“
ביבליאָטעק“ סיי פון דינעזאַנס גוטסקייט, אז ער באַהט מיר בלומרשט
אויס די צוויי רובל און איך שיק עס אַרויס דינעזאַנען מיט אַ
בריוו פּול מיט דאַנקבאַרקייט...

אויף אַזאַ אופן האָב איך באַקומען פון דינעזאַנען אין פאַר-
לויף פון אַ קורצער צייט דרייסיק פּאַסטקאַרטן. איך געדענק נאָך ביי
דינטיקן טאָג די צאָל, ווייל זיי זיינען מיר געווען טייער און איך
האָב זיי געצילט און געהויבט, ווי אַ פאַרמעגן. אייניקע פון זיי
האָב איך געקענט אויף אויסנווייניק. אַדאַנק מיין שפּעטערן וואַנ-
דער-לעבן האָב איך פון זיי קיין איינס נישט. ס'איז אַ גרויסער שאַד!

אין זיינע פריוועלעך האָט זיך אָפגעשפּיגלט זיין גרויסע נשמה, זיין גרייטקייט צו דינען יעדן, וואָס האָט זיך געווענדט צו אים, מעג ער זיין אַ יינגל ערגעץ פון אַ פּאַרוואָרפן שטעטל. אַדרבא, מיט אַזאָ איז ער נאָך פּאַרויכטיקער געווען.

שפעטער האָט די קאַרעספּאָנדענץ צווישן אונז אויפגעהערט. עס איז געווען נאָכרעם, ווי איך האָב דורכגעלייענט אין זער זעלבער בער „הצפירה“ די מודעה וועגן פרצעס „יודישע פיבליאַטעק“, וואָס האָט דעמאָלט אָנגעהויבן צו ערשיינען. איך האָב געפרוּווט „מזל“ און אַוועקגעשיקט פרעגן אייניקע לידער און אַ קינדער-דערציילונג און אָנגעהויבן וואַרטן אויף אַן ענטפער.

דריטער קאפיטל

פרצעס ערשטער בריוו זו מיר. — מיינס א ליד אָנגענומען פאַר דער ערשטער „יודישער ביבליאָטעק“. — מיין פרייד. — יבנה! — און מיין פעטער דער למדן ווילן מיין פרייד צו-נישט מאַכן. — מיין פֿאַטערס באַציונג צו מיר און צו פרצעס בריוו. — איך ווער אַ לערער אין אַ קליין שטעטלע. — מיינע באַזוכן אין מינסק. — דער מינסקער שול-הויף. — מיין פרייד פון דעם ערשטן גע-דרוקטן ליד. — דער פרייז פאַר אַ הצלכער שעה לייטען דאָס וואונדערלעכע בוך. — מיין אוועקפאַר קיין מינסק. — מאַטעריעלע נויט. — מיין באַקאַנטשאַפט מיט אַ יודישער סאַציאַליסט. — אירע געפערלעכע געכט. — די ערשטע טרויט פון דער סאַציאַ-ליסטישער און רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין מינסק.

דער צער, וואָס איך האָב געהאַט פון דעם אונטערנאַנג פון דעם „יודישן פּאָלקמבּלאַט“, וואָס האָט געדאַרפט באַשטימען דעם גורל פון מיינע ערשטע לידער און מיין אייגענעם גורל, האָט זיך טאַפּלט באַצאָלט מיט דער פרייד פון דעם בריוו, וואָס איך האָב געקראָגן פון דעם רעדאַקטאָר פון דער „יודישער ביבליאָטעק“ — י. ל. פּריץ: אַן ענטפער אויף מיינע לידער און דער קליינער דערציילונג, וואָס איך האָב „אויף מול“ געשיקט צו פּריץ. געענטפערט האָט ער מיר מיט אַ גרויסן בריוו, וואו ער האָט אַנאַלויזירט מיינע לידער און די דערציילונג מיט גרויס ערנסט, באַזוויזן אין זיין שוין דעמאָלט איינגטימלעכן לאַקאָנישן סטיל די שוואַכע זייטן פון מיינע שאַ-פונגען, און דערקלערט, אַז דרוקן דערווייל קאָן מען זיי נישט... ער האָט אָבער קענטיק פאַרשטאַנען, אַז ער האָט צו טאָן מיט אַן אָנפאַנגער, אַ יינגל, וואָס קאָן זיך צעוויינען פון אזא האַרבן אָפּזאָג, — האָט ער צום סוף בריוו מיך געטרייסט: „אָבער אַראַפּפּאַלן ביי זיך זאָלט איר נישט — איר „האַט מאַ-לאַנט“... אזו דערביי געדאַמט צו שרייבן און צושיקן נאָך עפעס...“

„ווייל אינזער ציל“ — האָט ער אין פארלוף פון זיין גרויסן בריוו פאָטאָנאָט — „איז צו דערציען און צו אַנטוויקלען ביי יידן טאַלאַנטן“.

בכלל האָט דער טאָן פון פרצעס בריוו געקלונגען ווי אַ מאַ-ניפעסט, ווי אַן אַנזאָג אויף אַ נייער צייט; פון צווישן די שורות האָט מען געקענט אַרויסלייענען אַנדייטונגען אויף אַ נייער ריכטונג אין ליטעראַטור און לעבן. עפעס אַ פרישקייט און אַ נייקייט האָט געווייט פון יעדער שורה, פון יעדן וואָרט און אַפילו פון דעם העל-ליכטיקן פאַפיר אַליין, אויף וועלכן דער דאָזיקער דאָקו-מענטאַלער בריוו איז געשריבן געוואָרן.

אויך דער צווייטער בריוו, וואָס איך האָב פון פּרעזן באַקומען, אַלס ענטפער אויף אַנדערע לידער, איז פאַשטאַנען פון קריטיק. דאָס ליד „הער ווינט און די זון“ פאַרמעגט אַ „שיינעם“ געדאַנק, אָבער די פאַרם איז פאַרעלמערט — „ווינט שרייבט מען אַנדערש“.

אויך דאָס ליד „הער חלום“ פאַרמעגט אַ שיינעם אינהאַלט, אָבער דאָס דערוואַכן פון אַ חלום אין אַ ליד איז ניט זיער ניי... פון די לידער קען ער — לידער — גאָרנישט נעמען פאַר זיין „ביבליאָ-טעק“...

דאָך דער טאָן פון צווייטן בריוו איז שוין געווען פיל מיל-דער. ער רעדט זיך שוין מיט מיר דורך פּעטט ווי מיט אַן איי-גענעס מענטשן... אַלגעפאַלס אַזוי איז דער אַינדרוק, וואָס איך האָב דאָן באַקומען. אין אַ געוויסער שטעלע וואָרפט ער מיר פאַר, אַז עס פעלט מעטער און וואוילקלאַנג אין מיינע לידער און ווי אַ חבֿר ראָט ער מיר עס צו לערנען...

ערשט אויף עטלעכע לידער, וואָס איך שיק אים צום דריטן מאל, באַקום איך — שוין דווקא אַ פאַסטקאָרטל און אויף העבֿ-רעיש, — אַז פון די דאָזיקע לידער האָט ער אויסגעוויילט פלוז דאָס ליד „ווען דאָס לעבן“ און עס וועט זיין געדווקט מיט אַ קליינער ענדערונג אין דעם ערשטן פאַנד „ווידישע ביבליאָמעק“.

אַ פריילעכער טאָג געוועזן, נאָר וואָס עפעס אַ טאָג — אַזאַ שמחה פּראָוועט מען אַ גאַנצע וואָך: איך לויף אַריין מיט דער בשורה גלייך צו מיין פעטער הירש דעם למדן, ווייז אים דאָס

קארטל, זאָל ער לייענען. דער פעטער הירש שטייכלט מיט ביטול, הגם די פאָסטקארטע איז געשריבן אין לשון-קודש.... „גו, וואָס? — זאָגט ער מיט אַ גמרא-ניגון, — וואָס איז דאָס פאַר אַ תּגלית? — וואָס איז שוין, אַז מען קען זשאַרגאָן? דו ווייסט, אברהמעלע, — כאַפט ער זיך אָן ווי מיט פּרייד, — ווי אזוי יהושוע שטיינבערג שטייטט זשאַרגאָן אין זיין „סלאָוואַד“? — שפת עלגים טייטשט ער“... דאָס האָט ער זיך אין מיר געוואָלט נוקם זיין דערפאַר, וואָס איך האָב, אַריינלייפנדיק צו אים אין שמוץ מיט דער בשורה, פאַר שמחה אַ שפרונג געטאָן אַזש ביז דער סמעליע און אזוינס האָט דער רויקער פעטער הירש נישט ליב געהאַט...

דערפאַר די עלטערע טאָכטער זיינע, חיה-רייזל, וואָס איז גע-ווען אַ וואוילקענעוודיקע מיידל און געלייענט אַפילו דעם „אהבת ציון“ און אַלע העברעיִשע שירים, וואָס זיינען געווען געדרוקט אַלס פּאָרוואָרט אין שמו"ס ראָמאַנען, פון וועלכע זי איז אויך געווען אַ ליידנשאַפטלעכע לעזערין, — זי נעמט יאָ אַנטײל אין מיין פּרייד. אָפּער אויך זי מוסרט מיך, אַז ווילד דאַרף מען נישט זיין.

צו יפּנה'יזן, וואָס וואוינט נאָך אַלץ ביים פעטער הירש, גיי איך שוין אַרײַן מיושבדיקער... ווייז אים דאָס פּאָסטקארטל. ער לייענט עס לאַנגזאַם, הגם אַ גרויסער העברעער, ער זוכט קענטיק, אַ גרייז אין לשון... ענדלעך זאָגט ער אַרויס, שוין אַ ביסל מיט אַנטײל אין מיין פּרייד:

— זייער שיין, אברהם...

אָפּער אינגאַנצן נאָכגעפן מיר וויל ער אויך ניש.

— דו ווייסט, אברהם, — גיט ער צו, — אַז איך האָלט

ניש זייער פּיל פון פּרעצן...

נאָטירלעך נעם איך פּרעצן גלייך אונטער מיין שוץ. דערמאָן יפּנה'יזן פּרעצט, „מאַניש“, „ווענוס און שולמית“, „דער כעלעמער מלמד“, וואָס זיינען געווען געדרוקט אין די צוויי בענד פון שלום-עליכמס „יודישע פּאָלקסביבליאָמעק“, און זיינע פאַר העברעיִשע סיפורים אין „הצפירה“.

— אַ, פון וואָס דו וועסט נתפעל — מורמלש ער און שטייכלט

צוויידייטיק.

און ער נעמט זיך גריבלען אין זיינע פאָרשפּענע בייגעלעך
פּאַפּיר — אַ מאַנוסקריפּט, וואָס ער האַלט אַזועפּאַשקן אין
„המליץ“...

— אַז קום אַהער, אברהם, איך וועל דיר פּאַרליינען אַ פּאַר-
שטיקלעלעך פּון מיין סיפור... וועסט הערן אַ שפּראַך...
פּון יבנה-זון גיי איך צוריק, נאָך אלץ אַ פּריילעכער, אַהיים...
דעם לעצטן ווייז איך דאָס פּאַספּאַרטל מיין מאַטן.
וויילסט זען?... — גיב איך ניש דרייַס אַ מורמל און גיב אים
איבער דאָס קאַרטל...

— גאָר אויף לשון-קודש? — וואַנדערט זיך דער שאַטע און
ער לייענט דורך פּאַרטיפּ דאָס פּאַספּאַרטל, קוקט מיך נאָכדעם
אַן מיט אַ צופּרידענעם שטייכל און זאָגט עפעס אַ גוט וואָרט
וועגן פּרצן.

ער אַליין וועט אָפּער גאָרנישט ניש שיקן צו פּרצן... די
פּריערדיקע שטרענגע פּרוּו צו מיר, וועלכע ער האָט איך גע-
לייענט, האָבן אים באַאומרוקט. „אַ שטרענגער איז ער, דער פּריץ
אָפּער „קענען“ קען ער!“
מיין פּאַטער, אַ ליידנשאַפּלעכער רויכערער, הייבט אָן וויק-
לען אַ פּאַפּיראַם, פּאַררויכערט, לאָזט שטיקער רויך פּון מויל און
פּאַרטראַכט זיך.

ענדלעך רופּט ער זיך אָן:

— נו, מיין זון, דו האָסט שוין ניש, וואָס צו זאָרגן... —
און שטייכלט צו. —

פּאַרדרייַט מיך שוין, וואָס איך בין מולדיקער פּון מיין פּאַ-
טער, וועמעס שירים און לידער זיינען מיר אַזוי געפּעלן, הגם
איך ווייס, אַז פּרץ וואָלט צום מאַגנס לידער נאָך שטרענגער גע-
ווען.

און אין מיין פּרייד מישט זיך שוין אַזוי אַ צער, דער צער
פּון מיין פּאַטער...

אַמת, איך בין ניש זיכער, צי מיין מאַטן אַרט באַמת אַזוי,
וואָס ער קען ניש גיין אַזוי „ווייט“, ווי איך... איבעריקנס האָט
יעדעס נייע לידל, וואָס איך האָב אין יענער צייט געשריבן, ביי

האים ארויסגערופן פרייד, אין זיין אָנערקענונג צו מיר איז גרע-
סער געוואָרן פון טאָג צו טאָג, ביז ער האָט זיך צו מיר אָנגע-
הויבן פאַציען ווי צו אַ יונגערן חבר.

דער פערטער בריוו פון פרצן איז שוין געווען ווידער אויף ייִדיש,
ווי די ערשטע צוויי, אָבער נישט קיין פריינדלעכער... איך האָב אים
קענטליק מיט אַ פראַזע אויפגערייצט. ער שרייבט קורץ און צווישן
אָנדרען ראַט ער מיר צו קויפן אַ „פּאַעטיק“ (ער האָט אַזוואַי
געמיינט אַ „טעאָריאַ סלאָווענאָסטי“), און באַמערקט ביים סוף פון
דער פּאַסטקארטל, אַז „בריוו שרייבן קאָמט צייט און געלט“...

דעם בריוועלע האָב איך שוין קיינעם נישט געוויזן. צעריסן
האָב איך דאָך עס נישט. צו טייער איז מיר שוין געוואָרן פּרצעס
האַנטשריפט אליין, אַז איך זאָל פאַרניכטן זיינס אַפילו אַ קאַלשן
און אומפריינדלעכן בריוו.

אָבער וויי געטאָן האָט עס שטאַרק און דער ווייטאָג האָט
אָרויסגערופן אייניקע נייע לידער... אָבער געשיקט זיי האָב איך
אים שוין נישט. איך האָב זיך באַנוגנט מיט דעם, וואָס אַ ליד
פון מיר וועט דאָך געדרוקט ווערן, אין בין נאָך אלץ געווען פריי-
לעך....

* * *

די פרייד האָט לאַנג נישט געדויערט, זי איז צעשטערט געוואָרן
פון דעם אומגליק, וואָס אונזער פאַמיליע האָט דאָן געטראָפן. מיין
ליבע און גוטע מוטער איז נאָך אַ קורצער קראַנקהייט אַוועק פון
דער וועלט אין אירע פעסטע יאָרן. אין עלטער פון ניין און דריי-
סיק יאָר האָט זי געשלאָסן אירע מילדע פלויע אויגן.

די פרייד, וואָס די מוטער האָט ביים לעבן מיט איר גוטסקייט,
אידלקייט און מיט איר שמענדיק ליבן גוטן שמייכל געשפרייט
איבער אונזער קליינער, אָבער געמוטלעכער וואוינונג, איז צעשטערט
געוואָרן. איך האָב שוין נישט געקענט בלייבן אין קאָדענאָוו און
בין אין אַ פּאַר וואָכען אַרום, ס'איז געווען נאָך פּסח, אַוועקגעפאַרן
אין אַ קליין שטעטלע מיטן נאָמען סאַמאָכואַלעוויטש, וואָס האָט

זיך געפונען פינף רוסישע מייל פון קאידענאָוו — צו זיין דאָרט אַ לערער.

דאָס שטעטלע האָט פאַרמעגט פלוז אַ פערציק יידישע פאָ-מיליעס. אַ רוזקע, אַ ציכטיקע. אינמיטן שטעטלע פאַרגאַראַפּ האָט זיך געשפיגלט אַ מיך, ביי וועלכן עס איז געשטאַנען אַ וואַסער-מיל און טאָג און נאַכט גערוישט. דער מילנער, אַ וואוילער ליבער ייד, האָט געהאַט אַ שיינע טאַכטער. איך בין איר לערער געווען. ערשט איצט הערמאַן איך זיך, ווי אַווי די אַכציגערקע מיידל האָט מיך, דאַמאַלסט אַ קוים זעכציגערקען בחורל, ל'פ געהאַט, נישט זאָגנדיק מיר עס אַפילו. מיין איז דער שטיל שרויערן נאָך מיין מוטער, מיין בענקשאַפט נאָך דער היים, נאָכן פאַטער און די צוויי פרידערלעך און שוועסטערל שרה-בתי (איצט די דיכטערין שרה רייזען), האָט אַווי פאַרטיפּט מיין נשמה און האָט מיך אַווי ערנסט אויסווען געמאַכט, אַז די שטעטלדיקע יידן — און וואוילע יידן געווען — האָבן פאַר מיר געהאַט דר-אַרין, ווי פאַר אַ דערוואַקסענעם. איך בין געווען פאַרנומען פלוז זעקס שטונדן אַ טאָג, אין יעדן הויז האָב איך געלערנט צו איין שעה מיט יינגלעך און מיידלעך, צווישן וועלכע עס זיינען געווען אייניקע דערוואַקסענע. צווישן זיי די דערמאַנטע מיילנערס טאַכטער, וואָס האָט אין דער צייט פון לערנען אויף מיר אַרויסגעקוקט מיט פאַרבענקטע און פאַרליבטע בליקן... ביי איין באַ-לעבאַס האָב איך פאַר שר-לימוד געוואוינט און געגעסן קעסט — עס איז געווען אַ פשוטע, אַבער גוטאַרציקע פאַמיליע. די על-טערע טאַכטער, שוין אַ דרייטערע, האָט זיך אַפילו „געשניטן“ אויף אַ היינטוועלטיקער און דערוויסנדיק זיך, אַז איך שרייב לידער און מעשהלעך, האָט זי אַלין געוואָרנט:

— איר זאָלט אינו אַקאַרשט נישט פאַשרייבן, איר הערט, לע-רער!...

און אַווי האָב איך יעדעס ליד, וואָס איך האָב דאָן אָנגע-שריבן, ווי פאַר אַ צענוואָר, געמוזט דורכלייענען פאַר איר, בדי זי זאָל וויסן, אַז נישט איר און נישט איר טאַטן און מאַמען און נישט אירע פרידער, צוויי פעסט געבויטע יונגעלייט, האָב איך, חלילה, נישט פאַשרייבן...

צווישן מינע פאלעבאָטים איז אויך געווען אַ ייד אַ בעל-עגלה, וואָס פלעגט אָפט פאָרן קיין מינסק, וואָס איז פון דער דאָזיקער שמעטל געווען ווייט דריי רוסישע מיל. פלעג איך מיט אים אָפט, אויפן חשבון פון שטר-לימוד, אין אַ פרייטאָגדיקן טאָג, מיטפאָרן קיין מינסק... ער פלעגט אַרויספאָרן פאַרטאָג און צוריקקומען פאַר ליכט-בענטשן. פלעג איך קוים האָבן צייט אַרומצוגיין איבער די מינסקער בוכהאַנדלונגען און נאָכפרעגן אויף פרעסע, "יודישער ביב-ליאָטעק", וואו מיין ליד האָט זיך געדאַרפט געפינען...

— נאָך ניטאָ! — פלעגט מען מיר ענטפערן מיט אַ האַרפן קול, ווי דער שטייגער איז פון סוחרים, ווען די סחורה, וואָס מען פאַדערט ביי זיי, האָבן זיי ניט און זיינען טאַפלט אומהעפלעך. און אפשר האָבן זיי געפילט, אַז קויפן וועל איך סיי-ווי-סיי ניט, ווייל אזא סומע ווי די "יודישע ביבליאָטעק" האָט געזאָלט אָנ-טרעפן, האָב איך אין דער ערשטער צייט פון מיין לערערן אין סאַ-מאַכוואַלעוויטש נאָך ניט אָפגעשפאַרט, ווייל דעם הויפט-שטר-לימוד האָב איך פאַדאַרפט פאַקומען ערשט טוף הזמן (אַפנים), זיי האָבן מיך געוואַלט דערמיט פאַרהאַלטן, אַז איך זאָל ניט אַנטלויפן אינ-מיטן זמן, הגם עס איז ניט געווען קיין אורזאָך דערפאַר, סײַדן די בענקשאַפט נאָך דער היים...).

און איינמאָל, אַרום נאָך-שבועות, מאַכנדיק די נסיעה קיין מינסק מיט מיין פאַלעבאָט דעם בעל-עגלה אין אַראָפּשטייגנדיק לעבן דעם גרויסן שולדוויף, וואו די פור פלעגט זיך אָפּשטעלן, בין איך דורכ-געגאַנגען דעם גרויסן שולדוויף. עס האָט געשוויבלט און געגריבלט מיט אַלערליי דורכגייער, גערוישיש פון אַלערליי מסחרים, פאַרקוי-פערניס, פאַקטורענערס און מוכרי-ספרים, וואָס זיינען געזעסן לעבן זייערע גרויסע רונדע קוישן אָנגעפאַקט מיט אַלערליי ספרים און אויך מיט וועלטלעכע ביכער. צו איינעם, דעם הויפט-מוכר-ספרים, וואָס איז ווי אַ שררה געזעסן אינמיטן שול-הויף ביי זיין גרויסן קויש מיט ספרים און אַרום אים אַ פאַר קלענערע קיישלעך מיט אַנדערע סחורות, וואָס האָבן אַ שייכות צו ספרים — צו דעם איינעם בין איך צוגעגאַנגען, זיך אָפגעשמעלט און אַ פרעג געטאָן:

— האָט איר אפשר נייע יודישע ביכער?

— א שאלה, צי איך האָב? ענטפערט ער מיט גדלות. אפשר זייט איר אַ בעלזן אויף צוויי יאָרענג, „הויזפריינד“, שלום-עליכמס „ביבליאָטעק“?

אַ שאלה, — צי איך בין אַ בעלזן! (הגם שלום-עליכמס „ביב-ליאָטעק“ צווייטן יאָרנאָנג האָב איך שוין). מיר איז אָפּער איצט וויכטיק דער ערשטער באַנד „זידישע ביבליאָטעק“ פון י. ל. פּרץ. נאָך מיין חשבון האָט זי שוין געדארפט ערשיינען. און אפשר האָב איך עס געוואוסט אויף זיכער, פון אַן אַנאָנס אין דער „הצפירה“, וואָס איך פלעג אויך אין סאַמאָכוואַלעוויטש ביי דעם גבירס איידעם, דעם משכיל, אַמאָל לייענען.

איך גיב נישט אַן אינערלעכער אויפּרעגונג אַ פּרעג:

— נו, און פּרצעס „זידישע ביבליאָטעק“?

— דאָס האָב איך שוין אויך — ענטפערט ער מיט גדלות און קוקט מיך שוין אַ ביסל פאַרוואונדערט אָן.
קענטיק, אַז פאַר פּרצעס „ביבליאָטעק“ איז אין מינסק דאָן געווען נאָך ווייניק בעלזנים.

און ער נעמט אַרויס אַ גרויס פּראָשירש בוך מיט אַ רויטן פּאָדער-בלאַט.

איך גיב דאָס בוך אַ כאַפּ פון זיין האַנט, פאַרנעם, אַז דעם פּולץ פּרייז צו באַצאָלן האָב איך נישט — דער פּרייז איז געווען, דאָכט זיך, אָנדערשטאַלפּן רובל — און איך הייב זי אָן בננכה דורכבלעטערן, אַריינקוקן אינעווייניק, זוכן...

ערשט עס גיבן מיר אַ פינקל פאַר מייע אייגן האַלב-באַ-קאַנטע ווערטער און אונטן מיין מיר פאַקאָנטער בילדער נאָמען... אַ פאַרוואונדערונג אין אַ פּרייז האָט מיך אַרומגענומען, כאַטש נעם און טייל זיך מיט דער פּרייז אָט דאָ מיט יעדן פּרעמדן דורכ-גייער אויפן שולדהוף, מיט דעם מוכר-ספּרימניק אַליין, וואָס הייבט שוין אָן ווערן אומגעדולדיק. עפעס קוק איך צו לאַנג אַריין. און ער ציט פון מיין האַנט אַרויס דאָס בוך.

— וואָס, יונגעראַפּן? — איר מיינט טאַקע צו קויפּן?

— קויפּן? — זאָג איך פאַרווירט... — אַודא, נאָר איך האָב גראַד ביי זיך נישט קיין איבעריקע געלט... דערלויבט מיר דאָ שטיין

לעבן אייך און דורכקוקן דאָס בוך און איך בין גרייט אייך דער-
פאר צו באַצאלן.

ער ישובט זיך... עפעס איז אים דער גאַנצער מסחר פאַרדעקט
טיק. נעמען דאָס בוך אהיים און לאָזן אים „זאלאָג“ וואָלמ געווען
אַ גלאַטערער מסחר, אָבער שטיין לעבן אים און אַרײַנקוקן און
באַצאלן דערפאר — אַזוינס האָט נאָך ביי אים נישט פאַסירט...

פונדעסטוועגן באַשליסט ער זיך אויף יאָ. די צייט באַשטימט
ער — אַ האַלבע שעה, דער פרייז — פופציק קאָפּיקעס...
געווען אַ ייד אַ יקן. אָבער וויבאלד אַז אַזאַ סומע האָב
איך יאָ ביי זיך, איז באַצאל איך אים מיט פרייה און נעם זיך
ווידער צו מיין איינציק לידעלע צווישן די לידער דאָרט, וואָס זעט
אויב, ווי אַ קליין אינוועלע אין אַ פרייטן ים, און אויך דאָס אינוועלע
איז נישט אינגאַנצן מינס, פּרץ האָט אַ חלק אין אים — צוויי שורות
האָט ער דורכאַויס זיינע און אין די איבעריקע זעקס האָט ער אַזײַנ-
געוואָרפן אַ פאַר ווערטער פון זיין פאַרמעגן...
אָבער די ערשטע שורה איז אינגאַנצן מיינע אָן אייגענע.

ווען דאָס לעבן ווערט פאַרבישערט...

אויך די צווייטע:

ווען דאָס האַרץ הייבט אָן צו קלעמען...

צו דער דריטער איז ער שוין אַ שותף מיט אַ וואָרט.
די פערטע איז פּמעט ווי מיינע: —

אין פּערצײלן — האָסט נישט וועמען...

איך האָב געשריבן „ערצײלן“...

דערנאָך וואָרף איך זיך אויף די איבעריקע לידער, וואָס דער
גרעסטער טייל פון זיי באַשטייט פון יהוּאַשעס און פרצעס.
יהוּאַשעס לידער אַנמציקן מיך אַזש. אַזוינע נייע פאַרמען, מאַ-
טיוון, אַזאַ זינגעוודיקייט! איך מיט מיין קליין לידעלע פול מיך
געפאַלן קעגן זייערע. איך טרייסט זיך אָבער, וואָס איך בין דער
ײַנגסטער פון זיי. דעם נאָמען יהוּאַש באַנעגן איך דאָס ערשטע מאָל,
אָבער צו דערגרייכן אַזאַ פּולקומענהייט מוז מען שוין זיין אַ דער-

וואקסענער מאן... און אפשר, טרייסט איך זיך, האָט איך אים
פריץ פאַרריכט...

אַבער צופיל צו משער זיין, צו וועגן און מעסטן איז נישט
קיין צייט. די האַלבע שעה, וואָס איז מיר פאַשטימט געוואָרן צו
שפילן זיך מיט דעם דאָזיקן בוך, איז אַרױפֿער, ווי אַ גליקלעכער
חלום. די ווירקלעכקייט קומט צוריק... דער מוכר-ספרים ציט די
האַריקע האַנט און די אויגן קוקן שמרענג:

— נו, בחור, גענוג צו פלעטערן.

איך וואָרף אַ געזעגנבליק אויף דער זייט, וואו מיין לידל איז
געדרוקט, און צעשייד זיך מיט דעם בוך, ווי מיט אַ נאַענטן, אַ
פריינד.

* * *

ענדע וומער, טוף-הומן הייסט עס, בין איך צוריקגעקומען
אַהיים, קיין קאַרענאַוו, און געשמילט מיין בענקשאפט מיט מיין
צוואַמעניין איבער די יום-טובים מיט מיין פאַטער און מיט די צוויי
ברידערלעך ולמן און הירשל און מיין שוועסטערל שרה-בתיה. נאָך
סיכות בין איך שוין אַוועקגעפאַרן זוכן מיין גליק אין מינסק. זיך
אויסגעהאַלטן ביי פלומרשט אַ רייכער קרובה פון מיין מאַמעס צד,
וואָס איר מאַן און אירע צוויי טעכטער זיינען שוין געווען עטלעכע
יאר אין אַמעריקע און זי האָט געוואוינט מיט אירע צוויי קלענערע
קינדער, יינגלעך, אין אַ שיינער און גערוימער וואוינונג. אַ קאַמער
פון איר וואוינונג האָט זי פאַרדונגען איינער אַ יונגער אַקושערקע,
וועלכע האָט זיך אָבער מיט איר פראַפעסיע נישט פאַשעפטיקט און
איז געווען, ווי איך האָב שוין דעמאָלט טונקל געמערקט, אַ שטאַרק
טעטיקע אין דער סאַציאַליסטישער באַוועגונג, וואָס האָט זיך דאָ-
מאָלסט אָנגעהויבן אין מינסק אין שטאַרקער געהיימקייט און קאַנט-
ספיראַציע. דער ערשמער צייכן איז געווען, וואָס זי איז גענאַנגען
אין געשוירענע האָר, דערצו האָט זי גערעדט רומיש, און אין עט-
לעכע מעג אַרום, אַז זי האָט זיך דערוואוסט, ווער איך בין, האָט
זי געגעבן מיר לייענען געוויסע רומישע ביכלעך מיט אַ שטאַרק
סאַציאַלן אינהאַלט, הגם צענוורירטע.

אין מאַנכע אַזונטן פֿלעגט בײַ איר אָפּגעהאַלטן ווערן אַ קליינע פּאַרזאַמלונג מיט דעם אַנטייל פֿון אַ פּאַר יונגעלייט, וואָס ווערן ווייס איצט ווער זײ זײנען געווען. עס איז נישט אויסגעשלאָסן, אַז דער שפּעטער באַרימטער גערשוני האָט אַמאָל אַנטייל גענומען אין די פּאַרזאַמלונגען אין דעם גאַנצן גרויסן צימער, וואָס זײ מיט איר מוטער, אַ מאָדנע אָבער ליבע אַיינגענעמע אַלטימשיקע, מיט שוין דאַמאָלט דאַרףאַלע מײנונגען — האָבן פּאַרנומען בײַ מײן קרובה... סײ זײ, די רעוואָלוציאָנערין, מיטן צווייטן נאָמען ציפּקאַ — מיט אַ ליבנסווערדיקן אויסזען, מיט גוטע גרויסע שמיכלענדיקע אויגן אַפילו אין די ערנסטע געשפרעכען — סײ איר מוטער האָבן מיך שטאַרק מקרב געווען. די טאַכטער, דערוויסנדיק זיך, שפּעטער-צו, אַז איר „שרײב“, האָט זיך מיט מיר נאָך שטאַרקער פּאַראַינטערעסירט, געפּאָרערט, ווי אַ העכערע, אָבער מיט אַ ליבן שמיכל, אַז איר זאָל איר עפעס פּאַרלעזן. איר ווייס נישט, צי פאַר גוטסקייט, צי עס איז איר טאַקע געפּעלן געוואָרן — נאָך יעדן מאָל פּאַרלעזן פאַר איר פֿלעגט זײ פאַר מײן קרובה און פאַר איר מוטער און אַמאָל אויך פאַר די געפּערלעכע געהײמיספּולע באַזוכער אירע, פאַר וועלכע זײ האָט מיך אַמאָל פּאַרנעשטעלט, אויסדריקן איר גלויבן אין מײן צוקונפּט... גערעדט האָט זײ בלויז רוסיש, אָבער זײ האָט שוין דעמאָלט — דער „בונד“ איז נאָך נישט געווען — געפּילט די נײטיקייט פֿון דער ײִדישער שפּראַך און ליטעראַטור פאַר דער נײער באַוועגונג, וואָס האָט אָנגעהויבן אַרײַנדרײנגען אַליין ווייטער און טיפּער אין ײִדישן לעבן צווישן די אַרבעטער און דער בעסער-רער אינטעליגענץ.

אין מינסק איז מײן מאַטעריעלע לאַגע געווען זײער שלעכט. איר האָב זיך דערנערט מיט דעם פּאַרדינסט פֿון צוויי לעקציעס, וואָס איר האָב באַקומען און אויך דורך פּראָטעקציע: איינע אין אַ חדר, וואו איר האָב געלערנט אַ פּאַר קינדער רוסיש לעזן, שרײבן און אַ ביסל אַרײַמעטיק, און אַ צווייטע לעקציע — וואָס אין אַ מאָנאַט נאָט אַרום איז זײ געווען שוין די איינציקע, אין אַ פּרוּוואַט היז, בײַ אַ באַלעבאַס אַ קרעמער, וואָס האָט וויסנדיק מײן לאַגע, מיר געצאָלט פאַר יעדער שעה טעגלעך — צען קאַפּיקעס און מיט

די צען קאפיקעס בין איך דורכגעקומען דעם טאג... פרייטאג האָב איך שוין דאָס אויך ניש געהאַט. נאָר אַדאָנק מינעס אַ שוועס- מערקנד אַ „מאַלער“, וואָס האָט גוט פאַרדינט, אַלס גרויסער מיט- מער אין מאַלן די צימערן ביי די גרויסע מינסקער גבירים, בין איך אויך פרייטאָג און שבת ניש פאַרלאָרן געאַנגען... פרייטאָג אָונט און שבת בין איך געווען זיין גאַס. די דאָזיקע פרייע דריי שבת-דיקע מאַלצייטן האָבן מיך געהאַלטן אויף די פיס אַ גאַנצע וואָך. וואַלט אַליץ גוט געווען. האָבן זיך אָבער אונטערגערוקט די גרויסע פרעסט און מיין מאַנטל האָט זיך אַנטוואָנט צו דינען. האָט שוין די ליבע פרייליך, אָדער חברטע ציפּקונאַ, מיט אַ געוויסן טיטרען מיטל אויסגעווכט פאַר מיר אַ פאַרדינסטל — איפּערשריבן עפעס, אַפּנים דוסישע פאַפירן, וואָס זיי האָט זיי פּלל ניש געדאַרפט — האָט מיר מיט אַ שמיכל באַצאַלט עטלעכע רופּל און איך האָב געקויפט אַ מאַנטל, נאַטירלעך אין אַ קראָם פון אַלטע קליידער.

איך געדענק, ווי איצט, די פרייד, מיט וועלכער זיי האָט מיך באַגעגנט, ווען איך בין אינאָונט געקומען צו מיין קרויב, וואו איך האָב זיך נאָך דאָן אויפגעהאַלטן, אין מיין ווינטערדיקן נייעס מאַנטל. אירע גרויסע שוואַרצע אויגן האָבן אַזש געשטראַלט. מיין קרויב איז שוין מיט מיר דאָן געווען ניש שטאַרק צופרידן, די אורזאַך איז געווען די פּאַלגנדיקע: איך האָב אַ גאַנג חומשים אירע, פּכוד פון איר, נאָר מיטן חיסן פון איר יונגל, אַוועקגעטראָגן אין דער באַרימטער מינסקער גלייענביליאַטעק, וואָס האָט זיך געפונען ביי דער גרויסער שול, אַלס אַ משכון פאַר די פּיכער, וואָס איך האָב פון דאָרט אַרויסגענומען צו לייענען אינדערדיים. זיי האָט דעם דאָ-זיקן פאַרברעך מיר לאַנג ניש געקענט מוחל זיין. אָבער די גוטע פרייליך ציפּקונאַ האָט מיט אַ שמיכל מיך פאַרטיידיקט...

פערטער קאפיטל

מייע פאזוכן אין די בתי-מדרשים, — די תלמוד-תורה-שול, —
דער נייער קרייז און זיין ווירקונג, — דער פאנד שוויטשענקאס
לידער, — מיין ערשטע קרובה וועקט מיך צו ליטערארישער
ארבעט, — מיין ערשטע דערציילונג אויף שמו"רס מאניער, —
א נייע דירה ביי אנדערע קרובים, — מיין קווינע די סאציאל-
ליסטין, — איר מאן דער זינגער, — דאס ערשטע פרייהייטס-
ליד פון ערשטשטאט, — דער אומפארנעםלעכער רושם, — איך
ווער א מחבר.

מיין „שוואַצקייט“ צו א בית-מדרש איז אין מייע קינדעריאָרן
און שפעטערע יוגנטיאָרן געווען זייער גרויס. ניט קוקנדיק, וואָס
איך בין שוין צו פּערצן-פּופּצן יאָר געווען א פּולשטענדיקער „פּריי-
דענקער“, האָב איך לויב געהאַט צו פּאָזוכן אפּילו אין קאָדענאַוו
די בתי-מדרשים אינמיטן טאָג. ניט דאָס געמלעכע האָט מיר גע-
צויגן אַהין, נאָר דאָס מענטשלעכע... צווישן די אַרעמע ישיבה-
בחרים פּלעגן זיך שטענדיק געפינען איינער אַדער צוויי לעבנסלוסטיקע
און לעבנסדאַרשטיקע יונגע בחורים, וואָס זייער גמרא-לערנען
איז נאָר געווען לפּנים; אין בית-מדרש פּלעגן זיי אַדער ליי-
ענען וועלמלעכע ביכער, אַדער לערנען זיך די רומישע
שפּראַך און אנדערע געגנשאַנדן, צי נאָר פּאַרברענגען די
צייט אין פּאַרשיידענע שמועסן און אפּילו — אין שפּילערייען מיט די
שטעמלשע פּאַלעפּאַטישע בחורים, וואָס פּלעגן אויס לאַנגווייל אויך
קומען אין בית-מדרש (אין אונזער שטעטל קאָדענאַוו זיינען געווען
פיר בתי-מדרשים און איין חסידישע שטיבל). אַמאָל פּלעגט אַריינ-
פּאַלן אין בית-מדרש בייטאָג, צי אינאַונט, — ווען די בתי-מדרשים
זיינען לידיק פּון דאוונער — א בעל-מלאכה, דער וואַסערטרע-
גער, א מלמד, וואָס איז געבליבן אָן א קנעלונג, און זייערע שמו-
עסן איינע מיט די אנדערע, זייערע זאַפּטיקע יידישע אויסדרוקן, זיי-

ער תמימות אין הומאָר, אין אפילו זייערע וועלטאַנשוויזונגען—האַבן מיך דעמאָלט אומבאַוואוסטערדייט פאַצויבערט און אפילו פאַלערנט...

אין סאַמאכונאַלעוויטשער בית-מדרש, וואוהין איך פלעג זיך אין אַ מיטן טאָג אַריינכאַפן, האָב איך, למשל, זיך נאַענט פאַקענט מיט אַ פרוש, וואָס איז געווען איינע פון די אינטערעסאַנטסטע געשטאַלטן, וואָס איך האָב אין מיין לעבן געזען. אַ גלויביקער און אַ סקעפטיקער, אַ ציניקער און אַ געהויבענער — האָט ער מיך אין יענער צייט אינטערעסירט און אינטריגירט. אין דער דער-ציילונג „דער פרוש“, וואָס איך האָב געשריבן אין יאָרן ארום, געפינען זיך פיל פון זיינע כאַראַקטער-שמייכן.

די מינסקער בתי-מדרשים, וואָס האָבן זיך געפונען אין אַ פאַרדייטנדיקער צאָל אויפן גרויסן פירקאַנטיקן שולחוף, האָב איך אָבער געמוזט באַזוכן נישט צוליב נייגער און אינטערעס אַליין, נאָר אויך צוליבן דאַוונען, און אויך דאָס דאַוונען איז געווען צוליבן קדיש, וואָס איך האָב געמוזט און געוואָלט זאָגן נאָך מיין מוטער. פּונגע די שול, בין איך געווען נישט אויסקלייבעריש. אויסער דעם גרויסן בית-מדרש, וואָס האָט מיך נישט געלאָקט, צוליב דער גרויסער סער צאָל גבירים, וואָס האָבן אין אים געדאַוונט, פלעג איך אַריינגיין קדיש זאָגן וואו עס האָט זיך געמאַכט, ביז איך בין איינמאָל, ווי דורך אַ „גליקלעכו“ צופאַל, אַריינגעפאַלן אין תלמוד-תורה-שול: דאָרט האָב איך זיך פאַקענט מיט עטלעכע יונגע פאַלעבאַטישע בחורים, וואָס די ערינערונג וועגן זיי איז מיר טייער ערהיום...

עס פאַרדריסט מיך, וואָס איך קען נישט געדענקען דעם אור-שפרונג פון דער פאַקאַנטשאַפּט. איך געדענק נאָר, אַז אין נייעם בית-מדרש, איינעם פון די דעמאָקראַטישסטע בתי-מדרשים, וואָס איך האָב די ערשטע צייט פון מיין קומען אין מינסק אויך פאַרזוכט, האָב איך זיך אויך פאַקענט מיט אַ שיינעם, פרוגעטן, רייך-געקלאָידטן יונגמאַן מיטן נאָמען בערל שילער, אַ זון פון פאַרמעגלעכע עלטערן אין מינסק, און פון גרויסן יחוס — אַן אייניקל פון אַ מינסקער באַרימטן יידן, ר' לייזער פּריק, ער איז געווען דווקא אַ מתמיד און אין יענער צייט רעליגיעז געשטימט, אָבער

דאָך אַ משפּיל, אַ געלערנטער און אַ גרויסער העברעער, און אויך געשריבן העברעישע שירים — מיט יאָרן שפעטער זיך געדריקט אין „השלח“ און שוין מיט דעם טיטל „די דוב שילער... דערפאַרנע-דיק — איך ווייס נישט ווי אַזוי, — און איך שרייב אויך לידער, האָט ער זיך מיט מיר שטאַרק פאַראינטערעסירט. איך האָב אים גע-וווּן מיינע לידער, וואָס איך האָב שוין געהאַט געזאַמלט אין אַ גרויסן געשריבענעם העפּט, אויך די בריוו פון י. ל. פּריץ, איבער-הויפּט יענעם בריוו, וואו פּריץ הייסט מיר לערנען זיך די מעטריק... מיינע לידער האָט בערל שילער שטאַרק געלויבט, פון מאַנכע גע-כאַפט גרויס התפעלות, און וואָס עס איז נוגע דעם „מעטער“, האָט ער מיר געפאַהנט אַ רוסישע „מעאַריאַ סלאָווענסאַסטי“, און אין צוויי-דריי טעג בין איך געוואָרן אַ למדן נישט נאָר אין „מעטער“, נאָר אין אַלע פאַרמען פון פּאָעזיע און ליטעראַטור בכלל... אָבער נאָך וויכטיקער איז מיר געווען זיין יינגערער ברודער, וואָס האָט זיך אייניקע שעה אין טאָג אויסגעהאַלטן אין דער דערבייקער תּלמוד-תּורה-שול, צוזאַמען מיט נאָך צוויי יונגע בחורימלעך — איינער מיטן נאָמען יודל סלעפיאַן, דער צווייטער — שערמאַן. די אַלע דריי, גוטע, איידעלע און קלוגע און פאַר זייערע יאָרן שטאַרק געלערנטע, האָבן אין מאַראַלישן, דער-ציערישן און גייסטיקן זין מיר פיל גוטס געטאָן. נישט קוקנדיק, וואָס איך בין געווען דער פּאָעט, ווי זיי האָבן מיך גערופן, — איך האָב נישט געוואוסט און ווייס ער-היום נישט, צי לשבח, צי פאַרקערט, — אָבער סיי-וויי-סיי האָב איך דאָן צו זיי אַרויסגעקוקט, ווי צו הע-כערע, געלערנטערע, איך רייך שוין נישט — ווי צו רייכערע, איבער-הויפּט יודל סלעפיאַן און בן-ציון שילער; שערמאַן איז געווען אַרע-מער, אָבער פון מיר איז ער דעמאַלט אויך רייכער געווען...

די תּלמוד-תּורה-שול איז געווען אַ קליינע און אַ געמישט-לעכע. בימאָג האָט זי אויסגעזען מער ווי אַ לייענזאַל... קיין ישיבה-בחורים זיינען דאָרט נישט געווען, אויסער די דערמאָנטע דריי יונגע אַכצן-ניינציגיאָריקע בחורים, וואָס האָבן פּלומרשט געדאַרפט נאָר זיצן דאָ אין לערנען, ווי זייערע עלטערן האָבן אַודראי געמיינט, און אוי-סער שערמאַנען, וואָס איז געווען דווקא אַ לערנער, האָבן זיי נאָר דאָ געלערנט אַלערליי וויסנשאַפטן, געגרייט זיך בשתיקה צו די לעצטע

קלאַכן גימנאזיע, צום אוניווערסיטעט. פונדעסטוועגן האָבן זיי געהאַט גענוג צייט צו פאַרברענגען און צו ריידן איבער ליטעראַטור.

זיי, שוין דעמאלט פיל באַלעזענע אין דער רוסישער, דייטשער ליטעראַטור, — יודל סלעפיאָן האָט אַפילו פראַנצויזיש געלייענט — האָבן זיך שוין צו מיינע לידער באַצוגן שטרענגער, כאַמש אַ גוט וואָרט פלעגן איך אויך פון זיי אָפט הערן. ווער רעדט, אָז איך האָב, נאָכדעם ווי איך האָב אויסגעלערנט די „טעאָריאַ סלאָוועסנאַסטי“, גע-שריבן מיינע ווייטערדיקע לידער מיט אַ קלינגענדיקן ריטם, האָבן זיי אויף מיר אָנגעהויבן קוקן ווי אויף אַ צוקינפטיקן שמערן, כאַמש אַלץ נאָך מיט אַ צומיש פון גרינשעצונג. אפשר — ווייל יידיש, הגם פון מענדעלען זיינען זיי שוין דאַמאלס געווען באַנייטערט. איבערהויפט יודל סלעפיאָן — אַ גרויסער מבין אויף ליטעראַטור, אַ פאַרערער פון גאַנץ, היינע און אַנדערע „ווינע“ קלאַסיקער. איז נאָר נתפעל געוואָרן פון אַ פאָר לידער מיינע אין יענער צייט. בן-ציון שילער, ווידער, אַן איראָניקער, הגם זייער אַ גוטמוטיקער און ליבער, האָט זיך איינמאַל אַזש מתקנא געווען אויף מיר פאַר די לויבגעזאַנגען, וואָס איך פאַקום פון יודל סלעפיאָן, איבערהויפט פאַר דער פאַראַדיע, וואָס איך האָב דאָן אָנגעשריבן אויף „קענסטו דאָס לאַנד, וואו די ציטראָנען בליען“ — „קענסטו די שטאַט...“ עס איז געווען אַ „סאַטירע“ אויף דער דאַמאַלסטיקער ניט באַזונדערס גוט-דופטנדיקער שטאַט מינסק, בפרט אין געוויסע אָרעמע גאַסן. — האָט דער דאָזיקער ליבער בן-ציון שילער אַ זאָג געמאַן:

— אַ וואַזשנע זאָך... אַז איר ווילט, שרייב איך אַיך אַן אויך אַ פאַראַדיע...

און ער איז אַוועק אין אַ ווינקעלע פון דער קליינער שול, זיך פאַרטיפט און אין אַ שעה אַרום געבראַכט אַ לאַנג פאַרשריבן שטיקל פאַפיר. אַלע חברים זיינען געוואָרן נייגערדיק און לאַכנדיקע געוואָרן, ער זאָל פאַרלייענען.

איך בין געווען מער נייגערדיק פון אַלע. צום „גליק“ איז זיין פאַראַדיע גוטמוטיק פאַרבראַקירט געוואָרן און איך בין געבליבן דער פאַעט-„משעמפּיאָן“ אין דער תלמוד-תורה-שול.

מער האָט ער שוין מיך נישט „געוואַנט“ צו פאַקעמפּן. אָבער צו זײַנער אַ מײַנונג האָב איך זיך נאָך אַלץ צוגעהערט, הגם דער אמתער מבין איז געבליבן יודל סלעפּיאַן, וואָס – טראָץ זײַן פּאַ- זונדערער ליבע צו מאַטעמאַטיק – שפעטער איז ער טאַקע געוואָרן אַ לערער אין מינסק פון מאַטעמאַטיק – האָט ער פּאַזעסן אַ פּאַעטישע שעה נאָמור. אויך שערמאַן, דער לערנער און פּרום געשטימטער, האָט אַרױסגעוויזן מבינות, ער האָט אָבער געהאַט אויף ליטעראַטור אַ מער פּראַקטישן בליק....

זײַער סאַציאַלער קוק איז מיר דעמאָלט נישט אַזױ אָנגעגאַנגען. אָבער ווי איך געדענק איצט, האָבן זיי שוין געוואוסט פון דער געדײַמער פּאַועגונג, וואָס קומט פּאַר ערגעץ אין דער מיטעניש פון לאַנד, און הגם זײַער זעלמן, אָבער אויך די פּראַגע האָבן זיי מיט גרויס ערנסט פון צײַט-צו-צײַט פּאַרירט אין זײַערע גײַסטייכע און פּאַר מיר אין יענער צײַט אינטערעסאַנטע געשפרעכן.

פון מײַנע מאַטעריעלע נײַטן האָב איך זיי קײנמאַל נישט דערציילט. נישט מײַן שטאַלץ האָט עס מיך דערלויבט, נישט זיי וואָלמן, אַלס יונגע בחורים, וואָס זײַנען נאָך געווען אָנגעוויזן אויף זײַערע עלטערן, מיר געקענט העלפּן. בפרט אַז שערמאַן איז אַלײן געווען זײַער אָרעם און שילער און סלעפּיאַן, שוין רײַכערע, האָבן אָבער זעלמן געהאַט אַ מוזענעם גראַשן. עס איז געווען אַ גליק, ווען איך האָב ביי זיי אַמאָל אויף אַן אײַדעלן אופן געקראָגן אַ פּאַפּיראַם, וואָס זיי איז אַלײן אַודאי שווער אָנגעקומען צו קױפּן, און אַמאָל פּאַנונגט זיך מיט אַ „פּאַר צײַ“, וואָס עס איז געווען דאָן דער- לױפּט אַפילו ביי אַזױנע געלערנטע און פּאַרגעשריטענע בחורים.

פלעג איך טאַקע אַמאָל שפעט אינאַונט, נאָכן פּאַרברענגען מיט מײַנע נייע חברים אין תּלמוד-תּורה-שול, אַרײַנפּאַלן אַ הונגע- ריקער אויף מײַן קוואַרטיר ביי מײַן שטרענגער קרובה פּאַשע. אַמאָל פּלעגט זי זיך אָנשטױסן, אַז איך בין הונגעריק, פּלעגט זי אַ פּרעג טאָן:

— וואָס, רײַזען זיי איז געווען פּלומרשט אַן אויפגעקלערטע און האָט מיך גערופן ביי מײַן צווייטן נאָמען, ווילסט אפּשר עסן?

דאָס רוב פלעג איך זיך שעמען צו ענטפערן יאָ און פלעג ענטפערן - אַרדבא - אַז איך האָב נאָר-וואָס אָפגעעסן. נאָר וואָס דען? אַ גלאַז מיי וואָלט איך געטרונקען גערן... מיי איז שוין ניט אזוי די חרפה גרויס... אָבער איר עלטערער יונגל, פון אַ יאָר צוועלף-דרייצן, איז געווען קליגער און אפשר אויך בעסער פאַר דער מאַמען און ממזריש פלעגט ער מיר צום מיי עפעס דערלאַנגען. דער דאָזיקער יונגל איז געווען פשוט פאַרליבט אין מיר. ערשמנס, דערפאַר, וואָס איך, וועלכער האָט פאַר דיר-געלט געדאַרפט אים לערנען לייענען און שרייבן, און ער האָט שטאַרק ניט „געוואָלט“ - פלעג אים ניט צופיל אָנשמערענגען מיט די לימודים, און צווייטנס, וואָס איך, אַ גרעסערער פון אים, האָלט זיך מיט אים ווי אַ חבר און גיי מיט אים אַמאָל שפאַצירן איבער די מינסקער רייכערע גאַסן, ווי גופעדנאַט אַרסקאַיא, זאַכאַריעווסקאַיא, דעם הויכן מאַרק, וואו דער גופעדנאַטאַר אליין וואוינט, און איבער אַנדערע שטיקאָוע ווינקלען פון מינסק.

און ווען איך ביים-צו צום מיי, ווענדט זיך צו מיר די קרובה:
 - איה, ריווען, וואָס וועט טאַקע זיין דער תכלית פון דיר?
 האָב איך שוין חרטה אויף דעם גאַנצן מיי מיט דעם צובייס.
 „זיי מיר ניט קיין פעטער און ניי מיר ניט קיין שיד...“
 אָבער איך ענטפער איר איבערצייגנדיק:

- אַט שרייב איך איצט אָן אַ גאַנצן מעשה-ביכל, איך שיק עם אַזעק אין ווילנע צו אַ דרוקער און איך וועל פאַקומען אַ גאַנצן פינפאונצוואַנציקער און אפשר אַ פופציקער...
 די אידעע איז טאַקע ביי מיר געבוירן געוואָרן גלייך - איך וועל מיין קליינע דערציילונג, וואָס איך האָב מיט אַ האַלב יאָר צו-דיק אָנגעשריבן, אויסציען, גרעסער מאַכן און פרווון מול, אַזעק-שיקן - אויב ניט אין אַ זאַמלבוך, איז צו אַ פשוטן דרוקער, י. ל. מיין, וואָס ניט אַרויס קליינע 32 צווייטיקע ביכלעך, פון שמירה, עוזר פלאַשטיין און אַנדערע מחברים, און דער עולם צעכאַפט זיי ביי די פאַקטורענער ווי מצה-וואַמער...

איך פאַרגעס זיך, אַז פאַר מיר, שוין דעמאָלט אַ ליטעדאַריש געשטימטן מענטשן, וואָס האָט שוין ביי יפּנה'זין נאָך אין שטיבל

דורכגעלייגט דאָס ביכעלע פון שלום-עליכם „שמ׳דס משפט“, און
 כּאָמט אויף שמר׳ן האָט מיר געווינט דאָס האַרץ, וואָס מען
 משפט אים אזוי שטרענג, האָב איך געוואוסט, אַז גאָר אינגאנצן
 אומגעדעכט איז שלום-עליכם נישט – אַז פאַר מיר פאַסט נישט אַרײַן
 צופאַלן צו אַ פאַרלענער פון אַמ דער קאָמפּאניע פון בלאָשטיין
 און די איבעריקע. אָבער די קרובה טרייבט מיך שוין צו:

– נו, אַדרבא, לאַמיר מאַקע זען...

און ביים געשפרעך קומט אַרײַן נאָך אַ קרובה, אַ שײַן, יונג
 ווייבל, ערשט נישט לאַנג נאָך איר חתונה, דער מאַן איז שוין און
 אַמעריקע און שיקט נאָך קיין געלט נישט – און זי אויך:

– מאַקע, אַברהמעלע – דו מיט דיין קאַפּ – האָסט דאָך גע-
 קענט אויפּמאַן עפעס...

די דאָזיקע קרובה איז אַ ריכטיקע שוועסטערקינד, מיין מאַמעס
 שוועסטערס אַ טאָכטער, מיט וועלכער איך האָב זיך אינאיינעם גע-
 דאָדעוועט. זי האָט געוואוינט אין אַ דאָרף נישט ווייט פון קאָדענאָוו,
 פלעגט אָבער קומען אַלס יתומה צו אונז צו גאַסט, אָפּזײַן בײַ אונז
 וואָכן און מיט איר יוגמלעכקײט און שײַנקײט און פּרײַלעכקײט
 אָנפילן אונזער קליינע שטוב מיט פּרײַד. אירע ווערטער דאָ אין
 מינסק, אין דער פרעמד, ווירקן אויף מיר נאָך מער. זי האָט מאַקע
 געוואוינט נישט ווייט פון דער קרובה פאַשע, וואו איך האָב גע-
 האָט קוואַרטיר, און צו איר אין דער קליינער דירה, וואו זי האָט
 געוואוינט צוזאַמען מיט איר שווער און שוויגער און געוואַרט אויף
 ישועות פון מאַן אין אַמעריקע, פלעג איך זיך אויך אַמאָל אַרײַן-
 כאַפּן און זיך דערקוויקן מיט אירע פּרײַלעכע און מונטערע רײַד,
 מיט איר הילטיקן לאַכן און אַמאָל אויך מיט אַ פּוטער-ברויט, וואָס
 זי פלעגט מיך מכבד זײַן און צווינגען, אַז איך „מוז“ עסן. טאָמער
 פלעג איך זיך שעמען און אָפּזאָגן, פלעג איך אַרויסגייענדיק פון
 הויף, אַרײַנגלייגנדיק די האַנט אין מיין קעשענע, געפּינען דאָס פּו-
 טער-ברויט, מאַקע אין קעשענע, אײַנגעוויקלט אין אַ פאַפּיר. דאָס
 פלעגט זי מיר בשתיקה אַרײַנוואַרפן אין מאַמל-קעשענע אין איך
 האָב שוין דאָס פּוטער-ברויט געקײט גייענדיק...

איר, אָט דאָס שוועסטערקינד, רחל-לאהן, וויל איך אָודאָר
ניט אַנטשווישן. זי מוז פון מיר דערלעבן נחת...

איך זען זיך אַזעק אויף אַ גאַנצער נאכט – מיין שמרענגע
קרובה האָט מיר שוין דאָן קיין קעראַסין ניט געוואָלעוועט – און באַ-
אַרבעט דעם שמאַץ פון מיין קליינער דערציילונג אין אַ גרעסערער און
אין אַ גלייכערער „ראַמאַנטעסיקער“ פאַרם... עס העלפט אָבער ניט
מיין מי – פילע שמעלן קומען אַרויס צו ליטעראַריש... און איך
פאַרענדיק דריי אַ זיגער פאַרמאַג מיין ערשט פּראָזע-ווערק...

מיר דאַכט זיך אָבער, אַז עס איז נאָך צו ווייניק פאַר צוויי און
דרייסיק זייטלעך, און לייג צו נאָך צוויי קליינע בילדלעך פון לעבן,
וואָס זיי האָבן זיך שוין געפונען גרייט. וואָל י. ל. מיין זען,
אַז איך בין ניט קיין בלאַשטיין... די צוויי „בילדלעך“ האָבן איך
שוין געהאַט פאַרנעלייענט פאַר דער שוין דערמאָנטער פּריילין ציפּ-
קינאַ, וועלכע האָט זי זייער גערימט, אַלס „טשודניאַ ביטאַוויאַ קאַר-
טיניק“...

אויף מאָרגן פרי האָבן איך עס מיט דער הילף פון מיין
קרובה אויף מאַרקעס און מיט דער הילף פון מיין „פּריינד“, איר
עלמערן יינגל, וואָס האָט מיך באַגלייט צו דער הויפּט-פּאַסט-קאַנ-
טאַר (די לאַקאַלע פּאַסט-קאַנטאַרן האָבן מיר ניט געטרויט אַזאַ
וויכטיקן פּאַקעט!...), האָבן איך עס שטאַרק רעגיסטרירט, אַזעק-
געשיקט אַזש קיין ווילנע, צום דרוקער-פאַרלעגער פון מעשה-ביט-
לעך יהודה-לייב מיין...

האַבן איך שוין געהאַט אויף וואָס צו האָפּן און מיט וואָס
צו פאַרויפן דעם צייטנווייז שטורמישן געמיט פון מיין קרובה באַשע,
וואָס האָט פון מיר געפאַדערט גרויסע טאַטן...

און דער ענטפער איז געקומען צוזאַמען מיטן פּאַקעט – אויך
רעגיסטרירט.

מיט ציטערדיקע הענט אויפגעריסן דעם גרויסן קאַנווערט ביי
דער אָנוועזנהייט פון דער קרובה, איר יינגל אין פּריילין ציפּקינאַ
אַליין.

איך צי אַרויס פון צווישן דעם מאַנסקריפט אַ מייגעלע פאַ-
פיר פאַרשריבן אויף אלע פיר זייטן. דאָס איז געווען דער ברויז.
ער שרייבט מיר אויף לשון-קודש, און די זאך אליין איז גוט און
פאַסיק פאַר זיין פאַרלאַג, נישט מער עס האָט צוויי פעלערן. ערשטנס,
דערצייל איך נישט, ווי אַ ראַמאַניסט, נאָר „כּמספּר איש לרעהו...“
דאָס הייסט, ווי איינער דערציילט דעם צווייטן אַ מעשה, און צווייטנס,
וועט נישט זיין גענוג צו פאַרנעמען 32 זייטלעך, בפרט און די צוויי
בילדלעך, הגם זש געפעלן אים, זיינען לגמרי נישט פאַר זיינע „אויס-
גאַבן“. איז בכּן נישט ער מיר אַן עצה, איך זאָל די זאך גרעסער
מאַכן און מער „ראַמאַנענמעסיק“ און נישט מיר אפילו אַ פאַר
„פּאַניסט“, ווי אַווי שטאַרקער מאַכן די סיטואַציע...

אַ ברירה האָב איך געהאַט. איבער דער צווייטער באַאַרבעטונג
בין איך שוין געוועסן צוויי נעכט. ווידער מיט שוועריקייט (די
מאַרקעט האָבן שוין, צוליבן פאַרגרעסערטן מאַנסקריפט, אָנגעטראָפּן
אַ פאַרמעגן) אַוועקגעשיקט צו מײַן און ווידער גענומען מיט אומ-
געדולד וואַרטן אויף אַ תשובה.

מײן קרובה האָט שוין אָבער דעם ענטפער נישט ערוואַרט. מײן
אַנזען אין אירע אויגן האָב איך שוין פאַרלאָרן. זי האָט אַליין
זיך צו מיר געטשעפעט פאַר אירע חומשים, וואָס איך האָב געגעבן
אלס „זאַלאַג“ אין דער לייענביבליאָמעק, פאַר די ביכער, וואָס איך
האָב פון דאָרט גענומען צום לעזן... זי האָט געטענהט נאַכאַנאַנד,
ווי אויף דאָס נײַ: „מען זאָל האָבן אַ העזה פאַרועצן חומשים“ —
הגם זי האָט זיי שוין לאַנג צוריק פאַקומען. דער עלטערער זינגל,
וואָס האָט ביי מיר געדאַרפט ווערן אַ „קענער“ פאַר דעם שכר-לימוד —
דער דירה, וואָס איך האָב פאַרנומען, האָט אַליין ווייניקער געוואָלט
לערנען... האָב איך זיך אין אַ ליכטיקן פרימאַרגן — עס רעדט
זיך נאָר אַווי — אַריינגעצויגן צו אַן אַנדער קרובה, שוין אַ שוועם-
מערקנד פון מײן טאַטנס צד, צו וועלכער איך פלעג בלוין פון
צײט צו צײט אַריינגיין אויף פיבור. דערהערט, און איך, אברהמעלע
קלמנס, קום אָפּ אַווי בײַ יענער קרובה, האָט דאָס איר פאַרדראָסן:
— געהערט אַ ביסל — האָט זי מיר אונטערגעגעבן פייער, —
פאַר לערנען שרייבן מיט אירע קינדער ביסמו דאָך ווערט אַליין...

ווען דו, אברהמעלע, וועסט מיין מיידל (א קינד פון עלף יאר) לערנען נאָר אַ פּיסעלע ייִדיש – זי האָט, דאָכט זיך, אָנגעוויזן אויפֿן פּינגער, וויפּיל... – וועסטו דאָך ביי מיר וואוינען ווי אַ גראַף...
 ווי אַ גראַף, נישט ווי אַ גראַף – ביי איר האָב איך די ערשטע

מע פּאָר טעג אָפּגעלעבט. אַ גוטע פּון דער נאַטור, האָט זי נאָך געוואָלט ווייזן איר יחוס – אַ קלייניקייט, קלמנס אַ ווין: אַזאַ „קע-נער“!... פּפּרט אַז איך האָב איר קינד (א ליב, שייין, כאַטש צע-פּאַלעוועט מיידעלע) געלערנט שרייבן, וואָס ביי דער פּשוטער קרובה האָט עס געהייסן, אַז איך מאַך איר קינד פּאָר אַ מענטשן.

איר מאַן, וואָס האָט געאַרבעט אין פּרוּמקנס ברוי, אַ הויכער, מילדער יונגער מענטש, אַ פּשוטער ייד, אָבער אַ וועלטלעכער – האָט גאַרנישט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט מיר. ער האָט נאָר געכאַפט התּפּעלות סיי פּון מיר אליין, סיי פּון מינע לידער, וואָס איך האָב אויך פּאָר אים אַמאָל, ווען ער האָט מיך אויפּגעלייגט מיט זיין פּשטות און גוטסקייט – פּאַרגעלייענט...
 – גאָלד און זילבער! – פּלעגט ער זאָגן, נישט געפּינענדיק קיין אַנדערע ליטעראַרישע ווערטער אויסצודריקן זיין פּאַגייסטערונג.

און די קרובה אליין, וואָס האָט געקענט גוט פּון איר קינד-הייט מיין טאַטן, האָט צוגעגעבן:
 – גאָר דער טאַטע מיט די פּינער!...

און נאָך אַ גליק איז געווען, וואָס אין יענעם גרויסן דריי-גאַרנדיקן הויז, אין זעלבן קאָרידאָר, האָט געוואוינט מינע נאָך אַ יונגע קרובה – מיין מאַמעס אַ שוועסטערקינד, וואָס האָט נאָר-וואָס חתונה געהאַט מיט אַ שוין דעמאָלט קלאַסנפּאַדאָוסזיניקן יונגמאַן. אויך זי, מיידלזוויי אָן אַרבעטערין, איז קענטיק שוין גע-ווען פּאַהויכט פּון דער סאַציאַליסטישער פּאַוועגונג, הגם געלייענט האָט זי נאָר שמו"ס ראַמאַנען. אָבער צו די ראַמאַנען האָט זי, און אַיבערהויפּט ער אליין, געוונגען די ערשטע רעוואָלוציאָנערע לידער אין ייִדיש. איינס פּון יענע לידער איז געווען דאָס איצט פּאַקאַנטע און דעמאָלט שפּאַגל-נייע, הגם שפּאַרק „פּאַרבאַטענע“ ליד „מיר ווערן געהאַטט און געשריבן“ פּון עדעלשטאַט. דאָס דאָיקע ליד,

וואָס ער און זי פלעגן זינגען מיט גרויס כוונה, האָט אויף מיר געמאַכט אַ שטאַרקן, לאַנג אומפאַרגעסלעכן רושם. די נאַחווע, אָבער אין דער זעלבער צייט פלאַמענדיקע ווערטער, מיט דעם האַלב-טרוי-עריקן, האַלב אויפמונטערנדיקן ניגון, האָבן געוועקט אין מיר די געפילן פון קאַמף קעגן אונטערדריקונג און מיינ „נאַענטקייט“ און אַפילו ליבע צו אונטערדריקטע.

„שמירט אונז, מיראַנען, אין קייפן,
ווי פלוסיקע חיות אונז רייסט,
איר קענט אונזער קערפער נאַר שויםן,
דאָך ניט אונזער הייליקן גייסט.“

דאָך האָבן די דאָזיקע לידער, געזונגען פון די צוויי יונגע מענטשן, פאַרלויבטן שוין מיט די שטראַלן פון אַ נייער פאַווענונג, געווירקט מער אויף מיינ געמיט, ווי אויף מיינ דעמאָלסטיקן שאַפן. מיינע לידער פון יענער צייט זיינען געווען מער ליריש און ענג כוביקעמיוון. אַ גרעסערן רושם האָט אויף מיר דעמאָלט געמאַכט אַ פאַנד אוקראַינישע לידער מיט דעם נאָמען „קאַפּזאַר“ פון שיעור-טשענקאַ, וואָס די פרייליך ציפּקיאַ האָט מיר געגעבן צו לייענען... איך האָב די לידער געלייענט און פיל מאָל איבערגעלייענט און דער אַינדרוק, וואָס זיי האָבן אויף מיר איבערגעלאָזט, האָט אַ לאַנגע צייט ניט געקענט אָפּגעווישט ווערן. מעגלעך, אַז ביי שיעורטשענקאַ אין „קאַפּזאַר“, וואָס איך האָב געלייענט אין אַריגינאַל, ניט גוט פאַרשטייענדיק די אוקראַינישע שפּראַך, האָבן זיך אויך געפונען קאַמפּס-לידער; איך האָב אָבער נאָר געלייענט און פאַרשטאַנען, — מער אפשר צוליב דער פרעמדער, מיר ניט פאַקאָנטער שפּראַך — די לירישע מאַטיוון. עס האָט געדויערט אַ לענגערע צייט, ביז איך בין פון די דאָזיקע היים-בענקשאַפט-מאַטיוון פאַפּרייט געוואָרן, און אויך ניט אינגאַנצן...

פונדעסטוועגן האָב איך שוין אין יענעם ווינטער — צווישן 1891 און 1892 — געשריבן אַ צאָל לידער, וואָס האָבן פאַרירט דאָס סאַציאַלע פון יענער צייט, און איבערהויפּט די אומגעווענעכטיקייט, אויב ניט פון דער אַרדענונג, איז פון דער וועלט בכלל...

אזוי ארום האָב איך שוין אויף מיין זיבעצנטן יאָר באַקומען מיין ערשטע ליטעראַרישע אַנטוויקלונג.

דערווייל זיינען שוין אָנגעקומען די ערב-פּסחדיקע טעג. נאָך אַלע גליקן, וואָס איך האָב געהאַט ביי מיינע נייע קרובים, אויף דער נייער דירה, בין איך צוליב דעם לאַנגן, ווינטערדיקן מאַנגלען, פּוויש געוואָרן אויסגעשעפּט. איך האָב זיך פּאַרבענקט נאָך אַן אמתער הויס, הגם נאָך מיין מוטערס טויט איז שוין קיין אמתע היים ניט געווען, אפילו אין קאָדענאָוו... מיין עלטערע שוועסטער, רבקה, וואָס האָט אין יענעם יאָר חתונה געהאַט, האָט שוין געוואוינט אין אַ קליין שטעטל מאָהילנע, דער דאָמאַלסט שטענדיקער וואוינארט פון יפּנדה'ז (ער איז טאַקע געווען דער שדכן...); ביי איר האָט זיך אויך דערצויגן מיין דאָמאַלסט פּינפּאַרליקער ברודער הירשל. אָבער געבענקט נאָך קאָדענאָוו האָב איך שטאַרק, הגם מינסק, אַלס גרויסע שטאָט, האָט מיר געגעבן אויך דאָן פּויל פּויל-לעכע טעג. מיינע בריוו אין יענער צייט צו מיין פּאַטער און צו מיין קליין, אָבער געראַטן שוועסטערל שרה-בּתיה, זיינען געווען זיי-ער רירנד. זייערע וואַרעמע ענטפּערס האָבן פּאַרגרעסערט מיין בענק-שאַפט. עס האָבן מיר אָבער געפּעלט מאַטעריעלע מיטלען צו מאַכן די נסיעה צוריק אַהיים, כאַטש אויף פּסח. רייווע-געלט, ווער רעדט נאָך ניט מיט דער פּאַן, נאָר מיט די בעלי-עגלות, האָט קיין סך טאַקע ניט באַדאַרפט קאַסטן, אפילו לויט דעם דעמאַלסטיקן פּאַ-גריף, אָבער ווי קומט מען אַראָפּ נאָכן „אַפּוין“ אַ ווינטער אין אַזאַ פּרך ווי מינסק ניט קיין שוין-באַקליידטער?....

צום גליק איז מיר אַ פּאַר טעג פּאַר פּסח, אויף אַ שטאַדענ-גער אָנפּראַגע דורך אַ טאַפּלער פּאַסטקאַרטע, וואָס איך האָב מיין געשיקט די לעצטע זעקס קאַפּיקעס אויסגעגעבן: וואָס הערט זיך מיט מיין דערציילונג „נאָר אַ גאַלדענער זייגער“ (אזוי האָט די דער-ציילונג געהייסן)? — אָנגעקומען מיר בלוז עטלעכע שורות פון אים ענטפּער:

„סיפורך כבר נדפס, והנה מונח עתה בבית-הבקרית“...

דאָס הייסט, מיין דערציילונג איז אָפּגערודקט, זי געפינט זיך

איצט אין דער צענזור... און אז עס וועט ארויס פון דארטן —
 איז ער צום סוף מבטיח — וועל איך באקומען מיינ האַנאַראַר...
 מיט אזא קארטל קען מען שוין האַפן מוט צו קריגן אַ פאַר
 רובל... מיינע באַקאַנטע, פון דער תלמוד-תורה-שול, וועלכע זיינען
 שוין געוואָרן מיינע פריינט, באַרגן מיר אים אויף דעם סמך עט-
 לעכע רובל, איך קויף זיך אַן אלטן אַנצוג, וואָס זעט אויס שענער
 נאָך ווי ניי, און איך פאַר אַרויס אַ מאַן פאַר פסח צו גאַס
 קיין קאַדענאַוו, שוין מיטן שמעמפל פון אַ מחבר...

פינפטער קאפיטל

די רירנדיקע אויפנאמע. — מיינע מתנות, די לידער. — מיין זיידע. —
חיים יודע מערלים דער קריטיקער. — זיין ארויסטריש קעגן
אליקום צונזער אין „הצפירה“. — דער ענטפער פון אליקום
צונזער. — נחום סאקאלאווס בריוו צו מערליסן. — די פאבריק
אין שמעטל. — די אויפואכונג. — דעם פאבריקאנטס מאכטער. —
דער מאדעל פאר מיין שפעטערדיקער דערציילונג די „נייע שאלה“.

די אויפנאמע, וואָס איך האָב פאַקומען פון מיין פאָטער און
שוועסטערל שרה-בתיה נאָך אַ האַלב יאָר אַפּוועזנהייט, איז געווען
אַ רירנדיקע. מיין ליבע און שוין דאָן טיף-פּילנדיקע און קלוגע
שוועסטערל האָט זיך פאַר פּרייד אַזש צעוויינט. אָבער אַזוי ווי
דאָס פנים און אירע שוואַרצע אויגן האָבן פאַר פּרייד פון מיין
קומען געשיינט, האָבן די טרערן אין אירע אויגן אויסגעזען ווי פּינקל-
דיקע טראָפּן אויף דער זון, נאָך אַ זומער-רעגן. אויסער איר שוועס-
טערלעכער ליבשאַפט צו מיר, איז זי, דאָן קיים אַ צעניערדיק קינד,
געווען אויך מיינע אַ פאַרערדיגן. נאָך פון מינסק האָב איך איר
צוגעשיקט אַ קליין העפּטעלע געשריבענע לידער, צווישן וועלכע עס
האָט זיך געפונען אַ ליד וועגן אונזער ליבער מוטער. איך פּרוּוו
זיך איצט דערמאָנען עס:

צו דער פייגעלע.

— אַך, דו ליבע פייגעלע —
זאָג פון וואָנען פליססטו?
אפשר אויפן ריינעם פעלד
דאָרט געוועזן ביסטו?
אויב געוועזן ביסטו דאָרט,
זיי-זשע מיך מחיה
און דערצייל מיר, וואָס עס פאַכט
מיין מוטער די געשרייט.

עפיוואָדן פון מיין לעבן

האַסט זיך אפּשר אָפּגעשטעלט
 אויף איר קבר קיין ?
 האַסט זיך אפּשר אָפּגעשטעלט
 דאָרט די גרעזלעך פּיין ?

האַסטו אפּשר דאָרט געהערט —
 אָך, דערצייל געשווינדער,
 ווי די מאַסע וויינט און קלאַט
 נאָך די ליבע קינדער ? —

וואָס-זשע זינסטו, פּיינעלע —
 כ'קען דיין שפּראַך נישט וויסן ;
 פּלי צוריק דאָרט אויפן פּעלר,
 לאָז מיין מאַמען גרייבן.

זינט איר דאָרט אַ לידעלע,
 זי זאל פּילן, הערן,
 אז עס קלינגען אין דיין ליד
 אירע קינדערס מרען...

אויך מיט מיין קומען אליין האָב איך פאַר איר קיין אַנדער
 מתנה נישט געבראַכט, ווי אַ צאָל נייע לידער. די זעלבע מתנה איז
 שוין אויך געווען פאַרן מאַמע, וועלכער האָט שוין אין מיר דאָס
 מאַלסט געזען נישט נאָר קיין „אַנפאַנגער“, נאָר אַ פאַרטיקן פּאַעט...
 עס איז געווען אַן אומעטיקלעך-פּריילעכער פּסח. די צוויי
 ברידערלעך הירשל און זלמן זיינען נישט געווען אין דער היים, נאָר אין
 דער שוין דערמאָנטער קליינשטעמעלע מאַהילנע, פּי דער עלטערער
 שוין פאַרהייראַטער שוועסטער רבקה, וועלכע האָט זיי, ביז זיי זיינען
 אַ ביסל אונטערגעוואַקסן, דערציאָגן. די פאַלעבאַסטע פון אונזער פאַר-
 איינזאַמט קליין שטיבל איז געווען מאַקע די שוועסטערל שרה-בתיה,
 און די ווייבער שכנהס האָבן זיך נישט געקענט אָפּוואַנדערן אויף
 דער ברידשאַפט פון אַזא יונג קינד. געוויס האָט עטוואָס צוגעהאַלטן
 די באַבע שולקע, דעם מאַמעס מוטער, וואָס האָט געוואוינט די צווייטע
 שטוב פון אונז, אין איין וואוינונג מיט איר זון הורש דעם לַמֶדֶן,
 וועלכן זי האָט, אַלס רייכע קרעמעריין, אַ גאַנץ לעבן געשפּייזט —
 געהאַלטן אים מיט זיין הויזגעזינד אויף קעסט און פאַזאַרט אים
 אפילו מיט אַ בערך גרויס הויז, מיט אַ הינטערשטן שטיבל, וואו

עם האָט אַ געוויסע צייט, ווי איך האָב שוין דערציילט, געוואוינט יבנה'יז אין דער צייט, וואָס ער איז געווען לערער אין קאָדענאָוו. דאָס איז טאָקע די זעלבע פּאָנע, וואָס האָט מיר געצאָלט מוזמן געלט צוויי קאָפּיקעס פאַר מיינס אַ ליד, וואָס איך פלעג, אַלס צענ-יעריק יונגל, אָנשרייבן און פאַר איר פּאַרלעזן. אַ גוטמוטיקע, קלוגע, הגם ניט געלערנטע יידענע, האָט זי אָבער איר גוטסקייט מער גע-צייגט צו הירש דעם למדן צוליב דעם, וואָס ער, מיינ טאַטנס איינ-ציקער, עלטערער ברודער, איז געווען פרימער, ווי מיינ טאַטע, וואָס האָט געהאַט אין שמעטל אַ שם אַלס אַן אַפיקורס, הגם ער האָט אויך געפירט אַ יידישן שטאַט. פונדעסטוועגן האָט זי, איבערהויפּט נאָך מיינ מוטערס טויט, אַרויסגעוויזן פיל ליבשאפט און גוטסקייט און אַפילו מאַטעריעלע הילף צו מיינ דאָן פאַראַרעמטן פאַטער, וואָס האָט אויס צער, שטילן עגמת-נפש פון מיינ מוטערס פּריצייטיקן אַוועקגיין פון דער וועלט – פאַרלאָרן זיין שוואונג אין האַנדל. אויך דער זיי-דע משה, דעם טאַטנס פאַטער, אַ ייד ניט קיין למדן, אָבער באַהאַונט אין די מוסר-ספרים אויף עברי-מייש, האָט – אַוודאי צוליב „יע-נער וועלט“ – מער געשטיצט דעם פעטער דעם למדן, ווי מיינ פאַטער דעם פריגעווענעם, הגם טיף אין האַרצן האָט ער מיינ טאַטן זייער ליב געהאַט. צו מיר האָט זיך דער זיידע שוין פאַ-צויגן מיט חשד: אין אַפיקורסות וועל איך נאָך אַריבערשטייגן דעם טאַטן – פלעגט ער אָפט אין דער שטיל מורמלען, ווי זיין שטייגער ריידן איז געווען בכלל... כאַטש איך האָב פאַר אים אין די אויגן, אַפילו שוין אין די מער דערוואַקסענע יאָרן, קיין „שלעכטס“ לויט זיין פאַגריף ניט פאַגאַנגען. ער, דער זיידע, האָט דווקא פון מינע לידעלעך ניט געהאַלטן: „וואָס, אַ ברחן ווילסטו ווערן? – פלעגט ער מורמלען – אַ זכריה דער ברחן?“... דאָס האָט ער געמיינט דעם שמעטלשן ברחן, וואָס איז געווען אי אַ שמש אין שניי-דערשן בית-מדרש אי אַ שניידער און איז געווען אַ ייד אַן אַרעמאָן, הגם אַ פּריילעכער און לעבנסלוסטיקער. דערקלערן דעם זיידן, אַז איך בין פון אַן אַנדער „מין“, האָב איך ניט געוואוסט דאָן ווי אַזוי, און אַפילו שפעטער, אַז מען האָט שוין אין שמעטל אָנגעהויבן ריידן וועגן מיר ווי וועגן עפעס אַ שרייבער, און ער האָט שוין דערפילט,

אז קיין בדיחן איז עס טאָקע ניט, האָט ער דאָך אַליין געמורמלט מיט ביטול:

— גרויסע גליקן!...

פונדעסטוועגן האָט מײן קומען אויף פסח אַהיים דעם דאָזיקן פֿלומרשט ביזלעכן זיידן אויך געפרייט...

דערפאַר בין איך שוין געווען אַ גאַסאָ ביי מײן צווייטן זיידן פסח עפשטיין — מײן מוטערס פאָטער, וועלכער האָט געוואוינט אין אַ צווייטער גאַס, ביים סאַמע סוף שטעטל, פונדאָנען עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן ציען די גוי'שע פעלדער און די גרינע געדיכטע וועלדער. דער דאָזיקער זיידע, פול אָרעטער, ווי מײן זיידע משה, דעם טאַמנס פאָטער, האָט אַדאָנק זיינע יונגע טעכטער, וואָס האָבן זיך נאָך געפונען אין הייז אויף זיינע עלטערע יאָרן און אַדאָנק זיין יינגערער צווייטער פרוי, וואָס איז געווען שוין מיינע אַ שטיב פאַבע, — שוין זיך געפירט, ווי אַן „אַריסטאָקראַט“. מיטן סאַמאַ-וואָר אַלע אינדערפרי און אינאַוונט און מיט אַ רייכערער קיך און מיט וואַזאָנעס אויף די פענסטער און מיט אַלע תּגן... ער איז גע-ווען אַפילו ניט קיין גרויסער למדן, אָבער געווען אַן איידעלער ייד, אַ בן-תּורה, האָט געשטאַמט פון גאָר אַ געהויבענער משפּחה—פון די אמתע עפשטיינס, הגם געהייסן האָט ער אין שטעטל אויף זיין טאַמנס און אַפילו זיידנס נאָמען — פסח פּיווע יקוּתיאָלס... און אויסגעזען האָט ער, מיט זיין הויכן וואַקס, מיט זיינע וואַנדערלעכע בלויע, שטענדיק לויטערע אויגן און מיט זיין ברייטער צעקאַמער-ווייטער באָרד ווי אַ העכערער און מער געהויבענער פון אַלע פון זיין דור. ער האָט שוין געהאַט אַ ידיעה אין השכלה-ביכער, אַמאָל אַריינגעקוקט, אַפילו אויף די גאָר עלטערע יאָרן, אין אַ העברעיִשער צייטונג, אין אַ ספרל פון קלמן שולמאַן; געוואוסט, וואָס עס הייסט אַ שיר, און געשטאַלצירט דערמיט. האָט ער אַוודאי פון מיר שוין מער געהאַלטן ווי יענער זיידע, הגם אויך ער פלעגט מיט אַ שטיבל אַ זאָג טאָן:

— אַליין גוט, אָבער צו פרנסה קומט עס ניט...

מידן אז דאָס ליד, וואָס איך פלעג פאַר אים דורכלעזן, ווען איך פלעג קומען צו אים צו גאַסאָ, האָט ביי אים גאָר שטאַרק

אויסגענומען — און ער איז, אויף זיין שטייגער, געווען אַ מבין — האָט ער שוין גאָר אָנגעקוואַלן, ניט גערעדט וועגן פרנסה און זיך אָנערופן צו דער שטיפּפּאַבען:
— נו, בלומע, מאַך עפעס אַ גוטע זאָך פאַר אברהמלעך, ער איז ווערט.

ביי דעם דאָזיקן זיידן פלעג איך יינגלזייט פאַרפלייבן אַמאָל אויף אַ גאַנצע וואָך, געלערנט די צוויי יינגערע טעכטער — מייע יונגע מומעס, גרויסע שיינהייטן, — שרייבן און לייענען, פאַרוואָס ער איז מיר שמענדיק דאַנקבאַר געווען און אַפילו שפעטער, ווען זיי זיי אַ ניין שוין געוואָרן „קענעריקעס“, פלעגט ער אַליץ זיי זאָגן:
— פאַרדאַנקען האָט איר עס אברהמלעך.

איבערהויפּט מען איך זיך „באַרימען“, אַז פיל מיטגילדער פון מיין „קײן עין-הרע“ ניט, גרויסער משפּחה, האָבן מיר צו פאַר-דאַנקען, וואָס איך האָב זיי אויסגעלערנט שרייבן יידיש, רוסיש, אַריפּ-מעטיק און אַפילו לייענען דייטש, וואָס איך האָב ניט שטאַרק גע-קענט. נאָר אַז מען האָט פון מיר געפאַדערט דייטש, האָב איך געמוזט קענען...

איז דערפאַר, אַז איך בין, אַ זיבעצייעריקער בתור, אָבער שוין אַ פאַרטיקער מענטש אַראָפּגעקומען, נאָך אַ האַלב יאָר אָפּזיין אין אַ גרויסער שטאָט ווי מינסק, אַהיים, בין איך שוין געווען גאָר אַן אָנגעלייגטער גאַסט ביי מיין צווייטן זיידן און דער פּסחדיקער פיבד, וואָס מ'האַט לכּבוד מיר אַוועקגעשטעלט אויפן טיש, איז באַשאַט-גען פון די בעסטע זאַכן און שענסטע מאַכלים...

מיין באַבע בלומע, הגם אַ שטיפּפּאַבע, האָט מיך באַזונדערס גערן געהאַט, ווייל זי איז געווען אַ גרויסשטאַטיקע, אַ לעזע-דין, און געשטאַמט אויך פון אַ יחוסדיקער, הגם וועלטלעכער פאַ-מיליע, מיט אַ ברודער אַן אַרוואַקאַט אין דער משפּחה, און זי האָט שוין מיין „בילדונג“ און מיין „שרייבן“ אַוודאי אָפּגעשאַצט... די יונגע מומעס, ראַשקע און יודית, זיינען שיר ניט פאַרליבט געווען אין מיר. און די שטיפּפּאַבע בלומע פלעגט אַליץ, אין אַ שפּאַס נאַטירלעך, זיי מוזן וואַרענען: קינדערלעך, פאַרליבט זיך קיינער ניט אין אים, חתונה האָבן מיט אים מאַרש איר דאָך סײַ-ווי-ניט...

א גרויסער גאסט בין איך אויך געווען ביי מיינע פאָר חברים און באַקאנטע, צווישן וועלכע עס האָט זיך געפונען חיים-יודע מערליך, הגם ער איז געווען עלטער פאָר מיר מיט עטלעכע יאָר. ער איז דאָן אַראָפּגעקומען פון ערגעץ אַ דייטשישער שטאָט, וואו ער האָט שמוּדירט פּילאַכאָפּיע – און אויף זיינע שטאַרקע אַקס=לען האָט ער געטראָגן אַ דאַמאַלסט מאָדערנע פעלערניגע, מיט אַ הויכן שטייפן הוט אויף זיין שיינעם קאָפּ. זיינע קליינע, אַבער וואיני=דערלעכע קלוגע אויגן, פלעגן טיף אַריינדרינגען אין דעם, איבער=הויפט אין דער, וואָס זיי האָבן אָנגעקוקט. מיט זיין שיי=נעם שמאַלן, מאַטאָוון פנים, מיט דער געטאַקטער נאָז, אויף וועל=כער עס האָט גראַציעו געריטן אַ זיידענע פענסע – האָט ער דא=מאָלסט ניט נאָר אַלע מיידלעך אין שטעטל באַצויבערט, נאָר אַפילו זונגעלייט האָבן געהאַט אַ זכיה, אַז חיים-יודע רעדט מיט זיי אויס אַ וואָרט, צי ענטפערט זיי אויף זייער באַגריסונג מיט אַן עלעגאַנטן פארנייג און מיט ציען עמוּואָס, ניט צו פיל, דעם הוט... מיר אַבער האָט אַט דער חיים-יודע אַנטפאַנגען כמעט ווי אַ קאַלענע, ווייל אויסער זיין אַלגעמיינער בילדונג איז ער אויך געווען אַ גרויסער העברעער און אין יענער צייט אַ שרייבער.

זיין הויפטקראַפט איז באַשטאַנען אין „בקרית“ – קריטיק. נאָך זינגליווי, ווען איך האָב די ערשטע לידער געשריבן, פלעג איך זיי ביי אַ געלעגנהייט, אַמאָל אין אַ בית=מדרש, וואו איך פלעג זיך בייטאָג אַריינכאַפן, מיט אַ האַרץ=קלאַפעניש פאָר זיין אורטייל, אים צייגן און מיט מער האַרץ=קלאַפעניש אויסהערן זיין מיינונג... שפעטער איז זיין אויטאָריטעט נאָך מער אויסגעוואַקסן. ער, אַ קאָ=דענאָוער בחור, דאָן ניט עלטער פון אַכצן=ניינצן יאָר (לויט ווי איך בין זיך איצט משער), האָט פאַרעפנטלעכט אַן ארטיקל אין „הצפירה“, וואו ער האָט באַוווּזן „שוואַרץ אויף ווייס“, אַז אליקום צונער, וואָס איז דאַמאַלסט געווען אַזוי באַרימט, איבערהויפט אין אונזערע מקומות, וואָס אַפילו מענטשן, וואָס האָבן ניט געקענט לייענען, האָבן זיינע לידער געזונגען, אַז אַט דער אליקום צונער איז ניט קיין פאַלקס=דיכטער, ווי מען באַטיטלט אים... אין באַוווּזן האָט ער, חיים-יודע מערליך, וואָס אַ פאַלקס=דיכטער מיינט באַמת... מיט איין וואָרט –

ער האָט, אמת, מיט גרויס יראת-הכבוד פאַר אליקים צונזערן אַראָפּ-גענומען, צי געוואָלט אַראָפּנעמען די קרוין פון אים אַלס אַ פּאַלקס-דיכטער.

האַט זיך אליקים צונזער נאַטירלעך ניט געלאָזט און ער האָט אָפּגעענטפּערט מיט אַן אַרטיקל „תשובה למבקריו“, געאַמפּערט זיך אַזוי לאַנג, אַזוי פּרייט, ביז ער האָט פּאַוויון, אַז חיים-יודע מערליס איז ניט פּאַהאַונט אין אַזוינע ענינים...

האַט חיים-יודע מערליס אָנגעשריבן נאָך אַ פּייערדיקערע קריי-טיק — אַן ענטפּער אויף אַן ענטפּער. אָבער דער אַרטיקל איז שוין ניט געדרוקט געוואָרן. אָנשטאַט דעם האָט ער פּאַקומען אַ פּרי-וואַט פּריוועלע פון רעדאַקטאָר נחום סאַקאַלאָוון אַליין. דאָס פּרי-וועלע איז געווען געשריבן מיט גרויס אַכטונג צו אים און דער רעדאַקטאָר האָט זיך ווי געבעטן: „הנח לה, כי איש מכובד בעם הוא“... דאָס הייסט, לאָז אָפּ — ער (אליקים צונזער) איז געשעצט ביים פּאַלקס... דאָס פּריוועלע האָב איך נאָך אַלס יינגל זוכה געווען אַליין צו לייענען.

מיט אַזאַ איז שוין געווען אַ מורא זיך אָנצוהויבן, אַפילו דאָן, ווען איך בין שוין געקומען פון מינסק אַלס דערזאַקסענער... פּונ-דעסטוועגן האָב איך ריזיקירט און אים געוווּן מיינע נייע לידער, וואָס איך האָב געשריבן אין מינסק און אַ טייל פון זיי געטראָגן מיט זיך... דאָס לייענען זיי איז שוין פּאַרגעקומען ניט אין אַ בית-מדרש, ווי מיט עטלעכע יאָר צוריק, וואו מיר פלעגן זיך ביי-דע טרעפן אין די פּרייע בייטאַגן, נאָר אויף די הויכע פּערג, הינטערן שטעטל.

צו מײן מול איז געווען אַ פּרוער פּרילינג און דער וועג צו די פּערג איז שוין טרוקן געווען און די פּערג אַליין זיינען שוין געווען גרין. און כאַטש די לידער זיינען ניט געווען וועגן דער נאַ-טור — און אפּשר אַ פּאַר לידער יאָ — איך האָב אַזעלכע שוין אויך פּאַרטאַגט אין יענער צייט — אָבער מערליס, אויפּגעלייגט פון דער שיינער נאַטור אַרום שטעטלע, פון די פּערג און טאַלן, פון די פּיימער, וואָס האָבן שוין זיך געצויגן אינדערהויך און זיך אויסגע-גלייכט די גלידער, נאָכן שווערן ווינטער — האָט ער מיינע נייע

לידער אויפגענומען מיט באַשטעטיקונג, אויף אַ פאַר סטראָפּן פון אַ ליד געזאָגט מיט אַ שמייכל, אָז זיי וויינען אַפילו גאָר הינט-מאָ-דיש. „אָזוי שרייבט מען איצט אין דייטשלאַנד“... די לעצע ווער-טער האָבן אויף מיר געמאַכט אַזאַ איינדרוק, אַז איך קען זיי אַפילו איצטער ניט פאַרגעסן...

אַבער אויסער אים, וואָס האָט ווירקלעך פאַרמעגט אַ חוש פאַר קריטיק, הגם ער איז ביי דעם ניט געבליבן, ער האָט שפּע-טער געגרינדעט אַ העברעישע שול אין קאָידענאָוו, וואו ער האָט די קאָידענאָווער מיידלעך פאַר העברעערינס געמאַכט — אויסער אים, וועמען איך האָב אויך צו פאַרדאַנקען פאַר מייַן ווייטערער אַנטוויק-לונג, — האָבן זיך שוין אין קאָידענאָוו געפונען נאָך יונגע מענטשן, מיט וועמען מען האָט שוין געקאַנט ריידן וועגן ליטעראַטור בכלל און יידישער ליטעראַטור בפרט...

קאָידענאָוו האָט אויפגעוואַכט. אַ ביסל האָט געווירקט די צייט אַלזוי, און טיילווייז איז עס געווען צו פאַרדאַנקען דער פאַבריק פון באַרשטן-חוויר-האַר, וואָס עס האָט אויפגעעפנט דער רייכער ייד, וועלכן איך האָב שוין דערמאָנט אינס ערשטן קאַפיטל, צו ווע-מען עס פלעגט אַנקומען דאָס „יודישע פּאָלקסבלאַט“. די אַרבע-טער האָט דער פאַבריקאַנט אַראָפּגעבראַכט אַזש פון פּוילן, דאָס רוב פון מעזעריטש און, הגם זיי האָבן אַלע געטראָגן לאַנגע קאַפּאַ-טעס און די געוויסע פּוילישע הימעלעך מיט די דאַשעקעס, איז אַ גרויסער טייל פון זיי — דאָס רוב יונגע בחוריםלעך, — שוין געווען קלאַסנבאַוואוסט, און איבערהויפּט האָבן זיי זיך געהאַלטן, ווי בכלל יוגנט אין דער פרעמד, פריי, אויסגעטאָן פון אַ סך מצוות... אייניקע פון זיי האָבן געוואוינט אין אַ פּאַזונדער הויז, וואָס זיי האָבן געדונגען ביי אַ בעל-הגוף אין אונזער גאַס, און האָבן דאַרפן אין די פרייע שבתים-מעג געטאַנצט מיט מיידלעך, צווישן וועלכע עס האָבן זיך אויך געפונען די מעכטער פון בעל-הגוף, דעם ווירט פון הויז. דאָס שטעטל איז אַ צייט געגאַנגען כאַדאַראַס, אַבער מען איז דאָך מיט דעם צוגעוויינט געוואָרן, בפרט אַז מיידלעך איז אין שטעטל געווען מער ווי בחורים און חתנים האָט מען נייטיק געדאַרפּט.

א. רייזען, ערשטער טייל

ווער רעדט, אז א ביסל פרנסה האָבן די אַרבעטער צוגעגעבן דער
 ניש גאָר רייכער שמעטל און מיט דער צייט האָט זיך אַרויסגעוויזן,
 אז צווישן די בערשטער האָבן זיך געפונען א סך פרומע און אפילו
 בחורים לערנער... האָט מען שוין פאַרקוקט זייער פרייע האַלשונג
 און מען האָט זיך געטרייבט, וואָס זיי טראָגן כאַטש ייִדישע קליי-
 דער, נאָך ייִדישערע ווי די רפנישע זין ביי אונז, ווייל די קורצע
 קליידונג פאַר מאַנסביל איז שוין לאַנג געווען אַינגעפירט אין ליטע ...
 עס איז אַפילו געווען באַשערט אונזער שמעטל צו געוואָר
 ווערן אַדאָנק דער פאַבריק און אירע אַרבעטער פון אַ שמרייק,
 וואָס דאָס האָט דאַמאָלס געהייסן ביי דער יוגנט אַ „זאַפאַסטאַווקע“
 און ביי עלטערע יידן „ד-אַחת געמאַכט“... און שמעטל זיך פאַר,
 אז אויסגעפירט ביי אַזאַ שיינעם און איידעלן יידן, ווי דער פאַב-
 ריקאַנט איז געווען (ער איז ווירקלעך אין פרויאַטן לעבן געווען אַ
 זייער ליבער און גוטמוטיקער מענטש), האָבן אויסגעפירט די בעלי-
 מלאכות, די בערשטער.

דער גביר האָט געמוזט נאָכגעבן: אַ הוספּה, וואַרשיינלעך אַ
 האַלבן רובל אַ וואָך, און איבערהויפּט — ניש צו אַרבעטן ביי גאָר
 שלעכטע סחורה, די ווייכע חויר-האַר, וואָס האָבן אין זיך אַזוי פיל
 שטויב פאַרמעגט, אַז פילע פלעגן קראַנק ווערן ביי דער אַרבעט...
 אַפנים, אַז פון גוטע סחורה אַליין האָט דער פאַבריקאַנט ניש
 געקענט עקסמיטירן, ער האָט אין אַ קורצער צייט אַרום פאַנקראַ-
 טירט... די פאַבריק האָט זיך צוגעמאַכט, די אַרבעטער זיינען זיך
 צעפאַרן, בלויז אַ פאַר פון זיי זיינען געבליבן איידעמס אין שמעטל
 גופא און האָבן שוין געגרינדעט אַליין קליינע פאַבריקלעך.

אַבער דאָס שמעטל האָט אויסגעוואַכט. און דער פאַבריקאַנט
 אַליין — לאַמיר אים שוין אַנרופן ביים נאָמען, אַרע-זיסל יאַסעליעוו,
 איז נאָכן פאַנקראַט, אַ פאַראַרעמטער, הגם אַ פאַלעבאַס פון היי-
 זער און אַ גרויסער שניטקראַם, וואָס דאָס ווייב האָט געהאַט אויף
 איר נאָמען און אַליין טאַקע געפירט — דער פאַבריקאַנט אַליין
 איז געוואָרן נאָך מער איידעלער און לויטערער. איך בין זיך מודה,
 איך פלעג צו אים אַריינגיין אַמאָל אין הויז, ווייל זיינער אַ זון,
 יעקב, איז געווען מייער אַ חבר און זיינע צוויי טעכטער האָבן

מיר שוין געלאָקט מיט זייער איידלקייט, שיינקייט און גרויסער פיל-
 דונג. די יונגערע טאכטער, אין מינע יאָרן, האָט, אויסער איר חנעוו-
 דיקייט און שיינקייט, באַזעסן אַ פּאַעטישע נאַטור, און האָט שוין
 דאָן ליב געהאַט צו לייענען ייִדיש, וואָס דאָס איז אין אַ הייכערן
 הויז, נאָך ביי געבילדעטע, געווען אַ מוסיקייט אין יענער צייט.
 זי האָט שוין דאָן געוואוסט פון נאַדסאַנס לידער, און אויסהערנדיק
 אַ פּאָר לידער מינע, האָט זי זיי שיר ניט פאַרגליכן צו זיינע
 לידער. איך האָב זיך אין דער דאָזיקער יונגער און זייער באַנאַצטער
 מיידל, וואָס שפּעטער איז זי געוואָרן טעטיק אין דער סאַציאַליס-
 טישער באַוועגונג און איר פּאַטערס נאָך אַלץ רייך-מעבלירטער
 וואוינונג פלעגן פאַרקומען די ערשטע פאַרזאַמלונגען פון די דע-
 מאַלט נאָר-וואָס אויפגעוואַכטע אַרבעטער און אינטעליגענטע אַרבע-
 טער-פריינט - איך האָב זיך אין דער דאָזיקער מיידל שיר ניט
 פאַרליבט. איך זאָג שיר ניט צוליב איידלקייט. זי האָט אָבער
 דערפון ניט געוואוסט, ווי זי האָט ניט געוואוסט פון די ליידין פון
 אַנדערע, די אַרבעטער פון דער פאַבריק, וואָס - ווי איך האָב שפּע-
 טער דערפאַרן, - זיינען זיי געווען צו איר ניט גלייכנילטיק. די
 דאָזיקע אָפּקלאַנגען האָבן מיך אין פיל יאָרן אַרום פאַוואויגן צו
 שרייבן מיין דערציילונג „די נייע שאלה“...

זעקסטער קאפיטל

צוריק אין מינסק, — ישובניקעס קומען זוכן מלמדים און לע-
רער. — די מעקלער. — איך קריג א פאלעבאָס. — דער דאַרף. —
די באַלעבאַטיס. — איך גיי צו פּוּס קיין מינסק, — אַ בריוו פון
פּרצן. — די ערשיינונג פון מיין ערשטן ביכל. — מיין פּאַרלע-
נערס שווער און שוויגער. — מיין האַנצאַר אין עקזעמפּלאַרן. —
איך פאַר צוריק אין דאַרף. — מיין קראַנק ווערן. — מיין צו-
ריקקער קיין קאַזאַנאָוו. — דער רושם פון מיין ביכל. — די
ליידן און פּריידן פון אַ יונגן מחבר.

אָועקגעקוקט פון די אַלע פּריידן און גליקן, וואָס איך האָב
געהאַט אין קאַזאַנאָוו אין די אַכט טעג פון פּסח, וואָס איך האָב
שוין פאַרבאַכט אַלס גאַסט, איז דאָך דאָס בלייבן אין קאַזאַנאָוו
פאַר מיר געווען שוין אַן אוממעגלעכקייט, נפּרשט אַז מיין פּאַטער
אַליין האָט שוין באַשלאָסן צו פּאַרן זוכן זיין גליק ערגעץ ווייט אין
דער פּרעמד און ער איז טאַקע יענעם זומער אָועקגעפּאַרן אין
זשיטאָמיר צו זיינעם אַ יוגנט-חבר, מאָדל קראָל, וואָס האָט אין
דער דערמאָנטער שטאָט שוין געוואוינט מיט זיין פּאַמיליע אַ היב-
שע צייט און האָט שוין באַוויזן צו ווערן אַ גביר פון די גרויסע
„פּאַרזיאַדן“, וואָס ער האָט געהאַט אַזש ביי דער רוסישער רעגיר-
ונג אַליין...

געפּאַרן בין איך צוריק קיין מינסק, און כאַטש מייע וינגע
דריי חברים, שערמאַן, סלעפּיאַן און שילער, האָבן מיך זייער פּריינד-
לעך אויסגענומען, און אויך ביי מייע קרובים בין איך געווען אַ
גאַסט, האָב איך דאָך שוין אָבער מורא געהאַט צו ריזיקירן און
צו בלייבן אַן אַן אויסזיכט צו קענען עקסזיסטירן אין דער גרוי-
סער שטאָט. צו פירן צוריק אַזאָ לעבן ווי ווינטער האָב איך שוין
ניט געהאַט קיין חשק ביי די אַלע מאָראַלישע גליקן און „ער-
פּאַלגן“, וואָס אויך דער שווערער ווינטער אין מינסק האָט מיר
געענפּן.

אין דער נאכפסחדיקער וואך איז דער מינסקער שולחתיף, וואו
איך פלעג נאך אלץ קומען צוליב מיינע דריי דערמאנטע חברים,
וועלכע האָבן אויך זומער-צייט באַזוכט די תלמוד-תורה-שול, וואָס
איז געווען זייער ביימאָגיקער קלוב — אין יענער וואָך נאָך פסח
איז דער שולחתיף געווען דער זאַמלפונקט פון אַ סך ישׁובניקעס,
וואָס פלעגן אַראָפּקומען אַהער פון די אַרומיקע דערפער צו אויס-
קלויבן פאַר זייערע קינדער אַ מלמד אָדער אַ לערער. צווישן די
דאָזיקע ישׁובניקעס האָבן זיך געפונען רייכע און אַרעמע, אירעלע
און פשוטע. די פשוטע, וואָס האָבן געהאַלטן אין דער אַרענדע
קרעטשמעס, וואסער-מילך, קראַמען, „פאקטן“ — האָבן גענומען
„מלמדים“; די וואָס האָבן געהאַלטן גרויסע פאַראַווע מילך, פעלדער
און וועלדער און געוואוינט אין פולוואַרקעס, זיינען שוין געוועזן
האַלבע פריצים און אַזעלכע האָבן שוין גענומען פאַר זייערע קי-
דער לערער, הגם אויסער די וועלטלעכע לימודים האָט מען חומש
מיט רש"י, תנ"ך און אפילו גמרא אויך געמוזט לערנען מיט זיי-
ערע „פריצישע“ קינדער.

האָבן זיך צווישן די דאָזיקע אָנגעפאַרענע, ווי אויף אַ יאָריה,
ישׁובניקעס אַרומגעדרייט אַלערליי „מעקלער“, וועלכע האָבן גוט גע-
קענט די אַלע בחורים, וואָס זיינען צוליב דעם מלמדים-און לערער-
סעזאָן אין דער דאָזיקער וואָך פון נאָך-פסח געקומען אויפן שול-
הויף נאָך אין אַ גרעסערער צאָל, ווי די ישׁובניקעס, און האָבן גע-
האַט חשק צו פאַרן אין אַ דאָרף און ווערן דאָרט מלמדים אָדער
לערער. די מעקלער, אַליין אויך געוועזענע מלמדים אָדער לערער
אויף דערפער, האָבן שוין געהאַט די דערפאַרונג, ווי אזוי און וועמען
פאַר וועמען צו „פאַרשלייערן“... נאַטירלעך, האָט מען זיי, די דאָ-
זיקע מעקלער, געמוזט אונטערקויפן אָדער צוואַנגן גוט צו פאַ-
רצאָלן, אויב זיי וועלן אויסזוכן אַ גוטן ישׁוב. אויך דער ישׁובניק
האַט פון זיין זייט צוגעוואַנט אַ מתנה, אויסער די „מעקלער“=עלמ
פאַר אַ ריכטיקן מלמד...

צוקוקנדיק דאָס גאַנצע בילד, בין איך אַליין פאַרנאָפט גע-
וואָרן פון איר אינטערעסאַנטקייט. אייניקע מעקלער, זינגעלייט, וואָס
האַבן, איך ווייס נישט ווי אזוי, פון מיר געוואוינט, האָבן אויך מיך

געפרעגט, צי זיך איך א „קאנדיצע“... אַנפאַנגס האָט עס מיך ווי אַפּגעשטאַקן – נאָר אַזוי ווי איינער אַ יונגער ישובניק, שוין גע- קליידט, מיט אַן אינטעליגענטן אויסדרוק אויף זײַן פנים, האָט מיך אויך אָנגענומען פאַר אַ קאַנדידאַט, און איך בין אים, איך ווײס נישט פאַרוואָס, שטאַרק געפּעלן געוואָרן, האָט ער מיר גלייך פאַר- געלייגט צו פאַרן צו אים אין דאָרף, דריי מייל פון מינסק.

עס האָט זיך אַרײַנגעמישט אַ שײנער, געוונטער בחור, וואָס האָט ווינטער געלערנט אויפן דאָרף, טאַקע מיט דעם יונגמאַנס קינדער. דער בחור, וואָס איז אויך געווען אַ „מעקלער“, האָט פונדעסטוועגן נישט אויסן געווען קיין שום מעקלעריי-געלט. ער ווײס פון מיר און איז מײנער אַ פריינד, אויך איז ער אַ פריינד פון דעם ישובניק, – פאַרט, ריווען! – האָט ער ווי באַפוילן, – עס וועט אײך זײַן גוט.

און דערצו האָט ער מיר פאַרויכערט, אַז דאָס מײנט צו זײַן אַ לערער, ווייל דער „באַלעבאַס“ איז אַ הײנטוועלטיקער, אַ גע- בילדעטער און פון נאַרישקײטן האַלט ער נישט...

איך האָב זיך געלאָזט איבעררײדן...

דער יונגער ישובניק איז געווען גליקלעך, ווען איך האָב נאָך אַ טאַג וואַקלען זיך אָנגענומען צו פאַרן צו אים אויפן זומערדיקן זמן און לערנען מיט זײנע צוויי קינדער: אַ יונגעלע און אַ מיידעלע – יידיש און רוסיש שרייבן, לייענען און – וואָס איז זיך דאָ צו שעמען – אַ ביסל חומש.

און וויסנדיק, איך ווײס נישט ווי אַזוי, אַז איך בין אַ פּאָטע, האָט ער מיט אַ שמײכל צוגעגעבן:

– בײַ אונז וועט איר ערשט קענען שרייבן מיט „וואַנדערלעכע“ וועניע“ וויפיל איר ווילט. די „פרידאָע“ איז אַ וואונדערלעכע.

* * *

די „נאַטור“ איז אין דאָרף ווירקלעך געווען וואונדערלעך שײַן; דאָס הויז, דאָס שענסטע אין דאָרף, איז געשטאַנען מיט פאַרקלערט אין אַ געדיכטן וואַלד. פון אַנדערע זײטן האָב זיך געצויגן פּעלדער, שוין באַגרינטע און בונט באַשפּרינקלטע. אַ ביסל ווייטער

פון הויז האָט צווישן בערגלעך געשטראָמט אַ שמאַלער, קלאַרער טייך.

איך די מענטשן האָבן אין די ערשטע טעג מיך שטאַרק פאַר-אינטערעסירט.

מיין פאַלעפּאָם נאָך אַ יונגערמאַן, אַ בן-יחיד ביי זיינע עלטערן, וואָס האָבן געוואוינט מיט אים אין זעלבן הויז, איז געווען אַ מיש-קאָווער מענטש; אַ פאַלעזענער און דערצויגענער אין דער רוסי-שער ליטעראַטור, האָט ער פון דער יידישער ניט געוואוסט. ניט גע-גלויבט, אַז אויף יידיש קען מען שרייבן „פּאָעזיע“, זיך געאַמפּערט מיט מיר, שטאַלץ ווי אַ בן-יחיד, אָבער מיט אינטעליגענץ, האָט ער שטענדיק געוואָלט ווין דער זיגער... פּונדעסטוועגן, אַז איך האָב אים פאַרגעלייגעט אייניקע פון מיינע נייערע לידער און ווער רעדט, אַז איך האָב אים געוויזן דעם צווייטן באַנד שלום-עליכום „יודישע פּאָלקסביליאָמען“, וואָס איך האָב נאָך אַלץ געהאַט אין מיין אייגנטום, און ווי אַ פּרוּמער ייד פאַרקויפט ניט זיין טלית און תּפילין—אַזוי האָב איך עס אין די ערנסטע טעג פון מיין זיין אין מינסק ניט פאַרקויפט, אַז איך האָב אים געוויזן די „יודישע פּאָלקסביליאָמען טעק“, און ער האָט, אַפילו אַ שוואַכער יידיש-לעזער, זיך באַקענט מיט פּרוּגס יידישע לידער און פּאָעמען, האָט ער, כּטבע אַן עקשן, שוין צוגעגעבן, אַז ער וואָלט עס קיינמאַל ניט געגלויבט.

זיין פּרוי אַ הויכע, אַ שלאַנקע, ניט שטאַרק געבילדעט, דער-פאַר אָבער זייער אַ קלוגע, הגם קיין איבעריקע גוטע איז זי ניט געווען, איז דאָך מיט מיר געווען צופּרידן. איבערהויפּט בין איך איר געפעלן געווען, וואָס איך עס אַלץ, וואָס מען דערלאַנגט מיר.

— יענער, האָט זי זיך געקלאַגט, איז געווען אַ גרויסער אויב-קלייבער, געהאַט פון אים אויסצושטיין.

און וואָס אַ מאַן איז טאַקע דאָס עסן געוואָרן ערגער. ווי זי וואָלט מיך געוואָלט אויספּרוּבירן, צי וועל איך פּראָטעסטירן.

נאַטירלעך האָב איך ניט פּראָטעסטירט. די שפּיון, פּראַסס און אָרעס, איז אָבער געווען פּריש און גענוג אַוודאי. עס האָט מיך בלוז פּאַלידיקט, וואָס זי נוצט אויס מיין שטילקייט און איז מיר ניט מכבד מיט אַ בעסערן ביסן, ווי איר מאַן און קינדער.

און אפשר האָט זיך מיר עס בלויז געדאַכט...
 געלערנט האָב איך מיט די צוויי קינדער זייער ווייניק. דער
 יונגער פאָטער האָט אליין ניש געלאָזט צו פיל לערנען מיט זיי.
 אַנשטאַט צו לערנען מיט די קינדער, האָט ער — אַ לידיקנייער —
 געוואָלט, איך זאל מיט אים פירן שמועסן וועגן העכערע ענינים.
 ער האָט געהאַט אַ נייגונג צו חקירה, צו גריבלען זיך אין אַב-
 סטראַקציעס...

דערפאַר איז שוין זיין פאָטער, וואָס האָט געפירט דאָס הויז —
 אַ מין קרעטשמע געווען — און זיך געעסקט מיט די פעלדער,
 וועלכע עס האָבן פאַארבעט די פויערדיג פון דאָרף, געווען אַן איינ-
 פאַכער דאָרפס-ייד, אַ געוונטער אין גוף און אין גייסט, מיט אַ
 חוש פאַר הומאָר. דעם זון, ווי אַ בן-יחיד, האָט ער אַוודאי ליב
 געהאַט, אָבער געהאַלטן פון אים שטאַרק האָט ער נישט... פלעג
 איך טאַקע זיך אָפּפרישן מיט אַ שמועס מיט דעם פאָטער, וואָס
 זיינע פשוטע ווערטער האָבן מיך מער באַלערנט און מער געשטימט,
 ווי די הויכע ווערטער פון געלערנטן זון...

בעסער האָב איך זיך אָבער געפילט, ווען איך פלעג פאַר-
 נאַכט ביים זון-פאַרגאַנג לאָזן זיך אליין איבער די פעלדער, אַריין
 אין געדיכטן, שטילן וואַלד, וואָס האָט וואו-נישט-וואו געהאַט אַ
 קליין שמאַל שטעגעלע און האָט אזוי סודותדיק געוואונקען און
 געצויגן צו גיין און גיין און דערגיין צו ערגעץ אַ וואונדערלעכן
 אָרט.

אָבער אז דער יונגער באַלעבאַס פלעגט איינשפאַנען זיין פערד-
 און-וואָגן און גרייטן זיך צו פאַרן קיין מינסק, פלעג איך נישט
 קענען זיך באַהערשן און פלעג מוזן מיט אים מיטפאַרן.
 דאָס ערשטע מאַל האָט ער נישט געוואָנט מיר אָפּצוואַנגן, דאָס
 צווייטע מאַל האָט ער שוין מיך אָפּגעערעדט: — צו-וואָס אין מינסק?
 דאָס דריטע מאַל האָט ער שוין מיך נישט געוואָלט מיטנע-
 מען:

— אַ שאַד די צייט...

הגם ער איז נישט געווען להוט, איך זאל לערנען צו-פיל מיט
 די קינדער.

האַט מיך אָבער אזוי אַ צי געמאַן קיין מינסק, אַז גלייך ווי
ער איז אַרויסגעפאַרן, בין איך אַוועק קיין מינסק צופום.
אין דריי שעה בין איך געקומען צו אים אין מינסק אויף
זיין אַכסניא.

— וואו האָט איר גענומען אַ פּור? האָט ער מיך אָנגעקוקט
פאַרוואונדערט.

— איך בין געקומען צופום.

— דריי מייל? (רוסישע, איין-און-צוואַנציק ווערסט) אין דריי
שעה... און ער איז געוואָרן איבערראשט פון אַזאַ שנעלן גיין.

האַב איך שוין דערמיט ביי אים נושא-חן געווען, און ער האָט
געמאָלדן פאַרן באַלעבאָס פון דער אַכסניא און פאַר אַלע געסט:

— ווי געפעלט אייך מיין לערער? — איך בין אַרויסגעפאַרן
אויף צוויי סערה, סך-הכל מיט אַ האַלבער שעה פריער פאַר אים,
און ער איז שוין דאָ געקומען צו-פום.

האַב איך ביי אים גענומען אַ פאַר רובל אויף דעם חשבון
פון מיין שכר-לימוד און בין אַוועק אין שטאַט.

מיין ערשטער וויזיט איז געווען צו יכנה"ז, וועלכער איז שוין
געווען אַ לערער אין מינסק. ביי אים האָב איך געפונען צוויי פאַסט-
קאַרטלעך פאַר מיר, איינע פון פּרצן, אַן ענטפער אויף אַ צאָל
לידער, וואָס איך האָב פון דאָרף שוין געשיקט, נאָך אַ לאנגער
צייט, וואָס איך האָב זיך אָפּגעהאַלטן צו שיקן אים.

דאָס קאַרטל איז געווען געשריבן אין לאַקאַנישע זאַצן. פון
וועלכע איך געדענק אייניקע.

„עס צייגן זיך מאַנכע פונקען.

„דאָס ליר — „דער קאַלטער מאַי“ — איז געוואַרעמט.“

„מ'האַט דער ווינג געברומט געשטורעמט...“ זייער ליריש, אָבער

אַ ווינט שטורעמט ניט...“

און נאָך אייניקע פאַמערקונגען, וואָס האָבן נאָך פּרצעס ערשטע
שטרענגע בריוו מיר געקלונגען ווי קאַמפּלימענטן.

דאָס צווייטע קאַרטל איז שוין געווען פון י. ל. מיין דאָס
ביכל, מעלדעט ער מיר בקיצור, איז שוין פאַרטיק פון דרוק און
ער שיקט מיר אַרויס אַלס האַנאָראַר 250 עקוועפּלאַרן... און ער

ווייזט מיר אן דעם אדרעס, וואו איך וועל זיי פאקומען, ביי זיין שווער, וואָס וואוינט אין מינסק.

— נו, אברהמל, דאַרפסטו זאָרען? ... — רופט זיך צו מיר אָן יפנה׳זי מיט זיין געוויינלעכן הומאָר און שמייכלט צו, ווי מיט הנאה...

— וואָס וועל איך טאָן מיט צוויי הונדערט און פופציק ביי כעלעך? — פרעג איך אים ווי א געניטן. —

— וואָס הייסט? — פאַרקויפן! — ענטפערט יפנה׳זי מעשה-סוחר — קענסט אַפלייזן ביי א צוויי-און-האַלב קערבלעך...

איך פיל, ווי יפנה׳זי מאכט חווק... אָבער פאַרפאלן, די עק-זעמפלאַרן מוז מען אַרויסנעמען... איך קען דאָך זיי נישט צוואַרסן מיצם שווער, עפעס איינער א ייד משה פאַליאַטישק...

איך לאָז זיך לויטן אדרעס: משה פאַליאַטישק, יורעווסקאָיאַ אוליצאַ, סאַבסטוועני דאָם, — ס׳הייסט א ייד א גביר...

און ווירקלעך א רייכער ייד. אריינגיין צו אים מוז מען פריער אַנקלינגען, ציען אַזא מיין גלאַק, וואָס הענגט ביי דער מיר ווי אַן אַפּשרעקונג...

איך קלינג אָן. די מיר עפנט א דינסטמיידל, קוקט מיך אָן — אַזא מיין יונגן באַזוכער האָט זי ביי אירע אַלמע באַלעבאַטיים נאָך קענטיק ניש געזען — זי שמייכלט אַזש.

באַלד באַווייזט זיך די באַלעבאַטע אליין, א עלטערע שיינע דאַמע, מיט א יידיש אַריסטאָקראַטישן אויסזען און נאָכדעם ער-משה פאַליאַטישק — א שיינער אַלמער ייד, מיט א זילבער-ווייסער באַרד.

איך שטאַמל אַרויס דעם ציל פון מיין קומען.

— אָ, אַווי!... רופט אים די דאַמע, — מיצם שוויגער, הייסט עס. — איך האָב עס מאַקע שוין דורכגעלייענט... א שיינע זאך...

און ער אליין, מיין אַרויסגעבערס שווער, משה פאַליאַטישק, רופט מיך אריין אין א זייטיקן, האַלב-טונקעלן צימער... פון אַ לאַנגער באַנק, וואו עס זיינען אויסגעלייגט די ביכלעך, קוקן צו מיר אַרויף גרויסע וערטער פון אַלע זייטן — איינע און די זעלביקע:

דאָס איז דער גרויסער, לאַנגער נאָמען פון מיין ערשמער
דערציילונג.

דער נאָמען איז נישט אינגאנצן מיינער.
ווי קום איך צו געבן אזא לאנגן נאָמען...
די דערציילונג האָט געדארפט הייסן קורץ:
„א גאָלדענער זייגער“

און איצט הייסט עס גאָר:

„א פּפּרה דער נאָז אַבי אַ גאָלדע-
נער זייגער מיט דריי הונדערט
רובל“

אַ גאַנצע מגילת...

און ווייטער אַ צווייטע צייל - שוין מיין צייל-
אַ בילד פון אַ יידישן שידוך.

און אַ דריטע צייל, די וויכטיקסטע:

פון א. רייזען...

פרייד מיט פאַרדרוס... דער טיטל איז שרעקלעך: „אַ פּפּרה
דער נאָז“... אזוי אומעסטעמיש משנה-טם געזען...

— אַך, שריי איך אויס, ווי פון אַ ווייטאָג - ווי אזוי רופט
מען דאָס אָן אַ ביכל מיט אזא נאָמען!

משה פּאָליאַטישק אַליין ווייס נישט פון וואָס צו זאָגן, נאָר זי
מ'יצט שוויגער, איז שוין קענטיק גענימער... זי טרייסט מיך, אַז
פאַרקערט, דער נאָמען איז זייער אַ געלונגענער... דער עולם וועט
אזאַ ביכעלע פאַרזוקערן...

און מיט גרויס פאַרערונג צו מיר, אַלס צו אַ יונגן מחבר,
פאַקט זי מיר אַיין אַלע 250 עקזעמפּלאַרן, וואָס יעדע האַלט 32
זייטן, אין אַ שיינעם פאַפּיר, פאַרבינדט עס מיט אַ ווייסן פאַדעס און
בענטשט מיך, איך זאָל האַבן ערפּאָלג און זאָל ווערן באַרימט ווי
שמו"ר און בלאַשטיין...

איך דער שווער פון מיין פאַרלעגער, משה פּאָליאַטישק, גיט
מיר פון זיין זייט זיין ברכה, שוין מיט לשון-קודש געמישט, און

איך גיי ארויס א פארווירטער פון מיין פארלעגערס שווערס הויז מיטן פעקעלע אונטערן אָרעם...

עס איז געווען ארום איינס א זיגער בייטאָג. מיין באַלעבאָס פאַרט ערשט צוריק אין דאָרף - פאַרנאַכט; איך האָב נאָך א פאַר פרייע שעה, בין איך אַוועק צוריק צו יפּנהײַזן מיטן גאַנצן פעקל... געטראָפּן אים ווידער אינדערהיים, בינד איך אויף דאָס פעקעלע און, ווייזנדיק אים אַן עקזעמפּלאַר, זאָג איך דערווייל פאַר אים אויס מיין צער פון דעם געענדערטן נאָמען; איך גרייט אים צו. ער נעמט עס נישט אַזוי ערנסט, ווי איך, הגם אויך אים געפּעלט נישט אַזא נאָמען. פּונדעסטוועגן - אַ ביכעלע אַלס מתנה גיב איך אים און נאָך מיט אַן אויפּשריפט:

„לכבוד הסופר הנעלה... י. נ. הכהן גאַלדבערג, המכונה יפּנהײַז... מאת מוקירו ומכבדו פּערפו הרם המחבר...

יפּנהײַז דערוועט אַזא מיטל, ווערט ער שוין נאָך ווייכער און גייט מיר דערפאַר זיין וואָרט, אַז ער וועט דאָס ביכל אויפּערלייענען פון אָנהייב ביזן סוף...

מיט די איבעריקע לאָז איך זיך צו מיינע חברים אין תּלמוד-תּורה-שול. איך דערצייל זיי פאַראויס, איך בין זיי מכין צום „אומ-גליק“, וואָס עס האָט געטראָפּן מיטן נאָמען. זיי לאַכן גוטמיטיק, אָבער די מתנה מיט די אויפּשריפטן צו יעדן באַזונדער - שוין אויף יידיש - נעמען זיי אָן... איינער פון זיי, יודל סלעפּיאַן, דער אמתער קריטיקער, לעזט דורך דעם פאַרוואָרט, וואָס די דערציילונג האָט געהאַט. איך פּויל מיר אומפאַקוועם, די הקדמה איז געשריבן אין שמי"ס גייט - און בכלל ווי קומט אַ הקדמה צו אַ דער-ציילונג; איך בין שוין אין דער צייט, וואָס דאָס ביכל איז געלעגן ביים פאַרלעגער, אַליין אַזוי ווייט אַוועק אין ליטעראַרישער דער-ציילונג, אַז איך ווייס שוין, אַז אַ הקדמה צו בעלעטריסטיק איז נישט מאָדערן... אָבער סלעפּיאַנען געפעלט די הקדמה דווקא יאָ... „זייער וויציק“ - לויפט ער. ווערט מיר שוין גרינגער. אַ צווייטער חבר, שילער, דאַכט זיך, קוקט אַריין דערוויילע אינעווייניק, געפינט

א געלונגענעם דיאלאג צווישן די העלדן, און לויפט אויך, א שמיכלענדיקער...

זענן איך זיך אפ מיט זיי און גיי שוין אוועק א פריילע-
כער: אפשר וועל איך נאך האבן נחת אויך פון אַט דעם ערשטן
יינגלישן ווערקל...

און איך לאז זיך גיין צו מיין פאלעבאם אכסניא.
מיין פאלעבאם, וועלכער איז שוין גרייט פאלד צו פאָרן, נעמט
אויף מיין ביכעלע אויך מיט אַנערקענונג. פאַר אים איז גענוג א
גערודקט ביכעלע אליין. ער קען עס גאַרניש פאַרגייפן - אזוי יונג
און שוין אַן „אווטאַר“... ער פאַראינטערעסירט זיך שטאַרק מיט
דער גרויסער צאָל עקזעמפלאַרן, וואָס איך האָב געקראָגן: 250,
און ער פאַטראַכט מיך שוין מיט מער רעספעקט ווי פריער...
דאַרף איך שוין צוריק צו פוס ניט גיין. ער מאַכט פאַר מיר
אויפן וואָג, וואָס איז אַנגעליגט מיט אַלערליי סתורות, וואָס ער האָט
אַינגעקויפט פאַר דעם היימישן, דאַרפישן געברויך - אַ פאַקוועמען
פלאַץ.

און איך פאַר „אהיים“, צוריק אין דאַרף, מיט אַ פעקל ליטע-
ראַרישע סחורה, ערשט פון ווילנע...

אויף מאָרגן, פריי געוואָרן פון לערנען מיט די צוויי קינדער -
נעם איך זיך ווידער צום פעקל... איך צייל אָפּ אַ צאָל עקזעמ-
פלאַרן, שרייב אָן אויפשריפטן אויף די צווייטע זייטן פון שער צו
מיינע קאָדענאַווער פאַר חברים, פריינד און קרובים - אזוי ביי אַ
צוואַנציק אין צאָל - און מאַך אליין פאַנדראַגלן, שרייב אויף די
אַדרעסן, און מיין פאלעבאָם, גערירט פון אַזאַ הייליקער אַרבעט,
פאַרט אלליין מיט מיר צו אין „וואַלאַסט“, וואו עס איז דאָ אַ
פאַסט צו קויפן מאַרקעס, און איך שיק זיי אוועק. אמת, דער נאַמען
איז אַ שרייענדיקער, אַן אומעסמעטישער. אויך אין דער דערצייל-
לונג גופא האָט דער פאַרלענער געענדערט אַ פאַר שטעלן, דאָס
פנים פון דער מיאוסער פלה - די העלדן פון דער דערציילונג
אינגאַנצן פאַרקריפלט - אָבער נאָכדעם, ווי איך האָב עס דורכ-
געלייענט, האָב איך פאַרט געהאַפט, אַז די דערציילונג וועט אַראָנק
איר אינהאַלט אפשר האָבן אַן ערפּאָלג ביי מיינע ניט-איבערקליי-

בערישע לעזער, פריינד און קרובים אין קאָדענאַוו, הגם צווישן די, וואָס איך האָב געשיקט אלס מתנה דאָס ביכעלע, איז אויך געוועזן דעם גבירס יינגערע טאכטער, פאָניע יאָסעלעו, וועלכע האָט האָט שוין געלעזן, — ווי איך האָב דערמאָנט אין דעם פריערדיקן קאָפיטל — אויסער נאָדסאַנען, אויך טורגעניעוון און די בעסטע רומישע קלאַסיקער.

ווי גוט מיין באַלעפאָס איז צו מיר נישט געווען, איבערהויפט נאָך דער ערשיינונג פון מיין „ווערק“, איז ער אָבער געוואָרן אינעם גאַנצן אומגעביטן, ווען אין עטלעכע וואָכן אַרום בין איך קראַנק געוואָרן פון אַ ביס אין האַנט, וואָס איך האָב באַקומען, קענטיק, פון אַ גיפטיקער פּלויז...

כהאָב שוין נישט געקענט לערנען מיט די קינדער זיינע... און בכלל אַ פּרעמדער אין אַ הויז, וואָס קרעכט-צו פאַר גרויס וויי-טאָג, איז נישט שטאַרק אָנגעלייגט... דערזען, אַז דאָ אין דאָרף איז אַ געפאַר צו פּלויזן, בין איך אוועקגעפאַרן פון דאָרף... מיין שטר-לימוד פאַר די דריי מאָנאַטן צייט האָב איך שוין, צו ביסלעך, אָפּ-גענומען, אזוי אַז ער האָט מיר געגעבן פּלויז פינף-און-צוואַנציק קאָפּיקעס צו פאַצאלן דעם פּויער פאַר דער פּור, וואָס האָט געדאַרפט אַנטרעפן פונקט אזוי פיל...

אין מינסק בין איך אַראָפּ אָן אַ גראַשן מוזמן געלט. האָב איך פאַרקויפט אַ פאַקטורענער אַ צוויי הונדערט עקעמפלאַרן, אָפּ-געלייזט אַ רובל און נישט געוואוסט וואָס ווייטער צו טאָן...

איך בין אוועק צו יכנה'זן דערציילן אים די טרויעריקע לאַגע... ער האָט זיך שוין נישט געוויצלט, נאָר גאַנץ ערנסט געראַטן מיר צו פאַרן צוריק אַהיים קיין קאָדענאַוו. און אויף מאַרגן בין איך מיט אַ קאָדענאַווער בעל-עגלה געפאַרן צוריק אַהיים...

מיין פּאָטער איז שוין געווען אין זשיטאָמיר, מינע צוויי פּרי-דערלעך נאָך אַלץ ביי מיין שוועסטער אין מאַהילנע. אין קאָדענאַוו איז פּלויז געפליבן מיין שוועסטערל שרה-בתיה, וועלכע האָט זיך אויסגעהאַלטן ביי אײנעם פון די זיידעס.

אָבער אינדערדרייט ווערט מען נישט פאַרלאָרן. איך בין היידער געווען אַ גאָט, פּרמט, אַז די ביכעלעך, וואָס איך האָב אַריינגעשיקט

אין קאָדענאָוו צו די פריינד, האָט אָנגעמאַכט אַ גרויסן רושם. דער אומעסמעטישער טיטל „א כפרה דער נאָז, אָבי אַ גאָלדענער זייגער“, וואָס מיר האָט אזוי געאַרמ, האָט קענטיק געווירקט פאַר-קערט — ער האָט מי דאָס ביכל און סײַ מיך אליין נאָך פאַפולערער און פאַליבטער געמאַכט.

באַגעגענענדיק זיך אין גאָס, אויף מאָרגן נאָך מיין קומען אַהיים, מיט פּאַניע יאָסעליעוו, וועלכע איז פאַר דער צײַט נאָך שענער און אָנציענדער געוואָרן, האָב איך, זיך שעמענדיק צו ווייזן פאַר איר, מיט מיין קראַנקער האַנט, וואָס איז געהאַנגען אויף אַ פאַנד, ניט געוואָלט אַפילו אָפּשטעלן זיך צו באַגריפּן. זי אָבער איז מיט אַ שטראַלנדיקן געזיכט מיר אַנטקעגנגעלאָפּן, אויסגעצויגן איר האַנט און געדריקט מיין רעכטע — געזונטע — האַנט און אויסגעזונטען: — ווען איך שעם זיך ניט, וואָלט איך אַיך פאַר אַיער בײַ-כעלע געקושט... איר האָט זיך אָנגענומען פאַר דעם כבוד פון די יידישע טעכטער... — האָט זי אויפגעפלאַמט — אַ וואונדערלעכע קריטיק אויף אונזערע „בחורים“:

דאָס איז פאַר מיר געווען די אַיינגענעמסטע מיינונג. אויך בײַ מייע קרובים פון די זידעס בײַ די מומעס און קווינעס, אַפילו בײַ מיין פעטער הירש דעם למדן, האָט מיין ביכעלע אויסגענומען, און זײַן ווייב, די מומע רעליע, האָט מיך געלאָדן צו זײַן בײַ זײ און עסן און טרינקען, בײַ איך וועל געזונט ווערן. די טעמע פון דער דערציילונג האָט אינטערעסירט מיין פעטער הירש צוליב די עטלעכע טעכטער, וואָס ער האָט פאַרמעגט אויף חתונה צו מאַכן...

און דער פעלדשער פון אונזער גאָס, אַשעראַוסקי, הגם ניט קײן געבוירענער פון קאָדענאָוו, נאָר אַריינגעפאַרן אַהינצו אַלס יונגער-מאַן, אָבער אַ גוטמוטיקער און פריינדלעכער מענטש, וואָס איז געווען אונזער לײב-פעלדשער אין די צײַטן ווען מיין מומער האָט גע-לעבט — האָט שוין אויך אַלס פאַרערער זיך אונטערגענומען אויס-צודילן מיר די האַנט אין גאָר אַ קורצער צײַט. פאַרדאָס האָב איך בלוז געהאַט פון אַ שכן אַ יונגערמאַן, וועלכער איז אַ לאַנגע צײַט געשמאַנען אין שידוכים און האָט אין

מײן דערציילונג געפונען רמזים אויף די פילע שידוכים, וואָס ער לאָזט אָפּ און פאַרשאַפט דערמיט אַזוי פיל צער זיינע אָפּגעלאָזטע פּלות – צוליב נדן... – האָב איך אים פאַרזיכערט, אַז חלילה, ניט אים האָב איך געמיינט, אַז זײַן ווייב – ער האָט ענדלעך חתונה גע- האַט – איז דאָך אַ שיינדיג, און אַז ער אַליין איז אַן אידעלער, בשעת ווען די העלדן זיינען גאָר אנדערע... און אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז ער האָט מיר אויסגעצויגן די האַנט צו פּרירן און געקלאַפט מיר אין פלייצע און שוין אַ פאַרזיכער און אַ דער- פרייער אויסגערופן:

– אָבער אַ קעפעלע, אברהם, האַסטו שוין אַ שיערע... וואו נעמט זיך עס בײַ דיר?... און אַנשטאַט צו פאַלידיקן זיך אויף מיר, האָט ער שוין געכאַפט גרויס התפעלות פון מײן „טאַלאַנט“... און איך האָב זיך שוין געפונען אַרומגערינגלט פון לויטער פריינד און פאַרערער אין אַ הימישער סביבה....

זיבעטער קאפיטל

דער פראספעקט „קול מבשר“ — מיין ערשטער בריוו צו שלום-עליכמען — זיין ענטפער. — דער צווייטער באַנד פּרצעס „ביבליאָ-טעק“ — איך שרייב זי אויס און באַקום אַ גרויסן ראַבאַט. — מיין אַנטציקונג. — מייע ווייטערדיקע לידער. — פּרץ איז מיך חושר שיר ניט אין פּלאַנאַט. — מיין אומשולד. — שלום-עליכמען ווייטערע בריוו. — מיין פעטער הירש דער למדן אַלס פּילאַסאָ-פּישער שרייבער. — דער סוּרפּריז. — איך ווער אין אַ צייט אַרום מיטאַרבּעטער אַזש אין אַ פּילאַרעלפּיער יודישער צייטונג. — איך גיי „דינען“.

דאָס איז שוין געווען סוף זומער 1892. נאָך מיין „דורכפאַרן“ אַלס לערער אין דאָרף בין איך שוין געבליבן אין קאָזיענאָוו. געוואוינט איינער אַליין אין אונזער שטיבל און געזוכט טעטיקייט. געקומען אין קאָזיענאָוו אינמיטן זומער, האָב איך שוין קיין „שמונדן“ אין שטעטל ניט געזוכט. ווי אַזוי איך האָב דאָך „עקסיסטירט“, געדענק איך איצט ניט, וואַרשיינלעך איז די עקסיסטענץ ניט געווען אַזאַ געהויבענע. מעגלעך, אַז מיין זידע משה און מיין באַבע שולקע — מיין פאָטערס עלטערן — האָבן מיך געשטיצט. פאָרט די רייכע אין דער משפּחה געווען; ווער רעדט, — אַז זייער זון — מיין פאָטער — איז שוין געווען פאַרוואַרפּן אין דער פרעמד... אַמאָל פּלעג איך גיין צום זיידן פּסח, מיין מוטערס פאָטער, וואָס האָט געוואוינט אין עק שטעטל, אין דאָרטן, אויפן „שוים פון דער נאָטור“, פאַרבּראַכט אַ פאָר טעג. געהונגערט האָב איך, חלילה, ניט. מיין פעטער הירש דער למדן, הגם אַליין אַפּהענגיק פון די גנאָדן פון זיין רייכן פאָטער, מיין זיידן משה, האָט דאָך לפּנים-וועגן געלערנט עטלעכע שעה אַ טאָג גמרא מיט שוין דערוואַקסענע יונגלעך פון די שענסטע און רייכסטע באַלעפּאַטים און האָט אויך געהאַט דאָס רעכט צו לאַדן מיך אַלס זיין גאַסט. אויף אַזאַן אופן האָב איך זיך, היינט עס, אומגעשטערט געקענט „פאַר-נעמען“ מיט מייע ליטעראַרישע און פאָעטישע פּלענער...

אין קאָידענאָו איז שוין געווען אַ ביבליאָמעק פון רומישע און העברעישע ביכער, וואָס עס האָט געהאַלטן אַ יונגערמאַן אַ משפּיל, אַן איידעם פון אַ שמעטלעך פּאַלעבאַס. יידישע ביכער האָט ער שוין געהאַט ווייניקער. ראַמאַנען האַלטן האָט אים אַלס משפּיל ניט געפּאַסט און צו די פעסערע יידישע ביכער האָט ער, קענטיק, ניט געוואוסט דעם וועג, ווי אַזוי צו פּאַקומען זיי.

האַב איך געבענקט נאָך אַ נייעם יידישן העכערן פּוך. פּאַלט מיין בליק ווידער אין דער „הצפּורה“ אויף אַן אַנאַנס, געשריבן אין יידיש און פֿון שלום-עליכמען אַליין, וואָס איז מיר שוין שויער געוואָרן פאַר זיינע צוויי בענד „יידישע פּאַלקסביבליאָמעק“, וועלכע כּהאַב פאַר די צוויי יאָר אָפּט געלייענט און בין געווען פּאַהאַונט אין זיי, ווי אַ למדן אין שׂוים... די אַנאַנס דערציילט, אַז שלום-עליכס איז אין אָדעס און דער דריטער פּאַנד „יידישע פּאַלקסביב-ליאָמעק“ וועט אינגיכן ערשיינען. דערזייל איז אָבער ערשינען „קול-מבשר“ — דאָס הייסט, „אַ שטימ, וואָס זאָגט אָן“... פּרייז 25 קאָפּיקעס.

נאַטירלעך פּאַשלים איך גלייך אויסצושרייבן עס. אום אויס-צושלאָגן די „הוצאות“, שיק איך שוין אויך אַזעק אַ פינף-ועקס לידער, פון די-יעניקע, וואָס האָבן שוין געהאַט פּערזנלעך און וואוילקלאָנג און אַפילו אַ רייפּערן אינהאַלט... די פינף-און-צוואַנ-ציק קאָפּיקעס שיק איך אים אין מאַרקעס, ווי עס איז אָנגעוויזן אין דעם אַנאַנס אין „הצפּורה“, בין זייער פּאַרויכטיק, אַז זיי זאָלן זיך ניט צוקלעפּן איינע צו דער אַנדערער, און דאָס פּרווועלע אַליין שרייבן איך מיט גרויס פּאַרויכטיקייט און יראַת-הפּכוד, ווייל הגם שלום-עליכס איז טאַקע אַ הומאַריסט, האָב איך אָבער אַפילו דע-פּאַלט געוואוסט און אפשר מער געפּילט, ווי גרויס און וויכטיק איז זיין פּערזענלעכקייט. אָפּגעהיט די אַרמאַגראַפיע, לויט די פּללים, זיי ער האָט געלערנט טאַקע אין איינעם פון זיינע אַרטיקלען וועגן יידיש אין דער „יידישער פּאַלקסביבליאָמעק“ — אין האָב אָנגעהויבן וואַרטן...

אַז דאָס העפט „קול מבשר“ וועט אָנקומען, בין איך אַוודאי געווען זיכער. דאָס קומט דאָך מיר פאַר די 25 קאָפּיקעס, וואָס

איך האָב געשיקט אין מאַרקעס. סידן דער ברויטערענער וועט אַרויסנעמען די מאַרקעס פון קאַנווערט. אַווינס האָט טאַקע געמאַרפן מיט איין ברויטערענער, וואָס פלעגט אויך שטעמפלען די אַוועקגע-שיקטע ברויט, און אמת, ער האָט פאַרלאָרן זיין שטעל און אַ לאַנגע צייט נאָכדעם איז ער, אַ הויכער, מאַגערער שיינען, אַרומגעגאַנגען אין אונזער גאַס אַ פאַרשעמטער, אין דעם זעלבן הימל, פון פלויען געוואַנט, אָבער אָן אַ קאַקאַרדע...

אָבער גאַט האָט געהאַלפן. מיין ברויט מיט די מאַרקעס, מיט די לידער איז אָנגעקומען ריכטיק. אין אַכט טעג אַרום, — פאַר-געסט נישט אין יענער צייט אָדעס: — איז מיר אָנגעקומען דער „קול-מבשר“, שוין אַיינגעוויקלט אין אַ פאַנדערלאַל פון קאַלירטן פאַפיר און איבערגעבונדן מיט אַ פּיין שנירעלע — וואו האָט מען ביי אונז געזען אַזעלכע שנירעלעך? — און דער „קול מבשר“ אַלוי, אַן 32 זייטן, גרויסער פאַרמאַט, אויף אַ וואונדערלעכן ראָון פאַ-פיר, מיט פּל-טוב. אמת, אַלץ פון שלום-עליכמען, און אַפילו די פאַר אַרטיקלען מיט פּסעוודאַנימען — אויך פון שלום-עליכמען. איך בין שוין אין יענער צייט געווען פאַדאָונט אין אַלע פּסעוודאַני-מען — דאָס האָב איך געהאַט צו פאַרדאַנקען יבנה"ן, וועלכער האָט מיר נאָך פריער אַנטפלעקט די פּסעוודאַנימען פון אַלע שרייבער אין יענער צייט...

— ווייסט, אכרהם, ווער „אוב“ איז? יליג — גאַרדאַן... און ווייסט ווער „בוקן פן יגלי“ איז? — דייר קאַצענעלענסאָן... און ווייסט ווער חו"ס איז און ווייסט ווער נ"ס איז?...

אַ למדן אין פּסעוודאַנימען — האָב איך שוין געוואוסט, אַז שולמית איז שלום-עליכס און „ביכער-פרעכער“ איז שלום-עליכס און די אַנדערע פּסעוודאַנימען איז שלום-עליכס.

דער „קול מבשר“ איז פלומרשט געווען אַ פּראָספּעקט, אַן אַנזאָג וועגן דער ערשיינונג פון דריטן פאַנד, „וודישע פּאַלסטינע-ליאַטעק“. דאָרט האָט זיך שלום-עליכס פּאַקלאָגט אויף י. ל. פּרען, וועלכער האָט מסיג-גבול געווען און אַרויסגעגעבן די „וודישע ביב-ליאַטעק“, פּדי צו פאַרפירן די לעזער, מען זאָל מיינען, אַז דאָס איז שלום-עליכס, און צום סוף געטרייסט די לעזער, אַז זיי זאָלן

ניט זאָרגן – דער דריטער „טאָם“ פון דער אמתער „יודישער פאלקסביבליאָמעק“ (און ניט די „יודישע ביבליאָמעק“, ווי פּרץ האָט זיינע זאַמליכער באַטיטלט) וועט אינגיכן ערשיינען. און אויסגע-
רעכנט זיינען געווען די אַלע גרויסע – אין יענער צייט – שרייבער, מיטאַרבעטער, צווישן זיי אויך פּרוג...

איז דאָס אַזדאי געווען פאַר מיר אַ גוטע בשורה. כאַטש איך אַליין האָב שוין פאַרמעגט מיין „אייגנס“ אַ לידעלע, ווי שוין פאַקאָנא, אין פרצעס ערשטן באַנד „ביבליאָמעק“, אָבער „שלום-עליכמס „ביבליאָמעק“ זיינען מיר נאָך אַליין געווען טייער, אויב נישט נאָך טייערער, אפשר טאַקע צוליב פרצעס „מאַניש“ אין שלום-עליכמס ערשטן באַנד, וואָס האָט מיך אַזוי אַנטציקט, און „ווענוס און שולמית“, און „דער כעלמער מלמד“ אין דעם צווייטן באַנד, וואָס זיינען מיר אויך שטאַרק געפּעלן געוואָרן.

דערצו איז אין דעם „קול מבשר“ געווען געדרוקט אַ פּראָג-מענט פון אַ גרעסערן ווערק „לאַנדאָן“, אַ דערציילונג אין פּרוג, וואו דער העלד איז שוין געווען דער שפּעטער פאַרימט געוואָרע-נער מנחם-מענדל... דער פּרישער, האַרציקער הומאַר האָט מיך אַזוי אַנטציקט, אַז איך האָב פאַרגעסן טיינע אַלע דאַמאַלסטיקע קליינלעכע זאָרגן...

פאַרדראָסן האָט מיך אָבער, וואָס אין זעלביקן „קול מבשר“, אויפן פּיינעם ראָזן פאַפּיר, האָט זיך אויך געפונען אַ פאַרניכט-דיקע קריטיק אויף פרצעס צוויי קליינע פּאָעמען, וואָס זיינען אין דעם זעלביקן זומערה ערשינען אין אַ פּראָשור-פאַרם און וועלכע זיינען מיר אַליין שטאַרק געפּעלן געוואָרן.

און די לופט איז פול מיט זיסען,

פול מיט שטיקנדיקע פרעזן...

אָבער ווען דאָס מיידל – דערציילט ווייטער דאָס ליד – זיצט ביים פּיאַנע און שפּילט, פאַרגעסט דער דיכטער אַלע לידן פון דער וועלט...

אין די גלעקלעך קליינען, קליינען...

האַט טאַקע דער „ביכער-פרעסער“ — שלום-עליכט, שטאַרק
 חוזק געמאַכט פון די דאָזיקע גלעקלעך, און מיר האָט זייער וויי
 געמאַן, וואָס ער פאַרשעפעט מיין פרצן, מיין שטרענגן, אָבער גרויסן
 לערער, וועלכן איך בין שוין דעמאָלט פיל דאַנק שולדיק געווען...
 אָבער דער פאַרדראָס האָט זיך אויסגעקויפט מיט דעם בריוו,
 וואָס איז אין דער זעלבער צייט מיר אָנגעקומען פון שלום-
 עליכמען — אַן ענטפער אויף מינע לידער... דער בריוו, אמת,
 איז געווען קורץ, אויף יעדן ליד אַ פאַר גוטע ווערטער (וועגן
 איין ליד, געדענק איך, איז געווען די מיינונג — „זייער גוט“...),
 דער טאָן פון בריוו איז אָבער געווען אַן אַינגעהאַלמענער; אין
 פאַרגלייך מיט די שפעטערדיקע בריוו איז דאָס, קען מען זאָגן, גע-
 ווען אַ קאַלטער.

מיך אָבער האָט דער בריוו דערוואַרעמט... אַ בריוו פון שלום-
 עליכמען אַליין איז שוין אַ זיג, אַ טרוםף... אזוי האָט מיר דער-
 קלערט איינער פון מינע דעמאָלסטיקע נייע חברים אין קאָדינאָוו.
 האָט גאָט געהאַלפן און איך האָב אין יענע טעג אָנגעשריבן אַ
 לידלע „מיין מווע“...

„כיוויל זיך מיט מיין מווע גאָט...“

נישט מער און נישט ווייניקער...
 און מיט נאָך אַ פאַר אַנדערע לידער עם אַוועקגעשיקט שלום-
 עליכמען און געוואַרט גאַנצע אַכט טעג. אָדעס איז נישט וואַרשע —
 פון פרצן פון וואַרשע איז אַן ענטפער — אויב ער האָט געענט-
 פערט — אָנגעקומען אויפן פערטן טאָג.
 אויסן אַכטן טאָג — אַ פאַכטקאַרטל.

„מיין ליבער אברהם ריזען!“

„אזייער ליד „כיוויל זיך מיט מיין מווע גאָט“ האָט מיך שטאַרק
 אַנטיקט. עם וועט אַרײַנגיין אין דעם דריטן „טאָס“, „וויזשע פּאָלקס“
 „ביבליאַטעק“... און ווי קליין דאָס קאַרטל איז געווען, איז עס גע-
 ווען אָנגעשאַטן מיט קאַמפּלימענטן, מיט די פּערלדיקע שלום-עליכט-
 דיקע אותיות, און מיט זיין שפּילענדיק פאַרצוקטער אונטערשריפט
 „שלום-עליכט“, וואָס האָט אויסגעווען, ווי אַ קונציקע פּיכס...“

מיין דאמאלטיקע פרייד ווינטש איך אלע יונגע פאָעטן פון
היינטיקן דור, וואָס האָבן - נעפעך - ניט קיין שלום-עליכמען, און וואָס
עס פעלט זיי דער גלויבן אין אויטאָריטעט בכלל...

דערצו די פערספעקטיווע - „אריינפאלן“ מיט אַ ליר אין
„דער „יודישער פּאָלקסביבליאָמעק“, וואו עס האָבן זיך געדרוקט
בלויז אָנערקענטע, באַריכטע, גדולים... אין איין משפחה מיט פרוג,
פּרישמאַן, י. ל. גאַרדאַן, יה'ל, מענדעלע מוכר-ספרים, יעקב דינע-
זאָן - דאָס האָט שוין פאָטיט דער גרעסטער יחוס...

ווייז איך דאָס פרווול מייע נעענטערע חברים (חיים-יודע)
מערלים און שוין אַוועקגעפאַרן קיין דייטשלאַנד ענדיקן שטודירן,
וואָס האָבן אַ חוש פאַר אַוועלכע גליקן, און זיי פרייען זיך מיט
מיר... מיין פעטער הירש דער למדן, וואָס איז שוין אין דער צייט
פון יפנה"זס וואוינען אין זיין הויז געוואָרן אויך אַן אָנהענגער פון
דער „ידישער ליטעראַטור, איז אויך זייער צופרידן, און עס ווייזט
זיך אַרויס, אַז ער אַליין שרייבט אויך עפעס, אמת, אויף לשון-
קודש. אַ פאַרשעמטער נעמט ער אַרויס פון זיין מיטשקעטעלע -
ער האָט געהאַט אין הויז אַ באַזונדער קליין, געפאַרנט טישעלע, אַ
מין שטענדער, ביי וועלכן ער פלעגט זיצן אין די אָונטן, און נעמט
אַפילו, און לערנען זיינע ספרים - נעמט ער אַרויס פון זיין טיש-
קעסטעלע עטלעכע צעוואָרמענע פערטלעך פון אַ בויגן פאַפיר און
לייענט מיר פאַר. דאָס זיינען געווען חקירה-אַרטיקלען וועגן מענטש
און לעבן. קיים וואָס איך גערענק זייער אינהאַלט, אָבער געקלונגען
האַט אין זיי אַ טרויעריקע נאַטע, גלויבן געמישט מיט יאוש, גע-
וירצט מיט פּמקים פון קהלת...

אַז דער פעטער הירש האָט געענדיקט, האָב איך אויף אים
גרויס רחמנות געקראָגן. ווער זאָל טראַכטן, אַז מיין פעטער דער
למדן זאָל האָבן אַוועלכע מחשבות... אַבי איך האָב געמיינט, אַז
ער איז זיכער.

האַב איך שוין פאַרשטאַנען, פאַרוואָס מיין פעטער האָט טאַקע
יענעם זומער פאַר די לעצטע געלט אויסגעשריבן פון וואַרשע אַ
העברעישן ספר: „חיי עולם הבא על-פי דרך הטבע“, וואָס גע-
שריבן האָט עס אַ גלח און מיכל וועפער האָט עס מעטיק געווען

אויף לשון-קודש. דער ספר האָט פאָהאָנדלט די פראַגע פון השאָרת-הנפש. „פּעדאָן“ פון פּלאַטאָן, אין משה מענדעלסאָנס איבערזעצונג, האָט מײַן פּעטער שוין לאַנג געהאַט צווישן זיינע חקירה-ספרים, און אויך אין „פּעדאָן“ פון צײַט צו צײַט אַרײַנגעקוקט און געזוכט באַשטעטיקונג צו זײַן אמונה...

אַבער דער פּעטער כאַפּט זיך, אז עס פאַסט נישט צו פיל זיך אַרויסצוגעבן, איז נאָכן לײענען זײַנע פאַרשריבענע בלעטלעך רופט ער זיך אָן:

— נאַרישקײטן...

— נײַן, נײַן, האָב איך אים געטרייסט, — זײער שײנע גע-דאַנקען... איר דאַרפט דאָס זען שיקן אַפּדרוקן אין „האַסיף“... — גײ שוין, גײ, נאַרעלע... נישט מען וועט עס דרוקן, נישט איך וועל עס שיקן — דאָס איז אַן ענין פאַר דיר, נישט פאַר מיר... אַט אַמאָל, אז עס פאַלט עפעס אַרײַן שפּעט בײַנאַכט אין קאַפּ, און שלאָפן ווילט זיך נישט און מען קען נישט טײַל-ווי אײַנשלאָפן, איז שרײַב איך עס אָן... אַבער שיקן עס? גאָט זאָל אויסהײַטן... דער פּעטער הירש דער למדן דערשרעקט זיך אויף פאַרן געדאַנק אַלײן.

מיר אַבער נישט זעה צו מוט:

— דו ביסט עפעס אַנדערש... און דו „קענסט“ טאַקע...

* * *

האַבנדיק אזא דערמוטיקונג פון שלום-עליכמען, שיק איך שוין אַזעק אויך פּרעג אַ צאָל לידער. אין דער זעלבער צײַט איז שוין אויך אַרויס פּרעסע די צווייטע „יודישע ביבליאָטעק“. מײַנס איז דאָרט גאָר נישטאָ, ווי איך געפין אויס פון דער אַנאַנס אין דער „הצפירה“, וואו דאָס גאַנצע אינהאַלטפאַרצײכעניש איז גערדוקט — אַבער אזוי ענדהאַרציק בין איך נאָך נישט (אַפילו איצטער). מײַנס איז דאָרט טאַקע גאָר נישטאָ, אַבער פון פּרעג אַלײן — צענדלינגער לידער, דערצײלונגען און פעליעטאַנען. הײַנט פון יהוּאַשן, וועמעס ערשטע לידער עס האָבן מיך אַנטציקט אין דער ערשטער „ביבליאָ-טעק“, וואו איך אַלײן האָב זוכה געווען צו האָבן אַ לידעלע, —

פון יהושען איז דאָ אַ גרויסע צאָל... די איבעריקע מיטאַרבעטער זיינען אפילו פאַר מיר אומבאַקאַנט, אָבער די זאַכן פון די אומבאַקאַנטע אין יענער צייט האָבן אויך געוועקט נייגער...

ווי באַקומט מען אָבער אַט דעם אוצר? ... און דער פרייז איז מיט פאַרמאָ אַ גאַנצער רובל מיט פּרופּציק קאַפּיקעס; מיט שיקן עס אלס געלט-פאַקעט קען עס אָנטרעפּן אַ 2 רובל...

איז אין דעם פרויז מיט די לודער, וואָס איך שיק - נאָך אַ צייט, וואָס איך האָב אויפּגעהערט צו שיקן - שרייב איך צו, אַז איך וואָלט זייער און זייער געוואָלט ליינען די צווייטע, "פּיבליאַטעק" און אויב ס'איז מעגלעך מיר צו לאָזן פּיליגער (מען זאָל מיר שיקן אוממיט - האָב איך נישט געוואָנט צו אָנמוטן...). וואָלט איך זייער דאַנקבאַר געווען...

פרצעס ענטפער איז שוין געווען גאָר אַ פּריינדלעכער. פון איין ליד, "אַ האָר פון באָרד", איז ער אַזש באַגייסטערט. נישט-מער, ער גלויבט נישט, אַז עס איז מיינס... איך זאָל אים שרייבן, בעט ער מיך, דעם אמת - וואו האָב איך עס גענומען...

האָב איך זיך געפילט אי פּאַלידיקט אי געהויבן. פּאַלידיקט - ער איז מיך חושד אין גנבה (פון הויכן וואָרט, "פּלאַגיאַט" האָב איך נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, - עס האָט פשוט געהייסן געגנבעט...); פון דער צווייטער זייט געהויבן, ווייל איך ווייס דאָך, אַז איך האָב עס נישט געגנבעט, הלילה - ס'איז מיין אייגענער איינפאַל: איך האָב אַמאָל אַ פּלעטער געשאַן אַ סמך אין בית-מדרש, האָב איך דאָרט געפונען אַ האָר פון אַ באָרד, ווי דער שטייגער איז געווען פון אַמאָליקע לומדים - ביים לערנען צופון די באָרד און די האָר אַריינלייגן אין גמרא...

האָב איך זיך איינפאַל פאַרטראַכט: ווער האָט עס געקענט אויסרייסן און אַריינלייגן זי דאָ אין דער גמרא, און איך האָב אַנ-געשריבן:

„כ'האָב אין קלייזל אין אַ ספר
פון אַ באָרד אַ האָר געפונען;
און ווער איז זי, ווער? - די שאלה
נישט מיר נישט אַרויס פון זינטן.

עפיווארדן פון מײן לעבן

„ווער האָט זי פאַרמ אויסגעריסן
און אַוועקגעלייגט אַהער?
צי אַ פּסלן, ווען די סוגיא
איז אים צוגעגאַנגען שווער?”

„אפּשר איז זי פון אַ פּרוש,
לאַנג נישט אין דער היים געווען,
און עס כאַפּט אים אָן אַ ווייטאַג,
וואָס ער קען זיין ווייב ניט זען?”

„אַדער אַ ישיבה-בחור
האַט דעם פּאַג ניט אַנגעפּיסקן,
און ווען ס'האַט געדריקט דער הונגער
האַט ער דאָן זי אויסגעריסן?...”

זײַן איר זעט, ניט אַזאַ מײַסטער־ווערק. אָבער פּרױן איז עס
געפּעלן זײַער שטאַרק, אַז ער האָט מיר אַזש הושר געווען, אַז
עס איז פון ערגעץ גענומען.

נאַטירלעך האָב איך זיך פאַרשײדיקט, שיר ניט געשוואוירן
אין מײַן פּרווה, אַז עס איז אינגאַנצן מײַנס, אײַגנס...

איז דאָכט זיך גוט, פונדעסטוועגן אַז עס איז אין אַ פּאַר
יאָר אַרויס זײַן זאַמלבוך „ליטעראַטור און לעבן“, האָב איך דאָס
ליד געפונען אָפּגעדרוקט מיט אַן אונטערקעפּל „טראַזועסטירט פון
פּושקין“... קײַם מיט צרות דער־אַנגען וואָס עס מײַנט....

האַב איך זיך דעמאָלט אַ נעם געטאַן און דורכגעלייענט גאַנץ
פּושקין און ענדלעך געפונען אַ רמו אויף מײַן ליד. בײַ פּושקײַנען איז,
געמלעך, דאָ אַ ליד וועגן אַ פאַרדאַרט פּלימל, וואָס ער געפּינט אין
אַ בוך, און פּרעגט, ווער האָט דאָס פּלימעלע דאָ אַוועקגעלייגט...
אַ סמײַת־פּרשה! — האָב איך דאָן געחווקט... — און פּונג־
דעסטוועגן פּרצן מוחל געווען. מײַן ליד האָב איך אָנגעשריבן, אײַ-
דער איך האָב פּושקײַנס ליד געלייענט; איבעריקנס וועל איך אײַצט
ניט שווערן דערויף.

געלײַבט האָט אויך פּרױן מײַנע אַנדערע לידער, וואָס איך האָב
דעמאָלט אים געשיקט. בכלל האָט ער זיך באַצײגן אין יענעם
פּרווה צו מיר שױן ווי צו אַן אײַגענעם... אויף מײַן פּקשה צו
שיקן מיר פאַר אַ פּליגערן פּרױו די צווייטע „יודישע ביבליאָמעק“

ענטפערט ער מיר, אז ער וואָלט מיר עס געשיקט אלס מתנה, נאָר ער אליין האָט נישט קיין רעכט, אָבער — אַזדאן, מיר אלס מיטאַרבעטער פון דער ערשטער „ביבליאָטעק“ וועט ער זען, מען זאָל אַרויסשיקן פאַר 75 קאָפּיקעס, שוין מיט פאַרמאָג — אויף קאָסט פֿריוו, הייסט עס... נאַטירלעך האָב איך גלייך באַקומען אַט די קליינע סומע און עס פאַלד אַוועקגעשיקט מיט אַ פֿריוו און צו געלייגט נאָך אייניקע לידער, צווישן וועלכע עס איז געווען דאָס ליד „הבדלה“ (אַמאָליקע מאַטיוון)... פֿרען איז, אין זיין שנעלן ענטפֿער, זייער שטאַרק געפעלן געוואָרן דערפֿון אייניקע פֿערן. ער האָט זיי אין זיין פֿריוו ציטירט מיט פֿאַזונדער הנאה. זעענדיק מיינע פֿערן איבערגעשריבן אין פֿרעס האַנטשריפט (מיט זיינע וואונדערלעך לעך קליינע בוכשטאַבן), האָב איך שטאַרק אָנגעקוואַלן, געפילט, ווי מיינע ציילן ווערן אין פֿרעס פֿתב דערהויבענער און רייפֿער... אויך דער צווייטער פֿאַנד „יודישע ביבליאָטעק“ איז מיר אין אַ מאָג אַרום אָנגעקומען, רעקאָמענדירט, מיט מאַרקעס און שטעמפֿעלען — דער נייער פֿריווטרענער האָט מיך אַזש מיט דרין-אָרין אָנגעקוקט. נאַטירלעך האָב איך אים די לעצטע גריווינע אַוועקגעגעבן פֿאַרן איבערגעבן אַזא בוך! האָט ער מיך אָנגעקוקט און באַדאַנקט ווי שוין אַ פֿאַרטיקן, גרויסן מענטשן, שיר נישט געפֿרעגט, וואָס פֿאַר אַ בוך דאָס איז און זיך גאַרנישט געוואָלט שידן מיט מיר... עס איז געווען אַ שיינער אלול-מאָג. איך בין שוין געפֿליבן זיצן אַ גאַנצן מאָג אין אונזער שטיבל, וועלכעס איך האָב אליין פֿאַרנומען, אויף שנעל פֿונאַנדערגעשניטן די קונטרסים און זיך גענומען צוערשט פֿלעמערן. אפשר האָט זיך פֿאַרוואַלגערט ערגעץ מיינס אַ קליין לידל פֿון די פֿילע, וואָס איך האָב אין די אָנדערהאַלבן יאָר פֿרען געשיקט... איך האָב נישט געפֿונען. אַ פֿאַרדראָס! אָבער פֿאַלד בין איך באַלוינט געוואָרן מיט די לידער פֿון יהוָאָשן און פֿון פֿרען, וועלכע האָבן זיך אין צווייטן פֿאַנד געפֿונען נאָך אין אַ גרעסערער צאָל ווי אין ערשטן. יהוָאָשעס לידער האָבן מיך פֿשוט פֿאַגייסמערט. אַזא שפע פֿון מאַטיוון! איין ליד — אַ גרעסערס, „ווען-בילדער“, האָב איך זיך שיר אויף אויכווייניק נישט אויסגעלערנט. אַ פֿאַר סמאָגן געדענק איך נאָך איצט:

עפיוואָדן פון מיינ לעבן

און ווי נאָר מיר קומען דעם וועלדל פֿאַרביי,
 דאָן נעמען די ביימער זיך דרייען;
 זיי דרייען און טראָגן זיך לוסטיק אַוועק,
 ווי זיי וואַלן מיט עפעס זיך פֿרויען.
 זיי האָבן אַפֿנים, מיך אַלע דערקענט,
 געדענקען, ווי איך פלעג זיי ליבן,
 און ווילן פֿאַרשאַפֿן די שווערע געדאַנקען,
 וואָס קומען מיך איצט צו פֿאַטריבן...

איך די איבעריקע לידער פון דעמאָלט פֿאַר מיר אומפֿאַקאָנטע
 דיכטער — מאַנכע זיינען עד-היום געבליבן אומפֿאַקאָנט — האָבן
 מיך באַגלייטערט און געוועקט צום נייעם שאַפֿן. איינס פון זיי
 דווקא אַ טרויעריק לידל, וואָס דעמאָלט האָב איך אַזעלכעס ליב
 געהאַט, האָב איך אויך אַזש אויף אויסווייניק, פון פיל לעזן עס,
 געקענט און געדענק עס נאָך איצט. דאָס ליד האָט דווקא גע-
 שריבן אַ העברעישער דיכטער, י"ל גמזו.

א ייד איז נזבאָרן —

א גאַנגבאַרע סחורה,

אויף צרות, יסורים,

אויף מצות, אויף תורה.

א שמחה, א בריחהל,

ברי-מצווה — א דרשה;

און נעמט זיך אַ ביכל

צו לעבן נישקשה.

ווי לעבט דען אַ יידל —

אַס פרעגט ניס קיין קשיא,

אַ קעפל צו שווינדל,

אַ פֿלייצע — אויף משא...

ווי לעבט דען אַ יידל?

וואָס פעלט אים, וואָס האָט ער ? —

אמונה, חיונה —

און נאָס איז אַ פֿאַפֿער...

א ייד איז געשאַפֿן —

אַ יאַמער אַ בכיה,

וואו פֿאַרמ איר, ר' קרוב ? —

אַ ווייטע נסיעה.

אברהם רייזען

א וועלטל פון אמת,
לוויחן, גן-עדן,
איך האָב דאָרפֿן קרובים,
א פאָסן, א זיידן.

א היבשע נסיעה —
נישקשה צו פאָרן;
עס שלעפֿן שמשים
דעם הילעערנעם אַרונ.

עס וויינען יחומים,
עס קלאָגן קדשים,
עס מרייסט זיך דער קבר
מיט תחיית-המתים.

געבאָרן, געשטאָרבן,
נישאַ קיין זכרון...
איך קען דיך, מיין פאָלקל,
פון וועג ביזן אַרונ.

דיין לעבן, דיין שפאָרבן,
דיין הצות, דיין יתיקון,
דיין יאיש, דיין האַפנינג,
דיין פרייד, דיין גליקן...

אַליין ניש קיין „גרויסער“ זינגער, האָב איך דאָס דאָזיקע לידל
געזונגען מיט פון מיר אַליין א צוגעפאָסן ניגון, וואָס ער איז
געווען נאָך טרויעריקער פאַר דעם מעקסט און עס איז נאָר אַ
גליק, וואָס איך פלעג עס זינגען ביחידות, פאַר זיך אַליין, און
דאָס אויך פלויז אין צייט פון פאַרבענקטע שטימונגען אין די
פאַרנאָכטן...

אויב דאָס ליד האָט „אָפּעלירט“ צו מיר מיט איר טרויעריקן
אינהאַלט, — הגם אין פּאָעטישן זין טרוקנדלעך — האָבן אָבער
יהוָאָשעס לידער דווקא געוועקט אין מיר מוז און פרייד. יהוָאָשעס
דאָן מונטערע און רייך-פּאָנאָסטישע לידער, הגם ניש אַלע זיינע
אַריין אין זיינע געוואַמלשע ווערק, זיינען ניש נאָר אין יענער צייט
געווען שעדעווערס אין דער ייִדישער פּאָעזיע, נאָר פילע לידער פון
יענע, — אויב ניש אַלע, וואָלטן אויך איצט געקאָנט קאָנקורירן

מיט די בעסטע מוסטערן פון די מאָדערנע ייִדישע דיכטער. קאָן מען זיך שוין פאַרשטעלן דעם גוואַלדיק גרויסן איינדרוק, וואָס זיי האָבן דאָן אויף מיר געמאַכט.

און ווער ווייס, אויב ניט אונטער זייער רושם האָב איך אין יענער צײַט פיל לידער געשריבן, כאַטש פון גאַנץ אנדערן כאַראַקטער, וואָס דאָס פאַסירט זייער אָפט.

האָב איך שוין אָנגעהויבן שיקן די לידער צו פרען און צו שלום-עליכמען... אזוי מער ווי אַ יאָר צײַט. מאַמעד האָט פּרין זיך אָפּגערופּן ניט גינסטיק וועגן אַ ליד, האָב איך זיך פאַר אים פאַרימט מיט שלום-עליכמען אַ מיינונג... האָט פּרין איינמאַל געענטפּערט, אַז דער בעסטער שניידער קאָן זײַן אַ שלעכטער שוסטער און אַז דער בעסטער ראַמאַנטיסט קאָן ניט זײַן קײן מבין אויף אַ ליד. אָבער אין יענעם בריוו האָט שוין פּרין מיך פאַרויכערט, אַז אייניקע פון מײנע לידער וועלן אַרײַנגיין אין זאַמלבוך „ליטעראַטור און לעבן“, וואָס ער גרײַט צו צום דריק (ערשיינען איז דאָס דערמאַנטע זאַמלבוך אין יאָר 1894 מיט מײנע דריי לידער — צוויי פון זיי איבערוועצטען).

דאָך נאָך אַלע ערפאַלגן האָב איך צו פרען — ביז מײן קומען קײן וואַרשע — ניט געהאַט קײן גרויס מזל. אַט איז ער גוט, אַט איז ער שטרענג. דערפאַר אָבער האָט שלום-עליכמען אין פאַרלוף פון 1892 ביז 1894 מיך געמונטערט אין דערפרייט מיט זײנע מיך באַוואונדערנדיקע בריוו. אַ נייע סעריע לידער, וואָס איך האָב אים געשיקט פון קאָדענאַוו — וואו איך האָב שוין געוואוינט שטענדיק, נאָכדעם ווי איך בין אַ האַלבן זמן געווען לערער אין אַ דאָרף און אַ זומערדיקן זמן אַ לערער אין אַ קליין שטעטל מיטן נאָמען „אודע“, פיר מייל פון קאָדענאַוו — האָט שלום-עליכמען אזוי אַנטציקט, אַז ער האָט מיר, צום סוף פון בריוו, געשריבן: „איך וועל אײך אייניקן מאַכן אַ סיוּפּריוו, פון וועלכן איר וועט זײַן שטאַרק צופּרידן.“

• דער סיוּפּריוו איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט מײנע לידער — אַ באַדייטנדיקע צאָל — איבערגעשיקט קײן אַמעריקע. צו חיים מאַליץ, וועלכער האָט דעמאָלט אין פּילאַדעלפיע דעדאַקטירט די „פּילאַדעלפיער שטאַדט-צײַטונג“. אין איינעם אַ ליכטיקן וו-

בער-פרימאָרן איז מיר אָנגעקומען אַ פּאַקעט אַזש פון אַמעריקע. איך האָב אויפגעריסן און פון דאָרט איז אַרויסגעפאלן אַן אויסשניט פון אַ צייטונג מיט דער סעריע לידער אונטער אַן אַלגעמיינעם טיטל „טרויעריקע מאַטיווען, געווידמעט אַרימע לייט“ און אונטן אַ באַ- גייטערט נאָכוואָרט פון שלום-עליכס, וואו ער שטעלט מיך אַוועק אויף איין הייך מיט ש. פרוג און וואָרנט די אַמעריקאַנער יידן, אַז זיי זאלן פאַרויכטיק זיין מיט די אַרעמע יונגלעך פון ליטע, וועלכע גיבן אַרויס אַזוינע טאַלאַנטן...

פונדעסטוועגן האָב איך דעם האָזיקן אויסשניט פון דער פּילאַ- דעלפיער שטאַדט-צייטונג“ ניט געוואַגט יעדערן צו ווייזן. אויף דער אַנדערער זייט איז געווען אַן אַרטיקל אַזש קעגן צאַר אַליין. די סכנה צו האַלטן עס ביי זיך איז געווען זייער גרויס. אָבער איך האָב ריזיקירט און האָב ניט נאָר אַליין ביי זיך געטראָגן עס, נאָר אַפילו געוויזן אַ פאַרטרוילעכן חבר מיינעם, איסר אָקון, וואָס האָט זיך דערצויגן אַ שטיק צייט פון זיין קינדהייט ביי זיינעם אַ רייכן מעטער אין ראַסמאַוו און נאָכדעם פּאַזוכט די מינסקער דעאָלשול. אַזאַ איז שוין געווען געניט אין קאַנספּיראַציעס. הגם קיין סך יידיש האָט ער ניט געקענט, אָבער אַ גרויסער אָנהענגער פון פּוּש- קינען — האָט ער זייער געשעצט מיינע לידער און זיי טאַקע צייטן- ווייז פאַרגליכן צו פּוּשקיןס... איבערהויפּט לויטן קלאַנג. אָט דעם חבר מיינעם האָב איך געוויזן אָט דעם אויסשניט פון דער אַמעריקאַ- נער „פאַרבאַטענער“ צייטונג, וואו אויף איין זייט איז דאָ מיינע לידער מיט שלום-עליכסס לויב-געזאַנג און אויף דער אַנדער זייט זידלט מען דעם רומישן צאַר אָבער, האָב איך, אין אַ צייט אַרום, געמוזט גיין דינען אַלס סאַלדאַט...

אכטער קאפיטל

מיין פאטער קומט פון וויניצע. — מיין ברודער זלמן דער-
צינג. — מיין שוועסטער שרה-בתיה אין מאהילנער רוסישער
„אומשילישטע״. — איר טראפאג ביי די לערער. — מיין פא-
טערס ביבעלע שירים „יונה הומיה״. — זיין באזוך ביי פרצן
אין ווארשע. — פרצעס אויפנעם. — מיין פארדראם. — פרצעס
„יום-טוב-בלעטלעך״. — די צייט פון מיין ערב „סלוושבע״. — די
רייזע קיין קאוונע אין א פראכט-צוג. — די רוסישע סאלדאטסקע
לידער. — דער קאמאנדר פון פאלק. — די קאזארמע. — דער
ערשטער איינדרוק. — דער עלטסטער אונזער-אפיציר. — דער
ראטנער שוסטער. — דער פעלדמעטל. — מיין שכן אויף דער
„נארע״. — זיינע פילאסאפישע פראגן.

דער זומער פאר מיין אוועקגיין אין מילישער איז געווען בכלל
זייער רייך אין פאמירונגען און טיפע איבערלעבונגען. מיין פא-
טער, וועלכער האט זיך שוין באזעצט מיט די דריי קלענערע קינדער,
זלמן, הירש און שרה-בתיה, אין וויניצע, וואו ער האט געקראגן
א גוטע שמעלע ביי זיין שוין פריער דערמאנטן רייכן יוגנט-חבר —
מאדל קראל, וועלכער האט אליין געוואוינט אין זשיטאמיר אלס
א גרויסער פאדריאדטישק און האט אין וויניצע אויך געהאט גרויסע
„פאדריאדן“ — מיין פאטער איז אין יענעם זומער צוריקגעקומען
קיין קאידענאוו צוליב דער גרויסער עפידעמיע, וואס איז אין אוקראי-
נע און וואלן אין יענער צייט אויסגעבראכן. די קינדער האט ער
נאך פריער אפגעשיקט צוריק אהיים. זלמן איז דאן געווען ארום
זעקס-זיבן יאָר אלט. אָט ווי איצט געדענק איך, ווי ער האָט
דאָן אויסגעזען, אָט דער קליינער וואַנדערער, פון דריי יאָר אָן, דאָ
קיין מאַהילנע צו דער עלטערער שוועסטער, דאָ צוריק קיין קאָידע-
נאָוו, דאָ אין וויניצע און צוריק קיין קאָידענאָוו, וואו ער האָלט
זיך שוין אויף ביי מיין אָרעמערן אָבער „אריסמאָקראַטישערן“ אין

וועלמעכערן זיידן פסת. ניט קוקנדיק, אויף זיין נעגנד זיין די ערשטע קינדער-יאָרן, איז ער געווען אַ פריילעכער, אַ גרויסער שטי-פער, אַ מוזיק! געלערנט האָט ער דאָן אין אַ חדר, פון וועלכן ער פלעגט אין די זומערדיקע פארנאכטן לויפן אַהיים צום זיידן אַזש אין עק שטעמעלע, ביי אַ וויאַרסט וועג. ער פלעגט פאַרביילויפן דאָס גרויסע באַלעבאַמישע הויז פון מאיר מערליס, וואו איך האָב, פאַר געבן אַ לעקציע די קינדער, — געהאַט אַ צימער פריי... אַמאָל פלעגט ער, אַ פאַרסאַפעטער, אַריינלויפן צו מיר אין צימער און פלעגט זיך לוסטיק צעלאַכן; ער איז דעמאָלט געווען פול מיט חן. די בעקעלעך האָבן געגליט און די אויגן האָבן געשמראַלט, פּרעג פון וועלכע גליקן. זיין פריילעכקייט האָט מיך מער גערירט, ווי טרערן... איך פלעג זיך קוים באַהערשן, איך זאָל זיך ניט צעוויינען. — זלמינקע, ווילסט עסן?

— יאָ... פלעגט ער לוסטיק ענטפערן, אָנקוקן מיך קליין-ברודעריש און זיך נאָך הילכיקער פונאַנדערלאַכן.

פלעג איך אַרויסלויפן אין דער דערבייקער קרעמל און קויפן אים אַ קוכן מיט ציבעלע און מיט מאָן, איז דאָס נאַטירלעך גע-ווען ביי אים זייער שטאַרק אָנגעלייגט, און מיטן קוכן פלעגט ער שוין אַוועקלויפן צום זיידן, עסן די ריכטיקע וועטשערע.

דער צווייטער ברודערל, הירשל, און די שוועסטער שרה-בתי זיינען ווידער אַוועקגעפאַרן קיין מאַהילנע צו דער שוועסטער רבקהן. שרה-בתי האָט דאָרט באַזוכט די „נאַראַדנאַיע אומשילישטשע“ און האָט שטאַרק נושאַ-חן געווען ביים „נאַסטאַווינק“ און נאָך מער ביים גלח אַפילו, וואָס האָט אַוודאי געלערנט „זאַקאַן באַזשי“... זי האָט אַרויסגעוויזן אַזוי פיל פעיקייט, אַז עס האָט געקאַכט דאָס שטעטל מיט איר. אויסער אירע געפאַרענע פעיקייטן האָט זי גע-האַט גרויס התמדה, ממש פאַרשלונגען אַלע ביכער, וואָס די „אומשי-לישטשע“ און דער „נאַסטאַווינק“ און דער גלח האָבן פאַר-מעגט... דערצו איז זי געווען אַזוי שיין און געוויקסיק, אַז ווען אין „אומשילישטשע“ איז געווען אַ שטיקל יום-טוב פאַר די קינדער און פאַר דער גווישער אינטעליגענץ פון שטעטל, איז מיין קליינע עלפיעריקע שוועסטערל געווען געלאָדן אי ווי אַ שילע-

דין אי ווי א „באַרישניע“ און דער „נאַטאַוויק“ אַליין האָט מיט איר געמאַנצט... האָט דערמיט ווידער סיגאַנצע שטעמל געקאַמט! — איז טאַקע דערפאַר מיין שוועסטערל, אַז זי האָט געענדיקט די „אומשילישטשע“ מיט גרויסע אויסצייכענונגען, אַוועקגעפאַרן אין מינסק — צו די קרובים. דאָרט האָט זי זיך ווידער געלערנט אונטער דער אויפזיכט פון אונזערער אַ נאַענטער קרובה, אין יע-נער צייט אַ באַרימטער ליבעראַלער דאַמע, נעכט-דאַבע קאַפלאַן. דאָס איז די מוטער פון דעם — שפּעטער שוין באַוואוסטן — בונדיסט יאַשע קאַפלאַן, וועלכער איז פאַר זיין רעוואָלוציאַנערער טעטיקייט אויסגעשלאָסן געוואָרן פון אוניווערסיטעט. אויך מינע ברידערלעך הורש און זלמן זיינען אַ ביסל שפּעטער, שוין צוזאַמען מיט מיין פאָטער, אויך אַריבערגעפאַרן קיין מינסק, וואו זיי האָבן שוין גע-וואוינט אַ לאַנגע צייט.

מיין פאָטער, וועלכער איז אין יענעם זומער (1894—1895) גע-קומען צוליב די קינדער קיין קאָידענאָוו, איז שוין געווען אַן אַנדערער, אַ וועלט-מענטש... ער איז אין די אַנדערהאַלבן יאָר אויסגעווען אַ וועלט... פאַר דער צייט האָט ער אויך אַפּגעדרוקט אין באַרדי-טשעו אַ קליינע זאַמלונג פון זיינע העברעיִשע שירים אונטערן נאָ-מען „יונה הומיה“...

אַט ווי איצט געדענק איך דעם טעקסט אויפן אויסגעצאָצקעמן שער-בלעטל:

יונה הומיה,
שירים, אשר שר
קלמן רויזין
המכונה בהמלויק יק"ר...
ברדיטשוב שנת תרנ"ד ל"פ"ק.

די דרוקעריי געדענק איך שוין ניט (דער איינציקער עקזעמפלאַר, וועלכן איך האָב לאַנגע יאָרן אָפּגעהויט, איז ביי מיר די לעצטע יאָר, צו מיין גרעסטן באַרויערן, פאַרלוירן געגאַנגען). דאָס זיך, אַז ס'איז געדרוקט געווען ביי יעקב אָדער יוסף שעפּטל. דאָס ביכעלע לידער האָט געקראָגן די טינדלעכע הסכמה, לויט דער מאַמע האָט מיר מיט איינגעהאַלטענעם שטאַלין דערציילט, פון

י. וויסבערג - א דאמאלסט באקאנטער העברעישער און אויך יידישער שרייבער, דער אויטאָר פון אַ ביכל „די פרויען-פראגע לויטן תלמוד“, אויך - לויט מיר קלינגט איצט אַפּ - פון שלום-עלימבען אליין, וועלכן דער טאַטע האָט זייענדיק אַ מאַנאַט אין קיעוו באַזוכט. דאָס ביכעלע „שירים“ האָט ווירקלעך פאַרמעגט אַ צאָל אַריינגעלע און פאַעטישע שירים, הגם געשריבן ניט אין אַן אויסגעהאַלטענעם „משקל“... היינט וואָלט עס אַוודאי ניט געווען קיין חסרון...

אויך אין וואַרשע איז מיין פאַטער געווען צו זוכן זיין גליק. באַזוכט און געוויזן זיין ווערק די דאָרטיקע העברעישע גדולים, גע-ווען אַפילו ביי פּרעזן. אָבער פּרץ האָט אים דווקא ניט באַזונדערס פּריינדלעך אויפגענומען. דאָס האָט מיין טאַטן, קענטיק, שטאַרק ווי געמאַן, אָבער דערציילט האָט ער עס מיט אַ שמיכל:

— דיין פּרץ איז ניט אזאָ גוטער מענטש...

איך בין געווען איבעראַשט. ווי קומט עס? — פּרץ זאָל אזוי אויפנעמען אַן אורח, אַ מענטשן פון דער פּרעמד... מיין טאַטע האָט מיר אַפילו דערציילט, אַז וועגן מיר אליין האָט פּרץ אויך זיך אָפּגערופּן ניט גאָר גוט... האָט עס מיך נאָך מער געוואונדערט: אין יענעם זומער האָב איך פון פּרעזן געהאַט פּריינד-לעכע בריוו. ער האָט מיר אַרויסגעשיקט אַלע „יום-טוב-בלעטלעך“, וואָס זיינען שוין דעמאָלט ערשינען, אַפילו דעם העברעישן זאַמל-בוך „החץ“ — צו עמלעכע און צוואַנציק עקזעמפלאַרן און גע-שריבן: „העלפּט, מען יאָגט פון אַלע זייטן“. דאָס האָט ער גע-מיינט די בעלי-„אחיאָסף“ די העברעיסטן, וואָס האָבן אין יענער צייט שטאַרק באַקעמפט פּרצעס ליטעראַרישע ראַדיקאַלע מעטיקייט. פיל פון די עקזעמפלאַרן האָב איך, נאָטירלעך, ניט געקענט אין קאָ-דענאָו פאַרקויפּן; ווער רעדט אויפּן „העגב“, אַ זאַמלונג פון העב-רעישע לידער, וואָס פּרץ האָט מיר אויך אַריינגעשיקט, האָב איך געהאַט בלויז איין בעלן — דעם יידישן דאָקטאָר גאַרמיווא, אַ העכסט אינטערעסאַנטער טיפּ. האָב איך אַוודאי פּרעזן צוריק קיין געלט ניט געקאָנט אָפּשיקן, וואָס אין אַ בריוו צו אים האָב איך שטאַרק באַדויערט. האָט ער מיר געענטפּערט, אַז ער פאַרלאַנגט פון מיר ניט קיין געלט. אויב איך וועל עס פאַרקויפּן, זאָל איך עס נעמען

פאר זיך אלס האַנאַראַר פאַר מינע דריי לידער אין „ליטעראַטור און לעבן“. בכלל איז ער נאָר אויפן, האָט ער געשריבן אין ברויז, צו פאַרשפּרייטן די „יום-טובֿ-בלעטלעך“ צווישן פּאָלק... געוויס האָט מיר דעם טאַטנס ניט גינסטיקער גרום פון פּרעזן ניט פאַרקלענערט מיין פאַרערונג צו אים און ניט אָפּגעקילט מיין ליבע, ניט קוקנדיק אויף מיין גרויסקער ליבע און פאַרערונג צו מיין פּאַטער; אָבער אַ וואונדער איז דאָס פאַר מיר געווען. איך האָב שוין דעמאָלט פּרעזן געקענט דורך זיינע ווערק; איך האָב שוין געלעזן אפילו זיין „באַנטישע שוויג“, אין „ליטעראַטור און לעבן“ טאַקע, וואו ער פאַרטיידיקט אזוי הייס אלע אַרעמע און באַליידיקטע...

פונדעסטוועגן האָט מיר מיין פּאַטער — נאָכדעם, ווי איך האָב אים שטאַרק אויסגעפאַרשט — מיט צופרידנהייט איבערגעגעבן, אַז איך זאָל זאָל וויסן, אַז פּרעזן איז טאַקע ניט אַפּ-ווער; ער זעט אויס ווי אַ פּרעזן און רידן רעדט ער רוסיש און פּויליש און מאַך מער רעדט ער יידיש, איז שווער צו פאַרשטיין. איך זיין וואוינונג איז אַ רייכע און פּרעזן פירט ער זיך זייער גרויס...

דערפון האָב איך שוין גאָר אָנגעקוואַלן, הגם וואָס ער רעדט ניט שטענדיק אויף יידיש האָט מיר דאָן שטאַרק פּאַנג געטאַן... מיר אליין האָט ער טאַקע יענעם זומער אַ קאַרטל אויף רוסיש געשריבן. האָט טאַקע מיין פּריינד, דער שילער פון מינסקער רעאַל-שול, איסר אָקון, געפונען אַ גריוו אין גראַמאַטיקע. איך האָב דערפון דעמאָלט צער געהאַט, געדונגען זיך מיטן „רעאַליסט“, אַז עס איז ניט קיין גריוו, ביז וואַנען ער האָט צוגעגעבן, אַז קיין אמתער רום וועט אזוי ניט שרייבן...

* * *

די טעג פון „פּריינד“ האָבן זיך אַליין דערנענטערט. אַ קליינע האַפענונג, אַז איך וועל פאַרטייט ווערן, איז געווען צוליב אַ צווייטער „לוגאַטע“, וואָס איך האָב געהאַט. אָבער אזוי ווי אַ צאָל בחורים, וואָס האָבן געדאַרפט שטיין אין יענעם יאָר צום פּריינד, זיינען נאָך פּריער אַוועקגעפאַרן קיין אַמעריקע — האָט מען זיך געריכט, אַז מען וועט דאָס יאָר „אָפּגעבן“ אפילו בנתיחורים... האָבן

שאַקע מיינע זיידעס און די גאַנצע משפּחה שטאַרק באַדויערט דעם פּאַל. אפשר נישט אַזוי צוליב מיר, ווי צוליבן יחוס. אין אונזער משפּחה איז נאָך בײַז יענער צײַט קײן סאַלדאַט נישט געווען, הגם אין יענער צײַט איז שױן די חרפה צו האָבן אַ סאַלדאַט אין אַ משפּחה, נישט אַזוי גרויס געווען. עס האָבן זיך שױן אין פּאַלע-פּאַטישע פּאַמיליעס וואו-נישט-וואו דורכגעוואָרפן סאַלדאַטן... מײן מאַטן אַלײן האָט נישט אַזוי געאַרט דער יחוס, פון וואָס, אַלס פּרײער מענטש, ער האָט ווײניק געהאַלטן, נאָר עס איז געווען אַ שאָד, וואָס אײך וועל פּאַרלירן די בעסטע פיר יאָר אומניסט און אומנישט. אין זײן ביכעלע שײנס האָט זיך אַפילו געפונען אַ שיר „לײזאַ צבא“ — צו דעם, וואָס דאַרף גײן אין מיליטער. אין שיר האָט ער דווקא צוגעגעבן מוט צו גײן דינען, וואָרעם צו וואָס זאָל מען אויף אונד זאָגן, אַז מיר דרײען זיך אַרױס פון דינסט... דער שיר איז גע-ווען געשריבן אין אַ פּאַטריאָטישן טאָן און מײן פּאַטער, וואָס איד שפּעטער געוואָרן אַ באַוואוסטזיניקער רעוואָלוציאָנער, האָט שטאַרק באַדויערט, וואָס ער האָט אַזאַ שיר געשריבן... — אַמאָליקע גאַרישקײטן, — פּלעגט ער מורמלען און פּילאָ-סאָפּיש שמויכלען...

די האַפּענונג אויף מײן „לגאַטע“ און אַפילו אויף דעם האַלבן ווערשאַק, וואָס עס האָט מיר יאַקבי געפּעלט צו מײן מאָס אין דער פּרײט — מײן וואוקס איז געווען נאָך העכער, ווי לײזן דײן — איז נישט פּאַרוורקלעכט געוואָרן. מען האָט אין יענעם יאָר, 1895, אָפּגעגעבן אַפילו „ערשטע לגאַטניקעס“. אויך די טרײסט פון מײנע קרובים, אַז מיר פּעלט אַ האַלבער ווערשאַק, איז געווען אַן אומ-זיסטע... דער מיליטערישער דאַקטאָר, וואָס האָט מיך אַ מוטער-נאַקעטן אין דער „וואַיענע פּריסטסטווע“ באַטראַכט, האָט גאָר אַג-געקוואַלן פון מיר, און די יונגע אַפּיצירן, וואָס זײנען דערפּײ גע-זעסן און מיך אויך באַקומט, האָבן אַזש געשמײכלט צו מיר, אַזוי שטאַרק בין אײך זײ געפּעלן געוואָרן.

— מאַלאַדיען, גאַדיען! — האָט דער „גענעראַל“ אַלײן שױן אויסגערופן און מיר פּרײנדלעך געגעבן אַ קלאַפּ איבער דער נאַקע-טער פּלײצע...

און עס האָט מיר דווקא הנאה געשאָן — ווייל איבערבאָקורט
ווערן האָב איך נאָך ווייניקער געוואָלט, ווי צו גיין דינען...
די פּאָר פרייע וואָכן, ביז דער באַשטימונג, אין וועלכן פּאָלק
און אין וועלכער שטאָט צו גיין דינען — בין איך געווען אַן אמתער
יחסן... מיין זיידן פּסחם טעכטער, די יונגע מומעס, האָבן גענייט
פּאָר מיר העמדער. די מיידלעך פון גאָס און די פּאָר באַקאָנטע
מיידלעך פון אַנדערע גאָסן האָבן שוין אויף מיר געקוקט ווי אויף
אַ פּארטיקן סאַלדאַט, וואָס האָט געוועקט זייער נייעריקייט... די
עלטערע מענטשן, די שכנים און די שכנות, זיי האָבן מיך שוין
באַדויערט; און אַן אַנדער שכנה פּלעגט, שיר ניט וויינענדיק, זאָגן
מיט אַ ניגון:

— ווען דיין מאמע, אברהמעלע, לעבט, וואָלטו מסתמא פאַר
אַ סאַלדאַט ניט גענאָנען...

מיין פּאָטער אַליין האָט זיך געהאַלטן ווי אַ העלד, ניט
געזיפצט און ניט געטרויערט. נאָר אמאָל אַ שטומער בליק, מיט גרוי-
סער ליבשאפט געוואָרפן אויף מיר, האָט מיך מער גערירט, ווי
די אַלע רייד פון די שכנים און פון מינע זיידעס, באַפעס און אַלע
קרובים...

* * *

באַשטימט בין איך געוואָרן צו דינען אין קאָוונע. די פּאָ-
שטימונג איז שוין פּאָרגעקומען אין מינסק. פון מינסק בין איך
אַפגעפּאָרן אין אַ פּראַכט-צוג פּול מיט „נאַוואָבראַנצעס"... אויף
יעדן וואַגאָן איז געווען אַנגעשריבן — אויף רוסיש — 8 פּערה,
40 מענטשן. אָבער אין יעדן וואַגאָן האָבן זיך געפונען מער ווי
פּערציק. עס איז געווען שוין נאָך חנוכה-צייט, אַ קאַלמער ווינטער-טאָג,
און די וואַגאָנעס זיינען געווען פון איין זייט אינגאַנצן אָפּענע, און
פון אַלע זייטן האָט אַריינגעפּלאָזן דער ווינט. געפירט האָבן אונז
קיין קאָוונע געדריטע סאַלדאַטן, אָבער די דיסציפּלין איז
נאָך ניט געווען חל אויף אונז... האָט מען טאַקע געהוּלעט אין
די וואַגאָנעס, געטאַנצט און געזונגען. וואו דער צוג האָט זיך אָפּ-
געשטעלט, איז מען אַראָפּ מיט געזאַנג, ווער נאָך הייס וואַסער,

ווער נאך א וויסער בולקע, וואָס מען באַקט ספעציעל פאַר סאַלדאַטן, אַ שוואַלע, אַ לאַנגע און אַ פּוּכקע... און קאַסטן קאַסט זיי גאַנצע דריי קאַפּיקעס. — אַנדערע „נאַוואַבראַנצעס“, דווקא ייִדישע, זע= הוּלען זיך ביי דער סטאַנציע, ווילן ווייזן, אַז זיי זיינען העלדן, קריגן זיי שוין אַ פּסק פון די סאַלדאַטן, וואָס פירן אונט... אָבער עס העלפט ניט, מען וויל זיך אָפּזעגענען מיט דער „פּרייהייט“, און דאָס יונגע בלוט זינגט... „מען כאַפט גאַנצע שייטן פון די אַנג= געלייגטע קופּעס האַלץ ביי די סטאַנציעס און מען טראַגט עס אין די וואַגאַנען — צו הייצן דאָס „אימפּראַווירטע“ אייוועלע, וואָס געפינט זיך אין יעדן וואַגאַן...“

איך ווער אויך אָנגעשטעקט אַט פון דעם ווילדן כאַאָטישן הו= ליען. און אפשר פאַסט ניט אַפּצושטיין פון קאַטפּאַניע, מען זאָל ניט דערקענען, אַז דו ביסט פּלומרשט אָן איידעלער, אַ געבילדע= טער... פאַר אַזעלכע „מעלות“ קאָן מען כאַפּן אַ קלאַפּ אויך. עס איז ניט די צייט און ניט די שטימונג פאַר איידלקייט, פאַר פּרא= ווען גדלות...“

און איך זינג אפילו מיט די לידער, וואָס די „נאַוואַבראַנצעס“ האָבן שוין צוגעגרייט אויף דער סלוזשבע צו זינגען, שוין אויסגע= לערנט זיך, אַזש די סאַלדאַטן — די פירער — קוועלן גאָר אָן. שעפּן נחת... — הייסט עס מיר קענען שוין די תורה:

„סרי דערטוויג, דווא סלאַ,

וואַסיעס דיעוואַק, אַרין יא.

(„דריי דערפּלעך, דערפּער — צוויי,

אַכס מיידלעך — איך מיט זיי...“)

אין קאָונע איז אונזער פאַרטיע אָנגעקומען אין אַ גרויען וויי= טערדיקן פּרימאַרן. די פּריילעכע „נאַוואַבראַנצעס“ האָבן שוין צו ביסלעך אַראַפּגעלאָזט די קעפּ. די לידער — הגם זיינען איז ניט געווען פאַרבאַטן — זיינען שוין אַנטשוויגן געוואָרן. ניט נאָר דאָס פּריילעכע ליד — „אַכט מיידלעך — איך מיט זיי“ — נאָר אפילו אפילו דאָס ערנסטע ליד — „בילאָ דיעלאַ פאַד פּאַלטאָוואַ, דיעלאַ סלאָוואַיע דרוויאַ, מי דראַליסיאַ סאַ שוועדאַמי, פאַד זנאַמיאַנאַמי פעט= דא“, וואָס דאָס מיינט אין פּרייער איבערוועזונג:

„ס'איז געווען ביי פאלסאוע,
גאר א גרויסע זאך דערמאנען —
האָבן מיטן שווער געקריגט זיך
אונטער גרויסן פראַסס פאַנען.“

אויך אַט דאָס ערנסטע ליד, וואָס דער ניגון איז אַרײַנגעפאַלן
אין מינאַר — האָט מען שוין נישט געוואָגט צו זינגען.

געבראַכט האָט מען אונז אויף א גרויסן הויף פון דעם מילי-
מעדישן שטאַב פון 111טן דאָנער פּאָלק, אויסגעשטעלט אונז אין
א לאַנגער רײ און דער קאָמאַנדיר פון פּאָלק — א הויכער סימפּא-
טישער עלעגאַנטער מאַן אין די מיטעלע יאָרן האָט מיט דורכדרינגענ-
דיקע בליקן פון זײַנע גרויסע שוואַרצע אויגן אונז שנעל באַטראַכט,
מאַכן א גוט וואָרט געזאָגט, אפילו שפּאַס געמאַכט, קענטיק צו דער-
מוטיקן אונז — און אויף יעדערנס מאַנטל, פון פּאַרנט, מיט אַ
קרייט באַצײכנט דעם נומער פון דער ראַטע, וואוהין יעדער פון אונז
איז באַשטימט לויט זײַן וואַקס... אויף מיר האָט ער אָנגעשריבן
אַ גרויסן דרײַ. דאָס האָט געהייסן, אַז איך געהער שוין צו דער
דריטער ראַטע פון הונדערט עלפטן דאָנער פּאָלק... איז שוין באַלד
צוגעגאַנגען אַן „אַלטער“ סאַלדאַט פון דער זעלבער ראַטע און מיך
מיט נאָך פיר „גאַוואַבראַנצעס“ שמום געפירט דורך גאַסן און געס-
לעך, ביז ער האָט אונז אַרײַנגעפירט אין א גרויסן הויף, וואו עס
האַבן זיך געפונען די קאַזאַרמעס פון דעם ערשטן באַטאַליאָן.

דער קבלת-פנים, וואָס מיר האָבן געהאַט אין קאַזאַרמע, איז
געווען דווקא א פריינדלעכער. אַלנמאַלס נאָך די לענגערעם וועגן
„בלוזשבע“, וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט אין דער היים, איז דער
אויפנעם געווען גאַר אַן אַיינגענעם-איבערראַשנדיקער. דער עלטסטער
אונטערפּאָפּיציר, א הויכער שלאַנקער „שײַגען“, מיט וואונדערלעכע
שײַנע בלויע אויגן, האָט גלייך אין מיר באַמערקט א „גראַמאַטנעס“,
האַט ער זיך צו מיר גאַר-גאַר צוגעלאָזט, געטרייסט מיך, אַז איך
וועל ווערן א „שרייבער“ אין ראַטע-קאַנצלאַרײַע; כּאַזש „פּאַ-
זאַקאַנו“ — האָט ער מיט מיטפילנדיקן שמייכל צוגעגעבן — מאַר
אַ יײַד קיין „שרײַבער“ אין א קאַנצלאַרײַע נישט זײַן. געפרעגט מיך,
צי איך האָב מיטגעבראַכט ביכער, און אַז איך האָב געענטפערט,

אז יא, עטלעכע רוסישע ביכער האָב איך מיט זיך, איז ער גע-
וואָרן שטאַרק נייגעריק. האָב איך אים זיי געוווּן. איין בוך איז
געווען אַ פּאַנר פון גאַנאַל. האָט דער עלטסטער אונטעראַפיציר
גענומען לייענען דאָס פּאָדערבלאַט אין איז אַזש אונטערגעשפרונגען
פאַר התפעלות: גאַנאַלס אַ בוך! ער - האָט ער זיך מודה גע-
ווען - האָט בלויז געלעזן „טאַראַס בולפאַ...“

דערדערט „טאַראַס בולפאַ“, האָב איך זיך שוין אַ ביסל דער-
שראַקן... אפּשד געדענקט ער נאָך וועגן דעם ייד יאַנקעל, וואָס
גאַנאַל האָט דאָרט אַזוי ניט סימפּאַטיש פּאַשריבן. צום גליק האָט
ער עס ניט געדענקט - אַלגמאַלס ניט דערמאָנט.

באַלד איז צו מיר צוגעגאַנגען דער שויסטער פון דער ראַטע,
זעלבסטפּאַרשטענדלעך - אַ ייד. ער איז שוין געווען אַן אַלטער
סאַלדאַט. אַ קליינעוויקסיקער, אָפּער אַן אויסגעפּאַשעטער... די האַנט,
וואָס ער האָט מיר דערלאַנגט, איז געווען אויסגעשמירט אין פעך
און אין סאַזשע, מיט וואָס ער פּאַרפּט די אָפּצאַסן פון די שטיוול,
וואָס ער אַרבעט ערגעץ אין אַ ווינקל ביי אַ מישל אין קאַזאַרמע...
דער דאָזיקער שויסטער, האָב איך גלייך פּאַמערקט, איז דער גרעס-
טער יחסן אין ראַטע... פון „סלוזשבע“ - האָט ער זיך אַליין פאַר-
מיר באַרימט - ווייס ער ניט - ער דאַרף טאָן זיין זאַך - פאַר-
ריכטן און נייען גאַנצע שייך, פאַרן ראַטנעם, פּאַלוראַטנעם, פּעלדפּעבל
און די אונטעראַפיצירן. בלויבט אים צייט, מעג ער פּאַרריכטן אַ
שטיוול פון אַ פּראַסמן סאַלדאַט אויך און נעמען אַ פּרייז מיט
חסר...

דער שויסטער האָט אויך אין מיר דערקענט, אַז איך בין פון
דעם איידעלערן מין... האָט ער ניט געוואוסט, ווי אַזוי צו האַלטן
זיך... זאַל ער זיין צו מיר צוגעלאָזט - איז ער שוין אַן אַלטער
סאַלדאַט און איך אַ „נאַוואַבראַניעץ“, דערצו איז ער דער שויסטער
פון ראַטע - וואָס דאָס איז אַ מין ראַנג, הגם „שטעסט“ אָפּגעבן,
סאַלוצירן הייסט עס, קומט אים דערפאַר ניט... האָט ער מיט מיר
גערעדט האַלב-פּריינדלעך און האַלב-שמרענג, און אָנקונדיק מייע
דיימישע איידעלע שטיוול, האָט ער שמרענג געוואָרנט:

— דאָ, ברודער, וועסטו ניט קענען טראָגן אָס די שמיחול, סײַן ווען דו גייסט אַמאָל אַרויס אין שטאַט. דאָ, בײַ דער „אוֹ-משעניע“, וועסטו מוזן אַנטאָן קאַזיאַנע — ברייטע, אָן געולעך... און ער האָט זיך, ווי אַ העכערער, צעלאַכט...

האַט ער דערוען, אַז איך ווער צו אומעטיק, איז ער שוין פריינדלעכער געוואָרן און געטרייסט!

— גיט געשראַקן זיך, ברודער... וועסט אַפּדינען אַ האַלב יאָר און וועסט ווערן אַן אַלמער סאַלדאַט, וועסטו זײַ מעגן שוין טראָגן... ווער רעדט נאָך, אַז דו וועסט דעם פעלדפעבל געבן אַמאָל אַ פּלעשעלע, איז — הע-הע-הע....

וואָס ער האָט געמיינט מיטן הע-הע-הע, האָב איך ריכטיק ניט פאַרשטאַנען, אָבער געפילט האָב איך, אַז מען וועט אויך דאָ ווי עס איז זיך אַינאַרדענען און לעבן...

דערווייל איז אָנגעקומען דער פעלדפעבל, אַ מאָן אין די פּופּ-ציקער, מיט קופּערנע מעדאַלן אויף דער ברוסט און מיט אַ לאַנג-גער באַפליע בײַ דער זייט. דער מיטן פון רעכטן אַרבל פון זײַן מונדיר איז געווען באַנייט מיט רויטע פּאַסן, וואָס האָבן באַטייט, אַז ער דינט שוין זייער זייער לאַנג, און טאַמער האָט מען דאָס ניט אַזוי גיך פאַרשטאַנען, האָט ער עס געגעבן צו מערקן מיט דעם שטרענגן פליק. אָבער אויך ער איז קיין גולן ניט געווען. פאַר אַ פּופּצנאָפּיקענע פּלעשל פּראַנפן, וואָס מען האָט אים געמוזט פון צייט צו צייט מכבד זײַן, איז ער געווען, ווי דער יידישער שוסטער האָט פאַרגעוואָגט, נאָך בעסער ווי הע-הע-הע... געלאָזט גיין אין שטאַט און קומען אַפילו נאָך דער „פּאַווערקע“...

אויך מיינע שכנים אויף דער „נאַרע“ זיינען געווען גוטע, פריד-לעכע פּויערים-זײַן... איבערהויפּט איינער — איוואַנאַז, פון טאַט-פּאַווער, אָדער טווערער גופּערניע, אַ הויכער שטאַרק-געבויער פּויער, ער איז פּאַלד געוואָרן צו מיר שטאַרק צוגעלאָזט... אַליין אַן אַל-פּאַבעט, האָב איך פאַר אים דעם צווייטן טאַג שוין געשריבן אַ בריוו, וואָס ער האָט מיר האַלב דיקטירט און האַלב האָב איך שוין אַליין געשריבן. פּלעגט ער נאָכדעם אויסהאַרן זײַן איבערראַשונג,

וואָס איך ווייס, וואָס ער וויל אויסשרייבן, און זיך שיר ניט גע-
צלמט.

אין די אַוונטן, שוין ליגנדיק אויף דער נארע, פלעגט ער מיך
וועקן און זיך פונאָדערדייךן וועגן הויכע ענינים...

אינמאל האָט ער מיך איבעראַשט מיט אַ פראַגע:

— ווי מיינסטו, רייזען — דו ביסט דאָך אַ גראַמאַטנער —

איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט?...

די פראַגע, שוין שפעט אינאַוונט, ווען אַלע זיינען שוין גע-
שלאָפן, אויף אַ נארע אין אַ קאָזארמע, וואָס איז באַלויכטן געוואָרן
פון אַ קליין לעמפל ערגעץ אין אַ ווינקל, — האָט געקלונגען אזוי
געדיימניספול, אז עס האָט מיך אַזש דערשיטערט און פאַרווירט...

אַפצולייקענען גאָט אין אַזאַ צייט פאַר אַזאַ „אומוויכטיגן“

פּערט, ווען איך ליג אַלע נאַכט לעבן אים — האָב איך ניט גע-

וואָגט, אָבער אויך באַשטעטיקן מיטן פולן מויל האָב איך ניט באַ-

שטעטיקט. ער האָט אָבער מיין שווייגן אָנגענומען פאַר יאָ, האָט ער

מיך ווידער געפרעגט:

— נו, פאַרוואָס איז אויף דער וועלט דאָ אזוי פיל שלעכטס

און אומרעכט (זלאַ אי ניעספראַוועדליוואָסט)...

דער רושם פון אַט די נאַיווע, אָבער אייביקע פראַגן איז גע-

ווען אזוי שטאַרק, אז זיי האָבן זיך ניט אָפגעמעקט פון מיין האַרץ

און זיין אַ לאַנגע צייט. אין יאָרן אַרום האָב איך נאָך אונטער דעם

ועלבן רושם געשריבן אַ דערציילונג — „דער אַנאַלפאַבעט-פּילאָזאָף“...

נינטער קאפיטל

דאס גרויע לעבן. — מיין „דיאדקע“. — דער ראטער קאמאנ-
דיר. — איך בין אַ למדן אין „סלאָוועסנאָסט“. — דער פּריווי-
לעגירשער סאַלדאַט-אינטעליגענט. — מיין פּריווינדישע צו אים. —
מיר אַספּערן זיך איבער פּושקין, לערמאַנאָו און נעקראָסאָו. —
אין „אַקאַלאַדאַק“. — דער עלטסטער דאַקטאָר. — זיין יידישער
„רענשטיק“. — דאָס בית-מדרש'ל הינטער אַ וואַנט פון קאַזאַר-
מע. — דער ישיבה-בּהור דער „זשאַרגאַניסט“. — מיין ליד „דער
גמרא-ניגון“. — דער קאַוונער דיכטער וויליאַם קיווער. — זיין
פאַטער דער מיליטערישער שניידער.

דאָס לעבן אין קאַזאַרמע, בכלל אַ גרויעס, האָט די ערשטע
טעג נאָך מיין אַנקומען און אַפילו אַ צייט שפּעטער געוועקט מיין
נייגעריקייט, ניט קוקנדיק אויף די פּולע שוועריקייטן, וואָס מיר איז
אויסגעקומען אויסצושטיין. אמת, פילע דינים און מנהגים פון מילי-
טער-לעבן האָבן איך געוואוסט נאָך פון פּריער, סײַ וואָס געוועזענע
סאַלדאַטן אין דער היים נאָך האָבן מיר איבערגעגעבן צוליב פּריווי-
שאַפט און סײַ וואָס איך האָב אין דעם פּינעלע „סלאָוועסנאָסט“
אויסגעלערנט. אַזוי ווי איך האָב אין צוויי טעג אויסגעלערנט אין
מינסק די „טעאָריאַ סלאָוועסנאָסטי“ איבער ליטעראַטור און בין גע-
וואָרן אַ למדן אין אַלערליי פּערזנאָסן, אַזוי האָב איך אויסגעלערנט
נאָך אין דער היים אַ פּאַר וואָכן פאַר מיין גיין אין מיליטער די „סלאָ-
וועסנאָסט“ פון מיליטער-דינים.

אין די ערשטע אַוונטן, נאָך דער פּאַרנאַכטיקער „אויטשעניע“,
ווען די יונגע סאַלדאַטן האָבן זיך אַרומגעוועצט אין אַ קרייז און
דער „דיאדקע“ — אַ נידעריק געפאַקטער אַלטער סאַלדאַט, אַליין
ניט קיין גרויסער למדן אין די שוואַרצע פּינטעלעך — האָט אָנ-
געהויבן צו אונטערריכטן די נייע, ערשט אָנגעקומענע, יונגע סאַל-
דאַטן די תורה פון מיליטער, די אַלע נעמען, אָנהייבנדיק פון קייסער

מיט זיין פאמיליע ביו דעם נאמען פון ראַטנעם קאמאנדר, מיט אלע זייערע מיטלען, וואָס מען האָט געדארפט באמת האָבן אַ קאָפּ צו געדענקען — האָב איך שוין דעם דאָזיקן „דיאָרקע“ איבערראַשט מיט מיין „לומדות“... און ער האָט מיך אַרויסגעשטעלט אלס מוס-מעד פאַר די איבעריקע און דערפֿון געמוסרט די רוסישע יונגע סאַל-ראַטן, וואָס דאָס רוב פון זיי האָט ניט געקענט פאַנעמען די נייע תורה:

— וואָס סמאָרטיע, — אָט זעט, הייסט עס, האָט ער שטרענג געווענדט זיך צו זיי, — יעזרעי — אַ י"ד, הייסט עס, אַי קאָפּ פּאַיקאַ אַן אַטויעטשאַיעט נאָ ווּסיע וואָפּראַסי — און ווי שטאַרק, הייסט עס, ער ענטפערט אויף אלע פּראַגן.

די יונגע סאַלראַטן, די שווער-קעפּיקע נעבעך, און זיי זיינען געווען די מערהייט, האָבן אויף מיר געקוקט מיט קנאה און באַ-וואונדערונג צוזאַמען. מאַנכע מיט בקשה אין די פּאַרוורטע בליקן, ווי איינער זאָגט: ראַטעווע, ברודערל, מיר זיינען פּאַרלוירענע... האָב איך טאַקע אַן אנדערן, וואָס איז געזעסן נעענטער לעבן מיר, אונ-טערגעזאָגט שעפּטשענדיק, דער „דיאָרקע“, דער לערער, הייסט עס, זאָל ניט הערן:

— יעוואָ וויסאַקאַרעוואַס-אַדיטעלסטוואָ גענעראַל אָט אינפאַנט-טערני אנדרעי ניקאָלאַיעוויש פּוכין...

נאָטירלעך האָט ער אָנשטאַט „אינפאַנטערי“ איבערגעזאָגט „אינ-פּאַנטעלי“... נאָר דאָס האָט שוין ניט געשאַדט, אַבי ער ווייס. דער „דיאָרקע“ אַליין האָט איבעריקנס אויך ניט בעסער אויסגעריכט אָזא וואָרט. ער אַליין פּלעגט אויך אָנשטאַט קאַנצעליאַריאַ זאָגן קאַנ-צענדראַליאַ... און ביי אים איז דאָס אויסגעקומען, אַז דאָס איז דאָס ריכטיקע, ווייל ער פּלעגט אַרויסרייזן מיט אַ פּאַונדער באַ-טאַנגונג: העי, רייזן, זאָוואַט טעביאַ וו קאַנצערראַלי...
אויך אין גימנאַסטיק האָב איך זיך אַרויסגעוויזן זייער פּעיק...

די פּאַריערן — פון נידעריקסטן ביזן העכסטן, וואָס זיינען געשטאַ-בען אויפן גרויסן הויף פון דער קאַזאַרמע, פּלעגן אויך אַרביפּער-שפּרינגען ממש ווי אַ געבוירענער קונצנמאַכער; אויך אין די צוויי אַייזערנע רינגען, וואָס זיינען אַראָפּגעהאַנגען פון דער סטעליע אין

קאזארמע, אויף צוויי קייטן, פלעג איך, אריינלייגנדיק די הענט אין זיי, הייבן זיך אַזש ביז דער סטעלוע טאַקע...
 אויך אין די איבעריקע פראַקטישע לערעם, ווי אַזוי צו האַלטן און ווי אַזוי צו פאַנגן זיך מיט דער ביקס, ווי צו נעמען זי שנעל אויף דער פלייצע און צוריק צום פום, ווי אַזוי אַ קער צו טאַן אין איין צייט דעם רעכטן פום אַ ביסל רעכטס, דעם לינקן „אַרויס-וואַרפֿן“ פאַראויס צוזאַמען מיט דער ביקס און צוריק, אונטער דער קאַמאַנדע: קאַל! (שטעד: הייסט עס, ניט מער און ניט ווייניקער...) — דאָס האָב איך אַלץ געמאַכט „על צד הותר טוב...“ אפילו דער ראָט נער קאַכאַנדיר, וועמעס נאַמען איך געדענק נאָך עד-היום, קאַפּיטאַן אַקוֹליטש-קאזאָריק, מיטן טיטל יעוואַ וויסאַקאַבלאַגאַראַדיע, אַפילו ער, אַ פּויל דווקאַ, וואָס האָט, ווי מיר האָט געשיינט, ניט שטאַרק ליב געהאַט קיין ייִדן, הגם ויין שנאה האָט ער ניט צו אָפּט אַרויסגעוויזן — אפילו ער האָט מיך שווייגנדיקערהייט פאַוואונדערט און אַמאַל טאַקע געזאָגט: טאַלאַדיען — דאָס הייסט, ביסט אַ יונג מיט ביינער, אויף וואָס איך האָב געמוזט ענטפערן (און טאַקע געענטפערט מיט פּרייד): ראַד סטאַראַטסיאַ, וואַשע וויסאַקאַבלאַגאַראַדיע... דאָס איז דער מייַטש:

— איך בין גליקלעך צו פלייסן זיך, אייער הויכאייִרלגעבוירנדיקייט... וועגן דעם דאָזיקן ראָטנעם קאַמאַנדיר לוינט זיך צו „פאַר-לירן“ נאָך אַ פאַר ציילן. הגם ער איז געווען אַ שטרענגער און צו מיר אַלס אַ ייִד באַוונדערט שטרענג, האָט ער דאָך צו מיר און צו די עטלעכע ייִדן אין ראָטע קיין שלעכטס ספּעציעל ניט אַרויס-געוויזן. מ'קאָן זאָגן — אַרבעא. איינמאַל, למשל, אין אַ פאַר וואָכן אַרום נאָך מיין אַנקומען אין קאזארמע, ווען ער האָט באַמערקט, ווי איך שטיי אין „סטראַ“, אין קאזארמע גופא טאַקע ביי דער „אומשעניע“, אַנגעטאָן אין פולער אַמוניציע און אַ ביסל אויסגעשעפט פון מיין פלייסיקייט, איז ער צוגעגאַנגען, אַנגענומען מיך מיט זיינע ביידע הענט אַרום מיין גאַרמל, מיך אַ טרייסל געטאָן ווי אַ בויס און דערוענדיק, ווי איך שאַקל זיך, האָט ער שטרענג-פאַטערלעך אַ פּרעג געטאָן:

— טשטאַ, מלאַב? — וואָס, ביסט שוואַך?

איך האָב זיך אפילו געשעמט צו ענטפערן, אַז יאָ אָבער קיין
 לוגן זאָגן האָב איך נישט געקענט, איך בין יענעם פּרומאַרין ווירק-
 לעך צו מיר געווען — איך האָב די ערשטע צייט פון „קעכל“ נישט
 געגעסן און זיך געשפּיזט בלויז מיט טרוקנס, וואָס איך פּלעג קויפּן
 אין דעם נאַענטן ייִדישן קרעמל, וואוּהין איך פּלעג אַריינלויפּן טאַקע
 דורכן הויף פון קאַזאַרמע — בנגבּה, נישט געפרעגטערהייט...
 האָב איך אים געענטפּערט:

— טאַק מאַטשאַנאַ, וואַשע וויסאַקאַבלאַגאַראַדיע. דאָס מיינט —
 פונקט אזוי, אייער הויכאייִלגעבוירנקייט.

האַט ער זיך געווענדט צום „דיאַרקע“ און צו דעם אונטער-
 אַפּיציר פון מיין „וווּוואָד“, וועלכע זיינען די ערשטע צייט געווען
 די איינציקע „אוממיטלבאַרע“ לערער, און באַפוילן:

— אַסוואָבאַדיש יעוואָ נאַ ניעדיעליו אַט זאַניאַטי: דאָס הייסט—
 באַפּרייען מיך אויף אַ וואָך פון „באַשעפּטיקונג“, דאָס מיינט ווידער
 פון מושטירן מיך מיט דער ביקס ביי פּולער אַמוניציע...

האַט עס מיך אי הנאה געטאָן אי פאַרדראַסן. עס האָט זיך
 נישט געוואַלט אַלס ייִד זיין אָן אויסנאַם. אויף אַן אַנדערן וואַלטן
 די רובּישע — די קריסטלעכע סאַלדאַטן — געווען אפשר אייפּער-
 זיכטיק פאַר אַזאַ הנחה פון „ראַטנעס“ אַליין, אָבער אזוי ווי איך
 האָב מיט זיי געלעבט בשלום, מכבד געווען זיי מיט „כאַלע“ —
 אַזאַ ווייס ברויט, ספּעציעל געבאַקט פאַר סאַלדאַטן, וואָס איך פּלעג
 די ערשטע צייט נאָך פון דעם היימישן ביטל געבראַכטן געלט קויפּן—
 האָבן זיי פון מיר נישט געלאַכט דערפאַר און מיך נישט גערופן מיטן
 צונאַמען „לאַדער“ — אַ וואַרט, וואָס באַטייט איינעם, וועלכער וויל
 זיך אַרויסדרייען פון פּליכטן, אַ צונעמעניש, וואָס באַליידיקט זייער
 שטאַרק...

אָבער אינאַנצן אויסדרייען זיך פון דעם נאַמען איז מיר נישט
 געווען באַשערט. שולדיק אין דעם זיינען געווען די פאַר „קאַוואַנע“
 שמוּהל, וואָס מען האָט מיר געגעבן צו טראָגן אַנשטאַט מיינע אייגענע,
 די איידעלע, און מיינע פּיס האָבן זיך נישט געקאַנט צוגעוויינען צו
 זייער גראַבן לעדער... נו, האָב איך אין פאַרלוף פון די ערשטע
 צוויי וואָכן אָנגעריבן אַ וואונד אויף אַ פּוס: כּדאַב אַלץ געוואַרט,

אז עס וועט זיך אויסהילן, אָבער ענדלעך האָב איך שוין מער ניש
געקענט גיין, און אינדערפרי, ווען דער דעושוואַן גייט פאַרביי יעדן
שוין אָנגעמאַנענעס און אייגענשאַענעס יונגן סאַלדאַט און פּרעגט:
קטאַ באַליען? - ווער איז קראַנק, - האָב איך - ניש געקוקט,
וואָס צו מעלדן זיך אַלס אַ קראַנקער איז ניש פון די שיינע מעלות -
געענטפערט שוואַך:

- יא! - איך...

האַט ער פריער אַליין פאַטראַכט די פיס, זען, צי מאַך איך זיך
ניש, און פאַמערקנדיק די וואונד אויף דעם נידעריקסטן טייל פון
מיין פוס, האָט ער זיך אַזש צעשריען:
- וואָס האַסטו אַזוי לאַנג געוואַרט?

און גלייך מיין נאַמען פאַרשריבן אין ביכל, מיט וועלכן מען
גייט דערנאָך אין „אַקאַלאַדאַק“, אַזא מין שפּיטאַל פאַר גאָר לייכטע
קראַנקע...

געפירט האָט מען מיך שוין ניש אַליין. עס האָבן זיך יענעס
פּרימאַרגן אויסגערופן נאָך דריי... איינער פון זיי איז געווען דער
פּרווילעגירטער פון דער ראַטע, אויך אַ „נאַוואַבראַניען“; דער איינ-
ציקער אינמעלאַגענט, נאָך מיר, הייסט עס, אין דער ראַטע. אַ יונ-
גער מענטש מיט אוניווערסיטעטישער בילדונג... אָבער ניש קוקנדיק,
וואָס ער איז געווען אַ רוסי, און דערצו אַ פעטערבורגער - ווי אַזוי
ער איז אַריינגעפאלן „דינען“ אַזש אין קאַוונע, פאַרשטיי איך ביז
היינט ניש - ניש קוקנדיק אויף זיין בילדונג און זיין העפלעכן פאַ-
נעמען זיך, האָבן אים די סאַלדאַטן, סיי די יונגע, סיי די אַלטע ניש
ליב געהאַט. איך ווייס ניש פאַרוואָס. אפשר ווייל ער האָט געדינט
אויף „פּראַוועס“; אויף אַרבעט שיקן אים האָט מען ניש געמאַרט
און בכלל האָט ער אויסגעזען ווי אַ פּרייז, אַ ווייס הענטל... דער
ראַטנער קאַמאַנדיר אַליין האָט אים ניש פאַזונדערס גערן געהאַט און
שפעטער מאַקע האָט דער ראַטנער אַליין געשריבן אַ ראַפּאָרט, אַז
מען זאָל דעם דאָזיקן פּרווילעגירטן פאַפּרייען... און מען האָט אים
מאַקע אין אַ פאַר מאַנאַטן אַרום פאַפּרייט צוליב קורצזיכטיקייט...
דער איינציקער, צו וועמען אַט דער אינמעלאַגענט, וואָס האָט
אויסגעזען ווי משעכאַווס אַ טיפ - הגם משעכאַווס האָט נאָך דאָן

אודאי געהייסן טשעכאָנמע — האָט זיך געטוילעט, בין איך געווען.
 מיר איז ער דווקא געפעלן געוואָרן... ער איז געווען אַ שטאַרק-
 באַלעזענער מענטש, געקענט די גאַנצע רוסישע ליטעראַטור און
 אפילו די דייטשע און איבערהויפט פראַנצויזישע קלאַסיקער גע-
 לייענט אין אַרױגנאַל... צוליב דעם, וואָס ער האָט געקענט אַ
 ביסל דייטש, האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט פאַרצולייענען אים
 יענע לידער מינע — מיט אַ מער אינטערנאַציאָנאַלן אינהאַלט —
 אין אַרױגנאַל, וואָס מאַכט אז אים געווען, מיט קליינע דערקלערונגען,
 זייער לייכט צו פאַרשטיין.

צום ביישפּיל — דאָס ליד „איך וויל זיך מיט מיין מוזע גפּן“
 האָב איך אים פאַרגעלייענט אַזוי:

איך מעכטע מיט מיין מוזע שוידן...
 זי האָט קיין גליק מיר ניט געפראַכט...
 איך בין פאַן איר פאַרשוואַרצט געוואָרן,
 קראַנק נור האָט זי מיך געמאַכט...

פאַרשוואַרצט געוואָרן האָב איך אים שוין געמוזט דערקלערן
 אין רוסיש.

האָט ער טאַקע מיין ליד און פיל אַנדערע שטאַרק „אַדאַבריאַ-
 יעט“, „פאַגייטיקט“ הייסט עס. איבערהויפט איז אים געפעלן געוואָרן
 דאָס לידל, וואָס איך האָב שוין געשריבן אין דער קאָזאַרמע, נאָך
 דער צווייטער וואָך פון מיין „סלוזשבע“ — ביינאכט, פאַרן שוין
 פון דעם קליינעם לעמפל, וואָס האָט געברענגט אין אַ ווינקל.

ליכטיק אויפן הימל
 גלאַנצן אלע שטערן;
 אַז זוי זיינען וועלסן,
 וויל מען אונז דערקלערן.

נאַר ווי קען איך גלויבן
 שטערן — וועלסן זיינען;
 אַך, ווי איז דאָס מעגלעך,
 וועלסן זאָלן שיינען...

וועלסן וואַלסן אויסזען
פינסטער, שוואַרץ און טרוי'ריק
און דער בלויער הימל
וואַלס געקוקט דאָן שווי'ריק

אין עס וואַלס פון דאָרטן
זיך געהערט אַ טומל;
ניט קיין רעגן — ניסן
וואַלס עס בלוט פון הימל...

אַ פעסטימסט פון דער נאַטור, איז אים דאָס דאָזיקע ליר זייער
געפעלן געוואָרן...

צייטנווייז פלעגן מיר זיך אויך אַמפערן צוליב חילוקי-דעות
וועגן רומישע פּאָעטן. ער, כאַטש אַ פעסטימסט, האָט שמאַרק גע-
האַלטן פון פּושקינען, איך האָב אין יענער צייט מער ליב געהאַט
לערמאַנטאָוון. די מיינונג מיינע וועגן די צוויי פּאָעטן האָט ער נאָך
ווי עס איז פּאַרטראַגן, אָבער אַז עס איז געקומען צו ניעקראַסאָוון,
וועלכן איך האָב אין יענער צייט פּאַזונדערס ליב געהאַט (און
נאָך עד-היום), איז ער שוין געוואָרן אויפגערעגט, ממש בייך זיך
שיר ניט געזידלט...

— אַך טשטאַ ווי, טשטאַ ווי... וויעד ניעקראַסאָוואַ טשיטאַ
ניעלזיא...

דאָס האָט געהייסן: וואָס רעדט איר, וואָס רעדט איר —
ניעקראַסאָוון קען מען דאָך ניטן לייענען...

האַט דאָס מיך שוין פשוט וויי געטאַן. פון ניעקראַסאָוון האָב
איך גראָד געקענט פיל לידער אויף אויסווייניק. האָב איך זיך
געפרוווט ווירקן אויף אים מיט ציטאַטן פון „ריצאַר נאַ טשאַס“ (אַ
העלד אויף אַ שעה), פון „ראַזמישליעניאַ או פּאַראַדנאַוואַ פּאַר-
יעודאַ“ („מחשבות בייס פּאַראַדנעס גאַניק“) און פּאַרענדיקט מיט
פּאַגייסטערונג, אַז ניעקראַסאָו איז אַ קלאַסיקער!

דערמיט האָב איך אים אַרײַנגעבראַכט אין העכסטן צאָרן.

— טשטאַ ווי, טשטאַ ווי... פּערעסטאַנטיע — וואָס רעדט איר,
וואָס רעדט איר, הערט אויף...

ניעקראכאָון פֿאַר אַ קלאַסיקער האָט ער בשום אופן ניש גע-
וואָלט האָבן...

און אויב איך בין אַפילו געבליבן ביי מיין האָב איך דאָך
אויפגעהערט צו דינגען זיך מיט אים, אַז דעם פּרווילענירטן, הגם
זייער איידעלן און ווירקלעך ליבנסווערדיקן רוסישן אינזעליגענט פון
אַמאָליקע יאָרן...

אַזוי איז ער דווקא געווען אַ מענטש מיט דעמאָקראַטישע אי-
דעקע, קעגן אונטערדריקונגען און אויסגערעדט וואָס אין דער קאַרט
אויף דער „וואַיענער סאַסלאַויע“ (מיליטערישן שטאַנד)...

וועגן יידן האָט ער געהאַט אַ ליבעראַלע מינונג, געווען אַ
לעזער פון די דאַמאָלטיקע ליבעראַלע צייטונגען, אויך פון דער
האַלב-יידישער „נאַוואַסטי“, געוואוסט פון פּרוגן און שטאַרק געהאַלטן
פון זיינע רוסישע לידער, וואָס מיר האָט עס דאַמאָלסט שטאַרק
הנאה געמאַן - אַ ייד, אַ רוסישער פּאָעט... פונדעסטוועגן האָב
איך ניש געקענט פאַרבאָרגן פון אים דעם פּאַקט, אַז פּרוג שרייבט
אויך אויף יידיש...

- ניעאזושעלי? האָט ער זיך געוואונדערט... אָבער שטאַרק
קײן צעה האָט ער דערפון קענטיק ניש געהאַט. אַז ניעקראַכאָון איז
אַ קלאַסיקער - דערפון האָט ער מער צער געהאַט...

* * *

אין „אַקאָלאַדאַק“ האָבן מײן פּוס באַטראַכט אַזש צוויי דאַק-
טורים, דער „עלטסטער“ דאַקטאָר און דער „יינגערער“. דער עלט-
סטער איז געווען אַ גוטמוטיקער מענטש, אַ הויכגעוויקטיקער, אַ
פרונעט מיט אַ לאַנגער שוואַרצער באַרד, וואָס האָט אים געגעבן דאָס
אויסזען פון אַ יידן. קײן ייד איז ער אָבער ניש געווען. באַטראַכט
מײן פּוס, האָט ער זייער פאַרוואַרגט, ממש ווי אַ פּאַטער, זיך אָנ-
גערופן:

- אַך, ווי אַזוי האָט איר עס אָנגעריבן אַזאָ וואונד...
- וואַיעניע סאַפּאַגי, וואַשע וויסאַקאַבלאַגאַראַדיע (ער האָט
געהאַט דעם ראַנג פון אַ פּאַלקאַוויניק, וואָס איך האָב שוין געוואוסט) -

האָב איך געוואָגט צו קריטיקירן און צו וואַרפֿן די שולד אויף די מיליטערישע שיד...

— דאָס... האָט ער מיר נאָכגעגעבן, אָפגעזיפצט און פאַר- שריבן אין פּיכעלע: „ווי אַקאַלאַדאַק“... דאָס הייסט, איך דאַרף בלייבן אַלס חולה אין „אַקאַלאַדאַק“...

דאָס זעלבע גליק האָט אויך געטראָפֿן דעם פּרווילעגירטן, וועלכער האָט זיך געקלאָגט אויף אַלגעמיינער אָפשוואַכונג...

האָב איך שוין געהאַט אַ לויטעראַרישע וואָך אין „אַקאַלאַדאַק“. ווען איך וואָלט נישט געטראָגן די זעלבע סאַלאַדאַטסקע קליידער און וואָלט נישט געגעסן די „קאַזיאַנע“ שפּייז — אמת, אַפילו פאַר אַזוינע קראַנקע ווי מיר — איידעלערע שפּייז — וואָלט איך זיך גאָר פאַר- געסן, אז איך בין אַ סאַלאַדאַט...

דערצו איז נאָך דער „דענשמשיק“ פון דעם „סאַראַשי וואַמיט“ געווען אַ ייד, און נאָך וואָס פאַר אַ ייד, אַ פּרומער, געגעסן בלויז פּשע, געטראָגן אַ באָרד און האָט אויסגעזען ווי אַ יונגער רב...

ער איז געוואָר געוואָרן, אז איך בין אַ יידישער יונגערמאַן, הגם איך שרייב אַפילו „פּרייע“ לידער — ער האָט זיך שוין דער- וואוסט — פּלעגט ער קומען מיך אָפט מנקה-חולה זיין, דערציילט מיר, ווי אַזוי עס קומט אים אָן שווער צו האַלטן יידישקייט, אָבער ער האַלט! איך האָב זיך מיט אים נישט געאַמפּערט וועגן דעם, נישט גע- וואָלט צעשטערן זיינע אילזויעס, און אַפילו דער פּרווילעגירטער האָט אָנגערקענט זיין ערלעכקייט.

— משודיעסני יעוורעימשיק! — האָט ער אים איינמאַל שטאַרק גערומט.

דאָס איז געווען דאַמאַלסט, ווען דער יידישער „דענשמשיק“ — מאַרגנשמערן האָט ער געהייסן, — האָט זיך אינמיטן שמועס מיט מיר, אין אַגודייב אַוונט, דערמאָנט, אז ער האָט נאָך נישט געדאַונט קיין מעריב, און ער האָט עס טאַקע אין „אַקאַלאַדאַק“ אָפגעדאַונט, אינדערשטיל, אז אויסער איך און דער פּרווילעגירטער, האָט עס קיינער נישט באַמערקט.

מאַלע וואָס אַ מענטש שמעלט זיך אין אַ ווינקל פאַרטיפּט אין עפעס און מורמלט פאַר זיך...

געזונט געוואָרן מיט דעם פּוּם, בּין איך מיט אַ שווער האַרץ
געקומען צוריק אין קאַזאַרמע.

* * *

די ערשטע עטלעכע וואָכן האָב איך אין קאַזאַרמע געזען פאַר
זיך בלויז סאַלדאַטן און אָפּיצירן, ניש רעכענענדיק דעם ציווילן גוי,
וואָס פּלעגט קומען אַלע אינדערפרי אויפן גרויסן הויף פון קאַזאַר-
מע, וואו עס זיינען שוין פאַרנעקומען די מיטשטודענטן — אויב ס'איז
נאָר ניש געווען אַ צו-גרויסע קעלט. קומען פּלעגט ער מיט אַ
זאָק אָנגעפילט מיט לאַנגע, ווייסע פּוּקע בולקעס, צו דרוי קאַ-
פּיקעס אַ שטיק, און מיט אַ טשונוגענעם מין סאַמאָואַר, אַ קאַכיקן
שוין, מיט טיי און מיט עטלעכע ליידיקע גלעזער. די רייכע סאַל-
דאַטן פּלעגן זיך אַוודאי לאָזן וואוילגיין און פאַר פיר קאַפּיקעס,
שוין מיט דער זיסער גלאַז טיי, האָט מען זיך אונטערגעלענט —
אין דער שנעל — דאָס האַרץ. נאָך אַ ציווילער מענטש, אָרער אַ
מענטשיכע און דווקא אַ יידענע, פּלעגט אויך האָבן די פּרווילעניע צו
קומען אויפן הויף און אפילו אריינגיין אינעווייניק אין קאַזאַרמע,
שוין בלויז מיט אַ קויש געבעקס אַליין, אָן טיי... די יידענע, הגם
זי האָט געפירט לאַנגע יאָרן איר מסחר מיט סאַלדאַטן, אָבער אַ
געבוירענע אַ קאַזאַרמער, האָט זי גערעדט זייער אַ מאַדנעם רוסיש.
פלעגן די סאַלדאַטן טרייבן שפּאַס איבער איר רייזן. מיט די יידישע
סאַלדאַטן פּלעגט זי רייזן יידיש, מיט אַלע רבּונו-של-עזלמס און
מיט אַלע קיין עין-הרעם און מיט אַלע תּחינה-אויסדרוקן אפילו. און
זי פּלעגט אפילו באַרגן אַמאַל אַ בולקע צי אַ קוכן אַן אָרעמערן,
אָבער אַן ערלעכערן סאַלדאַט, וואָס איז געווען קוראַנט... די על-
טערע סאַלדאַטן, וואָס האָבן שוין געוואוסט איר גאַנצע ביאָגראַפּיע,
פלעגן אפילו אונטערטורמלען, אַז אַמאַל, אַמאַל, ווען זי איז געווען
יונג און אַ גרויסע פאַרשוין, איז זי ניש געווען אַזאַ צרקנית, און
אַז אַ סך עלטערע אָפּיצירן גערענקען זי נאָך. נאָר ווער האָט דע-
רין געגלויבט, ווען זי, אַן איינגעהויקערטע, אַ פאַרוויקלטע אין טיי-
כער און דיקע שאַלן אויפן קאַפּ און אויפן האַל, פּלעגט ביים
שוועל פון קאַזאַרמע זיך צערייזן מיט אַ יידישן סאַלדאַט וועגן

ידישקייט, גאָט און זיינע וואונדער... און נאָך יעדער פראָזע פלעגט די צולייגן:

— אז מען דארף דינען פאַניען, איז שוין גענוג, פרוך-השם... איז וואָס, „זעמליאָק“, קויפט איר עפעס היינט?... אַ בולקע, אַ פלעצל...?

אַמאָל פלעגט אויך אַרײַנפאַלן אַ ציווילער ייִדישער מענטש, אַ מאַטע פון אַ יונגן סאַלדאַט, וואָס איז געקומען אַזש פון דער ווייטער היים צו ראַטעווען זײַן זון... און האָפּענטונגען זײַנען געווען גריימע: איינער איז שטאַרק קורצוויכטיק און מען האָט אים אָפּגעגעבן נישט על-פי „זאָקאָן“ און בײַ אַ צווייטן פּײַפט אָן אויער, און אַ דריטער איז אַ בן-יחיד... די דאָזיקע מאַטעס, דאָס רוב פשוטע יידן, אומעטיקע, פאַרוואַרגטע, האָבן אַרײַנגעבראַכט אין דעם אין גרונד-גענומען פּרילעכן און זאָרגלאָזן קאַזאַרמע-לעבן אַ סך ייִדישן צער, מרויער און פּענקשאַפט...

אַבער אויסער די דאָזיקע געציילטע ציווילע באַזוכער אין קאַזאַרמע איז די אַטמאָספּערע געווען אַ רײַז-מיליטערישע... סאַל-דאַטן, סאַלדאַטן און אָפּיצירן... עס האָט זיך געבענקט, איבערהויפּט אונז יונגע ייִדישע סאַלדאַטן, נאָך אַ ייִדישער אַטמאָספּערע... און דאָ, איבער די ווענט פון הויף, וואָס צאַמט אונז אָפּ פון דער אַי-בעדיקער וועלט, רוישט אַ ייִדיש לעבן... הינטער אַיין וואַנט, גענוג הויך, — ווערן מיר געוואָר, — געפונט זיך אַפילו אַ בית-מדרש, וואו עס לערנען עטלעכע קלויזניקעס. אַמאָל קריכן מיר אַרויף אויף דער שפיץ פון וואַנט און ריידן זיך דורך מיט איינעם פון זיי, וועלכער איז שטאַרק נייגעריק צו וויסן, וואָס טוט זיך אינעווייניק, אין קאַזאַרמע... פאַר אים איז דאָס כולו סוד...

מיט דער צײַט ווער איך געוואָר, אַז אַ ייִדישער יונגער סאַל-דאַט האָט שוין די וואַנט דורכגעבראַכן און נישט אין אַ מליצה, נאָר טאַקע דורכגעבראַכן ממש. ער דערציילט עס מיר אויפן אויער: — רײַזען, אויב דו ווילסט זיך אַרײַנכאַפּן אין בית-מדרש, קענטו סמו... און איז מיר מגלה ווי אַזוי...

איך רויקיר... די ערשטע פאַר מאָל פול מיט מורא פאַר דער שטאַף — נישט געפרעגטערהייט און געגנבעטערהייט, דורך אַ

וואנט, פון וועלכער מען האָט אַרויסגענומען אַ צוויי בערווענעס;
 קוים דורכצוקריכן און נאָכדעם ערשט איבערצושפּרינגען אַ בערגל...
 וואָס הייטער אָבער ווער איך אַלין דרייַסמער... די שטראָף איז
 דאָס ערשטע מאָל, אַז מען וועט כאַפּן, בכלל ניט אַזוי גרויס...
 אַ יונגן סאַלדאַט איז מען מוחל אַפילו אַ האַרבע זינד. בפרט
 אזא זינד. איך וועל זיך פאַרענטפערן, אַז איך בין געגאַנגען „פּאַ-
 מאַליטסיאַ פּאַגו“, דערפאַר האָט די „נאַטשאַלסטוואַ“ אויך גרויס דרד-
 אַרין. איך דאַרף זיי דען דערציילן, אַז דאָרט כאַפּ איך גאָר אַ
 שמועס וועגן ליטעראַטור...

און ווירקלעך וועגן ליטעראַטור. איינער פון די ישיבה-בחורים
 איז אַ ליבהאַפּע פון ייִדיש. ער רופט עס אַפילו זשאַרגאָן, אָבער
 ביי אים איז זשאַרגאָן אַ שיינער מיטל — זשאַרגאָן; ס'איז נאָך
 העכער ווי ייִדיש... און אָט דער דאָזיקער ישיבה-בחור האָט פאַר
 די לעצטע געלט אויסגעשריבן, צי אין קאַוונע גופא געקויפט, דעם
 פערטן פּאַנד „הויזפריינד“, וואָס איז אין יענעם ווינטער ערשיינען...

דער „הויזפריינד“ אַליין וואַלט אַפילו אינדערדיים אויף דער
 „פריידיט“ געווען אַ יום-טוב, בפרט דאָ, בפרט ווען אין דעם „הויז-
 פריינד“ געפינט זיך מיינס אַ ליד און נאָך וואָס פאַר אַ ליד!
 „דער גמרא-ניגון“... דער ישיבה-בחור קען עס שוין אויף אויסווייניק
 און זינט עס טאַקע מיט אַ גמרא-ניגון...

און ניט קענענדיק זיך פּאַהערשן, גיב איך זיך אַרויס פאַר
 מיינע ברודער, ווער איך בין...

אַ גוואַלדיקע איבערראַשונג — אַ סאַלדאַט גאָר אַ „משורד“ —
 אַזוי רופט עס דער ישיבה-בחור... און נאָך אזאַ מיין... וועגן אַ
 גמרא-ניגון. ער גלויבט און גלויבט נישט זיינע אייגענע אויגן... נאָ-
 טוירלעך איבערצייגן איך אים. דערצייל אים אַפילו, ווי דער אמת איה,
 אַז איך האָב דאָס ליד צו ספּעקטאַרן אין וואַרשע נאָך געשיקט מיט
 אַ יאָה צוריק פון דער היים, ווייל פּרין האָט עס פאַרבאַקורט. פּרין
 האָט געשריבן, אַז עס איז אַ ווידערדאַלונג פון דעם ליד „אַ האָר
 פון פּאַרד“, וואָס איז אים יאָ געפעלן געוואָרן. איצט איז דאָס
 ליד אַפּגעדרוקט אין „הויזפריינד“.

לויטער וואונדער!...

— און איך האָב גאַרניש געוואוסט — קלאַג איך זיך פאַר מינע נייע פאַררעדער — ספּעקטאַר האָט מיר אפילו ניט געענטפערט. אָבער ווער האָט דעמאָלט דען געקענט זיין ביזן אויף ספּעקטאַרן: איך בין, פאַרקערט, פול מיט דאַנקבאַרקייט צו אים געוואָרן, וואָס ער האָט אָפּגעדרוקט און עס איז ערשינען גראַד אין אַזאַ צייט, ווען איך האָב זיך געפילט אַזוי געפאַלן ביי זיך, אַ פּראַסעווער סאַל-דאַט...

כּוּהאַב געזוכט נאָך לידער אין זעלבן פּאַנד „הויזפּריינד“, אָבער געפונען בלויז נאָך איינס — אין דעם גאַנצן „הויזפּריינד“ בלויז צוויי לידער: איך ווער אַזש שטאַלין! דאַס צווייטע ליד הייסט „די מנורה“, אינטערגעשריבן פון איינעם וויליאַם קיזער...

דער נאָמען איז אפילו אַן אומבאַקאַנטער, אָבער עס קלינגט אַזוי שטאַלין: — וויליאַם קיזער... און עס פאַסירט נאָך אַ וואונדער: דער ישיבה-פּחור ווייסט גראַד, ווער וויליאַם קיזער איז. ער אַליין, דער „משורר“, הייסט עס, איז שוין אין אַמעריקע, אָבער זיינע עלטערן וואוינען דאָ, מאַ-קע דערביי אַ פאַר היזער... זיין פּאַטער איז אַ „וואַיענער“ שניידער און אויב איך וויל, קען ער מיך מיט דער דאָזיקער פּאַמיליע פאַ-קענען, וויל ער עס ביי זיי אַ מאַג — מאַנטאַג...

און אין אַ פּאַר טעג אַרום, דווקא אין אַ זונטאַג, לאַז איך זיך שוין קאַסטן אַ פּופּצן קאַפּיקעס אויף אַ „פּלעשעלע“ פּאַרן פּעלדעפּל און גיי שוין פּשערעהייט מיט אַ פּאַזוך צו די עלטערן פון דעם „משורר“ וויליאַם קיזער, דעם „וואַיענער“ שניידער, אין דער באַגלייטונג פון דעם ישיבה-פּחור...

צענטער קאפיטל

וויליאם קייזערס פאמיליע. — די טאכטער די סאציאליסטיין. —
נייע באקאנטשאפט. — א העפט „צוקונפט“ אין שווארצע סאָווע-
לעך. — אין א יידישער בוכהאַנדלונג. — מיין באַגעגעניש מיט
קלעבאַנאָוויץ. — דער קאמאניסטעפער, שקליאַר, מיין מעצענאַט. —
איך ווער אַ מוויקאַנט. — ר' יצחק-אלחנן, אַ פריינד פון יידישע
סאַלדאַטן. — דער רושם פון זיין מייסט. — די חברים סאַלדאַטן
פאַרערן אַן עלעגיע, איך גיב זיי נאָך. — די עלעגיע ווערט אַפ-
געדרוקט אין פאַרלאַג הורוויץ. — מיין פראַקטישער חבר, דער
מוויקאַנט ברוכאַנסקי. — ער רעדט מיך אַן צו פאַרקויפן די
עקזעמפלאַרן. — פעל-מחשבותעם מוטער.

דער אַנטפאַנג, וואָס איך האָב באַקומען אין הייז פון דעם
דיכטערס — וויליאם קייזערס — עלטערן, איז געווען אַ וואַרעמער און
אַ פריינדלעכער. שטאַלץ מיט זייער זון, דעם פאַעט, האָבן זיי זיך
געפרייט מיט מיר אַלס זייער זונס אַ קאַלעגע, הגם דאָס וואַרט
קאַלעגע איז פאַר זיי אַזדאָי פּרעמד געווען. דערצו האָבן זיי גע-
פילט, ווי זיי וואַלטן באַקומען דורך מיר אַ גרוס פון זייער זון, וואָס
איז פאַרוואַרפן אין אַ ווייטן לאַנד, כאַטש ער שרייבט זיי אַפּטע
בריוו און שיקט זיי צו די לידער, וואָס ער דרוקט שוין אין די
יידישע צייטונגען אין אַמעריקע...

צו דער פריינדלעכקייט האָט זיך נאָך צוגעמישט פאַרוואונ-
דערונג, וואָס איך, אַ סאַלדאַט, זאָל איך שרייבן לידער, פונקט
ווי זייער זון אין דער „פרייער“ אַמעריקע...

דער פאַטער, אַן ערלעכער יידישער פעל-מלאכה פון אַמאָ-
ליקן מיט, האָט גאַרניט געוואוסט, אייס פאַוואונדערונג און נאַס-
פריינדלעכקייט — וואו מיך אַוועקצוועצן, איך די מוטער, אַ גוט-
מוטיקע יידישע פרוי, האָט באַדויערנדיק מיין לאַגע, אויף אַ מו-
טערלעכן שטייגער, מיך געמרייכט אין געמונטערט מיט גוטע רייד

און פאסקע שפריכווערטער... איבערהויפט אָבער איז מיר געווען
 איינגענעם די פריינדשאפט פון וויליאם קיזערס אַ ינגערן ברודער
 און אויך פון אַ שוועסטער. זיי זיינען שוין געווען „אנטוויקלט“ און,
 ווי איך שמעל מיר איצט פאַר, האָבן שוין אַנטוילגענומען אין דער
 אַרבעטער-פּאַווענונג, וואָס האָט אין קאָווע, אין יענער צייט, שוין
 געשלאָגן טיפּע וואָרצלען, כאָטש שטאַרק אונטערערדיש און קאָג-
 ספּיראַטיוו.

אינמיטל פּרױטאַג-צונאַכט, ווען איך האָב פּאַקומען ביים פעלד-
 פעבל, פאַר אַ „פלעשעלעך“ נאַטירלעך, אורלויב, צו פאַרלאָזן די
 קאָזאַרמע בױ ערף אַ זײַנער אינאַוונט, בין איך מיט קיזערס שוועס-
 טער געגאַנגען ערגעץ אין אַ הויז, וואו עס האָט זיך פאַרזאַמלט
 פיל יוגנט, און מען האָט פאַרבראַכט אין ערנסטע, האַלב-אומלעגאַלע,
 סודותדיקע געשפּרעכן און אויך אין זיינען רעוואָלוציאָנערע לידער.
 די דאָזיקע אַטמאָספּערע איז פאַר מיר געווען אַזוי נײַ און אַזוי
 געהײַמיספּול, אַז דער אַלגעמײַנער אײַנדרוק איז נאָך בײַ מיר בױ
 היינט פאַרפליבן, הגם די איינצלהייטן האָבן זיך פאַר דער לאַנגער
 צײַט אינגאַנצן אָפּגעווישט פון מײַן זכרון. איך געדענק בלויז, אַז
 צוריקגייענדיק מיט קיזערס שוועסטער, האָב איך זיך געפילט, ווי
 איך וואָלט גענומען אַנטייל אין דער פאַררױנג פון דער וועלט. איך
 האָב פאַר גרויס פּרײַד געדריקט די האַנט פון דער ליבער מיידל,
 וואָס האָט מיך ארײַנגעפירט צווישן אַזאַ יוגנט, דערפרישנדיקן קרײַז.
 אין ועלבן קרײַז האָב איך איינמאַל געקראָגן אַ העפט „צוקונפט“ אין
 שוואַרצע טאָוועלעך און ווי מיר דאַכט — געדרוקט אויף „פאַפּיראַס-
 פאַפּיר“. דאָס העפט איז געווען שוין דעמאָלט אַן אַלטס, מיר דאַכט —
 פון יאָר 1892, און עס האָט פאַרמענט, צווישן אנדערע אַרטיקלען,
 אַן אַרטיקל איבער אַווענס טעאָריע. דאָס דאָזיקע העפט האָב איך
 אין די פּרױע שמונדן אין קאָזאַרמע געלייענט מיט גרויס פּחד און
 שרעק, אָבער וואָס גרעסער די רױקע איז געווען, אַלץ מער האָט
 מיך געצויגן צו לײענען עס; בײַ געפערלעכע מאַמענטן האָב איך
 עס שנעל ארײַנגעלייגט טיף אין כאַליאַווע פון מיין רעכטן שטייבל...
 דאָס האָט אַלץ פאַסירט אין די ערשטע זעקס-אַכט וואָכן נאָך
 מײַן אַנקומען אין קאָזאַרמע.

די באקאנטשאפט מיט די ציווילע יונגע און דערצו נאך אידע-אליסטיש געשטימטע ארבעטער האָבן מײן אין אלגעמיין נאָך גע-דריקטע שטימונג אַ ביסל דערהויבן. איך האָב שוין געוואַנט אַמאָל „אַרומגיין“ די שמרענגע דיסציפּלין און אָרדענונג. אזוי, למשל, ווען די יונגע סאָלדאַטן פון אונזער ראַטע אונטער דער קאָמאַנדע פון פעלדפּעבל אַליין פּלעגן גיין איין מאָל אין צוויי וואָכן אין דער שטאַטישער באַד, וואָס האָט זיך געפונען אַרום דער שולגעסל אין קאַוונע, פּלעגן איך דאַמאָלסט, צוקומענדיק צו דער באַד, זיך אַרויס-גנבענען פון „סטראָץ“ אין און די צוויי שעה, וואָס די סאָלדאַטן האָבן געוואַשן און גערייניקט זייערע גופים, האָבן איך אַ פּרייער גע-וואַנדערט פון אַ בית-מדרש אין אַ בית-מדרש, געווכט באַקאנטשאַפט צווישן די ישיבה-בחורים, צווישן וועלכע ס׳האַבן זיך שוין דעמאָלסט געפונען פיל פּאָרגעשרימענע, מיט נייע אידעען. מאַנכע פון זיי האָבן שוין געהערט פון מײן נאָמען און, דערווענדיק מיך אַלס אַ סאָלדאַט, האָבן זיי זיך שטאַרק געוואַנדערט...

אין די זעלבע צוויי פּרייע שעה, ווען די „ראַטע“ האָט זיך געפונען אין באַד, האָבן איך און איינמאָל באַזוכט די ייִדשע בוכ-האַנדלונג פון איינעם אַ הורוויץ, אַ יוד אַ פּאַנאַטיקער און אַ קנאַ ווי מיר דאַכט האָט ער טאַקע שפּעטער געהערט צו דער „לשנה השּׁחורה“. זיין פּרוי איז שוין דווקא געווען אַ מילדערע, אַ הויכע, אַ שלאַנקע מיט גרויסע שוואַרצע אויגן און שוין געקליידט. און זיין טאַכטער, ווי מיר דאַכט זיך, אַ גימנאַזיסטקע, אַ קליינע, אָבער זייער חנעוודיקע פּרונעטקע, איז געווען אַ פּריינדלעכע. הורוויץ אַליין איז אָבער געווען דער פּאַרקויפּער. גיי איך אזוי איינמאָל אַרײַן אין בוכהאַנדלונג און גיב אַ פרעג, צו געפינט זיך נישט ביי אים פּרצעס „יום-טובּ-בלעטלעך“. דערהערט דעם נאָמען פון פּרץ און די „יום-טובּ-בלעטלעך“, האָט זיך הורוויץ פּאַרקרימט און בייז אויס-גערוּפּן:

— איך האַלט נישט די דאָזיקע...

און האָט צוגעלייגט אַ וואָרט, וואָס אַפּילו די וואָס האַלטן פון גראַפּע רייד, וואַלטן עס נישט אַרויפגעבראַכט אויפן פּאַפּיר. האָבן איך זיך אָנגעצונדן און געענטפּערט:

— פאר וועמען עס איז... און פאר וועמען עס איז גאָלד ...
און האָב שוין געוואָלט אַ שמאַרק אויפגעבראַכטער פאַרלאָזן די
פּוכהאַנדלונג.

אַבער דאָ האָב איך באַמערקט, ווי איינער אַ שייַן געקליידטער
יונגערמאַן מיט זייער אַ סימפּאַטישן און אינטעליגענטן פנים באַמראַכט
מיך מיט ניגערדיקע און אין דער זעלבער צייט פריינדלעכע בליקן
און נאָך אַ קורצער פּיוזע ווענדט ער זיך צו מיר:

— אויב איר ווילט פרצעס „יום-טובֿ-בלעטלעך“, קאָן איך אײַך
זיי געבן.

אַ דערוואַרעמטער פון זיין פריינדלעכקייט, גיי איך שוין אַרויס
צוזאַמען מיט אים אויפן גאַס.

גייענדיק פּרעגט ער מיך, ווי אַזוי איך הייס. איך שעם זיך
אַפילו אַרויסצוגעבן זיך, אין דעם סאַלדאַטסקן שינעל, מיט מיין
נאָמען, וואָס איך בין חושד, אַז ער, אַ לעזער פון פרצעס „יום-טובֿ-
בלעטלעך“, טוז זיכער וויסן, אַבער איך אַנטפלעק זיך...
— אַ, אַזוי, איר טאַקעז... און זיינע שיינע שוואַרצע אויגן,

הגם מיט אַ שמרענגן בליק, לייכטן-אויף און ער מורמלט צופרידן:

— יע, יע... איך האָב געהערט, איך ווייס... אײער לידל אין
פרצעס „ביבליאָטעק“, ווען דאָס לעבן איז פאַרבישערט“ איז מיר
שמאַרק געפּעלן...

איך רויטל זיך אַזש... אַ קאָמפּלימענט פון אַ ציווילן און
נאָך אַזא אינטעליגענט...
ער זאָגט מיר זיין נאָמען, — קלעפּאַנאָוו נהיינט דײַר קלע-
פּאַנס — אין ניו-יאָרק; זיין אַדרעס גיב איך ניט אָן, ווייל ער האָט
גענוג פּראַקטיק מיט-ווי-סי...), ער געפונט זיך שוין דאָ אין קאָוונע
אַ פּאַר יאָר אַלס אַ גראַוויאַר. —

אַ שאַר, וואָס די צוויי פרייע שעה ענדיקן זיך שוין. איך טוז
שוין לויפן צום באַד, אַרײַנגיין אומבאַמערקט אין „סמראַ“, ווי

פּלומרשט אַ געוואַשענער... איך זעגן זיך מיט אים אויף שנעל...
ער פּרעגט-נאָך די גאַס, וואו מיין קאַזאַרמע געפינט זיך. איך גיב
אים דעם אַדרעס פון מיין קאַזאַרמע, די ראַטע, דעם „וווואָד“, די
אַפּטיילונג און מיר צעזעגענען זיך שוין ווי באַקאַנטע...

און אויפן קומענדיקן זונטאָג, בײַמאַג, ווען איך בין פֿרױ פֿון די פֿילע פֿליכטן, הער איך ווי מײַן „דיאַדקע“ רופֿט מיך: — העי, רײזען... פֿאַמעטימעל פֿרײַשאַל.... דאָס הײסט רײזען, אַ באַזוכער אױ געקומען.

אַזוי הײסט אין קאַזאַרמע יעדער צװײלער, וואָס קומט פֿרעגן אויף אַ סאַלדאַט.

שטאַרק „כשר“ איז דאָס אַפֿילו נישט. אָבער די „נאַטשאַל־סטוואָ“ אין קאַזאַרמע פֿאַרקוקט עס. קײן גולנים איז מען אין ער־געץ נישט, פֿפרט נאָך, אַז זײַ ווײַסן, אַז מאַנכער פֿאַזוכער פֿרענגט אַמאַל גוטע „זאַכן“, מיט וועלכע מען טײלש זיך אויך מיט זײַ... אין קאַזאַרמע גײט אַרײַן קלעבאַנאַוו. די סאַלדאַטן פֿאַטראַכטן אים מיט רעספּעקט און צוליב אים — מיך אויך. ער זעט אױס ווי אַ „באַרן“, אַ פֿרײַן הײסט עס; איך אָבער פֿלײב מיט אים נישט לאַנג אין קאַזאַרמע, מיר גײען אַרױס אויפֿן הויף. — קלעבאַנאַוו רעדט זיך פֿונאַדער, מיט מיר וועגן מײַן לאַגע, צי לױנט מיר צו פֿטרן די בעסטע יאַרן אין קאַזאַרמע. ער האָט שװײן גערעדט וועגן מיר מיט זײַנע פֿרײַנד און אויב איך וויל, קען מען מיר העלפֿן און אַרײַ פֿערשיקן קײן אַמעריקע.

איך זאָג זיך דערפֿון אָפֿ... איך שטעל מיר פֿאַר דעם אײַנדרוק, וואָס עס מאַכט אין קאַזאַרמע און אין גאַנצן פֿאַלק און נאָך ווײַטער, ווען אַ ייד אַנטלײפֿט אינמיטן דינען... די לײדן, וואָס די ייִדישע סאַלדאַטן, וועלכע פֿלײַגן איפֿער, האָבן אויסצושטײן... קלע־באַנאַוו איז מיט מיר מסכים. וועט מען זען אַזוי גרינגער מאַכן מיר די „סלוזשבע“ גופאַ...

און עס פֿלײַבט, איך זאָל אַנשטאַט צו דינען מיטן פֿיקס ווערן אַ מוזיקאַנט.

ער פֿאַרנט מיר אױס צען רובֿל — די הוצאות, וואָס עס דאַרף קאַסטן אויף אַרײַנצוקומען — ערשט סוף זומער, נאַכן לאַגער — אין דער „מוזיקאַנטן־קאַמאַנדע“.

די צען רובֿל האַלט איך אַ לענגערע צײַט אויף די הוצאות. אָבער ווער קען האַלטן צו לאַנג צען רובֿל אין קאַזאַרמע... דאָס געלט צעטײט זיך צובימלעך, פֿפרט אַז קײן געלט פֿון דער הײם האָב

איך דאן נישט געמאדערט און נישט באקומען, איך האָב געוואוסט
 גוט די היימישע לאַגע... און פון די פינף און פערציק קאָפּיקעס,
 וואָס מען באַקומט „געהאַלט“, פאַר צוויי מאָנאַטן, איז אַזוי שווער
 געווען אויסצוקומען... האָב איך מיך טאַקע געמילט שולדיק קעגן
 קלעבאָנאַזן. כאָטש לידן וועל איך, נישט ער. פונדעסטוועגן האָט
 מיך צו אים געצויגן... און ווען ער פלעגט נישט קומען צו מיר אין
 קאַזאַרטע, פלעג איך שוין געפינען וועגן, ווי אזוי צו טרעפן זיך
 מיט אים. און די גלוקלעכסטע שעהן פון מיינ דינען זיינען געווען
 יענע, ווען איך האָב פאַרבראַכט אין זיין אינטערעסאַנטער און באַ-
 לערנדיקער געזעלשאַפט.

אַדאַנק אים האָב איך זיך באַקענט מיט פילע אַרבעטער-
 טוער פון יענער צייט. איינער פון זיי, שקליאַר, איז געווען אַ קאַ-
 מאַנישטעפּער, אַ אינטעליגענטער און אַנטוויקלטער יונגער מענטש,
 וואָס איז, איבעריקנס, געווען שוין אַ פאַמיליע-מאַן און געהאַט צוויי
 קינדערלעך. צו אים פלעג איך זיך אַריינכאַפּן אין אַ שבת און
 עס פלעגט אויסקומען גראַד „מיטאַג-צייט, און כ'פלעג — נישט
 אַנדערש — מוזן מיטשפּיזן. אַמאָל פלעגט ער מיך אויך פרעגן,
 צי ברויך איך נישט קיין קליינעלע... וואָס איך בין זיך מודה, אַז
 פאַר מאָל, אין אַ גרויסקער נויט, האָב איך ביי אים גענומען און
 ער-דווב, דאַכט מיר, אַז דאָס פלעגט ער מיר אַוועקגעבן דאָס לעצ-
 טע, וואָס ער האָט פאַרמעגט, הגם די סומען זיינען געווען זייער קליין...
 אויך קלעבאָנאַזן האָט מיך פון צייט צו צייט געשטיצט מיט
 קליינע הלואות... אויך ער האָט פאַר מיר געקויפט „אַלע ווערק
 פון היינריך היינע“ אין רעקלאַמס אויסגאַבע און האָט בכלל מיך
 דערצויגן ווי עטוואָס אַן עלטערער (הגם נישט קיין סך מער) און אי-
 בערהויפט — געבילדעטער, דער עיקר אין סאַציאַלע און עקאָנאָמישע
 פראַגן, אָבער אין ליטעראַטור איז ער אויך נישט געווען קיין עס-
 האַרץ. דווקא אַ מבין אויף פּאָעזיע. ער איז, ווי מיר דאַכט, גע-
 ווען אַ פּורער פון אַן אַרבעטער-קרייז; אַמאָל פלעגט ער מיך מיט-
 נעמען אין געוויסע הייזער, וואו עס פלעגן זיך צוזאַמענקומען זיינע
 מענטשן מיט רעוואָלוציאָנערע מיינונגען... אויף מיר האָבן זיי אַלע
 געקוקט ווי אויף זייערן אַן אייגענעם, הגם אַ סאַדאַט, אין אַ שינעל...

די מער סאציאלע לידער, וואָס איך האָב שוין דעמאָלט פאַרמעגט, פלעג איך פאַר זיי פאַרלעזן און האָב באַקומען גרויס אָנערקענונג... ווער ווייט, וועלכע גרויסע אַרבעטער-טוער אָט די סאָציאליסטן-פּיאָ-נערן האָבן שפעטער אַרויסגעגעבן! עס איז שוין געווען ערב, „בונד“... די צען רובל האָב איך טאַקע פאַרשאַטלעוועט, אָבער אַ מו-זיקאַנט בין איך דאָך געוואָרן. דאָס איז געשען סוף זומער, ווען אונזער פּאָלק איז געשאַטען אין לאַגער, וועלכער האָט זיך געפונען אין אַ וואַלד, זיבן ווערסט פון קאַוונע. דער אַלטער דייטשישער קאַפעלמייסטער, וועלכער האָט געוואָלט האָבן אַ גוטן אַרקעסטער, האָט סיי-ווי-סיי אויסגעקליבן יידן פאַר מוזיקאַנטן, צי מ'האַט אים אונטערגעקויפט פריער צי ניט... דער גרעסטער טייל האָט אים יאָ געמוזט פריער אונטערקויפן. מיך האָט ער פלומרשט אויסגעקליבן דערפאַר, וואָס מיינע ליפן זיינען אים געפעלן געוואָרן און — ווי מען האָט אים געוואָגט, וואָס איך בין אַ „גראַמאַטער“... פאַר אַ „גראַמאַטעס“ האָב איך געשטאַמט אין גאַנצן פּאָלק...

אַריינקומענדיק צוריק קיין קאַוונע, בין איך שוין אַרײַן אין דער מוזיקאַנטישער קאַמאַנדע, אַ מין מיליטערישע קאָנסערוואַטאָריע, און דאָרט בין איך שוין באַפרייט געוואָרן סיי פון דער פּיקס און סיי פון דעם שווערן דינסט בכלל, הגם די ערשטע צייט, אַלס „שילער“, געהערט מען נאָך אַפּיציעל צו דער ראַטע...

אין דער מוזיקאַנטן-קאַמאַנדע האָב איך פרייער אָפּגעאַשעמט... קיין דיסציפּלין איז פּמעט נישט. אמת, אַרבעטן אויף דער קיך איינ-מאַל אין צוויי וואָכן מוז מען אויך דאָ... אָבער די אַרבעט איז שוין אַ שפּילעוודיקע... דער הויף, וואו די מוזיקאַנטן-קאַמאַנדע געפינט זיך — דער פּאָלקאָואַי שטאַב, הייסט עס, איז פול מיט יידישע סאָל-דאַמן. דאָ געפינט זיך די „שוואַלניע“ — דאָס שניידערדוויו, די „פּלאַמניע“ — דאָס סטאַלערדוויו און ניינציק פּראָצענט פון די אַר-בעטער זיינען יידישע סאָלדאַטן... און צווישן יידן ווערט מען ניט פאַרפּאָלן... מען העלפט איינער דעם צווייטן. ווער רעדט נאָך מיר — אַוואַרדי... אויב איך האָב נאָר געוואָלט...

דאָס שפּילן אין דער ערשטער צייט איז מיר אָנגעקומען שווער... צוליב דעם, וואָס איך בין אַ „געלערנטער“, האָט דער קאַפעלמייסטער

מיר באַשטימט צו שפּילן אויף אַ באַרישאַן, וואָס ניט יעדער איז זוכה צו אַזאַ אינסטרומענט. דער אמתער באַרישאַניסט אין אונזערער אַקעסער איז דאָן געווען אַ געדונגענער, אַ ייד, סעגעל, וואָס האָט געשפּילט ווי אַ פּאָכמאַן... ער האָט באַקומען 25 רובל אַ חודש געהאַלט מיט קעסט, אויב ער האָט נאָר געוואַלט עסן מיט אונז צוזאַמען... ער איז אָבער געווען אַ פּאַמיליע-מאַן, פּלעגט ער פּאַ-קומען רויע פּראָדוקטן און אַוועקטראָגן עס זיין פּרוי, זי זאָל שוין דערפון מאַכן ייִדישע מאַכלים... דער דאָזיקער סעגעל, אַ ייד פון אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק, האָט מאַקע מיך פון צייט צו צייט צוגעלערנט. איך בין אים, וואו ער זאָל זיך איצט ניט געמינען — איך האָף, אַז ער לעבט נאָך — ער-היים זייער דאַנקבאַר. און אַט אַזוי בין איך געוואָרן אַ שפּילער. אָנפאַנגט געשפּילט „באַזשע גאַראַ כּראַני“ — אַ ברירה האָב איך געהאַט! — נאָכדעם דעם צערעמאַ-ניאלן מאַרש און שפּעטער שוין אַלע טענין פון אַ וואַלץ ביז אַ קאַדריל, און נאָך שפּעטער — שוין ביים נייעם קאַפּעלמייסטער — אווערטורעס, פּאַפּוריס און אַפּילי סימפּאָניעס... עס האָט זיך אַרויס-געוווּן, אַז איך בין גאָר אַ גוטער מוזיקאַנט און די אַנדערע שילער, וואָס זיי האָט זיך די מוזיק שווער געגעבן — פּמעט אַלע יידן — האָבן מיך מאַקע מקנא געווען.

אָבער געלעבט מיט מיר האָבן זיי בשלום. אַן אַנדערן פּלעג איך מאַקע העלפּן טיילן די „מאַקטן“ — ער האָט געמענט שפּילן אויף אַן אַנדער אינסטרומענט — געלערנט שוין אים, ווי אַזוי צוצוקלאַפּן מיטן פּוס, צום טאַקט... ווי אַזוי צו מאַכן דעם טרעל אַ נאַטקעלע, וואָס גייט ניט אַריין אין חשבון פון טאַקט. היינט אַ סינקאָפּיע, וואָס מאַנכע האָבן עס בשום אופן ניט געקענט פּאַנעמען, ווער רעדט די אַלע דייען אין פעמאַלן, וואָס מען האָט געדאַרפט באַמח זיין אַ גאון צו געדענקען, וואָס אויבן ביים שליסל איז אָנגעצייכנט און אינמיטן, אין פּלאַט נאָטן — געענדערט.

מיט די „מוזיקאַנטן“, אויך פּמעט אַלע יידן, האָב איך גע-לעבט, ווי געוואָנט, בשלום. פאַר די געבילדעטערע האָב איך טיינע לידער פּאַרגעלעזן. די פּראַסערע האָבן זיך צוגעהערט און גע-

נאפט, און ווען עס פלעגט עפעס פאסירן אן אויסערגעוויינלעכע פא-
סירונג, פלעגן זיי ביי מיר פאָדערן אַ ליד...

אין יאָר 1896 איז געשטאַרבן דער קאָוונער רב, ר' יצחק-
אלחנן. ער איז געווען ביי די יידיש געשטימטע סאָלאַטן זייער פאָ-
ליכט פאַר זיין איבערגעגעבנהייט צו זיי, ווי זיין השתדלות ביים
אַפלאָזן זיי אויף די יידישע יום-טובים און אַנדערע טובות, וואָס
מאכט יידישע סאָלאַטן האָבן געהאַט פון דער ווירקלעך דעמאָקראַטי-
שער און איידעלער פערזענלעכקייט. ווי ר' יצחק-אלחנן איז געווען,
לויט די פאָרויסן פון יענער צייט. זיינען צו מיר אייניקע יידישע
סאָלאַטן צוגעשטאַנען, איך זאָל „מאכן אַ ליד“ אויף זיין טויט...
דעם אמת געזאַגט, בין איך אַליין, הגם שוין דעמאָלט אינגאַנצן
אַ פריידענקער, שיר ניט אַ רעוואָלוציאָנער, געווען אַ פאָוואַנדע-
רער פון ר' יצחק-אלחנן. געזען האָב איך אים ביי זיין לעבן בלויז
איינ מאל, דעם ערשטן יאָר פון מיין דינען - פסח. איך בין אַרײַן
אויס נייגעריקייט אין בית-מדרש, וואו ער האָט געדאַונט. ער איז
שוין געווען אַלט און אינגאַנצן ווייס. דער בליק פון די אויגן -
אונטער די גרויסע געדיכטע ברעמען - איז נאָך געווען פריש
און יונג. געהאַלטן האָט ער זיך זייער פשוט, יעדן סאָלאַט, וואָס
איז צו אים צוגעגאַנגען, האָט ער פאָגריכט און געפרעגט מיט אַ
שמייכל, צי האָט ער שוין אַ פאַלעפאַס, וואו צו עסן פסח, מיט
אַן אַנדערן אַפילן שפּאַס געמאַכט. דערצו איז דער רושם, וואָס
זיין טויט האָט געמאַכט איבער דער גאַנצער שטאַט, געווען אַזוי
גרויס, אַז ער האָט אויך געגרייכט צו אונז, אין דער מוזיקאַנטי-
שער קאָמאַנדע... און אויך איך, ניט מער, ווי אַ מענטש, בין אַג-
געשטעקט געוואָרן פון אַלגעמיינעם טרויער... דאָך האָב איך שרייבן
אַ ליד אויף זיין טויט ניט צוגעזאַגט, אָבער איך ניט אַפּגעזאַגט...
בין - איך ווייס ניט ווי אַזוי - איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אין
אַ פרייען אַונט, און אונטער דעם איינדרוק פון די פילע בקשות פון
מינע חברים די סאָלאַטן אַנגעשריבן אַ ליד און נאָך וואָס פאַר אַ
ליד - אַ גאַנצע עלעגיע אין קאַרגע צוואַנציק סטראַפּן...

פאַרגעלעזען פאַר זיי גלייך, איז דאָס שטאַרק געפעלן געוואָרן.
עס איז פאַשטימט געוואָרן, אַז איינער, אַ מוזיקאַנט פון אַ צווייטן

פאלק, מיטן נאָמען קומאַק, וואָס איז אויך אַ שטיקל קאָמפּאָזיטאָר, זאָל פאַרפאַסן צו דעם ליד אַ מעלאָדיע. פֿך הווה. דער קומאַק איז גראָד אויף מאָרגן געקומען צו זיינעם אַ פריינד אין אונזער מוזיקאַנטן-קאַמאָדע. אויסגעהערט דאָס ליד, איז ער גלייך געשטימט געוואָרן, גענומען אונטערברומען עפעס אין דער שטיל, און פאַרד העכער און העכער, געשריבן אין דער זעלבער צייט אויף אַ בויגן נאָטן — פאַרשיידענע צייכנכ. און אַט האָט ער שוין פאַרטיק דעם ניגון...

נאַטירלעך, האָב איך נישט געהאַט ברעיה דעם טעקסט ווען-עס איז אַריינגעמען צווישן מייע איבעריקע לידער. דעם מאָנוסקריפּט פון דער עלעגיע האָב איך אַוועקגעגעבן אַן אינטעליגענטן פּאַל-דאַט. און אין אַ שבת, ווען ער האָט געקראָגן אורלויב, איז ער דערמיט אַוועק צו זיינע ציווילע קרוכים — אַ פאַלעפּאַטישע אינטעליגענטע פאַמיליע. יענע פאַמיליע האָט זיך געקענט מיט דעם פּוּכ-הענדלער הורוויץ, וועלכן זיי האָבן די עלעגיע געוויזן. הורוויץ האָט עס שוין געוויזן ש. ראָזענפעלדן, וואָס האָט דאָן געוואוינט אין קאָוונע און שוין געהאַט אַ נאָמען אַלס אַ „נייער“ און וויכטיקער מיטאַרבעטער פון „המליץ“. ראָזענפעלדן איז דאָס ליד, ווי הורוויץ האָט מיר איבערגעגעבן, שטאַרק געפּעלן געוואָרן און ער האָט צוגערעדט דעם פּוּכ-הענדלער אַרויסצוגעבן די עלעגיע אין אַ ביכעלע...

געשיקט מיך רופן — איך געדענק שוין נישט ווי אַזוי — צו הורוויץ... ער איז שוין געווען גוט און פריינדלעך צו מיר. „אַזוי גאָר, הייסט עס, זיינט איר דאָך גאָר אַ „משורר“ און דערצו אַ שטאַרקער ייד... זייער שיין, זייער שיין... איך וועל עס אַרויסגעבן אין אַ ביכעלע..."

האָב איך פאַרשטאַנען און מער נאָך דערפילט, אַז קיין גליק פאַר מיר איז דאָס נישט, הגם די פּערספּעקטיווע איז געווען אַ לאַקנדיקע — אַ ביכעלע... אָבער גאָט מייער, דער אינהאַלט... און וואָס וועט קלעבאַנאָוו זאָגן... אמת, קלעבאַנאָוו איז דעמאָלט געווען גראָד פאַר-רייזט אין קאַברין אויף אַ שטעלע — שפעטער איז ער ווידער גע-קומען קיין קאָוונע... און וואָס וועט זאָגן פּרץ?... און אפילו מיין

טאטע דער פריידענקער... און דאָ באַט ער מיר גאַנצע פינג פּונדל
האַנאַראַר...

באַשליס איך, אַז דרוקן יאָ, אָבער אָן מיין נאָמען... איך פאַר-
ענטפער זיך, אַז אַלס פאַלדאָס טאָר איך סײַ-ווי-סײַ מיין נאָמען
נישט אונטערשרייבן אויף אַ ווערק... סײַדן עס זאָל פריער דורכגיין
די מיליטערישע צענזור. געפועלט! ער, הורוויץ, הייסט עס, איז
מסכים, אַז איך זאָל אונטערשרייבן נישט מיין אמתן נאָמען און עס
בלייבט אונטערשרייבן: פון בן-צבא...

און איך באַקום אַ פּונפערל... דאָס ערשטע מאָל האַנאַראַר
אין מזומן — נישט אין עקועמפלאַרן, ווי י. ל. מיין און אפילו פּרין
האַפּן געצאָלט...

הורוויץ האָט אָבער בשתיקה פון מיר אַוועקגעשטעלט מיין
ריכטיקן נאָמען. אַז דאָס ביכל איז ערשינען און איך האָב דערזען
מיין פּולן נאָמען אויפן פאַרערבלעטל פונם ערשטן עקועמפלאַר, איז
מיד באַפאַלן אַ פּחד. איך וויל נישט לייקענען, אַ שטיקעלע שמחה
האָט אויך דערביי געמוזט זיין — פאַרט דער נאָמען געדרוקט שוואַרץ
אויף ווייס, נאָך וואָס איך בין די ערשטע יאָרן זייער להוט געווען.
אָבער איך האָב זיך שטאַרק צעבייזערט:

— וואָס האָט איר דאָ מיר אָפּגעטאָן — איך וועל דאָך שטרענג
באַשטראַפּט ווערן פאַר אַזאַ פאַרברעכן פון מיין „נאַטשאַלסטוואָ“
נאָ איך שעם זיך מיט מיין נאָמען אויפן ביכעלע — אַן עלעגייע
אויף ר׳ יצחק-אלחנן, האָב איך נישט געוואָלט אים זאָגן, נישט צו
מצער זיין אים און אפשר אויס מורא אַרויסצוגעבן זיך אַלס אַפיקורס
פאַר אַזאַ פאַנאַטיקער, ווי הורוויץ איז געווען.

זיין פּרוי אָבער און אויך זיין שיינע — אין מייע אויגן דאָ-
מאַלסט — געבילדעטע טאַכטער — פאַרויכערן מיך, אַז קיינער פון
„נאַטשאַלסטוואָ“ וועט נישט וויסן. אין אײַב יאָ, איז קימט קיין שטראָף
נישט פאַר אַזאַ לײַד — אויף אַ רב... פאַרקערט, איך וועל נאָך באַ-
קומען אַ „נאַטראַדע“... און זעט — האַפּן זײַ מיך באַרוקט און אונ-
טערנעקויפט — זעט, ווי שײַן דאָס ביכעלע איז אָפּגעדרוקט — אַ
פאַרגעניגן צו קוקן...

פאַרפאַלן!

איך וויל אָבער אויספאָרשן די סיבה, ווי אזוי איז אָנשטאַט
מײן פּסעוודאָנים בן-צבא אָפּגעדרוקט מײן נאָמען. דער בוכהענדלער
דערקלערט מיר מיט אַ כּיטרען שמייכלעלע:

— וואָס מײנט איר, מיר ווײסן נישט ווער איר זײט? — איר
האַט דאָך שוין אַ נאָמען, אין „הויזפּרײנד“ געדרוקט און בײַ פּרעסן
אָפּלו...
דייסט עס, אַז ער האָט זיך געקוואַפּעט, אָט דער פרומער ייד,

אויף מײן פּאָפּולאַריטעט. געשעפט, דייסט עס, איז געשעפט...
איז אויב שוין געזינדיקט, זאָל כאַטש זײן בראַי. איך פּאָדער
פון אים גאַנצע הונדערט עקזעמפּלאַרן. ער וויל בלוז געבן 10.
זײן פּרוי מאַכט אַ פּשרה 25 און די טאַכטער — אפשר בײַן
איך איר געפּעלן געוואָרן — דייסט געבן פּופּציק...
מיט די פּופּציק עקזעמפּלאַרן גײ איך אַוועק „אהיים“ אין דער
מוזיקאַנטן-קאָמאַנדע...
אין דער „קאָמאַנדע“ ווערט אַ שמחה... אָפּלו דער „עלט-
סטער“ מוזיקאַנט מיטן ראנג פון אַ פעלדפּעפּעל, אַן אַלטער סאָלדאַט,
אַ פּאָליאַק, איז אויך צופּרידן. זײנער אַ מוזיקאַנט איז אַ פּאָעט...
— מאַלאַדיען, רײזען, רימט ער מיך.

אָנשטאַט „ראַד סטאַראַטיאַ“ ענטפּער איך שוין ווי אַ פּרײער
מענטש: „ספּאַסיבֶּז זא דאָבראַיע סלאָוואַ“ — אַ דאַנק פאַר אַ גוט
וואָרט...
די חברים-מוזיקאַנטן שושקען מיר אַרײן אין אויער, אַז איך
זאָל אים מכבד זײן מיט אַ פּלעשעלע...
וואו נעמט מען געלט? פון די פינף רובל האַנאַראַר, וואָס איך
האַב פּאַקומען מיט אַ זעקס וואָכן צוריק, איז שוין קײן גראַשן
ניטאָ...
און אײנער, אַ פּראַקטישער בחור, אַ שטויבצער, רעדט מיך

אָן:

— האַסט, ברודער, ביכעלעך, פאַרקויף זײ...
— נו, קויף, זאָג איך אין אַ ווייץ.

— איך? ווארפט ער זיך אָפּ — מיר וועסטו געבן אַ מתנה.
פארקויף די רייכע יידן... אַ קלויניקייט ר' יצחק-אלחנן!... מען וועט
דאָך דיך אָפּגילטן.

— גיי שוין, — ווארף איך זיך אָפּ — דאָס טו איך נישט.
אַ מחבר ווערן?...

עס גייט אַוועק אַ פּאַר וואָכן. עס איז אַ גרויסער יום-טוב
אין קאַוונע: די קרוינע פון ניקאָלאַי דעם צווייטן דאַכט זיך, אָדער
דער געפורטסטאַג. לכבוד דעם שפּילט אונזער אַרקעסטער אויפן
פּלאַץ-פּאַראַד... איך זיין צווישן די מוזיקאַנטן מיט מיין מעשענעם
אינסטרומענט, וואָס פינקלט אין דער זון ווי אַ גאַלדענער... מיר
שפּילן אַ שטיק — אַ פּאַפּורי פון רוסישע פּאַלקס-לידער פון גלינקאַ,
איך האָב וואו-נישט-וואו צו שפּילן אַ סאַלֶאָ. איך קוויק מיך אַליין
מיט די פּולע מענער, וואָס מיין באַרימטן לאָזט אַרויס פון דער הייד.
אויף דער פּרייער לופט...

געענדיקט, קער איך אָפּ מיין קאַפּ צום פּובליקום, וואָס האָט
אַרומגערינגלט די קאַפעליע. איינער פון פּובליקום, אַ יונג יידיש בחורל,
זעט אויס אַ קלויניק, קוקט אויף מיר, קוקט און וואַנט נישט צו רייזן,
הגם איך מערק, אַז ער האָט מיר וואָס צו זאָגן. ענדלעך באַקומט
ער מוט:

— קענט איר אפּשר פארקויפן די עלעניע אויף ר' יצחק-
אלחנן?...

— האָ? — וואָך איך אויף — די עלעניע?... פּונדאָנען ווייסט
איר, אַז איך האָב עס?...

— וואָס הייסט פּונדאָנען, עס איז דען אַ סוד?

— נו, קענט איר דאָך קויפן ביי הורוויצן אין בוכהאַנדלונג!...

— מיר ווילן בעסער ביי אַיך — שמייכלט ער תּמעוואַמע, ווי

אַ חסיד...

גראַד האַלט איך אין בוזעם פון מיין ווייסער העמדל אַ צענד-

לינג עקזעמפּלאַרן. געלט האָב איך טאַקע געדאַרפט נייטיק און איך

פארקויף איין עקזעמפּלאַר און באַקום צען קאַפּיקעס...

אין אַ וויילע אַרום בין איך באַלאַגערט געוואָרן פון קונים, יונגע

בחורימלעך, דאַכט זיך מוסריקעס פון דער סלאַבאָדקער ישיבה...

איך האָב פּהרף-עין אויספארקויפט דעם גאַנצן „לאַגער“ ביכעלעך — פאַר אַ רובל...

האַב איך שוין אינאַונט געקויפט דעם „עלסטמן“ מוזיקאַנט אַ פּלעשעלע בראַנסן פון דעם געלט און האָב געקראָגן גרעסערע פּריווילעגיעס.

און דער פּראַקטישער חבר מיינער, דער מוזיקאַנט ברוכאַנאָ-סקי, לאַזט מיך שוין ניט אָפּ: — ברודער, זאָגט ער אויף זיין לשון, אַז שוין... טאָ זאָל רינען פון מויל, וואָס פּאַשטייטטו — דו ביסט אַ סאַלדאַט — אַ סאַלדאַט מעג אַלץ... פּאַרקויף איך אויס אזוי די גאַנצע פּופציק עקזעמפּלאַרן צו צען קאָפּיקעס און איך גיי שוין אַוועק צו הורוויצן און קויף שוין ביי אים נאָך אַ פּאַר צענדלינג עקזעמפּלאַרן. ער לייזט מיר צו פינף קאָפּיקעס און קוועלט גאָר אָן, וואָס איך קען אזוי פאַרשפּרייטן.

די קאַזאַרמע, וואו מיר מוזיקאַנטן שטייען שוין דאָס מאָל, געפינט זיך שוין אויפן פּלאַץ-פּאַראַד... דער אייגנטימער איז אַ ייד, מאַרקוס, און אַ וואוילער ייד. באַגענענען מיר אים, איך און מיין שותף ברוכאַנסקי — הגם קיין טייל האָט ער ניט פּאַרלאַנגט — און ברוכאַנסקי לייגט אים פּאַר:

— איר, גאַספּאַדין מאַרקוס, קויפט גאָר ניט אַ ביכעלע, די עלעגיע אויף ר' יצחק-אלחנן...

ער ווייס נעבעך ניט פון וואָס צו זאָגן.

קורץ, ער קויפט אַ ביכעלע. ער ווייס שוין אָבער פון דעם מנהג, אַז מען דאַרף אַנשרייבן אַ לכבוד... אַננעשריבן אַ „לכבוד הגביר המפורסם“ און האָב פּאַקומען אַ גאַנצן קאַרב...

דאָס פנים פּלאַמט...

איך זידל אויס ברוכאַנסקי, וואָס ער האָט מיך אַריינגעפּורט אין אזאַ בלאַטע... אָבער ברוכאַנסקי — אַ כּוח האָט דער פּאַלקס-מענטש געהאַט — לאַנט פון מיין שעמעוודיקייט און מוסר:

— ווען איך האָב אַט דאָס ביכעלע, ווער איך אַ גביר...

קיין גביר בין איך ניט געוואָרן, אָבער ביי אַ צען רובל האָב איך אָפּגעלייזט...

ווי איצט געדענק איך איינע פון מיינע קונדן, די מוטער פון בעל-מחשבות. א הויכע שיינע פרוי מיט דעם אמתן יידישן חן, א נבירמע, אפער א דעמאקראטישע נאטור. בעל-מחשבות, דע-מאלט איסר עליאשעוו, איז יענעם זומער אַוועקגעפאָרן קיין היידעל-בערג, האָט אָבער שוין פאַרעפנטלעכט אַ ליד אין אַ ציוניסטישער זאַמלונג, וואָס איז אויך אָנגעקומען אין קאָונע. האָט זיך די מו-טער דערמיט מיחס געווען... און טאַקע צוליב דעם, ווען איך פלעג פאַרבייגיין אַמאָל דעם גרויסן מאַנופאַקטור-געשעפט פון דער פירמע עליאשעוו און פלעג זי זען זיצן ביי דער מיר פון דעם גרויסן גע-וועלב אַ שמיכלענדיקע, אַ צוברודענע, האָב איך זיך געפילט ווי היימישער. אַט דאָס איז די מוטער פון עליאשעוו, וועגן וועלכן מען האָט דערציילט שוין דאָן אין זיין געבורטשטאָט גאַנצע לעגענדעס. האָט מיר טאַקע, איך ווייס ניט ווער און ווי אַזוי, איינער פון מיינע ציווילע פריינד פאַרגעשמעלט פאַר איר, און זי האָט ביי מיר געקויפט אַ ביכעלע און מיר אַ שיינענדיקע דערלאַנגט גאַנצע צוואַנציק קאָ-פיקעכ...

איך האָב זיך שטאַרק פאַרשעמט און באמת ניט געוואָלט

נעמען...

— איך גיב אײך אַ מתנה — האָב איך איר אויפריכטיק פאַר-

זיכערט — אײער זון שרייבט דאָך אויך... איך ווייס... כהאָב גע-

הערט פון אים...

אָבער זי, אַ פריינדלעכע, אַ ליבלעכע, מיט אַ מוטערלעכן שמיכל,

האָט זיך אויף מיר אָנגעביזערט. איך געדענק עס ווי איצטער:

— געהערט אַ ביסל! אַזא יונגער מאַן ווי איר — אַ סאָלדאַט!

איר דאַרפט דאָך האָבן. אַנשרייבן אַזא ליד איז דען גרינג? עס

קומט דאָך אײך. וואָס איז די חכמה — שילן אומזיסט... געהערט

אַ ביסל!...

עלפטר קאפיטל

מיין ליד וועגן שטיין אויף „קארפאל“ — מייענע אנדערע לידער
 פון יענער צייט. — דער נייער קאפעלמייסטער. — דער נייער
 קאמאנדיר פון פאלק — א ליבהאפער פון מוזיק. — די ניי אָנעט.
 קומענע היימישע מוזיקאנטן. — דער וויאלאנטשעליסט סטופעל
 פון ווילנע. — דער מראַפּאָניסט הורוויץ. — איך ווער אויס
 יחסן. — אונזער אַרקעסטער טיילט זיך אין צוויי — שטרייך־
 אַרקעסטער און בלאַז־אַרקעסטער. — דער שטרייך־אַרקעסטער
 פאַרט אויף גאַסמאַלן קיין ליבאַווע. — איך שפיל אין קאָוונער
 גאַרטן. — דער יידישער געהילפס־קאפעלמייסטער. — זיין באַ־
 ציונג און מיר. — די שפּאַצירנדיקע פאַרלעך אין קאָוונער
 גאַרטן. — א. דעוויניסקי (א. ווייטער) און דמיטרי צענזאָר.

די אנדערע, די „אמתע“ לידער, וואָס איך האָב געשריבן די
 ערשטע צייט פון מיין „דינען“, מי זייענדיק אין קאזארמע, מי שפע־
 טער — אַלס מוזיקאַנט אין דער מוזיקאַנטישער קאמאנדע —
 זיינען געווען נישט פול. כּהאַב ניש געהאַט די געלעגנהייט צו בלייבן
 מיט זיך אַליין, ביחידות... נאָר אויב איך האָב שוין יאָ געשריבן,
 איז עס געווען אַ ליד, וואָס האָט זיך אַהיסגעריסן פון דער טיפעניש
 פון גשמ, און וואָס שרייבן האָב איך עס שוין געמוזט אַפילו
 אין קאזארמע, צי אפילו אונטערן אָפּענעם הימל אויף דער „וואַכט“...
 צו יענעם ביסל לידער געהערט דאָס ליד „אויף קארפאל“, וואָס איך
 האָב אָנגעשריבן אין דעם „וואַך־ביידל“, אויפן פעלד, נאָכדעם ווי
 איך בין דאָס ערשטע מאל געשמאַנען אויף מיין פּאַסטן און גע־
 היט אַ געוויסן „פאַרט“, אַ געביידע מיט פּולווער... אָפּגעשמאַנען
 די ערשטע צוויי שעה און פאַרביטן געוואָרן פון אַ צווייטן סאַלדאַט,
 בין איך אַוועק אין ביידל, וואו איך האָב געהאַט — נאָך צוויי
 שעה שטיין — פיר שעה רו. דער אַינדרוק פון מיין שטיין די
 ערשטע צוויי שעה אויף דער וואַך אין אַ וויסטער געגנט, מיט
 דער ביקס אויף דער פליצע איז געווען זייער שמאַרק — שרעק
 מיט שמאַלין געמישט. דאָס אָנפאַרטרויען מיר, אַ יידישן בהורל,

אזא פעסטונג, מיט געקניסטלטע בערגלעך, מאַלן גריבער און באַ-
האַלטענע אַרױסגאַנגען און אַרױנגאַנגען, פול מיט סודות און פאַר-
באַרגענישן — דאָס האָט מיר געגעבן מוט. די ערשטע צוויי שעה האָבן
זיך מיר געצויגן ווי אַן אייביקייט. עס האָט זיך מיר אָנגעהויבן
דאַכטן, אַז איך וועל שוין אַזוי אַ פאַרגליווערטער בלייבן דאָ שטיין מיט
דער ביקס אויף דער פלויצע אויף אייביק. אלץ האָט אַזוי אַראָפּ-
געקוקט שטרענג, אַפילו דער הימל, וואָס איז דווקא אין יענעם טאָג גע-
ווען רײן און קלאָר. בלויז וואו-ניט-וואו האָבן געשוואומען ווייסע,
פּוּכיקע וואַלקנדרלעך; זיי האָבן מיר אויסגעוויזן, ווי זיי היטן מיך,
אַז איך זאָל היטן. אַפילו די קו — איך האָב ניט פאַרשטאַנען
און ניט געקענט באַגרייפן, ווי קומט אַהער אַ קו — וועלכע האָט
תּמעוואַטע געקײט דאָס גראָ, וואָס זי האָט אָנגערױסן אַלע וויילע
פון דעם גרויס-באַגראָזן פעלד — האָט אויך עפעס נאַריש, אָבער
גענוג ערנסט געהיט. און אַט איז פּלוצים דער הימל מונקל געוואָרן,
פון די ווייסע וואַלקנדרלעך איז איין וואַלקן געוואָרן, פון וואַלקן אַ
כּמאַרע. באלד האָט אַ בליץ דורכגעשלענגלט, באַגלייט פון אַ שטאַרקן
דונער, אַ שלאָקס רעגן האָט אָנגעהויבן גיסן.
שיצן זיך — וואו?

די קו איז ערגעץ פאַרשוואַנדן. איך האָב אַפילו ניט באַמערקט

ווי אַזוי...

איך בין געבליבן שטיין אומבאַשיצט, און דער רעגן האָט אויף
מיר געגאַסן ווי אויף דער געביידע, וואָס כּױאַב געהיט, ווי אויף
די פּאַר ביימלעך, וואָס זיינען אַנטקעגן געשטאַנען און האָבן זיך
געבויגן און געשראַקן. איך האָב זיך ניט געבויגן און
ניט געשראַקן. איך בין געשטאַנען אומבאַוועגט. דער-
פאַר אַז אַ צווייטער האָט מיך געביטן און איך בין געקומען אין
דער וואַך-ביידל — „קאַראָלנאַיע פּאַמיעשטשעניע“ — האָב איך דעם
שטאַרקן איינדרוק באלד אויסגעגאַסן אין פּליסנדיקע פּערזן:

„אין ווערט דער הימל פינסטער, שוואַרץ,

באַדעקט מיט וואַלקנס פול;

אַ, דאָן באַרויער מיך, מיין פּריינד —

איך שטיי אויף קאַראָל.

אן גיט דער דונער הויך אַ קלאַפּ,
 עס ציטערט אַזש דיין הויז;
 אַ דאַן באַדויער מיך, מיין פּרױנג,
 און לאָז אַ טרער אַרויס...
 אַ דאַן באַדויער מיך, מיין פּרױנג,
 און זאָג מיט מיטלייד פּול:
 ווי שרעקלעך איז אין דונער-בלויך
 צו שטיין אויף קאַראָל.

און גיסט דער רעגן האַסטיק, לאַנג,
 דו לויסט אַהיים זאַפּאַרט,
 אַ דאַן באַדויער מיך, מיין פּרױנג, —
 איך ריר זיך גיט פון אַרט.
 באַדויער מיך, מיין ליבער פּרױנג —
 דו זיצט שוין אויף דיין שטול;
 דער רעגן נעצט און וויקט מיך אויס,
 איך שטיי אויף קאַראָל...

און שטורעמט אין דער היים ביי אייך,
 ווער רייסט מיט גוואַלד די מיר,
 און פּייסט און קנאַקט און יאַמערט ווילד —
 אַ דאַן באַדויערט מיר.
 דאַן פּלאַצן דעמבעס איך אין וואַלד
 אין היות פּאַלן פּול,
 איך איינער שטיי נאָר אומבאַוועגט —
 איך שטיי אויף קאַראָל...

איז שוין דער שטורעם פּראַי געווען. דאָס ליד האָט מיך
 דעמאָלט שטאַרק צופּרידנעשטעלט. איך וואָלט זיך געוואונטן אַזוי-
 נע שטורעמס יעדעס מאָל, ווען מיר איז אויסגעקומען צו שטיין אויף
 „קאַראָל“, וויבאַלד אַז דער שטורעם רופט אַרויס אַזעלכע לידער...
 אין דער מוזיקאַנטישער קאַמאָנדע האָב איך שוין געשריבן
 בערך מער; לידער, אַדער גליקלעכערזויז, זיינען פּול פון די לי-
 דער סיי אין מיין זכרון און סיי אין מייןע ווערק ניט פאַרבליבן.
 איך געדענק נאָר די מיטלען און דעם אינהאַלט פון אייניקע פון
 זיי. איין ליד האָט געהייסן „גאַמעס“... עס איז געווען אַ מין משל
 אויפן לעבן בכלל, ווי אַזוי עס גייט פון נידעריק ביז העכער...
 אַ צווייט ליד האָט געהייסן „אויפן פעלד“: אַ גרויס גערעטעניש,

דאָס מעלד איז באַדעקט מיט הויכע, פולע זאָנגען, מען וועט שניידן, עס וועט זיין גענוג ברויט. פאַרוואָס וישע איז דאָ נויט און הונגער אויף דער וועלט? פאַרמ דורך אַ קאַרעטע, אין קאַרעטע זיצט אַ פּריין, שטאַלן קוקט ער אויפן פעלד — מאיז זיינס און דערפאַר איז אויף דער וועלט אַזויפיל נויט. דאָס ליד, ווי מיר דאַכט, האָט פאַרמעגט אַ שיינע פאַרם; איך האָב מורא געהאַט צו האַלטן עס ביי זיך צוליבן רעוואָלוציאָנערן מאַטיוו און האָב עס דאָן אויסגעלערנט אויף אויסווייניק, זייענדיק זיכער, אז איך וועל עס שמענדיק געדענן קען...

צו שיקן די דאָזיקע לידער האָב איך אַ לאַנגע צייט, שוין אַפילו דאָן, ווען איך בין געווען אַ מוזיקאַנט, ניש געהאַט קיין פאַרלאַנג. אַגב זיינען אין יענער צייט קיין זשורנאַלן, קיין צייט-שריפטן, קיין זאַמליכער ניש ערשינען. צו שיקן אין אַמעריקע האָב איך מורא געהאַט, מאַמער וועט „נאַטשאַלסטוואָ“ געוואָרן ווערן; האָב איך זיך פאַנגונט מיט דעם, וואָס איך האָב זיי פאַרגעלען פאַר די אינטעליגענטערע סאַלדאַטן און אַפילו פאַר די פשוטע, וואָס האָבן אַמאָל מער פאַרשטאַנען ווי די אינטעליגענטערע.

פאַר וועמען פאַרצוליינען איז אין דער מוזיקאַנטישער קאַ-מאַנדע געווען גענוג. אין אַנהייב פון 1897 איז אין אונזער פּאָלק אַנגע-געקומען אַ נייער קאַמאַנדיר, וועלכער איז געווען אַ גרויסער ליב-האַבער פון מוזיק, און ער האָט אָפּגעוואָגט דעם אַלטן דייטשישן קאַפעלמייסטער, וועלכער האָט ניש געהאַט קיין צו גרויסע אַמביציעס, האָט געשפילט מיט דעם אָרקעסטער בלויז מאַרשן, מענין, קליינע לייכטע אווערטורעס און האָט בכלל ניש געהאַט קיין גרויסן רע-פערטואַר; ער האָט אַראָפּגעבראַכט אַ קאַפעלמייסטער אַ משעך, וואָס האָט געבראַכט מיט זיך פולע קאַכטנס מיט נאַטן. דער דאָזיקער קאַפעלמייסטער מיטן נאָמען מאַריך האָט אויסגעווען טאַקע ווי אַן עכטער קאַמפּאָזיטאָר הגם אין מיליטערישער אוניפּאָרם. זיינע ברייטע און לאַנגע פלאַנדע וואַנצעס, זיינע גרויסע גרויע שטרענגע אויגן (פּטבע איז ער גראָד ניש געווען קיין שלעכטער) האָבן אים צו-צוגעגעבן פאַרנעמקייט; דער נייער קאַמאַנדיר פון פּאָלק אליין, פּאָל-קאָונוק בעזמאַנאָוו, האָט גערעדט מיט אים מיט גרויס רעספּעקט.

דער דאָזיקער פּאָלקאָוויק האָט געהאַט אַמפּיציע, אַ דער אָר-
קעסטער פון זיין פּאָלק זאָל זיין דער בעסטער אין דעם גאַנצן
:ארניזאָן... עס זאָל זיין אַ סימפּאָנישער אָרקעסטער...

ער האָט זיך געקלאָגט, מיט דער הילף פֿון אייניקע ייִדישע
מוזיקאַנטן, אַראָפּצוברענגען פּראָפעסאָנעלע מוזיקאַנטן, וואָס זיינען
געשטאַנען צום פריוויו אין יאָר 1897 אין מינסק און אין ווילנע.
די באַשטימונג איז אין יענעם יאָר פאַר זיי געווען צו גיין דינען
אין אַנדערע שטעט, נאָר דער פּאָלקאָוויק האָט אָבער אויסגע-
מאַכט אַזעלכע פּאַפּירן און זיי צוגעשיקט קיין מינסק און קיין
ווילנע, מיט דער הילף פֿון אַ ייִדישן סאָלדאַט-מוזיקאַנט, צאַרפֿין, אַ
קלוגער און דורכגעטריבענער יונג, האָט צאַרפֿין אין דער צייט פֿון
פריוויו באַזוכט ווילנע און מינסק און אַראָפּגעבראַכט אַ חברה היימישע
מוזיקאַנטן. אַ פּאַר פֿון זיי, סאַפּעל, אַ וואָלנאַשעליס, און הורוויץ,
אַ טראַמפּאַניסט, זיינען געווען כּוואַקאַנטן כּון אַן אָפּערן-אָרקעסטער...
סאַפּעל איז געען אַ קאַנצערטסיסט... דערפאַר האָבן די דאָזיקע
סאָלדאַטן אַלס „נאַוואָבראַצעס“ ניט געדאַרפט דינען מיט דער
פּיסק און זיי זיינען גלייך אָנגעקומען אין מוזיקאַנטן-קאַמאַנדע...

די קאַמאַנדע האָט זיך פּאַרוואַנדלט אין אַן ענטער קאַנסער-
וואַטאַריע אָדער מוזיקאַנטן-אַקאַדעמיע. מען איז פּאַרטורנקען געוואָרן
אין קלאַנגען. צוויי אָרקעסטערס, אַ בלאָז-אָרקעסטער אין אַ סטרונענ-
אָרקעסטער, מיט אַלערליי קלאַפּערגעצייג, אַפּילו מיט „ליטאַוורעס“...
איידער די היימישע מוזיקאַנטן זיינען אָנגעקומען, פֿין איך גע-
ווען אַ שטיקל יחסן, געשפּילט אויף באַריטאָן, שיר ניט קיין סאָ-
לאַס, נאָר דאָ האָט דער ניי-אָנגעקומענער הורוויץ דער טראַמפּאַניסט
באַוווּן, אַז ער קען אויך שפּילן באַריטאָן, ווייל טראַמפּאַן און באַ-
ריטאָן האָבן איין מונדשיק און איין שטימע — פֿיים שליסל... האָט
ער טאַקע געשפּילט אין דעם בלאָז-אָרקעסטער אויפן באַריטאָן...
אַנטקעגן זיין שפּילן פֿין איך שוין געווען אַ קנאַפּער שפּילער.
פּלעג איך די ערשטע פּאַר וואָבן מורא האָבן צו נעמען אַ טאָן,
איך פֿין געוועסן אין אָרקעסטער לעבן אים. הגם באַצויגן זיך צו
מיר האָט ער פּריינדלעך, מיט אַ גוטמוטיקן שמיכל, ווי איינער זאָגט:
וואָס קען מען פּאַרלאַנגען פֿון אַ מענטשן, וואָס שפּילט ערשט אַ

האלב יאר... לערנען מיך האָט ער אָבער קיין חשק נישט געהאַט.
אָנשטאַט צו לערנען מיך פלעגט ער מיר הייסן ביי שווערע שטעלן –
שווייגן...

– שווייגט, רייזען, די טענער וועל איך שוין מיט גאָטס הילף
אַלײן דורכקריכן...

און אַ שטייכל טאָן אין זיינע גאָלדענע וואַנצעס. אַ שיינער יונג
געווען, אָט דער הורוויץ, אַ הויכער, אַ פעסט-געבויעטער. איך האָב
אים ליב געהאַט און איבערהויפט גרויס פּבור געהאַט צו אים,
הגם קיין גרויסער געלערנטער איז ער נישט געווען און אויסער אַ
בלאַט נאָטן האָט ער נישט געלייענט.

און ער איז ווירקלעך געווען אַ שפּילער! איבערהויפט אויפן
טראַמפּאָן, אמת, אַ געוויינלעכן. אַ צוג-טראַמפּאָן האָט אַפילו דער
אַרקעסטער אויך פאַרמאָגט אין זיין „אוצר“, אָבער געשפּילט אויף
אים האָט בלויז דער נייער קאַפעלמייסטער אַליין, מאַריך, אין דווקא
שלעכט געשפּילט. הורוויץ פלעגט אין דער שטיל לאַכן פון אים...
דער הויפט-יחסן אָבער איז געווען סמופעל – אַ קליינער,
אַ קרענקלעכער, נאָר אַ חנעוודיקער, מיט וואונדערלעך גרויסע, שיר
נישט גרינע אויגן, אַ פריילעכער, נישט געקוקט אויף זיין קרענקלעכ-
קייט... אַז ער פלעגט זיך אַזעקזעצן אינמיטן אַרקעסטער אויפן שמול,
די וואַלנטישעל צווישן זיינע קני און אַ פיה געמאַן מיטן בויגן איבער
די סטרוונעס, פלעג איך שיר נישט אויסגיין פאַר מתיקות... פילע שטיק
האָט ער כמעט געשפּילט אַליין און די פּידלען האָבן אים קיינער נישט
פאַנגלייט. איבערהויפט האָט ער מיר מיין חיות אַרויסגענומען אין
„באַרקאַרלאַ“ פון משאַיקאַווסקיין... עס האָבן זיך גענאָסן טענער,
פולע, געדיכטע און פרויזנדיקע, ווי פון אַ טיפן אַיינגענעמען ווי,
אַ קלאָגן זיך מיט שטאַלין, אַ פאַרגיין זיך אין נעפּלדיקע ווייט-
קייטן...

ער איז געווען – נישט געקוקט אויף זיין קרענקלעכקייט – דער
ליבלינג פון אונז אַלעמען. אויך דער קאַפעלמייסטער האָט אים מיי-
ער געהאַלטן, אים אָפּגעהיט פון צופיל פּראָבן מאַכן, ווי מיט אַנ-
דערע פון אַרקעסטער. סמופעל האָט זיין „פאַרטי“ סיי-ווי-סיי גע-
קענט...

ער איז אויך געווען פארטימט אין גאַנץ קאַוונע. אז מען האָט אַנאַנסורט אין די רוסישע צייטונגען און אויף די אַפּישן, אז סמופעל וועט שפּילן, איז דער טעאָמער, וואו אונזער אַרקעסטער פלעגט אין געוויסע אַוונטן פון יענעם ווינטער געבן סימפּאָנישע קאַנצערטן, געווען געפּאָקט — סײַ מיט אַפּוצירן און סײַ מיט ציווילע... די ציווילע זיינען פּאַשטאַנען פון די ייִדישע פּני; די שענסמע מייַד-לעך, די גימנאַזיסטקעס פלעגן מיט באַגייסטערונג אויפּשטעלן זיך און אין עקסטאַז רופּן:
— סמופעל! סמופעל!

אַלס „סאַלדאַט“ האָט ער זיך ניט געטאַרשט נייגן. נאָר ווי מיר דאַכט, פלעגט ער זיך יאָ אַמאַל אַ נייג טאָן.
אין דעם שמרײַך-אָדער פּידל-אַרקעסטער האָב איך, אַלס באַ-רימטאַניסט, ניט געדאַרפּט שפּילן. אָבער דער קאַפּעלמייסטער האָט ליב געהאַט, אז דער אַרקעסטער זאָל זיין גרעסער ווי אַ סימפּאָני-שער אַרקעסטער דאַרף זיין. נו, האָט ער מיר געהייסן שפּילן אויפּן צווייטן טראָמפּאָן... אויפּן ערשטן טראָמפּאָן האָט געשפּילט הור-וויין. האָב איך געהאַט מער צו ציילן פּאַזן, ווי צו שפּילן, אָבער דאָס ציילן פּאַזן איז געווען שווערער, ווי דאָס שפּילן. מער וואָלט ניט געפּעלט, ווען איך וואָלט ניט ריכטיק אָפּגעצײלט אַ צאָל פּאַזן — אַמאַל ביז דריי הונדערט — און געבן אַ פּאַר אַרײַן מיט אַ פּערטל נאָמע אין בעטהאַווענס אַ סימפּאָניע. דער קאַפּעלמייסטער, וואָס האָט געפּאָכט מיטן שטעקעלע ווי אַן אמתער מכשף אין געוואויכט, אַדאַנק דער פּאַטאַסור, וואוהין ער האָט אַרײַנגעקוקט, וואו יעדער מוזיקאַנט דאַרף אַרײַנמישן זיך מיט אַ טאָן, פלעגט מיר אויך אַנזײַזן, וואו איך דאַרף געבן דעם ריכטיקן בלאָז און ווען איך דאַרף אויפ-הערן...

אָבער מיין שטערן אַלס באַרימטאַניסט איז דאָך ווידער אויפּגע-גאַנגען. דאָס איז געווען דאָן, ווען אין די מאַנאַטן יוני, יולי, און-גוסט איז אונזער שמרײַך-אַרקעסטער אײַנגעלאָרן געוואָרן צו פּאַרן שפּילן אין ליבאַווע, ערגעץ אין אַ גאַרטן. געבליבן איז אין קאַוונע דער בלאָז-אַרקעסטער, וואו איך האָב שוין פּאַרנעמען מיין פּלאַץ אַלס באַרימטאַניסט און אַבילי סאַליסט. אמת, קיין סימפּאָניעס האָבן

מיר שוין ניט געשפילט מיט ניט-היימישע מוזיקאנטן; נאָר אויס-
געלערנט ערשט אין קאָמאָנדע — איז גענוג, אָז מען שפילט אָן
אוווערטורע „ווילהעלם מעל“. אָבער אַ סאַלאַ האָב איך דאָ אויך
און גלייך ביים אָנהייב... דער גאַנצער אָרקעסטער וואַרט און איך
שפיל אָפּ אַ גאַנצן טאַקט, נידעריק, העכער, העכער, ביז דעם איי-
בערשטן צע...

טא-טאטא-טאטאטא-טאטאטא...

דער שטרייך-אָרקעסטער מיט די גדולים-מוזיקאנטן, סטופעל,
הורוויץ, פרידמאַן און סימכאוויטש — טאַקע אמתע ארטיסטן, שפילן
אין ליבאַווע, אָבער אויך מיר, די איבערגעבליבענע, ביי אַ דרייסיק
פערזאָן, זיינען ניט קיין לידיקנייער. דער נייער קאָמאָנדר וויל אויך
מיט אונז מאַכן אַ תכלית...

אונז פאַרדינגט ער דער שטאַט קאָונע גופא, וואָס פאַרמאָגט
אויך אַ גאַרטן, און אַלע אַונט שפילן מיר אין קאָונער גאַרטן.
בין איך שוין דער יחסן... דער איינציקער פאַרימאַניסט. דער
אמתער קאָפעלמייסטער, מאַרדך, איז אין ליבאַווע, נאָר מיר האָבן
דאָ אויך אַ קאָפעלמייסטער — און דווקא אַ ייד — ער הייסט לייבקע
מוזיקאַנט, אַ קלעזמער פון קאָונע, אָבער אַ גוטער מוזיקער, שרייבט
אַליין מאַרשן און אַפילו וואַלצן און שפילט אויך אויפן פידל ווי
סטעמפּעניז בשעתו... דאָס איז אַ יונגערמאַן פול מיט אַמביציעס,
הגם אָנפאַנגס אַ „וואַלנאַנאיאַמני“, אַ פריי-געדונגענער צו שפילן
אין שטרייך-אָרקעסטער (ביי מאַריכן, דעם אמתן קאָפעלמייסטער, איז
ער מיט דער צייט געוואָרן געהילפס-קאָפעלמייסטער; שפעטער, דאָס
לעצטע יאָר פון מיין דינען, איז ער געוואָרן אויך קאָפעלמייסטער
אויף מאַריכס פלאַץ).

ווען מאַרדך איז מיטן שטרייך-אָרקעסטער אין ליבאַווע, איז
לייבקע מוזיקאַנט דער קאָפעלמייסטער. ער טראַגט אַ אוניפאָרם פון
אַן אמתן קאָפעלמייסטער און דיריגירט, הגם אַ קליינגעוויסקיקער,
מיט אַ געהויבנקייט און שטאַליק. פון מיר וויל ער מאַטן אַ „לייט“.
וויסן ווייס ער, אָז איך בין ניט אַבי-ווער, ער ווייס אַפילו פון מיין
עלעניע אויף רי יצחק-אלחנן. אליין אַ פאַלעפאַטישער יונגערמאַן,

וואָס פאַרמאָגט אַן אייגן הויז מיט אַ „זאל“ פאַר יידישע חתונות, איז ער אַזוואַי יידיש געשטימט, נאָר אַז מען מאַכט אַ אַוניפּאַרם פון אַ קאַפּעלמייסטער, מיט גאַלדענע קנעפּ און מיט אַ קאַקאַדע, ווילט זיך אַ קאַפּטישקע כבוד... אַז ער גיט אַרײַן אינדערפרי אין קאַמאַנדע, צו מאַכן די פּראָבן מיטן אַרקעסטער, גיט ער אַ זאָג, ווי אַן אַמתער קאַמאַנדיר: „זוראַרױאַ, בראַמצי“ – דאַרף מען דאָך אים ענטפּערן: „זוראַרױאַ זשעלאַעם, וואַשע בלאַגאַרױעו“ אָבער גיט די דריי-פּור קריסטלעכע סאַלדאַטן, גיט די דרייסיק יידישע סאַלדאַטן ענטפּערן... ווער רעדט אויפשטעלן זיך פאַר אים, ווי עס, „פאַלאַגאַיעט“ זיך פּלוטערשט, שטעלט מען זיך אַזוואַי גיט אויף, אוימער דעם רוס קאַולאַוו, וואָס שפּילט אויפן גרויסן מעשענעס באַס, וואָס ער טוט זיך אָן, דער באַס, הייסט עס, ווי אַ כאַמוט אויף דער ברויט – דער קאַולאַוו, אַז ער ענטפּערט, שטעלט ער זיך אויף...

פון מיר פאַרלאַנגט ער כבוד... איך, פּטבע אַ רעוואָלוציאַר-נער, וויפאַלד איך קען זיך אַרויסדרייען פון קאַוויאַנע אַנשטעלן, דריי איך זיך אַרויס, הגם איך שעץ לייבקען פאַר זיינע מוזיקאַלישע קאַמפּאָזיציעס... איז ער אויף מיר אַננעשטויסן, און איינמאַל האָט מען מיך שיר גיט געשיקט צוריק אין ראַטע, דינען מיט דער בויקס צוליב אים.

נאָכדעם איז ער שוין ווייכער געוואָרן, האָט זיך געכאַפּט, אַז ער איז צו הייט גענאַנגען, אין אונזערע פּאַציונגען זיינען שוין געוואָרן שיר גיט פּריינדלעכע. פּלעגט אַמאַל אַפילו מיר אין דער שטיל אַרײַנזאָגן אַ קלעזמערש ווערטל, אין דוקאַ אויף יידיש... נאַטיר-לעך, פאַרניב איך אים איצט אַלע „קליינלעכקייטן“, וואָס ער איז קעגן מיר פּאַנאַנגען. אַנג-אורחא, ער וואוינט איצט אין פּאַסטאַן און איז אַ פּאַטער פון וואונדערלעך-פּאַנאַבמע קינדער. איין זון זיי-נער – מוזיקאַנטאַ – איז דאָ אַ פּאַדייטנדיקער וויאַליניסט און בכלל אַ ליבער יונג. אַז מיר טרעפן זיך אַמאַל, מיטן זון, הייסט עס, זיינען מיר אַרבראַ-אַרבראַ – שטאַרק פּריינדלעך, הגם איך דערצייל אַלע פּאַריבלס, וואָס איך האָב געהאַט אויף זיין פּאַ-נאַפּטן טאַטן... אַ יונג מיט הוימאַר, ווי אייגנטלעך זיין פּאַטער איז

געווען, נאָר דער מונדיר האָט אים אַ ביסל געשטערט. לאַכט ער
 גוטמוטיק פון אמאָליקע צייטן, ווען מענטשן האָבן מײַלאַמאַל נישט
 פאַרשטאַנען, ווי אזוי צו באַניין זיך מיט זייערע מיט-מענטשן...
 נאָר צוריק צום קאָוועד גאַרטן...

האָבן מיר אין יענעם זומער - 1897 - געשפּילט אין קאָוו-
 נער גאַרטן. מיין פּלאַץ אין אַרקעסטער איז געווען פון די ערשטע.
 געזעסן בין איך אויף דער עסטראַדע אין פּראָפּיל צום פּובליקום.
 געקנאַקט מייע סאַלאַם פון דער אווערטורע „צאַמפּאַ“, ווילהעלם
 טעל“ און פון גלינקעס „זשיון זאָ צאַריאַ“ - און געוואָרפן אויבן
 אויפן עולם, אויף די יונגע פּאַרלעך, וואָס פּלעגן דאָ פאַרבייגיין,
 דאָ זיך אַרומשטעלן האַרט בײַ דער עסטראַדע... האָט ליפּקע מו-
 זיקאַנט, אונזער ייִדישער קאַפעלמייסטער, זיך דאַמאָלט געפּלייט
 נאָך מער און „אומגעמאַכט“ מיטן שמעקעלע אין אַלע זייטן, דאָ צו
 דער פּלייט און דאָ צום קאַרנעט און דאָ צום באַס און דאָ צו
 דער פּויק מיט די טאַנץ, בײַ וועלכן עס איז געשטאַנען אַ געוונטער
 רוסישער סאַלדאַט און געקלאַפּט, ווען מ׳האַט געדאַרפּט - מיט
 אַלע פּוּחות, וואָס ער האָט פאַרמאַגט...

נאָר ווען איך האָב געהאַט אַ סאַלאַ און זי ריכטיק אָפּגעשפּילט,
 האָב איך געוואָרפן בליקן צום פּובליקום, וועלכעס פּלעגט נאָך יעדן
 שטיק אונז אַלעמען שטאַרק אַפּלאַדירן. געניינט האָט זיך אָבער בלויז
 דער ייִדישער קאַפעלמייסטער אַליין, ער האָט שוין מיט זיין ניגון זיך
 אויך פאַר אונז יוצא-געווען, אזוי ווי איינער איז יוצא, אַז מ׳מאַכט
 קידוש אין הויז פאַר אַלע מאַנסביל... יעדן מוזיקאַנט אָבער, אַפּילו
 דעם פּויקן-קלאַפּער, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס אַפּלאַדירט מען
 בלויז אים... אַזודאַי האָט זיך מיר אויך געמוזט דאַכטן, אַז מייע
 סאַלאַם אין „זשיון זאָ צאַריאַ“ - און איך האָב ווירקלעך געהאַט
 דאַרטן אַ פּאַר שיינע סאַלאַם, וואָס איך האָב זיי נאָר נישקשטיק
 געשפּילט - האָבן שטאַרק אויסגענומען; והאָ-ראַיה - אַט קוקט
 אויף מיר אַ שיינע מיידל, די עלטערע שוועסטער ווייסבראָד...

איך האָב זי גראַד געקענט, די פּאַמיליע ווייסבראָד. זייער מו-
 טערס אַ שוועסטער איז געווען אויסגעגעבן אין קאָווענאָוו, איך

פֿלעג זי שוין שפּעטער זען. די צוויי שיינע פּריילינגס ווייסבראָד
 קומען אין גאָרטן מיט אַ. דעווינישסקי (א. ווייטער) און מיט דמיטרי
 צענוואָר, אַן אַכצניערקן פּלאַנדין, אַ יונגל אַ זייד, מיט הימל-קלאָרע
 אויגן...

צוועלפטער קאפיטל

די דריי נייע חברים-קאלעגן. — א. דעווינישסקי אין די ערשטע יארן פון זיין שאפן און סאציאליסטישער מעסיקייט. — די בריוו צו אים פון פרצן. — פרץ אלס זאמלער פון פאלקס-לידער. — זיין העברעיִשער שיר „הנשר“. — דמיטרי צענוזאר פארגלייבט מיך צו ניעקראָסאָוין. — די ערשטע קאָפיטלען פון מיין פּאָעמע „מיין צוריקקער אַהיים“. — י. פּראָפּוס און די בריוו צו אים פון פרצן. — זיין כאַראַקטער. — דער אָנהייב פון דער ציוניסטישער באַוועגונג. — דער אַרעסט פון א. דעווינישסקי. — מיינע כּחבים אין זשאַנדאַרמטעריע. — מיין שרעק. — אַ מייל באַקום איך ענדלעך צוריק. — דער קאָוונער ראַביונער אלס צענוזאר. — מיינע קורצע באַגעגענישן מיט א. דעווינישסקי אין שטאַטגאָרסן. — דער אומהיימלעכער זשאַנדאַרמסקער פּאָלקאָוויק אַ פּאַסריאַט פון אונזער אַרקעסטער. — מיין שרעק פאַר אים.

דער אורשפרונג פון מיין באַקאַנטשאַפט מיט א. דעווינישסקי, מיט דמיטרי צענוזאר, דעם שפעטערדיקן רוסישן פּאָעט, און מיט דעם דיכטער י. י. פּראָפּוס — קאָן איך זיך נישט דערמאָנען. איך געדענק נאָר, אז מיט די דריי, מיר דעמאָלט זייער נאָענטע יונגע-לייט, כּמעט נאָך בחורמלעך, האָב איך זיך באַקענט כּמעט ווי אין איין צייט. דאָס האָט שוין געמוזט זיין אַרום 1897, ווען איך האָב געהאט צו דינען בלויז נאָך איין יאָר און אַלס מוויקאַנט האָב איך געהאט די פּרױיהייט און די געלעגנהייט צו טרעפן זיך מיט ציווילע מענטשן בכלל.

עס איז שוין געווען אַלנפּאַלס נאָכדעם, ווי איך האָב באַ-קומען אורלויב צו פּאָרן אַהיים, קיין מינסק, און האָב אויך באַזוכט קאָדענאַוו, געהאט אַנגעשריבן צוריקקומענדיק קיין קאָוונע די ערשטע קאָפיטלען פון מיין פּאָעמע — „מיין צוריקקער אַהיים“...

די דאָזיקע ערשטע קאָפיטלען פון דער פּאָעמע, מיט נאָך אַ פּאַר קליינע לידער פון קאָוונע געשיקט ווידער צו פרצן — אַלץ

אויפן אדרעס צענלייאַנאָ נומער איינס. דער ענטפער איז געווען אין זייער אַ פריינדלעכן טאָן. אפשר וויל דאָס האָט אים שוין געשריבן אַ סאָלאַט... „אײער ליד „פון חומש“ - אויסגעצייכנט אין דעם זעלבן בריוו האָט מיר פריץ צוגעשיקט אַ געדרוקט פלעטל אין לאַ-מיינישער שריפט מיט יידישע פּאָלקסלידער, אַרויסגעגעבן אין ווין פון דאָקטאָר גרונוואַלד. די לידער זיינען געווען געוואַלט פון י. ל. פריץ. אין בריוו דערקלערט מיר פריץ, אַז ער האָט זיך אונטער-גענומען זאַמלען יידישע פּאָלקס-לידער, וועלכע ער שיקט אַרבעד קיין ווין צו אַ פּאָלקלאָר-געזעלשאַפט. און דערקלערנדיק די גרויסע באַדייטונג פון דער דאָזיקער פּאָלקלאָריסטישער אַרבעט, בעט ער מיך, איך זאָל אים צושיקן וואָס מער פּאָלקס-לידער. האָב איך זיך אַ נעם געטאָן מיט פּלייס און ברען צו זאַמלען זיי. צוערשט האָב איך אים געשיקט אַזעלכע לידער, וואָס איך האָב געדענקט פון מיין קינדהייט, לידער, וואָס מיין מאַמע, מיין פּאָצע און יידישע מיידלעך פון מיין גאָס, אין דער היים, האָבן געזונגען. נאָכדעם האָב איך שוין זיך געווענדט צו די יידישע מוזיקאַנטן, וועלכע האָבן מיר פּאַרגעזונגען יידישע פּאָלקס-לידער, און איך האָב זיי געשיקט צו פּרעז, גרייט אים צו העלפן אין זיין וויכטיקער אַרבעט.

מיט וואָס צו ווייזן זיך פאַר א. דעווינישסקין, אין וועלכן איך האָב שוין דעמאָלט געזען אַ צוקונפטיקע גרויסע ליטעראַרישע און אפשר אויך פירערישע קראַפט, - האָב איך שוין געהאַט גע-נוג. אַ העפט לידער, אַ פעקל בריוו פון פּרעז, בריוו פון שלום-עליכמען מיט אַ געדרוקטער הסכמה אונטער דער סעריע געדרוקטע לידער אין דער פּולאַדעלפיער „שטאַטצייטונג“, וואָס איך האָב אמת מיט שרעק, מיטגענומען אין קאַזאַרמע און זיי שטאַרק אָפּגעהיט נדי אויסדרוקן וועגן צאָר אויף דער צווייטער זייט, וואָס דער אויסשניט האָט פאַרמעגט, האָב איך, וואַרשיינלעך, פאַרמעקט, אָדער זיך אַן אַנדער עצה געגעבן. אויך האָב איך דאַמאָלט פאַרמעגט נייע לידער געדרוקט אין דער ניו-יאָרקער דעמאָלטיקער „אַרבעטער-צייטונג“ (אַדער „אַונטבלאַט“), וואָס מיין פריינד קלעבאַנאָו האָט פאַר זיין ריזע אין יענעם יאָר קיין אַמעריקע, מיך פּאַזוכנדיק אין „קאַמאַרע“ צו זע-גענען זיך מיט מיר - זיי מיטגענומען און קומנדיק קיין ניו-יאָרק

פארעפנטלעכט אין איינער פון די דערמאנטע צייטונגען. דאָס ליד „אויף קאראול“ האָט ער אָפּגעדרוקט אין אלכסנדר האַרקאָוויס מאָ-נאַטשריפט „נייער גייסט“, וואָס איז אין יענעם יאָר ערשינען אין ניו-יאָרק. דאָס דאָזיקע ליד האָט שוין געהאַט אַן אָנטערקונג, אַז עס איז געשריבן פון אַ סאַלדאַט. אַוודאי איז אַזאַ ליד און בכלל אַלע מיינע לידער פון יענער צייט געווען אַ סבנא צו האַלטן אין קעסטל אין קאַזאַרמע... אַבער אַז עס איז נישט געווען קיין אַנדער אָרט, וואו צו באַהאַלטן, האָבן איך ריוויקירט. נאָך מײן באַקאַנטשאַפט מיט א. דעווינישסקין האָבן איך זיי טאַקע געהאַלטן שוין ביי אים, מיינענדיק, אַז דאָס איז דער זיכערסטער פּלאַץ.

דעווינישסקין האָט מיר צוריק געוויזן זיינע לידער, וועלכע ער האָט דאָן געשריבן, און אויך די פּאַר בריוו, וואָס ער האָט באַ-קומען פון פּרעץ, אַלס ענטפּער אויף זיינע לידער און שירים, וואָס אויך ער האָט זיי אים אויף מבינות געשיקט. א. דעווינישסקין האָט דעמאָלט געשריבן אין יידיש און העברעיִש; אויך רוסישע לידער האָט ער פּאַרמאַגט. איך געדענק נאָך דעם טאָן פון פּרעזעס בריוו צו אים.

געשריבן האָט ער אים נישט זיי צו אַן אָנפּאַנגער, נאָר זיי צו זיינעם אַ גלייכן, באַהויערט וואָס דאָס ליד „הנשר“ קען מען נישט דרוקן צוליב סיבות ידועות... דאָס האָט ער געמיינט די צענזור... און ווירקלעך איז דאָס ליד „הנשר“ געווען געשריבן אין אַ שטאַרק פּראָטעסטירנדיקן און רעוואָלוציאָנערן טאָן. איך בין זיך מודה, אַז דער העברעיִשער שיר איז מיר שטאַרקער געפּעלן געוואָרן זיי די יידישע לידער דעווינישסקין אין יענער צייט, הגם מאַנכע זיינען גע-ווען געשריבן אין אַ זייער פּוינער און רייפער פּאַרס.

בכלל האָט א. מ. דעווינישסקין, דאָן אַן אַכצן-ניינציגיאָריקער, שוין אויסגעזען ריף סיי אויסערלעך, סיי אין זיין גייסטיקער אַנטוויק-לונג. זיי איך געדענק אים פון דאָן, האָט ער שוין פּאַרמאַגט אַלע יענע איינגשאַפטן, וואָס האָבן אים שפּעטער-צו אַזוי גע-דינט צו באַפּעלן און צו באַהערשן אַנדערע, סיי מיט זיינע מאַניערן און סיי מיט זיין טיפּן ערנסט... אויך זיין דאָן-זשאַניזם אין אַ הע-כערער און שענערער פּאַרס האָבן זיך שוין דעמאָלט אין אַ קענע-

טיקער מאָס אַרויסגעצייגט אין אים. אַט טאַקע דער פאַקט, וואָס ער, אַן אַכצניאַריקער, אין דער פרעמד, אַן עקסטערנער, אָרעם, כאַטש וויפער געקליידט, האָט שוין געקענט אַרומשפּאַצירן מיט די מעכטער וויסבראָד, אַמאָל מיט דער עלטערער, אַמאָל מיט דער יונגערער, ביידע שיינהייטן און פון שיר ניט אַריסטאָקראַטישע עלטערן — קען שוין דינען אַלס באַווײַז, ווי אזוי ער האָט געקענט פאַנגען פּרויען-הערצער סײַ מיט זיין שיינעם אויסזען, סײַ מיט זיין טאַקט און סײַ מיט זיין גײסטיק-רייכן אינהאַלט...

צו מיר האָט ער זיך פאַצויגן זייער פּריינדלעך, כמעט קאָלעניאַל, שטאַרק גערמיט מינע דעמאָלסטיקע שאַפּונגען און זיך אינטערעסירט מיט מיין לעבן אין קאַזאַרמע אַפּילו אַלס מוזיקאַנט, צײטנווייז מײַך, מיט טאַקט, באַדויערט, וואָס מיר קומט אויס צו „די גען“, הגם אַלס מוזיקאַנט, איבערהויפּט אין יענעם יאָר בין איך געווען גענוג פּרוי, איבערהויפּט נאָכן שפּילן. קיין מיליטערישע דיסציפּלין האָט אין קאַמאַנדע כמעט ווי ניט עקסיסטירט. איך האָב, ווי אַלע איבעריקע מוזיקאַנטן, געקענט גײן ווען און וואוּדוין איך האָב גע-וואָלט און האָב די דאָזיקע פּרייהייט אויסגענוצט אין דער העכסטער מאָס — איבערהויפּט צו טרעפן זיך מיט מינע נייע חברים...

זיין דעמאָלסטיקער פּריינד דמיטרי צענזאָר, מיט וועלכן איך האָב זיך אויך, טאַקע אַדאַנק א. דעווינישסקין, באַקאַנט און בין מיט אים שטאַרק נאָענט געוואָרן, איז געווען דער הויפּך פון אים. אויך יונג, ווי דעווינישסקין, איז ער אָפּער געווען שטאַרק סענטימענטאַל, צאַרט, שיר ניט ווי אַ מיידל, סײַ מיט זיין אויסזען, סײַ מיט זיין פאַנעמען זיך, אָפּער אַליין מיט גרויס חן. אַפּילו די גרויסע אַרעמקייט, אין וועלכער ער האָט דאָן אַלס קונסט-מאַלער געלעבט, האָט אים געפּאַסט און צוגעגעבן חן. אז איך פּלעג צו אים אַמאָל קומען אין זיין קליינעם אַרעמען צימער, וואָס ער האָט, דאַכט זיך, גע-רופן סטודיע אָדער אַן אַנדער הויכן נאָמען, האָב איך מער ווי פּענולען, פאַרב און אַ לייזונג אין אַ הילצערניגער ראַם גאַרניט גע-פונען... ער אָפּער, אַ גוטמוטיקער, אַ שמענדיק-שמיילענדיקער, פון וואָס זיינע בלויע אויגן האָבן נאָך בלויער אויסגעזען, האָט מיט גרויס אַפּטימיזם גערעדט וועגן נייע צײַטן און נייע וועלטן. גערעדט

האָט ער פלויז רומיש, קיין יידיש ריידן האָט ער נישט געקענט, אלס געבוירענער אין אַ שטאָט ערנעץ אין טיף רוסלאַנד – הגם מען האָט דערציילט, אז זיין טאטע איז דאָרט געווען אַ שוחט – אָבער ער האָט ליב געהאַט יידיש. פון מיינע לידער האָט ער גאָר גע- כאַפט התפעלות... און קומענדיק צו אים, האָב איך געמוזט פאָר- לייענען מיינע לידער. איבערהויפט האָט ער זיך אַנטציקט פון די ערשטע קאָפיטלען פון מײן „צוריקער אַהיים“, וואָס איך האָב שוין, ווי איך האָב פריער דערמאָנט, אין יענער צײַט, נאָך מײן קומען פון אורלויב, אָנגעשריבן אין קאָוונע.

– אַך, משודנאָ, משודנאָ, – פלעגט ער שיר נישט אין עקס- מאַז אויסרופן נאָך יעדן קאָפיטל... וויער ווי משימשי ניעקאָסאָוו... און אוועקלייגנדיק דעם פענול, מיט וועלכן ער האָט די גאַנצע צײַט, וואָס איך האָב געלייענט, געמאָלן עפּעס אַיפּן גרויסן לייזונט- האָט ער אַלץ אַ פאַגייסטערטער זיך אָנגערופן:

– אַ מיעפער יא וואָס קאַיע-משטאָ פראַטשטו איז מאַיעוואָ... און איצט, הייבט עס, וועט ער מיר פאַרלעזן וואָס עס איז פון זײַנע...

ער האָט שוין דעמאָלט געשריבן שײַנע רומישע לידער. אויך אַלץ אויף מאַציאלע מאַטיוון, הגם ווען-ניט-ווען פלעגט ער מיר פאָר- לייענען אַ ליבע-לידל, אַ נאַטור-לידל, וואָס אין דעם איז געלעגן זיין הויפט-קראַכט אין די פיל שפּעטערדיקע יאָרן, ווען ער איז שוין געוואָרן פאַרימט אלס רומישער דיכטער אין ווען איך האָב אים שוין געלייענט אין די רומישע ליטעראַרישע זאַמלביכער און זשורנאַלן... דער דריטער פון די נייע קאָלעגן און חברים איז געווען י. פראַפּוס. ווי מיר דאַכט, איז ער געווען דאָן אַ בחורל פון אַ יאָר צוואַנציק. פאַשעפטיקט האָט ער זיך מיט לערעריי. קיין גרויסע גליקן האָט ער אָבער פון זיין לערעריי נישט געמאַכט. אין יענער צײַט אַ מאָר- בענקטער, אַ פאַרטרוממטער און אומצופרידענער, האָט ער שיר נישט געשפּילט די ראַלע פון אַ ביראָן... געקליידט דווקא איז ער געווען שיר נישט ווי אַ „פראַנט“, אַזוי אז ער פלעגט אַמאָל קומען צו מיר אין קאָזאַרמע, וואָס האָט זיך שוין געפונען אין אַ שטילער, רײַנער גאַס, האָבן די מוזיקאַנטן מיר אָנגעזאָגט, צושטייכלענדיק דערביי:

— דער יונגער פאן איז געקומען...

אויך ער האָט געהאַט אין יענער צײַט בריוו, וואָס ער האָט באַקומען פון פּרעזן. איך האָב אים שיר נישט מקנא געווען. „אין אײַערע לידער הער איך די מעכטיקע טענער“... אָדער עפעס ענלעכס האָט אים פּרעזן אין אײן בריוו גערײַט...

פּראָפּוס האָט זיך אָפּער געמאַכט, ווי די דאָזיקע שבחים גײען אים נישט שטאַרק אָן... — סײַז אַלץ גאַרניט... „ווייס איך“... אַ שווערלעכער געמיט געווען...

פּונדעסטוועגן האָב איך אים שטאַרק ליב געהאַט, פּלעג אים באַזוכן אויף זײַן וואוינונג, אַ צימער בײַ אַ וואוילער ײדישער פּרוי. זי האָט אים פּאהאַנדלט ווי אַ טאַמע — אַ בן-יחידל. און ער האָט זיך טאַקע געהאַלטן עפעס ווי אַ בן-יחידל, וואָס קײן זאַך געפּעלט אים נישט און וואַרפט זיך מיט אַלץ...

און אפּשר אַט דווקא אַט דאָס „וואַרפן זיך“ איז געפּעלן געוואָרן מיר, דעם דעמאָלט „שיר נישט פּאַרהאַרטעוועטן פון אַלערליי אַ פּערלעבונגען.

ער פּלעגט מיר אויך פּאַרלעזן יעדעס נייע לידל, וואָס ער האָט דאָן געשריבן. מאַנכע פּלעגן מיך אַנטציקן. איבערהויפּט האָבן זײַנע לידער זיך אויסגעצײכנט מיט שטאַרקער מוזיקאַלישקײט און שײַנע נעה שפּראַך, שיר נישט אַ יונגער הײַנע געווען.

ער-הײַם וואונדער איך זיך און עס פּאַרדריסט מיר, וואָס פון אים איז נישט געוואָרן דאָס, וואָס עס האָט געקענט פון אים ווערן. אמת, זײַן זאַמלונג לידער, וואָס ער האָט אין יאָרן אַרום אַרויסגעגעבן, האָט פּאַרמעגט פּילע זײער שײַנע לירישע לידער און האָבן אויך בײַגעטראָגן זײער טײל צו דער פּאַ-רייכערונג פון דער ײדישער ליריק...

* * *

די צײַט איז געווען דעמאָלט זײער אַ הײַכע. אין לופּט האָבן זיך געטראָגן — ווער עס האָט געקענט הערן — די טענער פון דער נײער צײַט. אין ײדישן לעבן איז דאָן אַרויפגעשוואומען דער פּאַליטישער ציוניזם — נאָך דעם רושם, וואָס הערצלס פּראָשור „די

יידישע מדינה" האָט אַרויסגערוּפֿן — אין זײַן ריכטיקער שפעטערדיקער קליינפירערלעכער געשטאַלט. עס האָט זיך שוין דאָן געמערקט, אַז די באַוועגונג איז אַן ענג-נאַציאָנאַליסטישע, כמעט אַ דעאַקציאָ-נעזע. אַפילו פּראָפּוס, וואָס אים האָט געפעלט דער סאַציאַלער עלעמענט, האָט אויפֿן ציוניזם געקוקט ווי אויף אַ נעאַטיווער ערשיינונג אין ייִדישן לעבן. אַ שטיקל „קענער“ פּון דײַטש, האָט ער געלוינעט די דעמאָלט נאַר-וואָס געגרינדעטע וואַכנשריפט אין דײַטש, „די וועלט“, דעם אַרגאַן פּון די ציוניסטן, און פּלעגט, לויט עס געדענקט זיך מיר, שטאַרק קריטיקירן אירע פּראָגראַם-אַרטיקלעך און איר טענהעניץ בכלל... איך בין, נאַטירלעך געווען מיט אים אײַנ-פּאַרשטאַנען...

טאָמער טרעף איך ניט, זאָל מיך איצט פּראָפּוס אַגטשולדיקן. קיין טאַגבוך האָב איך ניט נאַר דעמאָלט, נאַר קיינמאַל ניט גע-פּורט...

צוליב דעם ציוניזם איז די ייִדישע אַרבעטער-באַוועגונג רירעו-דיקער און לעבעדיקער געוואָרן. פּון דער אונטערערדישקייט האָט זיך די אַרבעט אָנגעהויבן אַרויסשפּאַרן אויף דער ליכטיקער שיין. עס זיינען שוין געווען טיער מיט בולטע רעוואָלוציאָנערע פּיואַנאַמיעס. ערב „בונד“ אָדער אפשר טאַקע דער גרויסער טאַג פּון „בונד“ איז שוין דעמאָלט געקומען. גענוי וויס איך ניט. קיין הוסטאַריקער בין איך ניט...

איך געדענק נאַר, אַז אין יענעם אַגהויב זומער, שוין דאַכט זיך געווען 1898 — דאַס יאָר אין וועלכן מיין דינען האָט זיך שוין געדאַרפט ענדיקן — זיינען פּאַרגעקומען אין קאַזנע פּילע רעוויזיעס און אַרעסטן...

קומענדיק אײַנמאַל אין אַ פּרייען נאַכמיטאַג אין קאַזנער שטאַט-גאַרטן, האָב איך געטראָפֿן זיצן אויף אַ באַנק אַן אומעטיקן, אַ בלאַכן דעם שמענדיק שטראַלנדיקן דמיטרי צענוואָר...

— אַ, רייזען, ניט וואָס איר זײַט געקומען... איר וויסט, אַז דעווייטשסקי איז נאָך אַ רעוויזיע בײַ אים אַרעסטירט געוואָרן און זיצט נאָך... מיך האָט מען אויך אַרעסטירט, אָפּער ווי איר זעט — אַרויסגעלאָזט.

ווי מיט א האמער איבערן קאפ האט אויף מיר די מעלדונג
וועגן דעווינישסקים ארעסט געוירקט...

ערשטנס — דעווינישסקי אליין! — די מורא פאר אזוינע
ארעסטן איז געווען זייער גרויס. עס זיינען אומגעגאנגען לעגענדן,
אז מען פייניקט מען מאטערט... און פאר מייע אייגן האט שוין
א שוועב געשאן דאס ערנסטע געזיכט מיט די קלוג-ברוינע אויגן
און די דורכדרינגענדיקע בליקן פון א. דעווינישסקי, ווי אזוי ער ענט-
פערט טראציק אויף אלע פראגן און די שטראף וועט נאך דערפאר
גרעסער זיין... צווייטנס, וואס וועט זיין מיט מיר אליין — א סאל-
דאט! און אלע מייע פאפירן, דאס העפט מיט לידער, די בריוו פון
פראנץ, שלום-עליכמען, די אויסשניטן פון די סאציאליסטישע אמערי-
קאנער צייטונגען, דאס ליד „אויף קארפול“ — אלץ האט מען געפ-
נען!...

איך בין געווארן בלייד, ווייל דמיטרי צענוואר האט גלייך פא-
מערקט (אין רוסיש נאטירלעך):

— וואס האט איר זיך אזוי דערשראקן. עס איז גארנישט. אט
האט מען דאך מיך ארויסגעלאזן און אים וועט מען ווארשיינלעך
היינט נאך ארויסלאזן.

— אבער מייע פאפירן... — האב איך געמורמלט...

— ביי אים האט איר פאהאלטן — וואונדערט ער זיך און
שטייכלט, ווי איינער זאגט: געפונען אן ארט וואו צו פאהאלטן גע-
פערלעכע פתבים...

גליקלעכערווייז האט מען אויף מארגן אויך דעווינישסקין פא-
פרייט. איך האב אים געמראפן אין גאס. דערווענדיק מיך, האט
ער מיך ווי א פארשולדיקטער אנגעקוקט:

— יא, הייזען, מייערער, אייערע פאפירן צוגענומען...

ער אליין איז שטארק אומרוק צוליב דעם. ווער ווייסט —
א סאלדאט, הגם קיין גאר געפערלעכעס איז דארט ניט געווען...
ער הערציילט מיר שוין מיט א שמייכל, ווי אזוי מען האט מייע
פאפירן געפונען:

— איך האב זיי געהאלטן אונטן אין א שמול פאררוקט.

ווער זאל קלערן, אז זיי זאלן איבערקערן דעם שמוץ און זוכן דארטן אונטן...

ער ראָט מיר דערווייל וואָס זעלטענער צו זען זיך מיט אים... עס איז אַ סכנה. אויב ער איז אַפילו פריי, אָבער קאָמפּראָמעטירט ביי דער אַבראָנקע איז ער שוין גענוג...

בלויבט מיר שוין דער איינציקער פּשוטער פריינד מייער, פּראָ-פּוס...

אָבער ווען איך זיין אינאָונט אין שטאָט-גארטן אויף דער עסטראַדע און שפּיל און זע, ווי א. דעווינישסקי טראַגט זיך פאַרביי מיט זיין שיינע שלאַנקער פיגור און מיט זיין שטאַלצן גאַנג, געאַרעמט מיט דער שיינער - שוין דער ינגערער - פּרייליך ווייס-בראָד, קען איך זיך ניט פאַהערשן און ביי יעדן אַנטראַקט כאַפּ איך זיך אַראָפּ פון דער עסטראַדע, פאַגריס זיך מיט אים אין אַ שטילערער אַלע, וואַרף שוין אויך אַ בליק אויף דער שיינער פּריי-ליך ווייסבראָד, וועלכע שטייט דאָן, ווען איך רייד מיט אים, אין אַ זייט - און גראַבט מיט איר זיידענעם שירעם אין זאַמד, פאַר אומגעדולד.

ער איז אויך אומגעדולדיק. פריינדשאַפט איז טאַקע אַ וויכטיקער ענין, אָבער אַ שיינע מיידל איז נאָך וויכטיקער. אין דעם פרט איז א. ווייטער געווען שטענדיק אויסגעהאַלטן. שוין אין מינסק, אין יאַרן שפּעטער, ווען ער האָט ביי מיר אויף אַ נאַנץ קלוגן אומן „אַפּגעשלאָגן“ אַ אינטערעסאַנטע מיידל, מיט וועלכער איך האָב אים פאַקענט אין מיין וואוינונג, וואוּדין ער פּלעגט קומען זייער אַפט, האָב איך אים אין שפּאַס געמוסרט:

— פּטייטש, איר האָט אַוועקגענומען מיין פאַקאַנטע...

האַט ער אויך אין שפּאַס געענטפּערט:

— אין אַזוינע ענינים, טייערער, שפּילט פריינדשאַפט קיין דאָ-

לע ניט...

אָבער ווי עס איז געקומען צו געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, האָט ער שוין די געזעלשאַפטלעכע אַרבעט געשטעלט העכער פאַר אַלע פּערזענלעכע ערפּאָלגן... דערין איז פאַשטאַנען די גרויסע קראַפט פון זיין טיף עמישער פּערזענלעכקייט.

און אַט ביי אַזא קורצער פאַגעגעניש אין שטאַט-גאַרטן האָט ער מיך איינמאַל אָנגעזאָגט די שמחה:

— רייזען, אייערע פאַפירן זיינען מיר צוריק אָנגעקומען... אלע בריוו, אלע אַמעריקאַנער צייטונגס-אויסשניטן... נאָר דאָס העפט לי-דער, שמייכלט ער, איז פאַרהאַלטן געוואָרן...

ווירקלעך אַ פרייד... די מורא צו ווערן אַרעסטירט — און די מורא איז געווען נישט אומפאַגרינדעט — איז שוין פּעטט ווי אינ-גאַנצן אַראָפּ; פאַרן העפט געשריבענע לידער האָב איך שוין קיין מורא נישט געהאַט. דער עיקר טרייפּס איז געווען אין די געדוקטע לידער, אין די אַמעריקאַנער צייטונגען, און די זיינען גראַד אָפּגע-שיקט געוואָרן פון דער זשאַנדאַרמערע צוריק...

אַפנים, דעה דעמאָלסטיקער קאָונער ראַפּינער, וועלכער איז גע-ווען דעה צענזאָר פון דער זשאַנדאַרמערע, האָט געוואָלט טאָן אַ טובה אַ יידישן סאָלאַט און האָט נישט געמאַכט קיין גרויס ווערן פון די רעוואָלוציאָנערע לידער מיינע, ווייל אומלעגאַלעס, און נאָך פאַר אַ סאָלאַט, איז דאָרט געווען איבערגענוג...

איבעריקנס איז מיר עד-היום אַ וואונדער, ווי אזוי איך אַלס סאָלאַט בין ארויס האָן ריין פון אַזא האַרפּער זינד...

פונדעסטוועגן, אז איך פלעג אין שטאַט-גאַרטן פאַגעגענען יעדן אָונט, ווען איך פלעג נאָך דעה ערשמער אָפטיילונג פון אינוער מוז-קאלישער פראָגראַם אַרומשפּאַצירן אין די אַלעען צו פאַמראַכטן דאָס פובליקום און ווכן מיינע ציווילע פריינד צווישן אים — אַז איך פלעג פאַגעגענען זיך מיט די אומהיימלעכע בליקן פון דעם דיקן זשאַנדאַרמען-פּאָלקאָוניק, וועלכער איז קענטיק געווען אַ גרויסער פאַטריאָט פון אינוער אַרקעסטער און פלעגט אלע אָונט קומען אין גאַרטן — פלעגט מיר אַ ציטער טאָן דאָס האַרץ. פלעג איך זיך וועלן מאַכן, ווי איך ווייס נישט פון וואָס צו זאָגן, אז איך בין דאָס נישט דער, וועמען ער מיינט, און פלעג דווקא אים צוריק אַררינקוקן אין די אויגן, זאָל ער מאַקע זען, אז דאָס בין איך נישט וועמען ער מיינט אַוודאי... פלעגט ער מיר נאָך ביזער און קאַנצענטרירטער אַנקוקן... ביז איך פלעג אָפּגיין פון אים, אַוועק צוריק אויף מיין פּלאַץ אויף דער עסטראַדע און מיט

מער פלייס זיך נעמען שפילן מיין סאָלאָ אין גלינקעס, "זשיון" זא
צאָרע"...

דאָס איז געווען, ווי אַ מין סגולה צו פאַרשומלען דעם דעמאָלס-
מיקן "המן" פון דער פרייער אַרבעטער-באַוועגונג, פון וועלכער איך
בין שוין אין יענער צייט געווען ניט נאָר אַן אָנהענגער, נאָר שיר
ניט אַן אַנטיילנעמער...

דרייצנטער קאפיטל

ערב באַרריוונג — א צירוקבליק אויף דער צייט פון מיין די-
נען. — מייע פאַרברעכנס קעגן דער דיסציפלין. — די שיינע
דינסטמיידל און אירע פאַלקס-לידער. — די צאָרישע מאַנעוורע
אין 1897. — מייע שפּאַצירן בנגבה קיין ביאַליסטאָק. — איד
שפּיל פאַרן קייסער. — מיין ציווילער נייער אָנצוג. — ווידער
לייבקע מוזיקאַנט, דער יידישער קאַפעלמייסטער. — מיין האַנאַ-
ראַר פאַרן שפּילן. — אין מינסק. — קאַפּל דעם שמירס באַ-
רימטער הויף. — מיין שוועסטער אַלם עקספּערנע. — מיין ברוי-
דער זלמן אַלם געשיכטע-קענער. — מיין ברודער הירשל אַלם
אַרנאַניזאַטאָר און אַנטאַטאָר. — מיין באַקאַנטשאַפט מיט רחל
ברכות. — איר אַנטציקונג פאַר א. ליעסינס לידער. — מיין
פאַרערונג צו איר. — א. ליטוויץ.

נאָך דריי יאָר און אַכט מאָנאַטן „דינען“, וואָס זיינען פאַשמאַ-
נען פון פאַרשיידענע איבערלעבונגען, דערפאַרונגען, פאַלידיקונגען,
דערהויבונגען און אַלערליי נסיונות, איז אָנגעקומען די צייט פון באַ-
פּריוונג... מיין אויסרינען זיך און באַפּריוונג איז מיר אַליין אַ וואונ-
דער געווען. לויט מייע „רעוואָלוציאָנערע אַרויסטרעטונגען“, פרי-
ער אין קאָזאַרמא, און שפּעטער שוין אין „קאַמאַנדע“, האָב איך צייטנ-
וויו ניט געגלויבט, אַז איך וועל אַרויס גאַנגן פון זייערע הענט...
איך האָב געקענט אַוועקגיין אין דיסציפּלינאַרן פאַטאַליאָן, אין מי-
ליטערישער טורמע, אַדער נאָך ווייטער... אורזאַכן זיינען געווען גע-
נוג, דגם אין אַלגעמיין האָב איך געטראָגן דעם יאָך געדולדיק, מיט
אַ פּילאַסאָפּישער רויקייט. אַט שווימט פאַר מיר אַרויס אַ בילד פון
דעם ערשטן יאָר דינסט. וזמער אין לאַגער. איך שלאָף אין „פאַ-
לאַטקע“ מיט אַ האַרטן שלאָף, נאָך אַ מאָן שווערער אַרבעט. איך
האַב געמאָלדן יענעם טאָג געאַרבעט אויף דער קיך, וואָסער געטראָגן
און האַלן — גאַנצע ביימער צעווענט. נאָך אזא שווערן טאָג.

ארבעט קומט מיר א נאכט רו. אָבער דער דעזשורנער אונטער-אָפּי-ציר איז זיך מיישב און וועקט מיך אַ זיגער צוויי פּאַרטאָג ווידער אויף אַרבעט. אַ פּאַרשלאָפּענער, איז מיין אויפּרעגונג גרויס — אַזאָ אומגערעכטיקייט!

— וואָסאַוואַ, רייזען! — שטיי-אויף.

— ניין! זאָג איך זיך אָפּ און נרע זיך אין דעם שטרויענעם קישעלע נאָך מיפּער...

— קאַק נייעס?... וואָס הייסט ניין? — ווערט ער ביז און איבעראַזשט: ניט פּאָלגן אַ דעזשורני, וואָס האָט אַזאָ מאַכט ווי דער קייסער אַליין!

— איך האָב בייטאָג געאַרבעט אויף דער קיך, — שטיין איך זיך אויף דעם געווען, וואָס אַז מען אַרבעט בייטאָג. מוז מען רוען ביינאכט...

גיט אים דער געווען ניט אָן און ער ציט מיך פּאַר די פּיס, איך זאָל אויפשטיין.

די פּאַרירונג פּון זיינע גראַפּע הענט — הגם אָן אונטער-אָפּי-ציר און אַ דעזשורנער, וואָס זיין מאַכט איז אומפּאַרנענעצט — רענט מיך אויף. איך פּיל, אַז איך וועל אַרויכשפּרינגען און זאָל זיין, וואָס עס וועט זיין — ביז קאַטאַרע, און איך ענטפּער אַיינגעקשנט: — איך וועל ניט אויפשטיין.

שלעפט ער מיך ווידער נאָך ביזער, נאָך פּרוטאַלער.

האָב איך מיט מיינע פּיס, ליגנדיקערדייט, גענעפּן אים אָן ענטפּער... צי האָב איך אים ערנען געטראָפּן און ווי שטאַרק, גע-דענק איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז אָפּגעמאַן האָב איך עפעס שווער-זינ-דיקעס — אַ דעזשורנעס!

האָט ער מיך שוין אָפּגעלאָזט און איז אַוועק בלוז מורמלענ-דיק: „כאַראַשאָ“...

האָב איך שוין פּאַרשטאַנען, וואָס דער „כאַראַשאָ“ מיינט. שלאַפּן האָב איך שוין מער ניט געקענט. די האַרבע שטראַף פּאַר אַזאָ אַקט — אַ פּריק טאָן מיט די פּיס דעם דעזשורנעס — מאַלט זיך מיר פּאַר די אויגן אין די גרוילעכסטע בילדער. אינדערפרי שטיי איך אויף פּוּדער פּון אַלעמען. קוק אויף דעם גרינעם וואַלד,

וואָס צײַט זײַך ווײַט מיט זײַנע הויכע סאַסנע-בײַמער, און יעדער בױם שטײט זײַך רױך, ווי עס וואָלט הײַנט בײַנאַכט גאַרניט פּאַסירט מיט מיר... אײַך הער זײַך צו צו דעם זײַנען פֿון די אַלערלײַ פּײַגל, וואָס דאַסמאַל אײַז זײַער זײַנען גלײַכגילטײַקער ווי שמענדײַק, און אײַך פֿיל זײַך ווי פּרעמד און אָפּגעשײַדט פֿון זײַ. אײַך בײַן שוײַן נײַט קײַן הײַגער. פֿונדאַנען וועט מען מײַך שוײַן אַוועקשײַקן ערגעץ-ווייט...

אַ זײַגער נײַן קומט אָן דער ראַטנער קאַמאַנדיר, קאַפּיטאַן קאַ-זאַרײַן. אײַך זע, וער גײַט אַרײַן אין קאַנצעלאַרײַע, דער דעושוורני נאָך אײַם. אין פּינף מינוט אַרום רופּט מען מײַך: אײַך גײַ אַרײַן, דערפֿיל מײַן בלאַסקײַט, וואָס האָט מײַן פּנים פּאַדעקט.

— דו ווײַסט, וואָס דיר קומט דערפֿאַר? פּרעגט מײַך דער קאַ-פּיטאַן און פּאַמיט זײַך צו מאַכן אַ וואָס שטרענגערע מינע. די גרויסע, גרויע אויגן שטעלן זײַך אָן אויף מיר, ווי מײַך צו פּאַר-ניכטן נאָך אײַדער וואָס-ווען.

— שולדײַק, אײַער הויכוואוילגעבוירנקײַט... ענטפּער אײַך, ווי דער דײַן אײַז, אויסצוקױפּן דערמיט קאַטש אַ טײַל פֿון מײַן פּאַר-ברעך... פֿונדעסטוועגן פּאַרטידײַק אײַך זײַך... אַ גאַנצן טאַג שווער געאַרבעט, געשלאָפּן ווי אַ געהרגעטער, נײַט געוואוסט, וואָס אײַך האָב געמאַן, געמײַנט, אַז מיר חלומט זײַך עס... אײַך לײַקן נײַט אָפּ, אָבער געמאַן עס אין שלאָף, אין שווערן שלאָף, נאָך אַ שווערן טאַג אַרבעט... ער האָט מײַך געשלעפט פּאַר די פּים און אײַך האָב געמײַנט — אַ קאַשמאַר...

דער קאַפּיטאַן קוקט אָן שטרענג דעם אונטער-אַפּיזיר:

— און דו, צײַגנון, ווי אַזוי וואָסמז אַ זײַנן סאַלדאַט, נאָך אַ שווערן טאַג אַרבעט בײַדערנאַכט ווידער וועקן אויף אַרבעט? ווײַסטו נײַט, אַז דאָס אײַז קעגן אויסטאַז?

— שולדײַק, אײַער הויכוואוילגעבוירנקײַט... פּלאַנערט שוײַן דער אונטער-אַפּיזיר, און אײַך פֿיל ווי אַ גרויס גענאָד לאָזט זײַך אַראָפּ אויף מיר...

— און דו, ווענדט ער זײַך צו מיר, דער קאַפּיטאַן, האָסט פֿונדעסטוועגן געדאַרפט פּאַלגן, דער דעושוורני וועקט...

שווייג איך. קוקט ער מיך אָן נאָך שטרענגער און צעבייזערט זיך:

— דו וועסט ביי מיר „פאָד-סוד“ אוועקגיין.
דער גאנצער ענין האָט זיך אויסגעלאָזט מיט צוויי שעה שטיין
אונטערן ביקם, אומבאוועגט, אונטער פולער אמוניציע...
אין אלגעמיין אַ שווערע שטראַף, אָבער אַנטקעגן „פאָד-סוד“
אוועקגיין איז דאָס געווען אַ שפּילבל, און הגם באַוועגן זיך האָב
איך די גאַנצע צוויי שעה ניט געמאַרט, האָב איך זיך דאָך מהיר
געמאַכט...

און ביי די סאָלדאַטן בין איך געוואָרן אַ העלד, אַ בונטאר ...
געבריקעט מיט די פּיס אַזש דעם דערווירטני אונטער-אַפיציר אַליין...
אַזא מאַכל האָבן זיי זיך קיינמאַל ניט פאַרגונען...
און דעה דערווירטני אַליין האָט אויף מיר שוין אויך אָנגעהויבן
קוקן מיט רעספעקט...

אַווינע מינים פאַסירונגען זיינען געווען ניט זעלשן. אַפּילו אין
קאָמאַנדע אַלס מוזיקאַנט האָב איך אַמאַל שיה ניט פאַרלאָרן מיין
פּרייהייט אַלס אַ סאָלדאַט און געקענט פאַשטראַפּט ווערן מיט טורמע,
צי מיט דיסציפּלינאַר-פאַטאַליאָן, וואָס דעה נאָמען אַליין האָט גע-
שראַקן יעדן ניט-געהאַרזאָמען סאָלדאַט.

אין ניסום איז ניט פאַסיק צו גלויבן... אָבער עפעס פון דעם
מיין האָט מיט מיר אַ פּאָר מאָל געשען אין פאַרלויה פון מיין
„דינסט“...

דיינט די צאַרישע מאַנעווערע, וואָס איך האָב מיטגעמאַכט אין
יאָר 1897! צוויי „אַקרוגן“, ווילנער און ווארשעווער, האָבן כלומרשט
אַ מלחמה געפּורט. ווער עס האָט געזיגט, געדענק איך ניט —
געמאַטערט האָט מען ביי אַ פּערטל מיליאָן מענטשן סיי-ווי-סיי.
דערפאַר האָב איך „זוכה“ געווען צו זען דעם צאַר אַליין, דאַן נאָך
אַ יונגעראַנטשיקל, אַ בלאַסער, אַ פאַרלאָרענער, אַ פאַרשולדיקטער,
אַ תּמעוואַטע-שטיבלענדיקער, — ווען איינמאַל, אין צייט פון דער
מאַנעווערע, איז מיר אויסגעקומען צו שטיין אינגאַנצן אַ צוואַנציק טריט
פון אים. אונזער פּאָלק איז פאַר אים און זיין טויטע פאַרבייגעגאַנגען
דעם צערעמאָניאַלן מאַרש... מיר אָבער, די מוזיקאַנטן, זיינען גע-

שטאַנען אויף איין אָרט אינגאַנצן אייניקע טריט פון אים און גע-
שפילט... איך האָב זיך אפילו ניש געפלייכט צו שפילן פעסעך
ווי שמענדיק: אדרבא, איך געדענק, ווי איצטער, אז צוליבן גרויסן
געדענג האָב איך דורכגעלאָזט אַ דריי טאַקטן און פּרעג אים פּאַרס...

דאָס האָט פּאַסירט אַ צוויי-דריי ווערסט אונטער ביאַליסטאָק,
וואו מיר זיינען געשטאַנען ביי דריי טעג, לעבן אַ קליין יידיש
שטעטלעך, נאָוואַסעלצוי. פּאַרנאַכט פּלעג איך מיט נאָך אַ פּאַר יידישע
סאָלדאַטן זיך אַוועקלאָזן בנגבה קיין ביאַליסטאָק; אַ שטראָף האָט
דערפאַר דערוואַרט אַ גרויסע, אָבער אום אַנצוקוקן אַזאַ פּרדז ווי
ביאַליסטאָק האָט אַלץ געלוינט... אַרײַנגיין ערגעץ אין אַ הויז צו
אפילו אין אַ קרעטשמע איז סײ-ווי-סײ ניש געווען קיין צײט, האָבן
מיר זיך נאָך געקויקט מיט די יידישע גאַסן, אין וועלכע מיר זיינען
גלייך אַרײַנגעפאַלן, געכאַפט אַ שמועס מיט אַ פּאַר יידן וועגן צאַר
אַליין, צו האָבן מיר אים טאַקע געווען און ווי אַזוי איז ער צו
יידן... נאָכדעם האָבן מיר זיך געלאָזט צוריק און אָפּגעגעבן די יידי-
שע מוזיקאַנטן אַ גרום פון ביאַליסטאָק.

נאָך דעה צאַרישער מאַנעווערע האָבן מיר באַקומען צו זײל-
פּערנע רובל, ספּעציעל „גענאַסן“ פאַר די סאָלדאַטן, וואָס האָבן
„זוכה“ געווען אַנטײל צו נעמען אין דעה דאָזיקער מאַנעווערע, וואָס
האַט זיך געצויגן פּור שווערע וואָכן. דעה רובל האָט געהייסן
צום אַנדענקען, אויסגעבן אים האָט מען אַוודאי ניש געטאַרט, אַ
מתנה פון קייסער אַליין, אָבער איך האָב אים, קומענדיק צוריק
קיין קאַוונע, באַלד אויסגעביטן און זיך געלאָזט וואוילגליין...
איז דאָס אַוודאי געווען אַ מאַט...

אָבער ענדלעך איז געקומען דעה גרויסער מאַג פון באַ-
פּרײַונג... מאַרגן פאַרן אָפּ אַלע, וואָס זיינען פון יאָר 95... יעדער
צו זײן הײם. ביז דעה לעצטער מינוט זיינען מיר נאָך אפילו סאָל-
דאַטן, און טאַמער באַגײט מען נאָך עפעס אַן עבירה, קען מען
ווערן באַשטראַפט און פּאַרהאַלטן... פּונדעסטוועגן, ווי די מורא דער-
פּאַר זאָל ניש זײן גרויס, מו איך שוין אָן, פּאַרנאַכט, נאַטירלעך,
מײן ציווילן אַנגווא, וואָס איך האָב באַשטעלט בײ אַ שניידער נאָך

מיט צוויי חדשים צוריק. אין דעם דאָזיקן אָנצוג האָט איך געהאַט אַ חלק מיין דרייצניערקע שוועסטער שרה-בתי, וועלכע האָט שוין געארבעט אין מינסק ביי דער באַרימטער שניידערין ראָזע סלעפיאַן, און פאַרדינט צוויי רובל אַ וואָך. מיין ליב, יונג שוועסטערל האָט אויף אַ פּרוווי מיינעם וועגן אויסקליידן זיך, איך זאָל קענען קומען אַהיים, ערגעץ געבאָרגט פאַר מיר צען רובל און מיט אַ זייער האַר-ציקן און קלוגן פּרווועלע, פּול מיט דערמוטיקונג און מרייט, מיר זיי צוגעשיקט...

דער אָנצוג האָט נאָטירלעך אָנגעראַפּן מער — עס איז געווען שוין איינמאָל אַן אָנצוג. עס איז געלעגן אויף מיר ווי אייכגעגאַסן... אין דעם אָנצוג און אין דעם שוואַרצן ווייכן הוט, וואָס איך האָב שוין די לעצטע דריי טעג פאַרן אָפּפאַרן געקויפט, האָב אויסגעזען שיר ניט ווי אַ קאָווער באַנקירס אַ בּאַנאַק...

אָנגעמאַסטן „ערב-באַפּרייזונג“ דעם אָנצוג, האָב איך שוין ניט געהאַט קיין קראַפט צוריק אַריינצופאַלן אין סאָלדאַטסקן מונדיר און האָב זיך פאַרנאַכט געלאָזט איבער די קאָווער רייכערע גאַסן, איבער ניקאָלאַיעווער פּראָספעקט פּראַנטעווען אין מיין נייעם אָנצוג און וואונדערלעכן הוט... טאַמער האָב איך באַגענגט אַן אָפּזיר, האָב איך ווי מיט גוואַלד צוגעהאַלטן. די הענט אין די טאַשן, ניט צו סאַלוטירן אים, וואָס דאָס וואָלט מיך אַרויסגעגעבן, אַז איך בין אַ סאָלדאַט און עס וואָלט געקענט אָפהאַלטן מיין באַפּרייזונג. איך האָב טאַקע באַגענגט דעם קאַמאַנדיר פּון פּאָלק אַליין... בין איך אַרי-בער שטאַלן, ווי אַ פּרייער מענטש, און אויב דער קאַמאַנדיר לעבט נאָך, ווייס ער, געבעך, ער-היים ניט, ווי אַזוי איך האָב אים דעמאַלט פאַרלייגט „אַ שמעלן זיך אין פּראַנט“ און סאַלוטירן מיט דער האַנט ביים ראַנד פּון הוט... זאָל ער דאָס מיר איצטער פאַרנעבן...

דעם לעצטן אָונט האָב איך נאָך געדאַרפט שפּילן אין שטאַט-גאַרטן. דאָס לעצטע מאַל. געקומען בין איך אין אָנצוג, אין אַ פעקל מיטגענומען דעם מונדיר, ביים שפּילן אים אָנגעטאָן און נאָך יעדן אַנטראַקט איבערנעבישן אויפן צוויילן רעקל. די הויזן, מינע איי-גענע שוין, זיינען געווען פּון שוואַרצן געוואַנט, האָט סײַ-ווי-סיי ניט

אויסגעמאכט... און אַרומגעגאַנגען אין דער צייט פון די אַנטראַקטן
איבער די אַלעען ווי אַ באַפרייטער און באַנייטער...

אין שטאַט-גאַרטן האָב איך זיך שוין אָפגעוועגט מיט פולע
פון מיינע ציווילע פריינד, צווישן זיי אויך מיט א. דעווינישסקין און
דמיטרי צענזאָרן, אויך מיט דער שיינער, איינציקער באַקאַנטער מיידל-
וואָס פלעגט קומען אין פאַרק מיט אַ קינד, פון אירע רייכע באַלע-
באַטיס - אַ דינסטמיידל נעבעך געווען, הגם זי האָט אויסגעזען
שענער און רייכער ווי אַלע באַלעבאַטישע מיידלעך אין גאַרטן, אַפילו
פאַר פיל פון די רוסיש-ריינדליקע גימנאַזיסטקעס...

באַקענט האָב איך זיך מיט איר טאַקע אין פאַרק, ווען איך
האָב זיך אין צייט פון אַנטראַקט אַוועקגעזעצט אויף דער באַנק, וואו
זי איז געוועסן און געהיט דאָס קינד, וואָס האָט זיך רויק געשפילט
מיט אַ פילקע... אַ בליענדיקע מיט וואונדערלעכע גרויסע, שוואַרצע
און שטראַלנדיקע אויגן, האָט זי מיך אָנגעקוקט, איך - זי, און מיר
האַבן זיך צערעדט.

געזאַמלט האָב איך דאַמאַלסט פּאָלקסלידער, שוין ניט פאַר
פּרעזן, נאָר פאַר דייר בראַמסאָן, אַ ברודער פון דעם באַרימטן פּלל-טוער
בראַמסאָן. דער דאָזיקער בראַמסאָן, אַליין אַ דערצויגענער בלוז אויף
דער רוסישער ליטעראַטור, הגם ער האָט אויך פאַרשטאַנען יידיש-האַט
די דאָזיקע לידער איבערגעשיקט קיין פעטערבורג צו שאול גינבורג.
ביהאַב דאַמאַלסט זייער פיל געזוכט, פון וועמען די פּאָלקסלידער אַרויס-
צוקריגן. ביי דער דאָזיקער ליבער פּאָלקסמיידל האָב איך אָנפאַנגט
מיט גרויס שוועריקייט אין נאַכדעם - שוין גרינגער - אַרויס-
געקראָגן די שענעמע יידישע פּאָלקסלידער, איבערהויפּט וועגן דער
אָפגענאַרטער ליבע...

שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז אירע באַלעבאַטיס וואוינען
ניט ווייט פון הער מוזיקאַנטישער קאַמאַנדע, פלעג איך שוין אַריין-
קומען צו זיי אין הויז. די באַלעבאַטיס אירע זיינען גראַד געווען
יידיש-געשטיממע אינטעליגענטן און האָבן איר ניט געשטערט צו
איבערזאָגן אָדער איבערווינגען פאַר מיר איר גאַנצן רעפערטואַר
פּאָלקסלידער...

זי איז געווען אן ערלעך פאלקסקינד, געשטאמט פון פאר-
 אָרעמטע פיינע עלטערן, א הארציקע. איך בין שיר ניט פארליבט
 געווען אין איר, זי אין מיר - אודאי און אודאי, נאָר געזאָגט האָט
 זי עם מיר קיינמאָל ניט.

זיך אָפגעזעגנט מיט איר, האָט זי זיך שיר ניט צעוויינט. „איר
 זייט גאָר ניט ענלעך אויף א סאַלדאַט“... פלעגט זי מיר שמענדיק
 זאָגן... „ווי אזוי אזא מענטש ווי איר זייט געגאנגען דינען...“ עם
 האָט איר אימפּאַנירט מיין חרשע פאַציונג צו איר, הגם איך לייקן
 ניט, אַז אַ קוש טאָן פלעגן איך זי יאָ אַמאָל... איבערהויפּט ווען
 זי פלעגט מיך אַנצייקן מיט אַ פאַלקסליד, וואָס זי פלעגט פאַר מיר
 אָפּווינגען און איך פלעג עם פאַרשרייבן און אויף מאַרגן אַוועקטראָגן,
 מיט די איבעריקע לידער, וואָס איך האָב שוין געזאַמלט ביי די
 יידישע סאַלדאַטן, צו דעם אינטעליגענט פראַמסאָן, וועלכער פלעגט
 עם אויפנעמען מיט אַ שמייכל, ווי איינער זאָגט:

— אָט, געבילדעטע מענטשן מוזן זיך אַמאָל אויך מאַכן נאָ-
 ריש מיט יידישע לידערלעך.

אָפגעזעגנט זיך אויך מיט איר און צוריק ארויף אויף דער
 עסטראַדע. דער קאַפּעלמייסטער איז געווען טאַקע דער שוין דער-
 טאַנטער לייבקע מוזיקאַנט. ער איז שוין אין יענער צייט אַרײַן אין
 זיין ריכטיקער ראַלע און „דיריזשירט“ דעם אָרקעסטער מיט געוויסער
 לייכטער גראַציע, ווי איינער זאָגט: ס׳האַט דען אַ ווערט פאַר מיר
 צו דיריזשירן אזוינע אווערשורעלעך מיט סאַלדאַטן-מוזיקאַנטן... פונ-
 דעסטוועגן איז ער געווען אַ גרויסער מקפיד, איבערהויפּט אויף דעם
 באַרימטן... „רייזען, — צעקאַלטישעט מיר ניט דאָ די סאַלאַ“, האָט
 ער מיך אַ וואָרן געמאַן. איז מעשה-שטן, גראַד דאָס לעצטע מאָל,
 ווען איך האָב זיך געוואָלט אויסצייכענען, האָב איך ניט אָפּגעדיט
 דעם ריכטיקן טאַקט און בין אַריינגעפאַלן מיט מיין סאַלאַ אין קאַר-
 נעטס אַ נאָך ניט געענדיקטער פונע... זיין פּליק, וואָס ער האָט
 אויף מיר געוואָרפן, האָט מיך דערשראָקן... ער איז אַפּילו אַ ייד, —
 האָב איך געטראַכט, — וועט ער מיך דאָך צוליב דעם ניט פאַר-
 האַלטן.

אַבער אַ שטארקן און ביין אויסרייך האָט ער מיר געגעבן:
 איך האָב אים צעהרגעט די שענמע שטעלע אין דער אווערטורע...
 דערפאר טאָקע, אַז אויף מאַרגן, ווען מיר זיינען שוין געווען אויפן
 וואַקואַל, אַ שעה פארן אָפּפאַרן, און לייבקע מוזיקאַנט האָט גע-
 מאַכט דעם חשובן, וויפיל יעדן מוזיקאַנט קומט אַרויס פון דעם קליינעם
 פראַצענט, וואָס מיר האָבן פאַרדינט שפּילנדיק די פאַר יאָר: זומער אין
 שמאַט-גאַרטן, ווינטער אין טעאַטער, צווישן די אַנטראַקטן, וואו עס
 האָט גאַסטרעאָלורט אַ רוסישע טרופע, און אויף פאַרשיידענע רייכע
 בעלער, ביז ביים גובערנאַטאָר אליין, — האָט ער זיך אין מיר נוקם גע-
 ווען. איך האָב געהאַפט צו קריגן אַן אַפּוטיקאַ — אַ קלייניקייט —
 פאַרטיאָן (און אין שטרייך-אַרקעסטער געשפּילט אויף דעם צווייטן
 טראַמבאָן!...), דאָס הייסט, ערשטער אינסטרומענט, ווי דער קאָר-
 געט, קלאַרנעט, טענאָר און פּלייט... איך האָב זיך געריכט, לויט
 מיין חשובן, אויף אַ פּערציק רובל... געגעבן מיר האָט ער אַבער
 אינגאַנצן צוועלף...
 — סמיטיש, וואָשע בלאַהאַראַדיע...
 — אָט אזויפיל קומט דיר... האָט ער קאַלט געענטפּערט.
 דערפאר האָט ער דעם באַם באַשטימט 36 רובל...
 ס'האַט מיך אָנגענומען אַ פאַרראַם: ערשטנס, די אומגערעכטי-
 קייט. און צווייטנס, איז מיר טאָקע דעמאָלט דאָס געלט שטאַרק נייטיק
 געווען. איך האָב געוואוסט, אַז איך קום אַהיים, אין מינסק צי אין
 קאָדענאַוו — ניט צו גבירים.

אַבער פאַרפאַלן. צופיל דינגען זיך מיט אים האָב איך שוין
 מורא. וויפאַלד אַז ער קען מיך אזוי קרויודען, מוז ער דאָך האָבן
 אויף מיר אַ האַרץ, און ווען דער צוג מיט די וואַגאַנעס, וואָס האָבן
 דעם זעלבן אויפּשריפט, ווי דאָן, ווען איך בין געגאַנגען דינען — אַכט
 פּערד, פּערציק מענטשן, שטייט שוין גרייט צו נעמען אונז אַהיים,
 איז אַ פּננה צו פאַרפירן אַ קרויג מיט אַ „נאַטשאַליק“, מעג ער
 זיין בלוזי אַ קאַפּעלמיסטער אַן אַפילו אַ ייד.

און אַפילו מיט אים האָב איך זיך אָפּגעזענגט פריינדלעך...
 און אָט בין איך שוין אין אַ וואַגאָן. אַן אָפּענער אַבער דער
 טאָג איז אַ שיינער, אַ סוף-זומערדיקער. איך וואַרף מיין בליק צו

דער שטאַט קאָונע, וועלכע האָט זיך פון דער ווייט צוזאַמענגעגעפֿען
ווי אין איין שטיק מיט געפֿלעקטע, הויכע אין נידערוקע דעכער און
קופֿאָלן פון אירע קלויכטערס, איך שיק מיין בליק ווייט — פון
פעטער-באַרג, וואו איך האָב מושטידנדיק זיך גענוג פֿוהות אַוועק-
געלייגט, און עס פֿאַרדריקט דאָס האַרץ...

אַבער אין וואַגאַן האָבן זיך שוין צעטאַנצט אייניקע באַפֿרייטע
סאָלאַטן. איינער, וואָס פֿאַרט אַהיים אין שינעל און טראַגט שוין
אַבער אויפֿן קאַפֿ אַ האַלב-ציווילע היטל, אַ פֿיסל פֿאַרשיפורט,
זינט נאָך דאָס סאָלאַטישע ליד:

דריי דערפֿלאַך — דערפֿער צוויי,
אַכט מיידלעך, איך מיט זיי . . .

* * *

געקומען אין מינסק אַרום ראש-השנה-צײַט מיט צען הילף —
צוויי האָב איך אין וועג אין פֿאַרלוירן פון דער רייזע פֿאַרהוילעט
מיט סאָלאַטן, וואָס האָבן נישט זוכה געווען צו זיין מוזיקאַנטן
און זיינען געפֿאַרן אַהיים גאָר אָן געלט און אין די סאָלאַטן-
קליידער. די צען רובל פֿון אייגנטלעך געווען אַ בעל-חוב מיין
שוועסטער. אַבער סײַ-ווי-סײַ האָבן מיר שוין געוואוינט צוזאַמען, אין
הויף פון דעם פֿאַרזימטן קאַפֿל דער שמיד, „אויף טרעצקער באַרג“ —
מינסקער, נישקשה, געדענקען אים — אַ היסטאָרישער הויף, אַראַנק
די רעוואָלוציאָנערע נעמטן, וואָס ער האָט פֿאַרמאַגט. פֿאַרנומען האָבן
מיר אַ צימער, איך, מיין שוועסטער שרה-פֿתיה, די קליינע ברי-
דערלעך זלמן און הירשל — דער טאַטע איז ערשט שפעטער גע-
קומען פון אַ גוט, וואו ער איז געווען לערער — בײַ איינער אַ
יידענע רייזע, אַ פֿריינדלעכע אַלטיטשקע, האָט אַבער געהאַט אַ מאַניע
צו ווידערהאַלן צוויי ווערטער, וואָס איך האָב זיי פֿון יענער צײַט
קיינמאַל נישט געהערט: „מגורע“ און „סדאָליע“. בײַ האַרקאוין אין
ווערטערבוך וועט איר די צוויי ווערטער נישט געפינען. געמיינט האָט
עס: „מגורע“ — דירה-געלט פֿאַראויס פֿאַרן חודש; „סדאָליע“ —
נאָכן חודש.

— געהערט אַ ביסל, — פלעגט די אלטע רייצע צווינגען —
איך האָב בפירוש אויסגערעדט מיט איר „כגורע“, און זי צאלט גאָר
„סראַלע“...

פון מיינע צען רובל האָט מען איר פאַצאלט „כגורע“, פאַר-
אויס פאַר אַ מאַנאַט, דריי רובל... איז זי געוואָרן, רייצע הייסט
עס, נאָך בעסער ווי זי איז געווען פּשבע...

— קינדערלעך, האָט זי געזאָגט — איר קענט אַיך קאָכן
און באַקן אין אויוון און אויפן פּריפעטישאַק, וויפיל איר ווילט אַליין.
האָט מען טאַקע געקאָכט און געבראַטן, וואָס נאָר עס האָט
זיך געמאַכט, און דער קאָכער בין איך געווען בכבודי וּפּעצמי. מיינ
שוועסטער האָט אַי גענייט אין אַ מייסטערסקאַזע און אין דער
זעלבער צייט געמאַכט דעם עקוואַמען אויף פיר קלאַסן גימנאַזיע.
אַזוי אַלע יאָר אַ קלאַס.

און געבליט האָט זי פּונדעכטוועגן ווי אַ בלום, ניט קוקנדיק,
וואָס זי האָט נאָך געדאַרפט דערציען די יונגע ברידער, זלמן און
הירשל.

זיי האָבן באַזוכט די „גאַראַדסקאַיע אוטשילישטישע“.

זלמן האָט זיך אויסער אַלע געגנשטאַנדן אויסגעצייכנט אין
געשיכטע. דער לערער פון געשיכטע האָט געהאַט פון אים צו
זינגען און צו זאָגן — ניט געקענט נעבעך פאַרענטפּערן מיינ ברוד-
דער זלמן שיר ניט מדרש״א-קשיות אויף דער געשיכטע...

אויך הירשל איז געווען אַ מאַדים אויף געשיכטע, אָבער דער
עיקר אויף מאטעמאַטיק — עס רעדט זיך אַזוי, איך מיינ אַלגעברע
און געאָמעטריע — און נאָך מער אין דער רומישער שפּראַך, באַקן-
מען פּרײַזן יעדן „זמן“ און געהאַלטן זיך דערפאַר זייער שטאַלין און
האַפּערדיק, געפּאָדערט דעם בעסטן ביסן און דעם לעצטן גראַשן ביי
זיין פּערצניעריקער שוועסטער שרה-בּתיה. אַן עכטער רעוואָלוציאַ-
נער געווען!...

און ער איז טאַקע ווערט געווען. שוין דאָן, אמשר צו
צוועלף יאָר, האָט ער געגרינדעט ביי קאַפּל דעם שמיד אויפן הויף,
ערגעץ אין אַ וואוינונג — אַ קלאַס פאַר אַרעמע קינדער, וועלכע
ער האָט געלערנט רוכיש און אנגירט זיי צום סאַציאַליזם... ער

האָט אוי-אָרום אָרגאניזירט ביי אַ פּופּזיק קינדער. צו דרייצן יאָר
האָט ער זוכה געווען צו האָפּן אַ רעוויזיע מיט אלע קליפּערלעך.
קיין געפּערלעכעס האָט מען ביי אים נישט געפונען, אָבער דער
זשאַנדארמען-אָפיציר האָט אים געוואָרנט:

— געדענק, דו וועסט זיך צו מיר נאָך אַמאָל „פּאַפּאָדען“...
איך בין געווען גלוקלעך און שמאַליך מיט מייער ברוּדערלעך
און שוועסטער, אין די ערשטע פּאַר וואָסן האָב איך מיר געפילט
ווי ניי-געבוירן...

אין דער זעלבער צייט האָב איך זיך פּאַקענט מיט דער יוג-
גער, קרים זיבעצייעריקער רחל ברכות: אַ הויכע, אַ שלאַנקע, מיט
די שוין אין יענער צייט געשוירענע האָר, וואָס זיינען אָבער פון
פּאַרנט געפאלן אין לאַקנס אויף איר שיינעם שמערץ. איבערהויפּט
האָט מיך פּאַציפּערט איר שמים: אי זאַנפט, אי שמאַרק, צוריק-
געהאַלטן און גרויסשטאַמיש, איז פאַר מיר, דעם נאָר-וואָס געקו-
מענעם פון „סלוזשבע“, שיר נישט געווען אַ זוכה צו זיין מיט איר
פּאַקאַנט. אַ שרייבערין, אַ טאַלאַנט און אַזאַ אינטערעסאַנטע:

זי האָט שוין דאַמאָלט געהאַט פּאַרערער, ווי זשאָרז זאָנר
בשעתה — אָבער רחל ברכות איז — הגם זייער אַ דאַפּינרטע —
קיין פּראַנציווין נישט געווען — אירע פּאַרערער פלעגן אויסגיין פאַר
בענקשאַפט נאָך אירן אַ גוט וואָרט. זי איז געווען — און געבליבן —
אַ יידישע טאַכטער אין שענכטן זין פון וואָרט. מיט מיר האָט זי
זיך געהאַלטן זייער קאַלעגיאַל, געווען צופרידן מיט מייער שיר-נישט
אלעמאַגיקע באַזוכן, אָבער פון פּערזענלעכע געפילן איז קיין רייד
נישט געווען.

נאָר וועגן איר לאַנדקמאַן און פּריינד א. ליעסן — דאָן א.
וואַלף, וואָס איז שוין געווען אין אַמעריקע — האָט זי גערעדט
מיט גרויס פּאַגייסטערונג. בכלל האָט זי גערעדט וועגן אים זייער
אַפּט, און אירע וואונדערלעך-שיינע פּרוינע אויגן פלעגן זיך אָנצינדן.
גערעדט האָט זי בלויז וועגן זיינע לידער, פון וועלכע זי האָט פּאַ-
זעמן אַן עקזעמפּלאַר פון אַן אומלעגאַלער העקמאַגראַפישער אויסגאַ-
בע... איין ליד זיינע האָט מען איר צוגעשיקט פון אַמעריקע אין
געדרוקטער פּאַרס. דאָס ליד איז געווען אַן אויסנאַם פון אלע זיינע

דעמאלסטיקע לידער מיט דעם טוביעקטיוון אינהאלט... עס איז געווען א ליד פון בענקשאפט נאך א ליבן מענטשן... איך האב הויש געווען, אז דאס ליד איז געווען מאקע געשריבן צו רחל ברכות. זי האט עס נישט צוגעגעבן און נישט אפגעלייקנט, נאר זייער קלוג גע, שמייכלט.

צווישן אירע פריינד און פארערער האבן זיך געפונען ש. הור-זוין (א. ליטוויץ), דאן נאך א העברעיִשער שרייבער, וואָס האָט „דעביטירט“ אין א „לוח-אחיִאָסָה“ מיט זיינע וואונדערלעכע אי-בעהזעצונגען פון א סעריע היינעם ליבע-לידער... ער האָט שוין אויך דאן געשריבן צו ביכלעך ייִדיש און רווקא לידער. ער פלעגט קן מען א שטילער, א באַשיידענער, זיצן אין פירן וויכטיקע געשפרעכען...

פערצנטער קאפיטל

דער שפארקער איינדרוק פון א. וואלסס מאדערנע לידער. — די איינציקע דעמאלסטיקע לידערזאמלונג נאך פרוגס „לידער אין געדאנקען“. — דער שטילשפאנד אין דער יידישער ליטעראטור. — איך זוך ניים אין די מינסקער בוכהאנדלונגען. — מיין קארעס-פאנדענץ מיט א. דעווינישסקין. — „יונגע קרעפטן“. — די אגאנס אין „המליץ“. — די ערשטע „יונגע קראפטן“. — מיין אנטטוישונג. — איך בין מכבד רחל ברכות מיט טעאטער. — מיין באזוך אין קאירענאוי. — ווידער אין א דארף. — איך פאר-ענדיק די פאעמע „מיין צודיקקער אהיים“. — מיין פרייד נאכן איבערשרייבן. — צודיק אין מינסק. — די בשורה וועגן דער צוויוואכנשריפט „דער יוד“.

ניש נאך רחל ברכות, אליין א טאלאנטפולע דיכטערין, הגם אין פראנץ, איז געווען אזוי באגייסטערט פון א. וואלסס נא. ליע-סינס לידער—דער גאנצער דעמאלסטוקער ליטערארישער קרייז, וואס איז איבעריקנס באשטאנען פון שפעטער באקאנט און אפילו בארימט געווארענע פערזענלעכקייטן, האבן וועגן א. וואלסס העקטאגראפירטער לידערזאמלונג אונטערן טיטל „מאדערנע לידער“ גערעדט מיט דער העכסטער אָנערקענונג. וואס אַנפאַטרעפט מיר, בין איך פון זיי גע-ווען אנטציקט. א ליבהאַפער פון פאָעזיע בכלל און פון יידישער בפרט, בין איך מיט דעם ביכעלע לידער געווען גליקלעך, ווי איך וואלט אַנטדעקט אַן אוצר. די נייע סאַציאַלע אָדער ריכטיקער — סאַציאַליסטישע מאַטיוון, וואס אין יענער צייט זיינען זיי אין דער יידישער ליטעראטור געווען אזוי ווייניק, אויסער דאָ און דאָרט אַ ליד פון ערעלשטאַט און ווינמשעווסקי, וואס פלעגן איבעריקנס בלויז געוונען ווערן און דאָס רוב אין א פארגרייזטער פארם—די נייע מאַ-טיוון, ווער דערש נאך אין א זאמלונג — זיינען פאַר מיר געווען אַ גליקלעכע איבערדאַשונג. אמת, פריץ אין די „יום-טוב=בלעטלעך“ און

אפילו אין די דריי בענד „יודישע ביבליאָמעק“, האָט שוין דאָ אין דאָרט אין אַ ליד „געוונגען“ וועגן דער נייער צײַט, וועגן דער סאָ-ציעלער אומגערעכטיקייט, אָבער זיי זײַנען געווען צו פאַרשטעלט, צוליבן צענוואָר. פרעסע ליד „ניט מײן, אָד די וועלט איז אַ קרעטש-מע“, וואָס איז אין יענער צײַט שוין, דאַכט זיך, געווען פאַרעפנט-לעכט אין אַ ייִדיש-אַמעריקאַנער זאַמלבוך, האָט קורסירט ווי אַן אומלעגאַל ווערק. אויסער זײן, פרעסע, פּאָעמע „ביי דעם חופּה-קליד“, וואָס איז נאָך עד-היום אײנס פון די שטאַרקסטע אין שענסטע פּאָעטישע ווערק פון סאָציאַלן אינהאַלט, איז אַזויגנס אין דער ייִדישער ליטעראַטור דאַמאַלכט געווען אַ זעלטנהײט. קאָן מען זיך שוין כאַר-שמעלן מײן פּרייה פון א. וואַלטס זאַמלונג „מאָדערנע לידער“. די שטאַרקייט פון אויסדרוק, די אויפריכטיקייט, די שײַנקייט און נײַ-קייט פון דער פּאַרס, דער גרויסער פּאַטאָס, און שטעלנווייז אפילו די סאַטירע אויף דער אַלטער געזעלשאַפט, — דאָס אַלץ איז געווען אין יענער צײַט אַזוי נײַ, אַזוי דערפרישנדיק, אָד דער אײַנדרוק, וואָס זיי האָבן אויף מיר איבערגעלאָזט, איז נאָך ביז הייַנט ניט אַן שפורן געבליבן.

איך ווײס עד-היום ניט, צי פלעג איך אַזוי אָפט באַזוכן רחל ברכותעס הויז, צוליב איר באַצויבערנדיקער פּערזענלעכקייט, צי צוליב א. וואַלטס ביכעלע „מאָדערנע לידער“. רחל ברכות, אַליין אַ גרויסע פאַרערעדן פון א. וואַלטס לידער, האָט דאָס ביכעלע אַזוי טייער געהאַלטן, פּרשט אַז עס איז געווען אומלעגאַל. אָבער מיר אַלס גאַסט האָט זי מיט אַ שמייכל דאָס ביכעלע שטענדיק דערלאָנגט, ווי מען טראַגט צו הייַנט, אין פּראָהיבישאַן-צײַט, אַ בײַ-סעלע גוטן וויין, וואָס איז פאַרבאָטן... איך בין זיך מודה, אָד דער הייַנטיקער פאַרבאָטענער וויין, וואָס מען איז מכבד אַ גאַסט, פאַ-רוישט ניט אַזוי אָנגענעם, ווי עס האָבן מיר פאַרוישט דאָן די לידער פון א. וואַלט.

אין יענער צײַט זײַנען פּאָעטישע לידער וואַמלונגען בכלל ניט געווען בנמצא. ניט גערעכנט דאָס ביכל לידער פון מיכל נאָר-דאָן, וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן דורך מ. ספּעקטאָר אין וואַרשע אַלס פרעמיע צום צווייטן „הויזפריינד“ נאָן אויך דאָס דאָזיקע ביכעלע

איז ארויסגעגעבן געוואָרן צוליב דעם, וואָס פולע פון זיי זיינען נאָך פריער געוונגען געוואָרן אין פּאָלק, ווי די לידער פון א. גאַלד-פאָרן, וואָס איז טאַקע ווידער צוליב דעם אויך ערשינען — נאָך אַ סך פריער — אין בוכפּאַרם מיטן טיטל „דאָס יודעלע“; ניט גערעכנט אויך די אַלערליי „צען נייע לידער“ צום זיינען פון אלקים צונער, פון הלל קליפּאַנאָוו און אַנדערע דאַמאַלסטיקע באַ-דיטטע פּאָלקס-דיכטער, זיינען קיין פּאַעטישע, קינסטלערישע לידער בכלל דאָן אין זאַמלונגען ניט ערשינען (הגם די זאַמלונג פון מ. גאַרדאָן און אַפילו „שיחת חולין“ — די יידישע לידער פון י. ל. גאַרדאָן, וואָס זיינען אויך אין יענער צייט ערשינען אין אַ באַזונ-דער אויסגאַבע, האָבן אויך פאַרמעגט עכט-פּאַעטישע און קינסטלערישע לידער). אַן אויסנאַם איז אויך געווען פּרצעס אַ זאַמלונג, וואָס איז פאַשמאַנען בלויז פון דריי לידער און איז געווען באַ-שטימט פאַר דער אינטעליגענץ, מי לויט דעם סימבאָלישן אינ-אינהאַלט און מי לויט פאַרם און סטיל...

אמת, אין יענער צייט זיינען שוין אויך ערשינען אין בוכ-פאַרם די לידער פון דעם גרויסן נאַציאָנאַלן פּאַעט, ש. פּרוי, וואָס זיי-נען פריער געווען געדרוקט אין דער פּעטערבורגער וואַנגשריפט „דאָס יודישע פּאָלקסבלאַט“, אין שלום-עליכעס זאַמלביכער „די יודישע פּאָלקסביבליאָטעק“ און אין אַנדערע געציילטע זאַמלביכער, ווי „דאָס הייליקע לאַנד“, „דער הויזפּריינד“, אָבער לידער איז פּרוינס לידערזאַמלונג, וואָס איז אַרויס אין אָדעס, אין אונזערע מקומות ניט געווען צו פּאַקומען. איך האָב וועגן דעם בוך געוואוסט, פון אַ פּאַר אַנאַנסן אין „המליץ“, בלויז דעם טיטל — „ליחער און געדאַנקען“ — און דעם פּרייז 1 רובל, קיין קריטיקן און קיין רעצענזיעס איז אַפילו וועגן דעם דאָזיקן ערשטן בוך לידער פון אַזאַ דיכטער ווי פּרוי ניט געווען צו געפינען. אפשר דערפאַר, וואָס דאָס בוך איז ערשינען אַזוי ווייט פון יידישן צענטער. אומזיסט האָב איך געזוכט די „ליחער און געדאַנקען“ אין אַלע יידישע בוכהאַנדלונגען אין מינסק, פון דער גרויסער בוכהאַנדלונג אויפן הויכן מאַרק פון סאַלאָמאַנאָוו ביז נפתלי משכיל-לאיתנס און פּעלדמאַנס בוכהאַנד-לונג. דער ענטפער איז אומעטום געווען טרוקן און אָפּגעהאַקט:

— ניטאָ ביי אונז...!

א קעלט פלעגט מיר אדורכגיין איבערן קערפער פון דעם דאָ-
זיין ענטפער.

— אפשה עפעס אנדערע נייע זאכן אויף יידיש, פון פריץ,
שלום-עליכם, פון ספעקטאָר, פון?...!

— גאָר ניטאָ קיין ניים — דער ערשטער „הויזפריינד“, אויב
איר ווילט...

א שטיילשטאַנד האָט דאָן, אין סוף פון יאָר 1898, געהערשט
אין דער יידישער ליטעראַטור. בלויז דער ציוניסטישער פּאַרלאָ „עזרא“
אין באַרדימשעוו האָט אַרויסגעלאָזט קליינע ביכעלעך מיט ביאַגראַפיעס
און מאַנאָגראַפיעס פון ר' שמואל מאַהיליעווער און אנדערע. אויך
איז ערשינען וואו-ניט-וואו און ווען-ניט-ווען אַ ביכעלע פֿון סאַציאַ-
ליסטישע אויפקלערער, אַ וויסנשאַפֿטלעך ביכעלע מיט אַ הילצער-
נעה שפראַך, וואָס מען האָט קוים געקענט אַיינפֿיסן... די פּאַר
פעסערע ביכעלעך — פּובליציסטישע און וויסנשאַפֿטלעכע — זיינען
שוין ערשינען אומלעגאַל...

האַט זיך טאַקע געבענקט נאָך אַ פּרישן ליטעראַריש-קינסט-
לערישן וואַרט...

איז אויב עס איז ניטאָ, מוז מען דאָס אַלײן שאַפֿן.
נאָך אין קאַוונע, אין דער פּרויער צייט, ווען איך פלעג אַרומ-
שפּאַצירן אין פּאַרק מיט א. מ. דעווינישסקין אָדער ביי אים אין
קליינעם געמיטלעכן צימער, אין אַ הויז, וואָס האָט אַרויסגעקוקט
צום נייעמאַן, האָב איך שוין אויסגערדיקט מיין וואונטש אַרויסצוגעבן
אַ ליטעראַריש זאַמלבוך. אים איז דער פּלאַן געפּעלן געוואָרן, האָט
מיר צוגעזאָגט צו העלפֿן מיט ראַט און טאַט און איבערהויפּט מיט
מאַטעריאַל... אָבער אויף „סלוושבע“ איז דאָס געווען אומאויספּור-
באַר אַפילו פאַר אַ מוזיקאַנט. אין מינסק האָט מיר די אידעע ווי-
דער באַהערשט מיט איר גאַנצער קראַפֿט. אין מאַטעריאַל — האָב
איך געמראַכט — וועט קיין מניעה ניט זיין. איך אַלײן האָב שוין
דאָן פּאַרמעגט אַ צאָל לידער, אויסער די, וואָס זיינען פּאַרהאַלטן
געוואָרן אין דער זשאַנדאַרמעריע, פיל פון וועלכע איך האָב איבע-
ריקנס געקענט אויסווייניק — צווישן זיי דאָס ליד „אַ העמערל“.

העמערהל קלאפ", וואָס איך האָב געשריבן לויטן מאָדעל פון אַן אָרעמען שוסמער, וועלכער האָט געוואוינט ניש ווייט פון אונזער קאָמאנדרע, אין אַ קעלער, און ווי שפעט אינאַוונט איך פלעג ניש פארבייגיין דעם קעלער, פלעג איך אים זען זיגן געבויגן לויטן העמערהל אין האַנט, קלאַפנדיק איבער אַ פאַרעשווע... איך האָב איך שוין פאַרמעגט אַ פיר קאַפּיטלען פון מיין פּאַעמע „מין צו-ריקקער אַהיים“, וואָס, ווי איך האָב שוין פריער דערציילט, איך האָב אָנגעשריבן אין קאָונע, קומענדיק צוריק פון אַ צווייִוואָכיגן אורלויב, נאָך דעם שטאַרקן אַינדרוק, וואָס מיין שטעטל האָט אויף מיר געמאַכט נאָך אַן אַפּוועזנהייט פון צווייִ-דריי יאָר... איך האָב שוין אויך פאַרמעגט אין מיין ליטעראַרישן „אוצר“ אַ פאַר דערציי-לונגען, וואָס הגם אין מייע ווערק זיינען זיי ניש אַרין אין אַפילו אין קיין זשורנאַל ניש געדרוקט געווען, האָב איך דאָן יאָ גע-האַלטן זיי פאַר דרוקפּעיק.

האָב איך וועגן דעם געפלאַנטן זאַמלבוך, וואָס האָט שוין געהאַט אַ נאָמען „יונגע קרעפּטן“, זיך דורכגעשריבן מיט א. מ. דעווינישסקין, וועלכער איז נאָך געווען אין קאָונע... מיין בריוו צו אים איז געווען אַ לאַנגער, די ערשטע העלפט אין אַ הומאַ-ריסטישן מאָן. די ערשטע העלפט פון בריוו, געדענק איך, אז געווען אַ מין פאַראַדיע אויף אַ קאַפּיטל יחזקאל, ווי אזוי איך פלי צוריק אויף די פּליגלען קיין קאָונע... אַקוראַט, ווי אזוי מיהאַט געשטימט, געדענק איך ניש, איך געדענק פּלויז, אַז איך אליין בין דאַמאַלסט געווען שטאַרק צופּרידן פון מיין אייגענעם הומאַר... די אַנדערע העלפט איז שוין געווען וועגן זאַמלבוך „יונגע קרעפּטן“...

האָט מיר א. מ. דעווינישסקי געענטפּערט אויך אַ לאַנגן, אויב נאָך ניש לענגערן בריוו פון מייעס. די אידעע געפּעלט אים אַזוי און אַזוי, נאָר ווי אזוי וועל איך דאָס אויספּורן? די די געלט-פּראַגע אַרט אים שוין ניש. אָבער מיט וואָס און מיט וועמען וועל איך דאָס זאַמלביכל אויספּורן? איר דאַרפּט ניש פאַר-געסען — דערמאַנט ער מיר — אַז איר זייט ניש קיין פּריג, וואָס קען כמעט איינער אליין אויספּורן אַ באַג, „יודישע ביבליאָמעק“ אַדער אַ זאַמלונג „ליטעראַטור און לעבן“...

האַב איך אים טאַקע אין האַרצן געגעבן גערעכט, בפרט אין יענער צײַט, ווען נישט נאָר קײן פּובליציסטיק וואָלט איך נישט גע- קענט שרײַבן, אפילו אַ נאַטיבן אַנשרײַבן וואָלט פאַר מיר געווען אַ שווערע זאַך... אָבער אַפּוואָגן זיך פֿון דער אידעע וועגן אַ זאַמל- בוך האָב איך נישט געקענט. איך האָב אָנגעשריבן קורס-כל אַ אַ מודעה וועגן דער ערשיינונג פֿון אַזאַ מיין זאַמלבוך. זי האָט זיך אומגעפֿער געלייענט אַזוי:

עס ווערט צוגעגרייט צום דרוק און עס וועט אינגיכן ערשיינען אַ זאַמלבוך פֿאַר ליטעראַטור און קריטיק „זונגע קרעפטן“, אַרויס- געגעבן פֿון אברהם רײזען. אַרטיקלען, לידער און ערצײלונגען זאָל מען שיקן אויף פּאָליגריקן אַדרעס:

רעדאַקציאַ „זונגע קרעפטן“, גוב. גאַראָד מינסק, אַזױוו.

וויפיל אַזאַ אַנאָנס האָט געדאַרפט אַנטרעפֿן האָב איך נישט געוואוסט. פֿאַרמעגט האָב איך צוויי רובל (צי געפֿאַרנט ערנעץ — איך קען שוין נישט געדענקען). האָב איך אַוועקגעשיקט די מודעה מיט דער דאָזיקער סומע אין „המליץ“ מיט אַ ברויעלע צום המויל אויף לשון-קודש.

אין אַ וואָך אַרום איז די מודעה געווען אָפּגעדרוקט — אין עטלעכע קורצע שורות פעטיט, צי אין בראוויר — און אין עט- לעכע מעג אַרום איז מיר שוין אָנגעקומען אַ „פּאַקעט“ פֿון ער- געץ אַ שטעטעלע אין וואָלין, צי פֿון פּאַדאָליע — דאָס שטעטעלע האָט געהייסן באַר אָדער פּערעיאַסלעוו אָדער אפּשר נאָר לוצק... עפעס פֿון די מינים שטעטלעך, וואָס האָבן געהאַט גאַנצע נעסען פֿון קאַרעספּאַנדענטן און מאַמרים-שרײַבער. איך האָב באַקומען אַ מאַמר, דאַכט זיך, וועגן חינוך... נאָר אַזוי ווי דער שרײַבער, הגם אויף יידיש אַ שרײַבער, האָט חינוך אויסגעלייגט אָן אַ יוד, האָט זיך עס געלייענט חנוך, ס׳הייסט אַ מאַמר וועגן חנוכה... דער סטיל און די פּאַרם האָט טאַקע דערמאַנט נישט נאָר חנוכה, נאָר מתושלחם צײַטן... האָט עס מיך אָפּגעשראַקן און כ״האַב דאָס אַרויסגעבן מײן זאַמלבוך אָפּגעלייגט אויף אַן אומבאַשטימטער צײַט...

* * *

הערות זאל האבן זיך אָנגערוקט די יום-טובים. מיין טאָטע, וואָס איז שוין געקומען פון דער „אימעניע“, וואו ער איז געווען אַ לע-
רער, האָט געבראַכט אַ ביסל געלט, דאָס איז אָבער, צוליב די
יום-טובים, גלייך צעגאַנגען. איך בין, חוץ-המועד מוכות דאָכט זיך,
צוגעפאַרן קיין קאָידענאָוו, זען זיך מיט מייע קרובים און פאַקאַנטע.
די באַבע שולקע, דעם טאָטנס מוטער, האָט שוין געפּעלט... אין
דער קאַמערה, וואו זי האָט ביי איר זון הירש דעם למדן אָפּגע-
וואוינט דאָס גרעסטע שטיק פון איר לעבן, אינאיינעם מיט מיין ליבן
פּאָלקסימלעכן זיידן, האָב איך שוין געטראָפּן דעם זיידן משהן
אַליין. ער איז געזעסן ביי אַ ספר און זיך געלאָבט מיט די פאַר-
מיר שוין ווייטע אָבער פאַר אים נאָענטע ווערטער. איך בין גע-
בליבן שטיין לעבן זיין טישל אין ניש געוואונט איבערצושלאָגן אים.
ער איז שוין געווען אַלמ, זייער אַלמ...

איך האָב זיך געשעמט צו ווייזן אַ געראַזירטער, אַ קורץ-
געקליידטער (הגם עס איז שוין ביי אונז אין ליטע אַ קורץ-גע-
קליידטער ניש געווען קיין חטא...), אין אַ קאַפּעלוש... אַ גאַנצער
פּראָנט.

ענדלעך בין איך צו אים צוגעגאַנגען.

— שלום-עליכם, זיידע...

איך האָב זיך שיר ניש צעוויינט...

— הַמ... דו, אברהם... שלום-עליכם... נו, וואָס מאַכסטו,
האָט ער מיט זיין הייזערקלעכן קול אַ מורמל געטאַן, קוים מיך
פאַטראַכטנדיק.

— אָמ, מען לעבט... זיך אויסגעדינט...

— אַ סאַלדאַט געווען, אַז אַך און וויי צו אונז... — האָט
ער געשאַקלט מיטן קאַפּ, ווי ער וואָלט שולדיק געווען...
איך האָב אים פאַרויקט, אַרײַנגעוואָרפּן אַ גמרא-ווערטל, צו-
ליב שלום-וועגן...

דער זיידע, וואָס איז אַלע מאָל געווען אַ נגיד, צוליב דער
גרויסער פּרנסה-קראַם, וואָס ער האָט געהאַט, איז שוין אַראָפּ פון
דער נגידשאַפּט... די קראַם האָט שוין געפּירט די מומע, די ווייב
פון מיין פעטער הירש דעם למדן... פונדעסמוועגן האָט ער מיר, ווי

איך געדענק, געגעבן א געלט-מתנה, א פאָר רובל, און דערביי צוגעמורמלט, ווי פארענטפערנדיק זיך:

— איך בין שוין, אברהמלע, ניט קיין נגיד, אן אַרעמאָן גע- בליבן... מען האָט צעשלעפט.

דאָס האָט ער געמיינט מיין טאָטן, וועלכן ער פלעגט אַרויס- העלפן צו זיינע דעפיציטן ווען ער האָט נאָך געהאַנדלט אויף אַ גרויסן שטייגער מיט תבואה און פּלאַקס; דעם פעטער, זיין זון הירש דעם למדן, וואָס איז געווען אַליין ניט קיין פאַרדינער, און איבערהויפט די קרעדיטאָרן, וועמען דער זיידע האָט געלט געליען און אַלע האָבן אים אָנגעזעצט...

מיט אַ געדריקט האַרץ בין איך אַוועק פון דעם זיידן משה, איבערלאָזנדיק אים ביי זיין אַלטן ספר, אָן אַ טרייסט אויף דער וועלט, בלויז מיט זיין גלויבן אין עולם-הבא, וואָס ער, אַזאָ אמתער ערלעכער ייד, שיר ניט קיין הייליקער, אָן שום תּאוּת — האָט עס אַודאי זיכער פאַרדינט...

מיין פעטער הירש דער למדן, וועלכער האָט געוואוינט אין זעלבן הויז, האָט זיך שוין אויך אַראָפּגערוקט... צוגעהוסט, האָט נאָך אַליין און אפשר אָפּטער גערויכערט דעם ביליקן טישון, פון וועלכן ער פלעגט אויסמאַכן די אַליינגעוויקלטע פּאַפּיראַסן, און מיט אַ מין זשערנעקייט פאַרצויגן דעם רויך.

איך האָב זיך מיט אים צערערט. זיין גייסט איז נאָך געוואָרן לויטערער, ווי געווען, הגם דער אינהאַלט פון זיינע שמועסן איז געוואָרן סקעפטישער, שיר ניט יאושדיק... נאָר דער טאָן אַ פּרי- לעכער...

— ס'איז ניט גוט, אברהמעלע, — האָט ער געזאָגט און גע- שמייכלט פּרידלעך, ווי איינער זאָגט — צו וואָס דאַרף מען, עס זאָל גוט זיין...

איך האָב אים מכבד געווען מיט אַ בעסערן, אַ געקויפטן פּאַפּיראַס...

— ניין, ניין, — האָט ער זיך אָפּגעוואָרפן — איך בין שוין געוואוינט צו מיינע קיין בעסערן פּאַפּיראַס פּאַרטראָן: איך שוין ניט... און האָט לויטערער געשמייכלט...

האָט זיך שוין אַרײַנגעמישט זײַן ווייב, די מומע רעליע.
— הלוואי הערט ער שוין גאָר אויף צו רויכערן, קוים וואָס ער
לעבט...

די מומע רעליע האָט אַוודאי געהאַט צו זײַנען אין צו זאָגן
פון זײַן רויכערן. דער פעטער הירש, גיט קײן קאַרנער פאַר אַנ-
דערע, איז פאַר זיך אַלײן געווען זײער שפּאַרזאַם; אַנשטאַט אַנ-
צורײבן אַ שוועבעלע, פלעגט ער דאָס רובּ בעמלן בײַ דער מומע רעליע
אַ הייסע קײל, וואָס האָט זיך פּמעט שטענדיק געמונען אין זשאַר,
פאַרשאַרט בײַ אַ זײט פון אױזן...

— רעליע, זײ מוחל, דערלאַנג מיר אַ קײל...
אַוודאי האָט די מומע רעליע גלײַך דערלאַנגט. דעם פעטער
הירש דעם למדנס אַ פאַרלאַנג איז בײַ איר געווען מער ווי הייליק.
איך האָב געוואָרפן אַ בלוך צום פעטער הירשס „אַלמער“
ספרים. דער זעלביקער שײם, דער זעלביקער „גאַנג“ תנײך מיט די
אַײב פירושײם, שוין אַרײַנגערעכנט דעם פירוש פון אבן-עזרא, אויף
וועלכן דער פעטער הירש פלעגט מיר אַמאָל זאָגן, אַז ער איז אַ
פרייער גייסט געווען, און דערבײַ פלעגט דער פעטער הירש שמייכ-
לען מיט אַ באַהאַלטענער צופרידנקייט... אײך די צוויי יאַרגאַנגען
„נכמת ישראל“, די דריי האָסיפס“ פון ג. סאַקאַלאָוו, דער „הברס“
פון אליעזר אַטלאַס, דער „דברי ימי עולם“ פון קלמן שולמאַן —
אַלע שטייען זײ נאָך ווי אין גרויס דערוואַרטונג...

איך האָב זיך אַ גראָב געטאָן אין די אונטערשטע פּאַלצעס,
וואו עס זײַנען שוין געלעגן די קלענערע: אַז איז דער ספרל „פע-
דאָן“ וועגן השאַרת הנפש, אַז איז „ידיו אמונה“, דער „בור-עוני“ —
די מעשה פון ראַבינוואָן קרוואַ; אַז איז שלום-יעקב אַבראַמאָווי-
משעס „זשאַרגאַנישער“ וועלט-לוח מיט אַלערליי וויסנשאַפטן, וואָס
דער פעטער הירש דער למדן האַלט גאָר פאַר אײנס פון די קלינסטע
ביכער אויף דער וועלט — אַ קלייניקייט — אַבראַמאָוויטשעס...
אַ בענקשאַפט באַפאַלט מיך, קוקנדיק אויף די אַלע ספרים,
ביכער און ביכעלעך פון דעם פעטער הירש דעם למדנס ביבליאָמעק...
איך האָב זײ אַלע ינגלווייז געלערנט, געלייענט אין ווידער געלייענט.

פון פעטער הירש אין זיין משהן גי איך צוריק צום זיין פסח, וועלכער וואוינט אין עק נייער מינסקער גאס, ביי די „פרי-סאדעס“. נאך זיין היים הייבן זיך אן ציען פון פיידע זייטן בימעה, בערזאעם, וואס יעקאמערניע די צווייטע האָט, לויט דער לעגענדע, אליין געהייסן פארמלאנצן. ווייטער ווינקען גרויסע, גרינע וועלדער, עס ציען זיך פעלדער...

דער זידע פסח אליין איז אויך אלט, פאררעמט געוואָרן פאר די עטלעכע יאָר... די פרנסה איז געשלאָגן... אָבער ער איז נאָך אליין הויך, שלאנק און שיין. די באַרד אינגאנצן ווייס ווי זילבער... די אויגן בלוי און לויטער, ווי צוויי שפיגעלעך. ער שטייכלט טרויעריק און גוטמוטיק, איז שטאַרק צופרידן מיט זיין קומען, פרעגט מיך, וואָס האָב איך אויפגעמאַן פאַר דער צייט אין „שריבן“. איך מוז אים עפעס פאַרלעזן און ער דריקט אויס זיין צופרידנהייט נאָך מער.

די באַבע בלומע, כאַטש אַ שטיף-באַבע, איז גאָר-גאָר אויס-געראַמט. זי איז שטענדיק אָפטימיטיש געשטימט, יונגער פֿון זיין, הגם זי איז שוין אַזוי אַזוי געווען דאָן אלט איבער זיבעציק זיי האָט נאָך געלעבט ביי נאָך דער מלחמה, איז זי וייער מעטיק אין דווי. קאָכט און באַקט, וואַשט אין רוימט. אַ גרויסע בריה. טאַקע פאַררעמט, אָבער מאַכלים האָט זי נאָך אליין געמאַכט און „סאַקן“ פאַרמאַגט נאָך אליין אלערליי.

— עס אברהם, עס און זאָרני ניש, אין שטוב איז גאָט צו דאַנקען דאָ פון אַלדאָס גוטס.

ווער איך שוין ביי דעם זיין פסחן אין הויז פריילעכער גע-שטימט. אָבער די יונגע מומעס מיינע זיינען שוין ניש געווען. איינע האָט חתונה געהאַט ערגעץ אין דער פרעמד, אַ צווייטע אין קאָידע-נאָוו גופא, די יונגסטע ראַשע מוז די שיינע וואונדערלעכע בלויע אויגן איז שוין אין מינסק געווען און געאַרבעט ביי אַ שניידערין... באַפאַלט מיך ווידער אַ גרויסער צער, אַ בענקשאַפט נאָך דאָס פאַר-גאַנגענע...

און מיט אַ שווער געמיט, הגם אַ דערפרישטער פון די אַלע איינדיקן, פאַר איך צוריק קיין מינסק.

אין מינסק איז ווידער ניש אזוי פריילעך. דער מאמע, א פארזארגטער וועגן פרנסה, גייט ארום דאס רוב א שווייגדיקער, ווי א פארשולדיקטער. קוקט אויף די געראמענע קינדער, הירשל, ולמן, שרה-בתיה, וואס איז אי זייער שוועסטער, אי זייער מאמע, און ישובט זיך, צי בלייבן אין מינסק און זיך נעמען צום האנדל. אדער ווידער פארן ערגעץ אלס א לערער... ענדלעך ריוויקירט ער ניש צו בלייבן אין מינסק, וואו דער האנדל מיט תבואה ליגט אין ריזיגע הענט, און פארט טאקע אַוועק ווידער אויף א דארף...

פארן אַוועקפארן לאזט ער איבער עטלעכע רובל, וואס ער קויפט פאראויס ביים נייעם פאלעבאס, זעגנט זיך אפ מיט אונז פלומרטש א פריילעכער, א מוזיקער, א פילאסאפיש געשטימטער און מיר בלייבן אלע דאך אין א געדריקטער שטימונג.

איך דערפיל, אז בלייבן אין מינסק קען איך ניש אין טאג ניש. פון מיין שרייבן פארדינען קאן איך גארנישט. איך שרייב אפילו אן א גרויסע פאעמע וועגן קאפיטאן דרייפוס, וואס אין יענער צייט, אין יאר 1898, איז עס נאך געווען זייער אקטועל, שיק זי אַוועק צו יצחק פונק אין ווילנע. די „פאעמע“ נעמט ער אן, שרייבט, אז זי געפעלט אים זייער, אפער וועגן געלט קען דערווייל קיין רייד ניש זיין. ערשט ווען ער וועט זי אפדרוקן אין א ביכעלע, וועט ער מיר פאצאלן. צום גליק איז זי קיינמאל ניש ערשינען...

זיסט וואלט געווען מיט נאך עפעס צו שעמען זיך... און אויך איך פאשליכ צו פארן אויף א דארף, איידל גע-רעדט - אלס לערער.

עס איז שוין אפילו געווען צוויי וואכן נאכן „לערער-סעזאן“, פונדעסטוועגן זיינען נאך אויפן גרויסן מינסקער שולדהוף, וואו עס איז אנהייב זמן די בערזע פון די דארפישע לערער, געקומען גענוג פארשפעטיקטע פון בירע צדדים, מי פאלעבאטיס-ישובניקעס, סיי לערער.

איך נעם שטארק אויס ביי איינעם א יונגן ישובניק, זייער שייך, כמעט פראנטיש געקליידט. בטבע א פלעגמאטיקער, א רויקער, רעדט ער מיך איין צו פארן צו אים. ער פארמאגט בלויז צוויי קינדער, א מיידעלע פון עלף יאר און א יונגעלע פון זיבן. מיט דער מיידעלע

דארף איך לערנען רוסיש און ארישמעטיק, מיטן ינגעלע — וואָס איז זיך דאָ צו שעמען, אַ קאָפּעמשקע חומש און שרייבן יידיש און אַנפאַנג רוסיש... פרייע צייט וועל איך האָבן וויפיל איך וויל אליין. היינט איז דער דאָרף אַ גרויסער, אַ פריילעכער, שיר ניט אַ שמעל.

עס איז אַ „וואָלאָסט“ מיט אַ „קאַנצעלאַרע“, מיט אַ „שריי-בער“, איך אַ דאָרפישע שול מיט אַ שיינער רוסישער לערערין... און אפילו דער גלח — גיט ער מיר אָן אין נדן — איז אַ אינטערעסאַנטער מענטש, אַ פרייער, אַ גוטער ברודער...

איך ווער פאַראַנטערעסירט מיט אַזאָ מין דאָרף און סיי-ווי-סיי האָב איך קיין ברירה ניט געהאַט.

דערצו איז דער יונגער פאַלעפּאַס אַ „ברייטער“: ער גיט מיר פאַראַויס צען רובל, איך זאָל קויפן וואָס איך דארף, און מאַרגן פאַרן מיר.

פאַשלאָסן.

אינאַוונט גיין איך אַריבער צו רחל ברכות זיך אַפּוועגענען. מיין מעלדונג, אַז איך פאַר אַוועק אויף ווינטער אין אַ דאָרף צו זיין אַ לערער, איבערראַשט איר. פאַלד אָבער פאַרנעמט זי שוין מיין לאַגע און זי רעדט מיך צו. זי אליין, דאָן אַן אַרבעטערין, וואָס האָט געלעבט צוזאַמען מיט איר ניט-רייכער מוטער אַן אַלמנה, און מיט אירע צוויי ברידערלעך און אַ קליין ליב שוועסטערל, — זי אליין האָט געוואוסט, וואָס הייסט אַ מענטש אין אַ נויט, הגם אין הויז האָט זיך די אַרעמקייט ניט געמערקט.

זי נעמט מיך צו נאָך פריינדלעכער און חברישער ווי שמעל-דיק. איך ווער טיף גערירט, פאַשלים צו זענענען זיך מיט איר אויפן גרויסן שטייגער — נעמען זי אין טעאטער, פון וואָס איך האָב געוואוסט, אַז זי איז אַ גרויסע ליבהאַבערין, האָט אָבער זעלטן געקענט זיך דערלויבן צו קויפן אַ בילעט... זי דערשרעקט זיך אויף:

— וואָס הייסט רייזען — אַ שאַד דאָס געלט...

— איך האָב גענוג געלט... ווער איך ברייט נאָ ביסל פון דעם פאַראַויס גענומענעם געלט האָב איך איבערגעלאָזט מיין שוועס-

טעה שדה-בתיקה, ביז איך וועל פון דאָרף איר קענען ווידער שיקן).
 אירע אויגן צינדן זיך אָן... טעאָטער... דערצו איז נאָך אין
 יענעם מאָג ארויסגעפאלן אַ ווייכער שניי... ס'איז שוין פריש וויג-
 מערדיק, ועס ציש אין דער פריי...

זי טוט זיך אָן, די מוטער קוקט איר נאָך מיט ליבעפולע
 בליקן, איה טאָכטער וועט האָפן פאַרגעניגן...

אויפן גאָס קורסירן שוין פריילעך די שליסלעך אַנשטאָט די
 געוויינלעכע דראַשקעס אין רעדער... זיי קלינגען און זינגען... איך
 פאַרגעס אָן מיין אַרעמקייט, איך בין איצט דער רייכסטער:

— הע, אווואַשטשיק!

— ריווען, וואָס טוט איר! — דערשרעקט זי זיך שיר ניט פון
 מיין פאַרשווענדערשקייט...

איך זאָג אַ תירוץ, אַז ס'איז שוין פאַלד אַכט דער זינגער...
 מען קען נאָך פאַרשפעטיקן אַ גאַנצן אַקט. און וואָס וועט דאָס
 קאַסטן...

פאַרפאלן! אַ שליסלעך געשפאַנט צו אַ שיינעם, שטאַלצן פערד
 איז ווי אַ וויכער צוגעפלוין.

מיר זעצן זיך אַריין און דאָס שליסלעך פליט שוין אַ זיג-
 גענדיקער... צוויי זונגע מענטשן, מיט האַפענונגען, פאַרן אין מע-
 אַטער...

אין טעאָטער איז רחל ברכות גאָר אַן איבערגעביטענע... —
 אַך, ווי איך האָב ליב דעם טעאָטער, דאָס פּובליקום! — זינגט זי
 אַרויס, אַרויפגייענדיק אויף די טרעפּ, אינדערהויך, אויף דער גאָ-
 לעריע... זי זעצט זיך אַוועק. אונטן זיצן די פּני, די רייכע, די
 דאַמען אין די זיידענע קליידער. אויבן זיצט די אַרעמע אינטעליגענץ
 און איך און רחל ברכות. אויף דער גאַלעריע איז יום-טובדיקער,
 פריילעכער...

וואָס מען האָט דאָן געשפילט ווייס איך ניט. עפעס אַ
 דראַמע, אויף רוסיש נאָטירלעך. מיט דעם דאָזיקן מיין דראַמען האָב
 איך זיך גענוג אַנגעזעטיקט אין קאַזונע, ווען איך האָב אַלס מוזי-
 קאַנט געשפילט אין דאָרטיקן טעאָטער צווישן די אַנטראַקטן, נאָך
 יעדן אַקט... איך געדענק בלויז, אַז רחל ברכות איז געווען סיי

פון שפילן, סיי פון דעם שטיק אליין שטארק באגייסטערט און דאָס איז שוין פאַר מיר דאָן געווען גענוג, און אויך מיר זאָל סיי דער טעאטער, סיי די שפילער, סיי דאָס שטיק שטארק געפעלן ווערן...

* * *

דער ווינטער אויפן דאָרף - ווערעמעניע האָט ער געהייסן - האָט זיך מיר באמת ניט שלעכט געלעבט; אפילו דער אומעט איז געווען אַן אָנגענעמער, א זיכ-נאָגנדיקער... אויסער די פריוו צו מיינ שוועסטער און צו מיינ פאָטער - אויך אין אַ דאָרף - האָב איך זיך דורכגעשריבן מיט רחל ברכות. מיינע פריוו צו איר זיינען געווען שטארק ראָמאַנטיש, הגם זייער אַיינגעהאַלטן... צו די פריוו האָב איך צוגעלייגט, ווי אַ ביילאָגע, לידעלעך, אויך פון ראָמאַנט-מישן אינהאַלט... רחל ברכות האָט אויף זיי געענטפערט זייער מאַקטיש און קלוג...

אין דאָרף, אין פאַרלוף פון זמן, האָב איך אויסער אַ צאָל לידער, אויך פאַרענדיקט מיינ פּאָעמע „מיינ צוריקקער אַהיים“. מיט דער דאָזיקער פאַרענדיקטער פּאָעמע בין איך געווען זיכער, און איך האָב עפעס געשאפן. אַ אומבאַשטומטע, אָבער גרויסע פרייד האָט מיך דעמאָלט אַרומגענומען און אָנגעהאַלטן אַ לאַנגע צייט. אַ שאָד נאָר, וואָס אין דאָרף האָב איך זי, דאָכט זיך, ניט געהאַט פאַר וועמען פאַרצוליינען! מיינ באַלעבאָס איז געווען אַ משפּיל טאַ-קע, אָבער אַ צו-פאַראַגטער אין געשעפטן, - האָב איך געוואָרט אויף סוף זמן - אויף מינסק.

געקומען קיין מינסק אַרום צוויי וואָכן פאַר פּסט, האָב איך נאָרילעך דעם ערשטן באַזוך געמאַכט רחל ברכות.

אויסער די פרייד צו טרעפן זיך מיט אַ באַקאַנטער, איז נאָך צוגעקומען די פרייד פון דער בשורה, און אַ יידישע צוויי-וואָכנשריפט דריבט אָן צו ערשיינען אין וואַרשע. די בשורה האָט טאַקע מיר אָנגעזאָגט רחל ברכות.

- איה ווייסט גאָרניט, רייזען, עס האָט דאָך אָנגעהויבן ער-שיינען אַ יידישער זשורנאַל אין וואַרשע - דער „יוד“... זי האָט

שוין אפילו געווען דעם ערשטן נומער... זי קען מיר געבן דעם
אדרעס...

— שיקט עפעס אדעק, — האט זי מיר ווי א פריינד גע-
ראטן...

איך בין אדעק אהיים, וואס איז נאך אלץ געווען ביי קאפל
דעם שמיר אין הויז, ביי דער זעלביקער אלטמשקער רייצע, אי-
בערגעשריבן עטלעכע קליינע לידער און די פאָעמע „מיין צוריק-
קעה אהיים“ און שטארק רעגיסטרירט — אין א גרויסן קאָנווערט,
עס אדעקגעשיקט קיין אַדעס, וואו דער רעדאקטאָר פֿון דעם „יוד“,
י. ח. ראַזניצקי, האָט דעמאָלט געוואוינט...

פופצנטער קאפיטל

דער פריילעכער פסח. — די פאמיליע רופענמשיק. — דער רוי-
סישער סעמינאר אין מינסק. — דער העברעישער לערער קאפע-
ליאוויטש. — דער ענטפער פון י. ה. ראזוויצקי. — ראזוויצקי
אלס קריטיקער. — איך צאמפער זיך מיט אים. — דער ערשטער
ריכטיקער האנאראר. — דער ערשטער צוואנס. — איך פאר קיין
ווארשע. — דער אריינפאר. — דער האטעל. — די ריכמונג
פון דער צייטשריפט „דער יוד“.

דער פסח איז אין יענעם יאר פאר מיר שוין געווען א פריי-
לעכער, די טעג זוניקע און צוואנדיקע... מײן שוועסטער שרה-בתיה,
דאן קוים פופצן יאר אלס, האָט שוין אַראַנק איר גײסטיקער אַנט-
וויקלונג געהאַט אַ קרייז פון אינטערעסאַנטע און ערנסטע באַקאַנט-
טע, וואָס זײנען פול עלטער געווען פאַר איר. אינזער צימער איז
אין די פאַרנאַכטן און אַוונטן פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מין קלוב,
אַ זאַמלפונקט פאַר חברים, חברטעס און אומפאַרמײישער אינטעלי-
גענטער יונג, צווישן זײ אויך די שוועסטער פון שפּעטער באַ-
קאַנטן טעריטאָריאַליסט אברהם-אַבא רופּענמשיק. צוליב איר בין
איך שוין אויך מיט אים באַקאַנט געוואָרן. ער איז דאַן געקומען
פון דײטשלאַנד אלס סטודענט פון פּילאַסאָפּיע. אַ שטילער, אַ באַ-
שיידענער, אַ גוטמוטיקער, הײנט אַ נײכטערער אין זײנע אַנשױונג-
גען אויף וועלט און לעבן, האָט ער באַזעסן אַ פּײנעם חוש פאַר
דומאַר. אויף מיר האָט ער געקוקט מיט אַ פּילאַסאָפּישן שמײכל,
ווי אײנער זאָגט: עט, — לודעלעך!... ווי מיר דאַכט, איז ער
דאַמאַלסט געווען ציוניסטיש געשטימט און מיר פלעגט אַפּט אויס-
קומען מיט אים זיך צו אַמפּערן... ער, אַ באַוואַפנטער מיט אַלערליי
עקאָנאָמישע און סאָציאַלע לערן, האָט מיך דאַן לײכט געקענט באַ-
זינגן, אָבער איך האָב זיך נישט געלאָזט בײקומען. מײן קעגנערשאַפט
צום ציוניזם איז געווען אַזוי גרויס, אַז איך האָב מיט ווייניק ווייס-
ט

שאפטלעכע בלי-זיין בייגעקומען אלע מייע דאמאלטיקע ציונים-
מישע אָפּפּאַנענטן...

דערפאר אָבער זיין שוועסטער עשקע, דאָן אַ מיידל פון אַ
יאָר אכצן-ניינצן, פול מיט לעבן און לעבנספרייד, אַ פּאַלעזענע
אין דער רוסישער לזערעאטור, האָט זיך מיט די אלע טעאָריעס
ווייניק אינטערעסירט, הגם צום סאָציאַליזם, אַלס אַן אַרבעטערין, אַ
שניידערין, איז זי געווען יאָ גענייגט. אַז עשקע פלעגט קומען צו
מיין שוועסטער, איז דאָס צימערל - נאָך אַלץ ביי דער אַלטיטשקער
רײַצען - פול געוואָרן מיט איר געזאַנג. עשקע רובענטישק האָט
געדאַט אַ גרויסן רעפערטואַר, סײַ פון אַריעס פון אַלערליי אָפּערעס,
סײַ פון לידער און ראַמאַנסן, און אַמאָל אויך, ווי יוצא צו זיין
פאַר דער נייער צייט, האָט זי אויך אַ רעוואָלוציאָנער לידל אָפּ-
געזונגען, אויב די מעלאָדיע איז נאָר געווען גענוג שיין.

די דאָזיקע ליבע פּאַמיליע רובענטישק האָט געוואוינט טאַקע
ניט ווייט פון אונז. מען האָט בלויז געדאַרפט דורכגיין דעם גרויסן
רוסישן סעמינאַר, וואָס האָט זיך געפונען צווישן אונזער וואוי-
נונג און די רובענטישקס. ביי די רובענטישקס אין הויז איז שטענדיק
געווען לעבעדיק און פּרילעך. די מוטער, אַן אַלמנה, אָבער אַ יידענע
אַ בריה, אַ קלוגע, האָט מיט דער הילף פון דער עלטערער טאָכטער,
לאה, געפירט אַ גרויסע ברויט-בעקערין, אַ פּרנסה-הויז. מענטשן
אַלע גוטע, אויפגערויטע, איז געווען אַ פּרייד אַריינצוקומען אַהין.
דערצו האָט נאָך די עלטערע טאָכטער, לאה, חתונה געהאַט מיט
אַ יונגמאַן, וואָס איז געווען אין דער פּריער יוגנט אַ ישיבה-בחור
אין קאָדיענאָוו, און איך, נאָך שיר ניט אַלס יינגל, האָב אים פאַר-
צען קאַפּיקעס אַ וואָך געגעבן אַלע טאַג אַ לעקציע אין רוסיש,
געלערנט אים קרפּיטשניקאָוס גראַמאַטיקע: „סטאַל, סטאַלאַ, סטאַ-
לז... אַ סטאַליע...“ און „יאַ גאַוואָריו, מי גאַוואָריש, אַן גאַוואָ-
ריש...“ און אַפּילו ביו „נאַרעטשיע“ מיט אַלע אַכצן ווערטער, וואָס
האָבן זיך אין יענער צייט געמוזט שרייבן מיט „יאַטן:“, וואָוּלע,
פּאַרליע, נייע...“ מיט איין וואָרט, איך האָב אים געמאַכט פאַר
אַ לייט, און כאַטש ער איז געווען עלטער פאַר מיר מיט עטלעכע
יאָר, האָט ער נאָך אַלץ זיין מורא פאַר מיר, ווי פאַר אַ רבין,

ניט פארלוירן... ער האָט נאָך אַלין מער דרך-אָרץ געהאַט פאַר
מיין קענען קירפֿטישניקאָוס גראַמאַטיקע, ווי פאַר מייע דעמאָלסטיקע
ליטעראַרישע אַרבעטן...

אין דער זעלבער צײַט האָב איך געוואַרט אויף אַ ברוי פון
י. ח. ראַוויצקי. הגם איך בין געווען זיכער, אַז מײנע לידער, אי-
בערהויפּט די פּאָעמע „מײן צוריקקער אַהיים“, וועלן אָנגענומען ווערן,
פונדעסטוועגן אַז עס זײנען אַריבער אַ פאַר וואַכן און קײן ענט-
פער איז נאָך ניט געווען, האָט דאָס האַרץ זיך געוואַרפן פאַר
שרעק. האָט מען געדאַרפט גײן זוכן דעם „יוד“ — אפּשר איז
שוין עפעס פון די צוגעשיקטע לידער אָפּגעדרוקט. האָט מיר טאַקע
רחל ברכות אײנמאַל אָנגעוואַגט די שמחה, אַז עס איז אָנגעקומען
אַ נומער „יוד“, דאַכט זיך, דער פּונמטער, און דאַרמ זײנען שוין
דאָ מײנע צוויי לידער — פּרילינגס-לידער.... דעם נומער האָט זי
שוין אָבעה אומגעקערט צו דעם אײנטימער, דעם העברעיִשן לע-
רער קאַפּעליאָויטש...

דער נאַמען קאַפּעליאָויטש איז מיר געווען פאַקאַנט. מײן פאַ-
מער פּלעגט אים אָפט דערמאָנען נאָך אין קאָדענאַוו. אַ גרויסער
העברעער און האָט „שטונדן“ בײ די גרעסטע מינסקער גבירים...
ער איז געווען אין דער יוגנט מײן טאַטנס אַ חבּר, ווען זײ האָבן
געלערנט צוזאַמען, און שיר ניט אַ פאַרערער פון מײן פאַמער אַלס
העברעיִשן פּאָעט.

אויב אַזוי, וועל איך צוגײן צו דעם קאַפּעליאָויטשן, כאַטש
אַ בליק טאָן דעם נומער „יוד“ בײ אים אין דער היים, ווייל געבן
אים מיר אַהיים — האָט די קלוגע רחל ברכות מיר פאַרגעברייט
מיט אַ שמייכל — וועט ער זיכער ניט. דעם „יוד“ געטרויט ער ניט
פון די הענט...

איך בין אַרײן צו אים און זיך געלאָזט דערקענען. אַוודאי,
ער קען מײן טאַטן, ווי דען? אַ בעל-בשרון... זיצט, זיצט...
דער „אַנטפּאַנג“ איז צום אָנהייב געווען גאָר אַ פּרינדלעכער.
איך האָב שוין געהאַפּט אַז ער וועט מיר אַפילו דעם נומער געבן
אַהיים אויף אַ טאַג... צום „אומגליק“ האָב איך זיך מיט אים צע-
רעדט וועגן „דיש“, — ער האָט דאָס דאַמאָלסט גערופן זשאַרגאַן —

וועגן די יידישע מאסן. אין יידיש זיינען דעמאלטס נאָר-וואָס ער-
שינען אין אַ ווילנער פּאַרלאָ: עטלעכע ביכלעך פּון וויסנשאַפּטלעכן
כאַראַקטער. און דאָ האָט זיך קאָפּעליאָוויטש צעהיצט:
— צו וואָס דאַרף דער יידישער בעל-מלאכה וויסן פּון אַזעלכע

ענינים...

עס איז שיר ניט אויסגעקומען, אַז דעם אַרבעטער האָט מען
געדאַרפט שפּיזן מיט גאָר אַנדערע גייסטיקע שפּיזן, איבערהויפּט
דאַרף מען אים לערנען, ווי אזוי ער זאָל דרן-אָרין האָבן פאַר זיינע
פּויער און מדריכים...

קאָפּעליאָוויטשעס קוק אויף די יידישע מאַסן, ווי בכלל דער קוק
פּון אַ דעמאָלטיקן און אפשר אויך היינטיקן ציוניסט איז געווען
אזוי באַליידיקנדיק, אַז איך האָב זיך ניט געקענט באַהערשן און,
פאַרזעסנדיק אינגאַנצן, אַז איך שמעל אין קאָן דעם נומער „ווד“,
וועלכן איך האָב בדעה געהאַט צו בעטן אַהיים, האָב איך זיך אַ
שטאַרק-אויפּגעווענטער אָנגערופן:

— מיר ווייסן, איר ווילט האַלטן די מאַסן אין פּונקטערניש,
עס וועט איך אָבער ניט העלפּן... די מאַסע האָט אויפּגעוואַכט...
די מאַסע פאַרערט פּילדונג... מיר וועלן עס איר געבן.

— אפשר דאַרוויניזם אויך?... — האָט ער זיך אויפּגעפּלאַמט —
אַ דער מענטש, למשל, שטאַמט אָפּ פּון אַן „אַבעזיאַנע“?... און
ער האָט אויף מיר אָנגעשמעלט מיט בייזער איראַניע זיינע פּיבער-
דיקע בליקן...

— אַזודאי דאַרוויניזם... — האָב איך אויפּגעפּלאַמט, — וואָס
דען, נאָר איר מענטש עס וויסן און זיי ניט? — האָב איך זיך
צעלאָוט מיט צאָרן קעגן די „ליבעראַלין“...

אין הויז ביי אים האָבן זיך דעמאָלסט געפּונען נאָך אַ פּאַר
אינטעליגענטע ציוניסטן... זיי האָבן זיך שוין צעלאַכט:

— כּי-כּי... דאַרוויניזם פאַר די שויטער און שניידער...
ווער ווייסן, ווי לאַנג איך וואָלט דעמאָלסט ניט געקעמפט פאַר
מיינע „ראַדיקאַליע“ מיינונגען וועגן דער דערציונג פּון די מאַסן, ווען
איך וואָלט ניט באַמערקט, ווי קאָפּעליאָוויטש, שוין אַ מאַן אַרום
צופּציק יאָר, אַ דיקער, אָבער קענטיק אַ קרענקלעכער, האָט זיך

שטארק פאַרהוסט, ניט געקענט כאַפן דעם אָטעם. עס האָט מיר פאַרדריקט דאָס האַרץ. מײן פעם איז אינגאַנצן פאַרשוואונדן. איך האָב געוואַרט, ביז ער וועט קומען צו זיך.

אַז ער איז געקומען צו זיך, האָב איך זיך דערפרייט, ווי מײנער אַ ברודער וואָלט זיך געראַטעוועט פון אונטערנאַנג... איך האָב פריינדלעך געשמייכלט, געמאַכט אַ מינע פון חרטה און אַ פאַר-שולדיקטער געשמייכלט...

מילא, יאָ דאַרוויניזם, ניט דאַרוויניזם, — אַבי ער זאָל זיך פאַר-וויקן. פיקוה-נפש איז דוחה דאַרוויניזם...

לאַנג בלייבן האָב איך שוין ניט געקענט. איך האָב בלויז פון נײַגעריקייט וועגן אַ בלעטער געטאָן דעם נומער „יוד“, גע-וואָרפן אַ ליבן בליק אויף מײנע צוויי פּרילינגס-לידער און האָב זיי געלאָזט וועלן אין דער וואוינונג פון דעם לעדער קאַפּעליאָ-וויטש.

דערפאַר בין איך אין אַ פאַר טעג אַרום, נאָך מײן גרויסן קאַמף מיט קאַפּעליאָוויטשן און מיט זײנע ציוניסטישע געסט, פאַר-לוינט געוואָרן מיט אַ בריוו פון י. ח. ראַוויצקי.

אין בריוו איז ער מיר מודיע, אַז מײנע צוויי לידער זײנען שוין געדרוקט אין נומער „יוד“. וואָס אַנפאַטרעפט די פּאָעמע „מײן צוריקקער אַהיים“, וועט ער פון איר נעמען בלויז אייניקע קאַפיטל-לען... און דערצו האָט ער געהאַט אין בריוו אַ פאַטערקונג, אַז די שטעלע וועגן די פּויערים אױפן מאַרק וועט ער אַרויסוואַרפן—פאַרן „יוד“ פאַסט זיך עס ניט...

האָב איך שוין געהאַט גרויס צער. דווקא די שטעלע וועגן די אַרעמע פּויערים, וועמעס לעבן איך האָב אין דער פּאָעמע שטאַרק פאַדויערט, פאַזונגען זײער נויט, איז מיר פאַזונדערס טײער געווען.

האָב איך געוואַנט און געשריבן אין מײן ענטפער צו אים, ער זאָל די פּויערים ניט אַרויסוואַרפן. מײן בקשה האָט אַבער ניט געהאַלפן. אמת, די פּאָעמע איז געווען אַפּגעדרוקט אינגאַנצן און האָט זיך געצויגן אַזש אין צוויי נומערן, די צווייטע פאַרזעצונג האָט שוין אַרײַנגעצויגן אַזש אין שבועות...

אין דער זעלבער צייט האָב איך באַקומען, אויף מיין וועגן זיך צו י. ח. ראָוויצקי, דעם האַנאַראַר פאַר די צוויי פּרילינגס-לידער - זעקס רובל.

וועגן האַנאַראַר פאַר „מיין צוריקקער אַהיים“, האָט ער מיר געשריבן ווי מען שרייבט צו אַן אָנפאַנגער, וואָס ווייס נאָך נישט אין הלכות האַנאַראַר וואו אַיין און וואו אויס, וועל איך זיך מוזן ווענדן קיין וואַרשע, צו דער אַדמיניסטראַציע פון „אַחיאָסאָ“, וואָס איז אויך די אַרויסגעבערין פון „יוד“...

זיין בריוו איז אָבער געווען געשריבן אין אַ וואַרעמען מאָן. האָב איך אים געשריבן אַ צווייטן בריוו און ווי פאַר אַן אייגענעם מענטשן אויסגעדערציילט שיר נישט אַלע סודות און אויך דעם סוד, אַז איך קלויב זיך פאַרן קיין וואַרשע, און אויב ער קען פון מיינעם-וועגן פּוועלן ביי „אַחיאָסאָ“, אַז מען זאָל מיר אַרויסשיקן געלט אויף דוצאות.

איז מיר אין צוויי וואָכן אַרום אָנגעקומען, שוין פון וואַרשע - אַ סינפּאָזיטאָניקער, און ביי היינטיקן מאָן ווייס איך נישט, צי איז דאָס געווען אַן אַוואַנס, צי דער פּולער האַנאַראַר פאַר מיין פּאַעמע „מיין צוריקקער אַהיים“.

בלויבן אין מינסק מיט דער סומע אַ צו-לאַנגע צייט, ווי-באלד איך האָב שוין פּעכט באַשלאָסן צו פאַרן קיין וואַרשע-- האָב איך מורא געהאַט, הגם עס האָט זיך נישט געוואַלט אזוי גיך אַוועקפאַרן. איך האָב שוין דאָן דערוואַרבן אין מינסק פיל פריינד, שיר נישט פאַרערער. און אין מינסק איז טאַקע דאַמאָלסט געווען זייער אינטערעסאַנט צו וואוינען. די אַרבעטער-באַוועגונג האָט שוין אַרומגענומען אַ גרויסן טייל פון דער בעסטער יוגנט, סיי פון די אַרבעטער, סיי פון דער אינטעליגענץ. אַליין נישט קיין טעטי-קער אין דער באַוועגונג, האָב איך אָבער זיך שטענדיק געפונען צווישן די סאַמע טעטיקסטע. אַדאָנק זייער אויפּמערקזאַמקייט צו מיר און מיין סימפּאַטיע צו ווי האָט מיין ליטעראַרישע אַרבעט באַקומען אַ געוויסע ריכטונג, וואָס האָט מיר שטענדיק, מיט קליינע אויסנאַמען, געפירט אויף דעם, נאָך מיין מיינונג, ריכטיקן וועג; נאַטירלעך, אין

ליטעראַרישן און סאָציאַלן זין. אין אַנדערע זינען האָב איך אפשר
אַמאָל יאָ געבלאָנדזשעט...

* * *

הגם אין וואַרשע האָבן זיך שוין אין יענער צייט געפונען
גענוג ליטוואַקעס, ווי מען האָט אינוערע מענטשן דאָרטן גערופן,
און אפילו פון מײן שמעטל קאָידענאַוו האָבן זיך אַמאָל אוועק-
געלאָזט אַהין דריי ברודער, זין פון איינעם פון די שענסטע באַלע-
באַטיים - העלער, האָט זיך אָבער דאָן בכלל די ריזע קיין וואַרשע
גערעכנט פאר אַ ווייטע. פאָרן קיין וואַרשע האָט שיר ניט געהייסן
ווי פאָרן אין אַן אַנדער לאַנד. עס געהערט טאַקע צום זעלבן קיסר,
אָבער עס איז דאָך פּוילן. און ווי לאַנג איז, אַז פּוילן האָט גע-
פּורט אַן אייגענע מלוכה, און ווער, פון די טאַטעס און מאַמעס,
האָט ניט גערענקט דעם פּוילישן „מאַטעושי“? און וועמעס סימ-
פאַטיע איז ניט געווען מיט דעם דאַמאָלטיקן פאַרפּאָלונגן פּויל-
לישן פּאָלק?... אפילו מײן פאָבע, שולקע די קרעמערין, געדענק
איך פון מײן קינדהייט - האָט שטאַרק באַדויערט, ווען מען האָט
צוגעמאַכט דעם „פּוילישן“ קלויסטער, אַן אַ פאַרוואַס און פאַרווען,
און אירע פּוילישע קונדן פלעגן טאַקע ניט קומען זונטאַג, צי אַזוי
אין אַ גאָא אין שמעטל, צום מאַרק... ושפּעטער האָט מיר דער
פאָקט געדינט אַלס סיוושעט צו דער דערציילונג „דער פּוילישער
גלח“...

איך אליין פלעג אַלס קליינער יינגל אַזוי ליב האָבן אַמאָל
פאַרבייגיין דעם פּוילישן קלויסטער; פון אויסווייניק איז ער פּלומרשט
געווען פון האַלץ, אָבער אינעווייניק האָט ער געפּינקלט פון אַלערליי
קאָלירן פון גאָלד, זילבער און בריליאַנטן. אַמאָל, אַז זיין ניט-
פּרייטע מיר איז געווען אָפּן, איז ווי מען האָט, לויט דעם יידישן
דין, נישט געטאַרט, האָב איך דאָך געכאַפט אַ בליק אינעוויי-
ניק און שיר ניט פאַרבלענדט געוואָרן פון די גרויסע, ווי באַהאַל-
טענע אוצרות און רייכטימער... ווער רעדט נאָך, אַז דער „אַרנל“
האָט געשפּילט, האָב איך פּלומרשט זיך געמאַכט אַ פּשרה, אַז
איך מוז דאָ פאַרבייגיין, איך האָב קיין אַנדער וועג ניט, און דער-

ווייל זיך צוגעהערט צו די וואונדערלעכע מענער פון עפעס א שפיל-
פלי, וואָס שטאַמט, לויט דער לעגענדע, אַזש פון בית-המקדש...
אויף אַזאַ ווייטער רייזע קיין וואַרשע האָב איך זיך קודם-כל-
פאַרזאָרגט מיט אַן אַדרעס, וואוהין צו פאַרפאַרן, וואָס איינער פון די
שכנים אין קאַפּל דעם שמידס הויז, וועלכער איז אַמאָל געווען
אין וואַרשע, האָט מיר געגעבן, אויסער דעם אַדרעס פון י. ל.
פּרין, צעגלייאַנאַ נומ. איינמ, און דער אַדרעס פונם „יוד“, טוואַרדאָ
נומער זעקס. מיט די דריי אַדרעסן און מיט פינף רובל מוזמן,
וואָס איז מיר געבליבן פון די פינף-און-צוואַנציק רובל, וואָס איך
האָב באַקומען פון „אחיאָב“, נאַכדעם ווי איך האָב שוין געקויפט
אַ נייעם טשעמאַדאַן און אַ באַן-בילעט — האָב איך זיך געלאָזט
קיין וואַרשע...

ארויסגעפאַרן בין איך אין שיינעם זומערדיקן פאַרנאַכט און
אַנגעקומען בין איך אויפן וואַרשעווער-פעטערבורגער וואָקזאַל אַרום
דריי אַ זייגער, אין אַ שיינעם ליכטיקן זומער-טאַג... דער טומל,
וואָס האָט געהערשט אַרום וואָקזאַל, די רייען דראַשקעס, וואָס האָבן
אין פאַרגלייך מיט די מינסקער — און אין מינסק האָבן זיך אויך
געפונען שיינע דראַשקעס מיט גומענע רעדער — אויסגעזען ווי
פּריזישע קאַרעמעס, די הויכע פּערד מיט די פאַרפּוצטע געשפּאַנענע,
דער הו-הא, דער געמיש פון רייך-פאַרפּוצטע הערן און דאַמען מיט
די פּוילישע יידן אין די באַרימטע היטעלעך זייערע, דער געמיש פון
שפּראַכן: פּויליש, יידיש און רוסיש — דאָס אַלץ האָט מיך פאַר-
וירט און אַנמאַציקט...

איך האָב זיך געלאָזט גיין מיט מיין טשעמאַדאַן אונטערן
אַרעם דורך דער מענגע מענשן און דראַשקעס, געזוכט אַ יידיש
פנים צו פּרעגן, ווי אזוי מען קומט צו נאַלעווקי, נומער 43. דאָרט
איז דאָס געווען דער יידישער האַטעל, וואוהין איך האָב געדאַרפט
פאַרפאַרן...

איך האָב געקענט פאַרן, לויט די דערקלערונגען פון אַ גוט-
האַרציקן יידן מיט אַ „קאַנקע“. קיין עלעקטרישער טראַמוויי איז
נאָך דאָן אין וואַרשע ניט געווען. אָבער ניט זייענדיק זיכער, אַז
איך וועל וויסן וואו אַראַפּצוגיין, — דאָס ערשטע מאָל אין אַזאַ

ברך ווי וואַרשע און שיר נישט אָן אַ שפראַך, ווייל דאָס ייִדיש פון די פּוילישע יידן האָט געשטמט ביי אונז ווי אַן אַנדער שפראַך, הגם איך האָב עס עטוואָס שפעטער לייכט פאַרשטאַנען, און אַפילו אַליין גערעדט טיילווייז מוטן חיריק און חולם: קימען, גראַים, הויך, אאז"וו – האָב איך דער „קאַנקע“ נישט געטרויט און האָב גענוג מען אַ דראַשקע. אַנג האָב איך טאַקע געוואַלט קענען זען בעסער וואַרשעווער גאַסן. די דראַשקע איז אַרויפגעפאַרן אויפן בריק, וואָס גרענעצט אָפּ וואַרשע פון איר פאַרשטאַט פראַגע, אויפן בריק, וואו עס האָבן פון ביידע זייטן – פאַר דורכגייער – דורכגעשוועבט גע- שטאַלטן פון דער פאַרשיידנאַרטיקער, פילפאַרביקער וואַרשעווער באַ- פעלקערונג, און אינמיטן האָבן קורסירט שווערע וועגענער באַלאָרן מיט אַלערליי משאות, פון רויטע שטיקער פלייש פון שלאַכט-הויז ביז פרוכט און אַפילו בלומען – און מיין נייגעריקייט איז געוואַקסן פון מינוט צו מינוט. איך האָב זשערנע געשלאָנגען בילד נאָך בילד, ערשיינונג נאָך ערשיינונג...

און אָט איז די דראַשקע אַראָפּ פון בריק און האָט זיך, שוין פרייער, אָן שמערעניש געלאָזט איבערן ברייטן, פאַר מיר דעמאַלסט שיר נישט שענסטן פלאַץ אין דער וועלט – קראַקאַווסקע פּשעד- מעכציע, קראַקעווער פאַרשטאַט, ווירקלעך איינער פון די שענסטע פּלעצער, וואָס פּולע וועלט-שמעט פאַרמאַגן. עס האָט מיך אָנגע- נומען אַ באַזונדער חשק צו לעבן און צו שאַפן, צו אָנהויבן און פאַרזעצן עפעס שיינס און גרויס...

אַריינפאַרניק אויף די נאַלעווקעס, האָט זיך די פאַנאַראַמע שוין שטאַרק געביטן. דער גערויש – אַ גרויער, אַ וואַכעדיקער, אַ ירידיקער. פאַר די אויגן האָבן שוין געפינקלט לויטער היטעלעך פון חסידישע יידן, יונגעלייט און אַפילו ייִנגלעך. נאָר אָט פּרישט זיך אָפּ דאָס פּליק פון אַ שיינער חסידישער מיידל, וואָס שוועבט פאַר- ביי מיט אירע שוואַרצע אויסדרוקספולע אויגן און מיטן גאַנצן הן און שיק פון אַ ״דישער״ וואַרשאַוואַנקע. אָט שלעפט זיך שוין דורך אַ ייד אַ טרענער, וואָס שלעפט אויף זיך אַ קאַסטן, וואָס איז גרעסער פון אים. דאָס ערשמע מאַל האָט מיך דאָס בילד דערשימערט. עס איז מיר שוין נישט איינגעאַנגען די פרייה, וואָס

עם האָבן אַרויסגערופן די פאַרביישוועבנדיקע גראַציעזע און חנעוו-דיקע ייִדישע טעכטער, די זינגענדיקע ייִדישע שפּראַך, וואָס אין די מיילער פון די וואַרשעווער ייִדישע שיינדייטן האָט עס געקלונגען שיה ניט ווי אַ פאַר מיר נייע וואונדערלעכע שפּראַך...

די דראַשקע האָט זיך אָפּגעשמעלט ביי אַ טויער פון אַ הויף, מיט אַ נומער 43 (אָדער 45).

איך בין אַראָפּ, באַצאָלט דעם פּורמאַן, דאָס זיך, פינף-און-דרייסיק קאָפּיקעס, מסתמא אויף „טוי“ אים אויך געגעבן און אין הויף בין איך אַרײַן שוין אַ ביסל אין אַ געפּאלענער שטימונג.

פון מיין פאַרמעגן איז מיר געבליבן אינגאַנצן ביי אַ דריי רובל... קוים געפונען אין אַ ווינקל פון גרויסן הויף דעם געוועזן האַמעל, וואָס איז באַשטאַנען פון אַרעמע דומפיקע מעבלירטע ציי-מערן. דער אייגנטימער, אַ פאַרזאָרגטער ליטווישער ייד, האָט מיך אויפגענומען מיט חשד. די ערשטע פראגע – צי האָב איך אַ פּאַס. אַז איך האָב אים געוווּן, האָט ער אים באַטראַכט פון אַלע זייטן. שטומפיק אויף דער רוסישער קאָיאָנער עברי, איז ער אים דאָך ווי עס איז דורכגעקראַכן און זיך שוין אַ ביסל באַרוקט, כאַטש אינ-גאַנצן זיכער מיט מיר איז ער נאָך ניט געווען. ער האָט זיך ערשט פּונאַנדערגעפרעגט, וואָס איז מיין „טון טאַן“? אָפּגאַרן האָב איך ניט געוואָלט און כ״האָב אים מגלה מוד געווען, אַז איך בין אַ שריי-פּער...

דערמיט איז מיין מערכה ניט בעמער געוואָרן. אַדרבא, ער האָט פאַרלאָנגט פאַראַיים געלט...

די סומע איז דווקא ניט באַזונדערס גרויס געווען. 75 קאָפּיקעס אַ טאַג פאַר אַ צימערל, אַ רשות-היחיד, און 40 קאָפּיקעס צו האָבן אַ פּלאַץ אין דער אַלגעמיינער שטוב, וואו עס שטייען עטלעכע בעטלעך. האָב איך נאָטירלעך אויסגעקליבן אַ צימערל, אַ קליינע, אַ דומפיקס, מיט טונקעלע ווענט. דאָס בעטל, פּלומרשט ריין, נאָר אַ ריינקייט, וואָס איבילט מער ווי אומדיינקייט.

באַטראַכטנדיק אַט-דאָס קליינע צימערל, האָב איך ניט גע-גלייבט, אַז איך געפון זיך אין וואַרשע, אַז דאָ וואוינט פּרין, אַז דאָ געפונען זיך די גרויסע מענטשן, די רעדאָקציעס...

און איך האָב זיך אַרויסגעכאַפּט אויפן גאַס, דורכגעשפּאַ-
צירט זיך עטלעכע נומערן הייזער, אויפן מומלדיקן ענגען טראָג-
טואַר, געשטויסן און געדענגט פון אַלערליי איילנבויונגס, דאַרע און
דיקע, העפלעכע און בייזע, דערצאָרנדיקע און פרנסה-זוכנדיקע...

און איך בין אַריין צוריק אין צימערל צו פאַטראַכטן, ווי
אַזוי אָנצוהויבן צו לעבן אין דער נייער גרויסער שטאָט... וואוהין
און צו וועמען זיך פרייער צו לאָזן: צו י. ל. פּרץ אויף צעגליאַנע
נומער איינס, צו אין גאַדמיניסטראַציע פון „יוד“, טוואַרדע נומער
זעקס...

אויף מאָרגן, נאַכדעם ווי איך האָב שוין געהאַט צוויי מאָל
צייטן, אַ וועטשערע מיט אַ פּרישטיק אין דעם „האַמעל“, און באַ-
צאָלנדיק פאַר נאָך אַ טאַג פאַראויס, ווייל מיין טשעמאַדאַנטשיק,
אַפילו אַ נייער, איז געווען צו גרינג פאַרן אייגנטימער, און ער איז
אים נישט געפּעלן געוואָרן, — ער האָט אים טאַקע געפרוּווט אַ
הויב טאַג און איז פון זיין גרינגקייט געבליבן אַנטשוישט און האָט
נאָך אַלץ מורא געהאַט צו טרויען... — אויף מאָרגן איז גע-
בליבן זייער ווייניק געלט. האָב איך שוין קיין ברירה נישט גע-
האַט און אַנשטאַט צו פאַזוכן דעם ערשטן — פּרצן, צו וועמען
עס האָט מיר שטאַרק געצויגן — האָב איך זיך געלאָזט צום „יוד“,
אויף טוואַרדע נומער זעקס, — זען, וואָס עס הערט זיך דאָרט מיט
מיר אין מאַמעריעלן זין.

אין ליטעראַרישן זין האָט מיר שוין דאָן „דער יוד“ נישט באַ-
פּרידיקט — אמת, די איינציקע צייטשריפט אין יידיש, מיט דער
מיטאַרבעטונג פון פּרץ, מענדעלע און אַנדערע מיר דאָן באַליבטע
שרייפּער, אָפּער די ריכטונג — די ציוניסטישע און די העברעיִם-
טישע, די צירלעך-מאַנירלעקכייט, דער שטענדיק יום-טובֿדיקער טאַג
פון דעם גרעסטן טייל פון די אַרטיקלען, שירים און „מאַמרים“ —
איז נישט נאָר געווען קעגן מיין דעוואָלוציאָנערן און פּראָטעסטירנ-
דיקן געמיט, נאָר אַפילו קעגן מיין גאַנצן עסטעטישן געשמאַק.
עס האָט זיך געגלויבט נישט נאָר אַ יידיש וואָרט אליין, נאָר אַ
יידיש וואָרט מיט אַ נייעם אינהאַלט. און אַזאַ וואָרט האָט אין

דער האלב-ציוניסטישער, האלב-הערעקסיטישער צייטשריפט „דער יוד“ לגמרי געפעלט, איבערהויפט אין די ערשטע פופצן נומערן... דערפאר איז מײן באַזוך אין דער אַדמיניסטראַציע פון „יוד“, אז די בעלי-„אחיאסף“ געווען אזוי שווער. אָבער איך בין גענאָגען...

זעכצנטער קאפיטל

די אויפנאמע אין „אחיאסף“ — די העברעיִשע אויסגאָבן פֿון „אחיאסף“ — ליפערס קולטור-געשיכטע אין פֿרישמאָס איבער-זעצונג. — „לוח אחיאסף“ — די מאָגערע ציוניסמישע בראַ-שורן. — קאָפּלאַן דער שטף פֿון „אחיאסף“ — ניט דערוואַ-רעמט. — מיין באַזוך ביי פֿרצן אין דער נמינע. — אין פֿרצעס הויז. — פֿרצעס גאָספֿריינדלעכקייט. — זיין שטרענגקייט אַלס קריטיקער. — זיינע ניט שמאַנדהאַפּטיקע מבינות. — מיין באַ-קאַנטשאַפּט מיט נאַמבערגן. — מיין נייע דירה אויף דויקע גאַס. — פֿרען פּלאַנט ווידער אַרויסצונעבן אַ צייטשריפט „קולטור-בלע-טער“ — מייע לידער פֿאַר די „קולטור-בלעטער“ — נאַמבערג ברענגט מיר צו טראַגן אַן אַוואַנס. — בונדישע אַרבעטער-בערע. — מיר נייען הוליען. — אונזערע מלחמות אין דעם ציוניסטישן קאָ-פע אויף דזיזלנע.

די אויפנאָמע, וואָס איך האָב באַקומען אין דער אַדמיניסטראַ-ציע פֿון „זר“, פֿון די אַרויסגעבער, די בעלי-„אחיאסף“, איז געווען אַ אָפּיציעל-פֿריינדלעכע — מיט געוויסער אַיינגעהאַלטנקייט. האָבן זיי געוואוסט, אָדער דערפֿילט, אַז איך בין ניט זייערער; אָדער איך האָב זיי עס געגעבן צו פֿילן מיט מייע ערשטע אויפֿריכטיקע באַ-מערקונגען וועגן ייִדיש און העברעיִש. — איך קען עס אַיצט גע-נוי ניט באַשטימען. איך ווייס נאָר, אַז איך האָב זיך באַלד איבער-צייגט, אַז ניט מיט אַז דעם מין יידן וועל איך קענען זיך גיין-טיק פֿאַרבינדן. זייערע אידעאלן זיינען געווען ניט מייע; איך האָב שוין דאָן געחלומט וועגן אַ נייער ייִדישקייט, אַן אַלגעמיינ-פֿאַר-מענטשלעכטער, און זיי — וועגן אַ צוריקקערן זיך צום אַלטן אַמאָל...

פֿון די פּאָליצעמ מיט ביכער, זייערע אויסגאָבן, וואָס האָבן אויף מיר אַראָפּגעקוקט פֿון אַלע זייטן, איז ניט געווען קיין איינ-

ציקער בוך, וואָס זאָל קענען צופרידנשמעלן מייע דעמאָלסטיקע גייסטיקע פּאָדערונגען. איך לייקן ניט, אָז צווישן זייערע העברעיִשע אויסגאַבן האָבן זיך געפונען אייניקע וויכטיקע ווערק — צווישן זיי „תּורת השּׁלמת האָדם“ — די קולטור-געשיכטע פון ליפּערט אין פּרישמאַנס איבערזעצונג; אָפּער מאַקע דאָס, וואָס דאָס דאָזיקע וויכטיקע ווערק איז איבערזעצט אין העברעיִש און ניט אין ייִדיש, פּאַר די גרויסע מאַסן, האָט פּאַרדראָסן און פּאַלידיקט, אויך די זאַמל-ביכער „לוח-אַחיאָסף“ האָבן פּאַרמאַגט פיל שיינעס און וויכטיקן ליטעראַרישן מאַטעריאַל, אָפּער דאָס, וואָס ס'איז געדרוקט בלויז אין העברעיִש — בלויז פּאַר די איינצלנע פון פּאַלק און ניט פּאַר אַלע — האָט געוועקט אַ מון קנאה... צווישן די אַלע שוין דאָן פילע העברעיִשע ביכער פון פּאַרלאַג „אַחיאָסף“, האָבן זיך ווי יתּומדיק און פּאַרשעמט געוואַלערט אין די ווינקלען פון די פּאַליצעס די מאַ-גערע בראַשורן אויף ייִדיש פון ציוניסטישן און ענג-נאַציאָנאַליסטישן אינהאַלט, געשריבן פון די ערשטע ציוניסטישע גדולים פּאַרן „המוֹן“, ווי זיי האָבן גערופן די ייִדישע מאַסן... די דאָזיקע ציוניסטישע בראַשורן האָבן ווי אונטערגעשמראַכן די שנאה צו דער ליטעראַטור אויף ייִדיש... אמת, „דער יוד“, וואָס איז דאָן ערשינען איינמאַל אין צוויי וואָכן און אַמאַל מיט פּאַרשפּעטיקונג, ווייל ער האָט זיך גע-דרוקט אין קראַקע און ביז דער צענוואַר האָט עס דורכגעלאָזט, ניט קוקנדיק אויף זיין נאָך צו-לעגאַלן אינהאַלט, פלעגט דויערן נאָך עטלעכע טעג, — אמת, „דער יוד“ האָט פּאַרמאַגט גענוג ליטעראַרישן מאַטעריאַל. פּרצעס דערציילונגען, מענדעלעס ערשטע קאַ-פיטלען פון זיין עפּאָס „שלמה ר' חיימס“ האָבן אין יענער צייט אי-פּערדאַשט מיט זייער גרויסער און אַפילו נייער שיינקייט. אָפּער די אַרטיקלען, די מאַמרים, וואָס האָבן „דעם יוד“ געדאַרפט געבן דעם ריכטיקן טאָן, — זיין שטעלונג צו ייִדיש און ייִדישע פּראַגן — האָבן צייטנווייז פּאַלידיקט און אַפילו אויסגערגענט. אויך האָט פּאַרדראָסן וואָס פּרין, דער גלויבליכער פּרין, וואָס האָט מיט זיינע „יום-טוב-בלעטלעך“, „ייִדישע ביבליאָמעקן“ אין זיינע אַנדערע אויסגאַבן אויס-געוועקט צום נייעס לעבן די ייִדישע אַרבעטער-מאַסן, — זיינע אויס-גאַבן זיינען פּאַרשפּרייט געוואָרן צווישן זיי שיר ניט ווי אימלעגאַלע

ליטעראַטור — אז אַז דער פּרין, וואָס האָט אזוי מוטיק באַקעמפּט דעם ציוניסטישן און פּלאַך-נאַציאָנאַליסטישן געדאַנק, האָט אין „יוד“ די ערשטע צײַט געוווּן זיך ניט מיט זײַן רעוואָלוציאָנערן פּנים. אזוי, למשל, האָט ער אין פּינפטן נומער „יוד“ פאַרעפּנטלעכט אַ קליין ליד, וועלכע האָט זיך געלאָזט טײַטשן ציוניסטיש. „ער גײט אַרום אין גאַרטן — אַלעמען איז וואַרעם, אים איז קאַלט. ער רײסט אױס אַ רױג, און די פּרעמדע רױג שמעכט אים“ — — — „אָך, מיר שמעכט די פּרעמדע רױג“. מעגלעך, אז עס איז געווען אַ מאַמענטאַלע שטימונג בײַ אים, און די ײִדישע לאַגע איז טאַקע דעמאָלט געווען אזוי גוט קײן זײַער פּרײַלעכע, פּונדעסטוועגן האָט דער מאַטיוו פּון דער „פּרעמדער רױג“ ניט געפאַסט פאַר פּרעגן — גלײַך נאָך זײַנע פעלעמאַנען און לידער אין די „יום-טובּ-בלעמלעך“, אין וועלכע ער האָט גערופּן צו אַלמענטשלעכקײַט, באַקעמפּט דעם שאַוויניזם... האָט מען זיך געשראַקן, אז אונטער דעם אַײַנפלוס פּון נאַציאָנאַליסטישן „יוד“ זאָל פּרין זיך ניט ענדערן אינגאַנצן.

נאַטורלעך, האָט פּרין זײַנע ראַדיקאַלע, אויף זײַן שטײַגער, אײַבערצײַגונגען ניט געבײַטן. ער האָט אַפילו אין יענער צײַט גענוג געשריבן אזױנג, וואָס „דער יוד“ האָט אים געמוזט צוריקגעבן, צו-ליב דער שאַרפּקײַט פּון אויסדרוק און פּרײַדייט פּון אידעע... די בעל-„אַחיאָסאָף“, וואָס האָבן פּרעגן אַ לאַנגע צײַט צוריק — פּאַרן „יוד“ — באַקעמפּט מיט אַלערליי מיטלען, — אַפילו פאַמפלעטן אויף ײִדיש קעגן אים אַרױסגעלאָזט אין יאָר 1894, — האָבן אים אַפילו דאַן, ווען זײ האָבן שוין פּלומרשט שלום געשלאָסן מיט אים, גענוג געהױט און געױפּט יעדער אַרטיקל, ליד און דערצײלונג, וואָס ער האָט געגעבן פּאַרן „יוד“, ניט האָבנדיק, ווי מיר אַלע דאַן, וואו זײ ערגעץ אַנדערש צו פאַרעפּנטלעכן. אָבער די מורא פּאַרן גרױסן רבין, ער זאָל אַמאָל ניט נכשל ווערן, איז דאָך געווען...

* * *

א פּאַר פּון די פּירער פּון „אַחיאָסאָף“, נאָך דעם ערשטן קבלת-פנים, האָבן מיר געמאַכט קאַמפּלימענטן — אײַבערהױפּט פּאַר מײן

פאָעמע „מיין צוריקקער אַהיים“. דער שעף פון פאַרלאַג „אַחיאָסף“, קאַפּלאַן, האָט אַפילו מודה געווען, אַז די פּאָעמע האָט געמאַכט אַ רושם צווישן אַלע לעזער... אָבער דווקא דעם קאַפּלאַנס קאַמפּלי- מענטן זיינען מיר נישט שטאַרק אָנגעאַנגען. אַ פרעמדער, אַ וויי- טער, האָבן זיינע רייד געווייט מיט קעלט און מיט דיפּלאָמאַטיש- קייט. דערצו איז ער געווען פאַר מיר צו פיל „בורושואַ“, סײַ אין זיין האַלטן זיך, סײַ אין זיינע מיינונגען און סײַ לויט זיין גוטן מאַ- טעריעלן מצב...
 אַ בעסערן אײַנדרוק האָט אויף מיר דאָן געמאַכט אײַנער פון די אַרויסגעבער גלױסקין – אַ ייד אַ שטילער, מיט אַ ייִדישליך- אינטעליגענטן פנים, אַ גוטמוטיק-שמייכלענדיקער, הגם ער איז גע- ווען דער פאַרשטייער פון דער פירמע „ברמל“ אין וואַרשע, און קײן אַרעמאָן איז ער אויך נישט געווען...

אײַם האָב איך אַפילו באַזוכט אין זיין קאַנטאָר, איך געדענק שוין נישט צוליב וואָס. ער האָט מיך זייער פּרייַנדליך אַנטפּאַנגען, באַקאַנט מיך מיט די פּאַר „מענטשן“, אויך ציוניסטן, וואָס האָבן מיך אָבער אַלע זייער וואַרעם אויפגענומען און יעדערער האָט זיך געפלייסט צו זאָגן מיר וואָס בעסערע ווערטער, וואָס איז מיר – וואָס זאָל איך דאָ לייקענען – געווען דווקא זייער אָנגעלייגט. דער דאָזיקער גלױסקין, אַלס אײַנער פון די אַרויסגעבער פון „זוד“, האָט טאַקע אוואַנטורט מיר אַ קליינע סומע אויפן חשבון פון מיינע קינפטיקע האַנאַראַרן. איך האָב זיך צו אײַם געווענדט, ווען איך בין געבליבן גאָר אָן געלט, נאָכדעם ווי אין קאַנטאָר פון „אַחיאָסף“ האָט מען מיר באַוווּן שוואַרץ אויף ווייס, אַז קײן געלט קומט מיר דערווייל נישט...
 די דאָזיקע קליינע סומע האָט מיך געראַטעוועט. איך בין געווען אין געפאַר צו בלייבן אין דער פרעמד אָן געלט און די פאַרצווייפלונג איז געווען זייער גרויס. פאַרשרייב איך עס טאַקע דער- פאַר מיט גרויס אָנערקענונג צו גלױסקינען פאַר זיין גוטער טאַט.

אויף מאַרגן בין איך שוין געגאַנגען זען פּרצין...
 געגאַנגען בין איך נישט צו אײַם אַהיים, נאָר אין דער ייִדישער גמינע, וואו ער האָט געהאַט אַ שטעלע. פון דער גמינע, וואָס האָט

זיך געפונען ניש ווייט פון זיין וואוינונג, פלעגט ער ערשט פריי ווערן דריי א זייגער און גיין אהיים עסן „מיטאג“, און אין דער זעלבע בער שעה און נאכדעם – אויפגעמען געסט. דאס בין איך געוואר געווארן טאקע מיט א טאג פריער אין „יוד“. די סיבה, פארוואס איך בין געגאנגען צו אים פריער אין דער גמיע, קען איך איצט ניש פאשטימען. איך גלויב, אז מיין אומגעוולדיקייט צו זען וואס ניכער פרצן האט מיך ניש געלאזט ווארטן ביז דריי א זייגער.

צו דער גמיע, וואס האט זיך געפונען (און געפינט זיך נאך מסתמא איצט אויך) אויף דער גושיבאוסקע, איז דער וועג געווען דער זעלבער ווי צום „יוד“, נאר א ביסל א קירצערער. בלאגדזשען האב איך שוין פיל ניש געדארפט.

איך בין אריין אין גרויסן קארידאר פון דער גמיע און בין ארויף אויף די ברייטע, לאנגע טרעפ, וואס האבן געפירט אינעווייניק. איך בין ארויף, זיך געלאזט גיין העכער. א מאן האט מיך פאר-האלטן און געפרעגט, ניש פאזונדערס העפלעך, אין פויליש, ווע-מען דארף איך...

— פרצן... האב איך ארויכגעשטאמלט.

האט ער מיך שוין אָנגעקוקט פריינדלעכער און מיר געענטפערט, אז פריץ איז נאך נישטא, נאר ער דארף באלד אַנקומען.

האב איך זיך אָועקגעשטעלט, צי אָועקגעזעצט ביים אַריינגאנג, און געווארט.

א גרויסע פרייד האט מיך דורכגענומען. נאך אידער ער איז אָנגעקומען, האט ער שוין געשוועפט פאר מייע אויגן. באלד וועל איך אים זען. זיין בילד, וואס איך האב געזען אויפן פאָדערבלאט פון זיין לידער-זאמלונג „העגב“, נאך אלס זינגל אין קאָידענאָות, איז מיר געבליבן אַינגעקריצט אין זכרון. דאס בילד איז געווען א ווינטערדיקס און ער איז אויף אים געווען אין א פוטער און א ווינטער-הוט און איצט מוז ער זיין אָנגעטאָן זומערדיק, איך האב אָבער געהאפט, אז איך וועל אים דערקענען צוליב זיינע אויגן אליין.

און אַט האט זיך די ברייטע מיר געעפנט. פון די טרעפ האט זיך שפרינגענדיק און זינגענדיק דערנענטערט זיין געשטאמלט. דאס איז

פּרין! — ער איז געווען געקליידט לייבט, זומערדיק, דער הוט, אַ
ווייכער, אין האַנט. אויב איך האָב אים נישט דערקענט פון דעם
בילד, האָב איך אים דערפילט — דאָס איז זיכער ער — פּרין!...
איך האָב אים ווי אַ פּראָווינציאל אומגעלומפערט פאַרהאַלטן,
אַפּגעשטעלט.

— אַנטשולדיקט (און אפשר האָב איך געזאָגט אין רוסיש —
איזווייניטע) — איך...
ער איז שטיין געבליבן, אַנגעקוקט מיך מיט זיינע גרויסע

שטראַלנדיקע אויגן און געשמייכלט.
איך האָב אים געזאָגט מיין נאָמען.

האַט ער זיך נאָך פּריינדלעכער צעשמייכלט, מיר אויבגעצויגן
די האַנט, געפרעגט ווען איך בין געקומען, און אויסגעדיקט זיין
צופרידנקייט צו זען מיך, צו ריידן...
אַבער דאָ האָט ער בלויז אַ שטעלע — דערקלערט ער מיר —

געסט געמט ער אויף — אין דער היים, צעגליאַנאַ נומער איינס, און
ער פעט מיך קומען היינט מאַקע דריי אַ זייגער...
און ער אַנטשולדיקט זיך מיט אַ שמייכל — ער מוז גיין צו

זיין פליכט, זעגט זיך אָפּ און נאָכן זעגענען זיך שמייכלט ער
ווידער גאַטפּריינדלעך:
— וועט איר קומען?...

— אַ זיכער, דריי אַ זייגער...
און ער לאָזט זיך גיין אַ זינגענדיקער אין דער טיף פון דער

גמינע און ווערט פאַרשוואונדן ערגעץ אין אייגער פון אירע אָפּטיי-
לונגען.

איך בלייב נאָך אַ וויילע שטיין. איך אַייל זיך נישט. עס ווילט
זיך נישט אַוועקגיין פון דער גמינע, וואָס פאַר מיר איז דאָ אַלץ
אַזוי ניי און דער עיקר — אַזוי מייער. פּרין איז דאָ. ער האָט דאָ
אַ שטעלע. מיר דאַכט זיך, אַז ער איז דאָ דער אייבערהאַר, אַלע
זיינען אים דאָ אונטערטעניק, הגם ער פאַרלאַנגט עס נישט... ווי איינ-
פאַך ער רעדט און האַלט זיך.

קיים דורכגעשטופט די פינף שעה — ביז דריי אַ זייגער. גע-
שפּאַצירט אין די וואַרשעווער גאַסן שוין ווי אַ תושב. אויס פּרעמ-

דער. שוין געזען פרצן, גערעדט מיט אים און ער איז אזוי פריינד-
 לעך געווען, איז וואָס איז דאָ צו שרעקן זיך פאַר ווייטער?
 און אלע מענטשן, וואָס איך פאנגען אין די הויז-און-הער זיך
 שניידניקע ווישיקע גאכן, ווערן מיר נעענטער: די יידישע שפראך,
 מיט דעם פויליש-יידישן אַקאַנט, וואָס עס זינגט און קלינגט פון
 אלע זייטן, מי פון די חסידישע יידן, מי פון די יונגע מיידלעך,
 וואָס טראָגן זיך מיר פאַרביי, ווערט מיר נאָך טייערער. דאָס איז
 דאָך די שפראַך פון פרצן. אייניקע ווערטער, וואָס איך האָב אין
 פרצעס ווערק זייער באַדייטונג ניט פאַרשטאַנען, דערקלערן זיך מיר.
 אָט דער טרענער, דאכט מיר, איז פון פרצעס סקיצע „שלוס-בית“...
 אָט דאָס יונגעלעך, וואָס בלאַנקעט אַרום און קוקט מיך אָן מיט זײַ-
 נע גרויסע אויגן, איז פון פרצעס רירנדער דערציילונג „דאָס אָרי-
 מע יונגל“, וועלכן פּרץ שענקט אלע אַהונט אַ נדבה. און אָט
 טראָגט זיך פאַר מיר פאַרביי די איינוואַמע חסידישע ווייבל פון פרצעס
 דערציילונג „אין פאַכט-וואַגן“ מיטן פעפערל אויף דער נאָז... זי
 איז אַנטלאָפן פון איר פויליש שמעטעלע און געפינט זיך שוין דאָ
 אין וואַרשע...
 איך גי אַרײַן אין אַ געוועלבל קויפן פאַפּיראַכן. איך פלייס
 מיך צו ריידן מיטן פוילישן אַקצענט.
 דאָס יונגע ווייבל, מיטן גרויסן שייטל אויפן קאַפּ, פאַר-
 שטייט מיך ניט...
 — וואוּע?...

געפעלט מיר אזוי שמאַרק איר וואוּע... פרצעס אַ טיפּ.
 — פאַפּיראַכן — ענטפער איך אַנטציקט מי פון איר שפראַך
 און מי פון אירע שוואַרצע אויגן.
 — סאַרנע? זינגט זי אויס...
 פאַרשטיי איך ניט, זינגט זי ווידער אויס: — סאַרנע?...
 איך שטויס זיך שוין אָן, אַז דאָס פּרענט זי: וועלכע? רוף
 איך אָן דעם סאַרט...
 באַצאַל איך און וויל זיך צערײַדן מיט איר, קוקט זי מיך אָן
 מיט חשד — אַ „דאָטש“ און אַ ליטוואַק דערצוו...
 — קענט איר פרצן?... פרעג איך.

— פּרץ? — זינט זי אויס, — נאין, יאך קען אין ניש...
לאז איך איבער די אַרעמע ווייבל, וואָס קען נעבעך ניש פּרצן,
וועלכער וואוינט אין דער זעלבער שטאָט, וואָס זי, און באַדויער
זי פון טיפּן האַרצן.

דערפאַר מײן באַלעבאַס פּון האַמעל ווייס שוין, ווער פּרץ איז.
איידער איך גיי צו פּרצן אַהיים, קום איך נעמען מײן העפּט לידער.
איך דערצייל אים דערווייל, אַז פּרצן האָב איך שוין געווען...
— טאַקע דער זעלביקער, וואָס שרייבט אין דער „הצפּורה“?...
— ס׳איז אַמאָל געווען, היינט שרייבט ער נאָר אויף יידיש
אין „יוד“...

און אַ יוד אַ פּוילישער, וואָס זיצט דערביי, באַמערקט:

— פּרץ... מײקען אין... אַ גרויסער אַפיקורס...
איך פאַרשווייג. קוק אָן דעם חסיד מיט באַדויערונג, וואָס
ווייס ניט, ווי אַזוי צו שעצן פּרצן, און גיי אַרויס ווי אַ זיגער.

פּרץ געהערט צו מיר, צו אונז, צום נייעם דור...

דריי אַ זיגער בין איך שוין געשטאַנען לעבן דער מיר פון
פּרצעס וואוינט און געצויגן דעם גלאַק.

געעפנט די מיר האָט מיר דאָס שטוב-מידל, אַ שיינע פּוילישע
„שיקסל“ מיט לאַכנדיקע אויגן. איידער איך האָב נאָך צייט גע-
האַט זיך אומצוקוקן, איז שוין פאַר מיר געשטאַנען פּרץ, האָט מיך
פּריינדלעך באַגריסט און אַריינגעפירט אין ערשטן צימער — זיין
קאַבינעט.

ער האָט געהאַלטן אינמיטן עסן. האָט ער מיר געפּרעגט איינפאַך
און אָפּנהאַרציק, צי וויל איך עסן. אַזוי פיל האָב איך ניט גע-
וואָנט... איך האָב זיך שעמעוודיקערהייט אָפּגעוואָנט: חלילה, ווער
וויל עסן!... האָט ער מיך געפּרעגט, וואָס וועל איך טרינקען, טיי
צי קאַפּע האָב איך אַרויסגעפּראַלט קאַפּע... שוואַרצע? — שוואַרצע.
און די ערשטע שוואַרצע מאַסע קאַפּע האָב איך געטרונקען ביי
פּרצן, הגם אַלעמאָל האָט מען ביי פּרצן מכבד געווען די געסט
מיט שיינעם, שטאַרקן טיי...

די מאַסע קאַפּע, וואָס מען האָט מיר דערלאָנגט — איך גע-
דענק ניט, צי מאַדאַם פּרץ אליין צי די שטוב-מידל — איז גע-

ווען שטארק, האָט מיך אויסגעמונטערט. באלד איז אַרײַנגעקומען פּרײַן פּון צווייטן און אויך לעצטן צימער, הגם מיר האָט זיך גע- דאַכט, אַז דינמער דעם צימער, וואו איך זײַן - פרצעס קאַפּינעט - ציען זיך נאָך גאַנצע זאַלן, סאַליעס, פּאַלאַצן... ער האָט זיך אַוועק- געזעצט קעגנאַיפער מיר, מכבד געווען מיט אַ לאַנגן פּאַפּיראַס און זיך פּרײַנדלעך צערעדט.

איך בין געזעסן לעבן אַ באַרג מיט פּאַפּירן, מורא געהאַט זײ אַנצורירן. צווישן זײ האָב איך דערקענט פרצעס מאַנסקריפּטן. זײן פּתב מיט די קליינע פּערלדיקע אותיות, געשריבן מיט שוואַרצן טינט... עס האָט געצויגן אַרײַנצוקוקן, אַ לייען טאַן.

- „מיין צוריקקער אַהיים“ איז זײער גוט... האָט ער אַרײַנגע- געזאַגט אַ מײַנונג אײדער וואָס ווען... אָבער אײערע רײמען - און זײנע גרויסע אויגן האָבן מיך אַנגעקוקט - צו-ליטוויש... און באלד האָב איך אים דערלאַנגט מיין העפט לידער. ער האָט זיך באַוואַפנט מיט אַ גרויסן בלייפּעדער, קענטיק אַ ווייניק-נאָך געניצטן, און גענומען לייענען...

ער האָט געלייענט מיט דעם פּויליש-יידישן אַקצענט. מאַנכע רײמען זײנען אַרויס געקאַלעמטשעטע, אַז דאָס וואָרט „פעלט“ לייענט ער גאָר „פּוילט“, היינט ווי אַזוי קען שוין זײן אַ גראַם צו „וועלט“, וועלכעס ער האָט געלייענט טאַקע „וועלט“, ווי אויף צו להכעיס... און אויך אַזאַ תּכּלֵת האָט ער מיר געמאַכט פּון יאָרן און פּאַרלאָרן. אים איז דאָס גאָר אויסגעקומען „וורן“ און פּאַרלאָרן... אָבער עס איז ניט געאַנגען אין גראַם, הגם אויך אויף דעם האָט ער זיך אָפּט אָפּגעשטעלט.

וואָס מער ער האָט געלייענט, איז ער אַלץ שטערענער, ערנסטער און צײַטנווייז אַפּולו ווי פּיין געוואָרן...

נאָר אַט אַנטציקט אים עפעס... די אויגן צינדן זיך אָן. ער ווענדט זיך צו מיר:

- געטאָ כאַראַשאָ... אַמשען כאַראַשאָ!...

ווער איך שוין פּרײַלעכער...

אָבער דאָס ווייטערדיקע לידל האָט ווידער חסרונות...

- וואָס הייסט עס? ווענדט ער זיך צו מיר.

איך דערקלער אים, ווי א פארשולדיקטער תלמיד דעם ביזן רבין, הגם שטארק מורא האָב איך שוין ניט. ביי א צען לידער האָט ער שוין גערימט.

און נאָך א טרייסט. אייניקע לידער האָב איך אים שוין גע- שיקט נאָך פון דער היים, פון קאָידענאָוו, פון קאָזנע, פון מינסק. איך געדענק יעדע שריפטלעכע מיינונג זיינע און דאָ זע איך, איז זיין מיינונג פונקט אַן אנדערע. עס האָט מיך אַפילו געוואונדערט, אָבער אָפּשלאָגן אים האָב איך ניט געוואָלט, הגם איך האָב אים געקענט ווייזן שוואַרץ אויף ווייס. דאָן האָב איך נאָך אַלע בריוו זיינע פאַרמאָגט ביי זיך...

ער לייענט און לייענט. מיר דאַכט, אַז ער ווערט מיר. איך פרוּוו בעטן צוריק דאָס העפט... ער קוקט מיך אָן אי שטרענג, אי חבּרש...

— וואַרט, וואָס אַיילט איר — עס איז נאָך דאָ. און ער שמייכלט מיט זיין ספּעציפישן שמייכל. עס ווערט וואַרעם אויפן האַרצן פון אַזאָ שמייכל. איך שמייכל צוריק. ער האַלט שוין ביי דעם ליד „דער מגיד“... און עס פאַלט אים אַיין צו לייענען מיטן „ליטווישן“ אַקצענט. עס קומט אַרויס ווי אַ נייע שפּראַך. עס איז ניט די שפּראַך און ניט דער פּרין... אָבער עס טוט מיר הנאה, פּרין וויל ווערן אַ ליטוואַק...

אָבער עס איז נאָר געווען אַ שפּיל אַזאָ ביי אים... זיך פאַרשטעלן פאַר אַ ליטוואַק. ניין, ער איז צו פּיל פּוילישער ייד און ער הייבט ווידער אָן צו לייענען אויף זיין נוסח: דאָס ליד „דער מגיד“ געפּעלט אים שטאַרק... אָבער נאָר דיין פון זינד איז זי אויך ניט...

— מ'האַט עס געדאַרפט נאָר אַנדערש אָנשרייבן... דאָס זעל- בע וועגן ליד „אַרעמע מענטשן“. דאָס ליד שטימט אים אַפילו טרועיריק אָן. ער פאַרטראַכט זיך אַ ווילע און מורמלט: יאָ, אַ פּיין ליד, רירנד...

אָבער אויך אין די „אַרעמע מענטשן“ געפונט ער פּעלערן. איך געדענק שוין ניט וועלכע.

דאס גאנצע העפט האָט ער איבערגעלייענט. זיין ארטייל איז שטרענג, אָבער אויך מיט גנאָד.

— איר האָט אַ סך צו זאָגן, אָבער ניט שטענדיק זאָגט איר עס ריכטיק, געפינט ניט די פאסיקע פאָרס.

ער ראַט מיר אַפּולו צו פּאַקענען זיך מער מיט פּאַליטישע שעה עקאָנאָמיע, — די וויסנשאַפט, וואָס איז דעמאָלט געווען ניט נאָר נייטיק, נאָר אין מאָדע אויך...

אויסגעהערט די מיינונגען, די שלעכטע אַראָפּגעשלונגען, מיט די גוטע זיך געטרייסט אין דער שטיל... און איך וויל שוין גיין.

דערווייל דערציילט ער מיר, אַז ער האָט פּדעה אַרויסצוגעבן אַ צייטשריפט „קולטור-בלעטער“, און ער בעט מיר, אַז איך זאָל אים פּערשרייבן פון העפט די לידער, וואָס ער האָט אָנגעצייכנט מיטן בלייפּעדער און פּרענגען אים פאַר די „קולטור-בלעטער“.

איך זאָג צו. געוויס...

דערווייל קלינגט מען אין מיר. פּרין גייט שוין אַליין פאַר געגענען.

ער קומט אַריין מיט אַ יונגמאַן, שוין פּורנדיק אַ געשפּרעך מיט אים... דער יונגערמאַן איז פון נידעריקן וואוקס, אַ שיינער קאַפּ מיט בלאַנדע האָר, די אויגן גרויס, מיט אַ מיסטישן בליק. האַלט זיך ווי אַן אָנגעלייגטער חסיד, אַ רייך איידעמל פּי אַ ריבין... פּרין שטעלט אונז פאַר.

נאָמבער... אַ נאָמען, וואָס איך האָב נאָך קיינמאַל ניט גע- הערט. איך פּיל אָבער, אַז פון דעם וועט מען אַמאָל הערן. איך ווער שטאַרק פּאַרכאַפט פון דעם גאַנצן וועגן פון דעם נייעם מין יונגן מענטשן; חסיד און אַפיקורם, אומגעלומפערט און ראַפּינירט, שרעקעדיק און שטאַלין.

מיט פּרין רעדט ער ווי מיט זיינעם אַ גלייכן, און דער שמועס איז שיר ניט אַ פּילאַסאָפּישער, טאַקע וועגן מעטאַפּיזיק.

— זיינט איר דאָך אַ מעטאַפּיזיקער; זיינט ער שיר ניט אויס אויף אַ חסדישן שטייגער, הגם דער געשפּרעך ווערט געפּורט אין דומיש.

איך מיט זיך נישט אריין. ס'איז אַ סכנה, הגם דער שמועס פארכאפט מיך. אָבער נאָמבערג באַרויקט זיך שוין, ווענדט זיך צו מיר מיט אַ פּאַר פּריינדלעכע באַמערקונגען. אויך ער האָט די פּאָעמע „מיין צוריקקער אַהיים“ געלייענט אין „ווד“... איך דער-פיל, אַז איך גיי באַקומען אַ חכה אין וואַרשע...

ער איז אַפילו גרייט שוין צו גיין מיט מיר און ווייזן מיר וואַרשע...

אָבער פּריץ פּאַרהאַלט אים...

קען נאָמבערג שוין נישט אָפּזאָגן פּרצן. זעגט ער זיך מיט מיר און הייסט מיר קומען אַהער שבת, אָדער טרעפן זיך מיט אים אין קאַטיקס קאַפּע אויף נאַלעווקעס, צי אויף דויעלנע אין דער ציוניסטישער קאַפּע — ווער קען עס אַזוי גענוי געדענקען?...

איך זעגן זיך אָפּ מיט פּרצן. עס פאַרדריסט מיך, וואָס פּריץ פּאַרהאַלט נאָמבערג. איך בין אַפילו עפעס חושד...

און מיין געפיל האָט מיך נישט אָפּגענאַרט. ווערליג נאָמבערג האָט מיר דערציילט אין אַ פּאַר וואָכן אַרום, אַז מיר זיינען שוין גוט באַפּריינדעט געוואָרן, איז פּרצעס מינונג וועגן מייע ערשטע לידער געווען נישט ווי איך האָב זיך פּאַרגעשטעלט... אַזוי האָב איך זיך איבעריקנס אָנגעשמויסן פון נאָמבערגס גרום.

האַט עס מיך שטאַרק פאַרדראָסן.

פונדעסמוועגן איז מײן באַציונג צו פּרצן דערפאַר נישט קעלטער געוואָרן. סײַ-ווי-סײַ האָב איך אַלײן פון פילע פון יענע לידער נישט שטאַרק געהאַלטן. בפרט אַז אין די ערשטע צוויי וואָכן נאָך מיין קומען אין וואַרשע האָב איך פיל נייע געשאַפן.

אויך די נייע האָב איך געטראָגן צו פּרצן... געוויס האָט אויך פּריץ צו די נייע זיך שטרענג באַצויגן. אָבער איך קען שוין אַריין אין דער משפּחה. איך בין שוין געקומען צו פּרצן יעדן שבת, ווען עס פלעגן זיך אויפקלייבן די גאַנץ גרויסע געסט, צווישן זיי דער ליבער דינעוואָגן.

דינעוואָגן איז שוין דווקא געווען נישט קיין שטרענגער... יעדעס לידל — אים האָב איך נישט אַלע געצייגט — האָט אים באַגייסטערט.

אויך נאָמבערג - הנם אַ שטרענגער אין מיינונגען - האָט די ערשטע צייט פילע פון מיינע לידער זייער גערימט. איבערהויפט איז ער געווען פארוואונדערט פון מיין דעמאלסטיקער פראָדוקט-וויטעט. דאָס נייע לעבן פאַר מיר אין וואַרשע, די אלע בילדער, פריילעכע און טרויעריקע, האָבן מיך געוועקט צום נייעם שאַפן. צווישן די נייע לידער האָב איך דאָן שוין אָנגעשריבן דאָס ליד „לעבן ווילט זיך“ און „דאָס נייע ליד“.

דאָס צווייטע ליד איז פּרצן שטאַרק געפּלן געוואָרן, און ער האָט דאָס ליד אָנגענומען אינאיינעם מיט מיינע פּריערדיקע לידער, וואָס איך האָב אים געגעבן פאַר דער געפּלאַנטער צייטשריפט „קולטור-בלעטער“. מיט דעם „נייעם ליד“ האָט זיך געוואַלט אויס-עפּענען דער ערשטער נומער... אזוי האָט ער מיר אַללין פּאַסטיש געמאַלדן.

- מיר וועלן דערמיט אויפּעפּענען דעם ערשטן נומער אַלס אונזער פּראָגראַם.

אַזאַ כּבּוד איז געווען פאַר מיר אומדערוואַרט. איך האָב מיך דערפּילט שטאַלין און שטאַרק געשמייכלט, און עס האָט מיך אויפּגעמונטערט צו נייע שאַפּונגען.

אַבער מיין מאַטעריעלע לאַגע איז הוּקא געווען ניט גע-הויבן. אין „יוד“ איז קיין נייע זאַכן פון מיר ניט געווען געדוקט. פילע פון מיינע לידער, וואָס איך האָב דאָן געשריבן אין אַ נייעם רעוואָלוציאַנערן מאָן, האָבן זיך ניט געפּאַסט פאַרן באלעבאַטישן, כּמעט ציוניסטישן „יוד“. איך האָב אַפילו ניט געפרוּווט פאַרשלאַגן אַדער שיקן זיי צו ראַוויצקיין קיין אַדעם, וועלכער האָט פּונדערווייטנס, הייבט אַפּ, דעראַקטירט דעם „יוד“, ביז דעם נומער 18, ווען די רעדאַקציע האָט איבערגענומען דײַר יוסף לוריע, וועלכער האָט שוין געוואוינט אין וואַרשע, און די צייטשריפט האָט אָנגעהויבן צו ער-שיינען אלע וואָך.

איך האָב שוין געקראָגן אַ וואוינונג אויף דויקע גאַס ביי אַ ייד אַ משכיל גלאַצער, וואָס האָט געהאַלטן אַ פּרוּוואַטן רעסמאַראַן. איך האָב געצאָלט דריי רובל אַ הודש פאַר נאַכטלענער. שרייבן

האָב איך געקענט וואו און ווען איך האָב געוואָלט אַליין, אויסער אין דער צייט פון מיטאָג, ווען ביי אַ רונדן טיש זיינען געווען זיינע געצײלעטע געסט, וואָס האָבן פאַר צוואַנציק קאַפּיקעס באַקומען אַ מיטאָג פון פיר געריכטן — מיט קאַמפּאַט... איך האָב שוין אויך געגעסן דעם זעלבן מיטאָג און בין גאָר נתפעל געוואָרן פון דעם „וול“ אין וואַרשע...

פּלעגט אַמאָל קומען נאָמבערג צו מיר און מיך אַוועקנעמען צו גיין ערגעץ, אַמאָל אויף אַ שפּאַציר, אַמאָל אַרויספאַרן אַזש אין מאַקאַטאָו, צי אין אַלעקסאַנדער-פּאַרק, און אַמאָל פּורן מיך צו קאַטיקן אין קאַפע — דער דעמאָלמטיקער פּלאַץ פאַר אָנפאַנגער-שרייבער, לערער און פאַרטיי-מענטשן פון אַלערליי ריכטונגען און מינים, צי אין דער צווייטער קאַפע אויף דויעלגע — די ציוניסטישע“...

קומט ער איינמאָל צו גיין צו מיר און ווערט געוואָר, אַז מיין לאַנגע איד גאָר נישט געהויבן. ווערט ער שטאַרק אויפגעדרעגט... באַשר-בבן, אויף די „קולטור-בלעטער“ האָט פּרין גענוג געלט צו צאָלן האַנאַראַר, ער, נאָמבערג אַליין, האָט פאַר אַן איבערזעצונג פון שווענטאַכאָוסקין שוין באַקומען געלט. פאַרוואָס זאָל אויך פּרין נישט געבן אויפן חשבון פון די לידער, וואָס ער האָט אָנגענומען? אַ מענה איז דאָס. אָבער איך וואָג עפעס נישט צו ריידן מיט פּרין וועגן געלט. נאָך נישט אַזוי נאָענט...

נעמט זיך דאָס אָן נאָמבערג...

— איר, זאָגט ער, וואַרט דאָ, און איך גיי צו אים אַריבער און פּרעגן אייך געלט...

אין אַ שעה אַרום קומט נאָמבערג אַריין מיט אַ האַסטיקייט, אַז דער רוזקער גלאַצער האָט זיך אַזש איבערגעשראַקן — און ער זאָגט אָן הויך, בקול-רם, די שמחה:
— ריווען, איך האָב באַקומען.

און שיש אויס עטלעכע זילבערנע רובל אויפן טיש...

דער באַלעבאָס גלאַצער שמייכלט. איך אַליין בלייב עפעס אויך פאַרווירט. צו-וואָס אַזא טומל. גאָר נאָמבערג, — פול מיט טעמפּע-ראַמענט אין יענער צייט — קוקט זיך אַפילו נישט אום אויף גלאַצערס

שיינע מאַכטער, וואָס אָבסערווירט אים און זיין גאַנצער עקזאַטיש-קייט און שמייכלט צו ווי אַ זייטיקע, און נאַמבערג דערקלערט מיר ווידער הויך, אויפן קול:

— שווער אָנגעקומען. ער האָט נישט געוואָלט געבן... האָב איך מיט אים אַיינגעטענהט: וואָס האַיסט? ער איז אַ מאַלאַנשפּולער מענטש... אין זאַנע לידער האָט עמיץ אָנגענימען... איר מױט גײבן... און ער האָט געײבן...

עס איז געווען אַ שיינע סעצנע. נאַמבערג האָט מיך דעמאָלט אַנטציקט. אָט דאָס הייסט אַ חברה: זיך געשטעלט קעמפן פאַר מיר מיט פּרצן אַליין.

האַבן מיר שוין, הייסט עס, „בידע“ געלט. און מיר לאָזן זיך אַרויס אויפן גאַס. עס איז געווען אַ זומערדיקער אָונט... אויף דער דויקע גאַס איז דאָן געווען די בערזע פון די אויפּוואַכנדיקע אַר-בעטער, פון די, וואָס האָבן שוין געהערט צום „בונד“... יונגע בתורים-לאַעך, בונדיסטן, דאָס רוב אין לאַנגע קאַפּאַטעס, אָבער שוין מיט מאַנישקעס און ווייסע קראַנדלעך און מיט קראַוואַטן, האָבן אַרומ-געשפּאַצירט אויפן ברייטן מאַטויאַר און געפירט זייערע סודותדיקע דיסקוסיעס הויך אויפן קול... זיך אומגעקוקט אַלע ווילע, צי גייט נישט נאָך אַ שפּיאַן. אַנדערע פון זיי האָבן אַרומגעשפּאַצירט מיט זייערע חברטעס, יידיש-פּוילישע מיידלעך פון פּאָלק, און האָבן זיך שטיל און חנעוודיק געמודעט און געפּלירטעוועט אויף זייער שטיינער. דראַשקעס האָבן זיך הילכיק דורכגעטראָגן מיט אַיינגענעמען גערויש אויף דעם ברוקירטן מיטן פון דער ברייטער גאַס. און איך מיט נאַמבערג, האָבן פּורנדיק אונזער שמועס, זיך אויסגעמישט מיטן יונגן עולם און מיר האָבן זיך געלאָזט גיין אין דעה ציוניסטישער קאַפּע, וואָס האָט זיך געפונען אויף דעה דויעלנע גאַס, ערנעץ אין אַ הויף אויפן ערשטן שטאַק. — דאָרטן האָבן מיר געפירט, די ערשטע צייט נאַמבערג, דערנאָך איך, — נאָך שטאַרקער ווי ער, אונזערע „מלחמות“ מיט די ציוניסטן און העברעיסטן...

זי בעצנטער קאפיטל

די ציוניסטישע קאפע אויך דויעלנע. — קאסיקס קאפע אויף נא-
 לעווקס 31. — ליפז נאָואַגרוסקי. — „מהלך הישן“ „מהלך
 ההדש“ פראַנע אין גלאַצערס רעספּאַראַן. — דער אַלמער משפּיל. —
 איך שרייב אָן די דערציילונג „דער שמעק סאַבאַק“ — ראַזניצ-
 קים ענטפער. — די „שבתים“ ביי פּרצן. — די פּאַמיליע גרו-
 זעל. — דער בעקער-שטרייק. — די פּיקטיווע חתונה. — דער
 פּיקטיווער חתן. — די פּלה. — די מחותנים אַלס פּאַרלעזער. —
 פּרע, ספּעקטאַר, מ. רובינשטיין און איד. — דער שפּאַן אויף
 דעם „אָונט“ — דער אַרעסט.

די ציוניסטישע קאפע אויף דויעלנע האָט זיך באַהאַלטן מיין
 אין אַ הויף, אויף אַן ערשטן שטאַק, און גוט, וואָס זי האָט זיך
 באַהאַלטן: קולות און געשרייען האָבן זיך פון דאָרטן געטראָגן.
 אין אַ קאפע „צום נאָם“ וואָלט זיכער נישט מעגלעך געווען אזוי פריי
 און אומגעשטערט צו פירן דעם קאַמף. אָדער זייטיקע פאַרבייגער
 וואָלטן זיך אַריינגעריסן, צוליב נייגעריקייט, אָדער די פּאַליציי וואָלט
 זיך געמוזט אַריינמישן, הגם צו אַ געשלענע איו קיינמאָל נישט גע-
 קומען...

אַ ציוניסטישע קאפע. זיינען אָבער אויך אַהין געקומען סאַ-
 ציאַליסמן. נאָמבערג איו דאָן געווען סאַציאַליסטיש געשטימט, אַלס-
 פּאַלם איו אים דער ציוניזם אין יענער צייט געווען דערווידער און
 ער האָט געפירט דעם קאַמף בקול-רם... איינער פון זיינע קעגנער,
 נישט נאָר אַ ציוניסט, נאָר סתם אַ רעאַקציאָנער, — דערפאַר וועל
 איך איצט זיין נאָמען נישט אַנרופּן, אפשר איו ער אַ בעל-תשובה
 געוואָרן, — האָט נאָמבערגן און שפּעטער אויך מיך שטאַרק אויפ-
 גערעגט מיט זיינע צוריקגייענדיקע מיינונגען, און איך, הגם נאָך אַ
 גר אין „לאַנד“, האָב אים נישט פאַרשוויגן און שטאַרק געקאַכט
 זיך... אונזער אַרויסהעלפער אין קאַמף מיט די ציוניסטן איו גע-

ווען לופע נאָוואָרודסקי, אַ אינטעליגענט-סאָציאַליסט, אַ גרויסער לאַ-
גיקער אין דיסקוסיעס, זייער אַ טעמפעראַמענטפולער און גוט-האַר-
ציקער מענטש. אין קאַמף מיט די ציוניסטן איז ער אָפּער געווען אַ
גזלן... און אַז מיר ביידע, נאָמבערג און שפעטער-צו איד, זיינען
שוין מיר געוואָרן צו קעמפן, איז געקומען ליפּע נאָוואָרודסקי
און מיט זיין לאַגיק דעם שונא פאַזגט...

דער אייגנטימער פון קאַפּע איז דווקא געווען אַ שטילער ייד,
אַ פאַרזאָרטער, אַ מטופּל מיט קינדער, מיט זיין און מעכטער, אי-
בערהויפּט מיט טעכטער - האָט ער פון דעם דאָזיקן גערויש פּלומרשט
געדאַרפּט ציען חיונה... עס איז געווען אַ צעה צו קוקן אויף דעם
דאָזיקן ייד, וואָס פּלעגט שטיין ביי דער קאַסע און וואַרטן אויף
אַ שטילשטאַנד, אַז די געסט זאָלן זיך שוין דערמאַנען, אַז עס איז
שוין איינס אַ זיגער ביינאַכט און מען זאָל שוין צוגיין צו אים און
באַצאָלן פאַר דער קאַווע מיטן פּוטער-ברויט, אַ קיימאַ-לן פון אַכט
קאַפּיקעס פּריון פון אַ קאַפּ... דערצו האָט ער געדאַרפּט געדענ-
קען, ווער פון די „געסט“ קומט אַהער צו קעמפן אַ זאַטער און
האַט גאַרניט באַשטעלט, ניט קיין קאַווע, ניט קיין פּוטער-ברויט...
דערפאַר זיינען מיר ביידע, איד און נאָמבערג, געווען מיי פון די
גוטע געסט און מיי פון די שטענדיקע באַשטעלער... וועגן אַ
קאַווע מיט פּוטער-ברויט איז דאָך אָפּגערעדט, אַמאָל פּלעגן מיר
טאַקע טרינקען צו צוויי קאַוועס און אין גוטע צייטן - פּלעגט
נאָמבערג אַפּילו באַשטעלן אַן אייער-שפּייז...

אויסער דעם איז דער אייגנטימער געווען אַן איידעלער ייד, האָט
נאָמבערגן געשעצט פאַר זיין „קענטשאַפּט“ און בילדונג און מיך
פאַר מיינ פּאַעמע „מיינ צוריקער אַהיים“. אויך זיינע טעכטער,
אַיבנסווערדיק-ידישלעכע מיידלעך, האָבן אויף אונז געלייגט גרויס
פּבור. איבערהויפּט אָפּער האָט זיך מיר אין זכרון איינגעשניטן אַ
קעלנערין - אַזאַ האָט די קאַפּע אויך פאַרמאַגט - אַ פּויליש-
ידישען מיידל - אַ פאַרשוין! אירע שוואַרצע אויגן, די שוואַרצע גע-
דיכטע האָר אויף איר שיינעם קאַפּ, פאַרקעמט אין סמיל פון „סע-
צעסיע“ - האָט איר צוגעגעבן גרויס ווערדע... גערעדט האָט זי אַ
זייער שיינעם יידיש, איי זינגענדיק, אי גרינג צו פאַרשטיין. צו מיר

האָט זי זיך באַצויגן זייער חבריש. אַליין פון באַלעפאָמישע, הגם קענטיק פון ניש קיין פאַרמעגלעכע עלטערן אין דער פּראָווינג, זיינען איר געפּעלן געוואָרן מינע סאַציאַליסטישע מיינונגען...

איר פּריינדשאַפּט איז טאַקע די ערשטע צייט צוויי געקומען. עס האָט פאַסירט, אז עס האָט אַמאָל אויסגעפּעלט צו באַצאָלן דעם פּולן חשבון, פּלעגט זי אויבפאַרן פון איר געלט, וואָס זי האָט דאָך באַקומען פון די געסט אַלס טרינק-געלט, הגם זי האָט זיך נאָך דעם ניש געיאָגט. מיט אירן אַ גמילת-חסד, וואָס זי האָט די ערשטע פאַרגעלייגט, ווי אַ גוטע שוועסטער, האָט מען שוין באַצאָלט ביי דער קאַסע און געקענט זיך ענדלעך באַפּרייען פון דער רומפיקער, אָנגערויכערטער קאַפע... נאַטירלעך ביזן איך איר שולדיק ניש געבליבן, און באַצאָלט איר אין אַ מאָג, צי אין צוויי אַרום מיט אַ דאַנק און מיט אַ שטאַרקן האַנט-דרוק... וועגן אַ טרינק-געלט איז שוין אַפּגערעדט...

צו וואָס דערציילן איך עס?... סתם אַווי. און אַגב איז דווקא אַט די גוטסקייט אירע מיר געבליבן אין זכרון, אַ סימן, אז עס איז ווערט צו באַשרייבן. עס פאַרדריסט מיך בלויז, וואָס איך האָב פאַרגעסן איר נאָמען. עס איז געווען אַ פּוילישער נאָמען, מיט וועלכן די יידיש-פּוילישע מיידלעך האָבן זיך אַממערסטן גערופּן - אַ שיינ-קלינגענדיקער נאָמען...

בייטאָג פּלעגן מיר שוין גיין אין קאַטיקס קאַפע, נאַלעווקעס 31, אויך אין הויף, אָבער גלייך ביים אַריינגאַנג אין הויף האָט שוין די קאַפע אַרויסגעקומט דורך דער גלעזערנער טיר... דער גע-רויש איז אויך אין קאַטיקס קאַפע געווען גענוג גרויס, אָבער שוין פון אַן אנדערע כאַראַקטער. אַהין פּלעגן שוין קומען מער פּרי-קאַזשטישקעס פון די געשעפטן, וואָס פּלעגן זיך געפּינען אויף דער דערבייקער גענשע-גאַס, שיינע, פאַרפּיצטע יונגעלייט. צווישן זיי זיי-נען אָבער אויך געווען באַוואוסטזיניקע און, ראַכט זיך, אַרגאַני-זייטע. אַ פּאַר פון זיי, ווי אברהם קאַטעלואַנסקי, איז געווען אַ בונדיסט. אַהין, צו קאַטיקן, פּלעגן אויך קומען די נאָך אומבאַקאַנטע שרייבער, מערסטנס העברעיִשע לערער, וואָס האָבן זיך געשניטן אויף אמתע שרייבער און האָבן זיך ניש געקענט אויסשניידן... ביי קאַטיקן

אין קאפע איז שוין געווען א געמיש פון אלערליי טיפן, ציוניסטן, בונדיסטן, „איסקראוועס“, פפ״סניקעס און אפילו אומפארטייטשע. דאָ האָט מען אויך געקעמפט, אָבער רויקער, שטילער, ווייל מאַדאָם קאַ-טיק, אַז עס פלעגט ווערן אַ שטיקל טומל פון די קעמפּנדיקע צדדים, האָט זיך אַ הויכע, אַ דיקע, אויפגעשמעלט און זיך שטאַרק אָנגעבייזערט:

— מען וועט זיך דאָך צונויפלויפן...

דערפאַר ווען ער, קאַטיק אליין, אַ פּבּליקער ייד, דעמאָלט אין די ווייטע פּרופּיקער, אויך אַ הויכער, פּעסאָגעבויטער מיט אַ הדרת-פנים און זייער אַ גוטמוטיקער — ווען ער איז געווען ביי דער קאַפע, איז שוין די מורא ניט געווען אַזוי גרויס. ער האָט אין יענער צייט פאַרפאַרטיקט צום דרוק זיין ספר „עשרת הדברות לכּני ציון“, דאָס הייסט „די צען געבאָט פאַרן פּאָלק ישראל“. און פּדי מיר זאָלן עס פאַרשטיין פון גרויס ביו קליין, האָט ער דעם העברעישן טעקסט איבערגעזעצט אליין אויף יידיש, ווי אַ מוסר-ספר, ווי דער „קו-הישר“ און דער „מנורת המאור“, למשל... צו ליב דעם דאָזיקן ספר, וואו ער האָט געפּריידיקט שיינע מידות, פאַשידנדיג אד״גל, האָט ער שוין אליין זיך געפלייסט צו פאַ-זיצן וואָס שענערע מידות, פּדי מען זאָל ניט זאָגן חלילה, אַז ער אליין היט ניט אָפּ, וואָס ער לערנט אַנדערע... האָט ער מאַקע, ווי מאַדאָם קאַטיק פלעגט זיך קלאַנגן, פאַרגאַכלעסיקט דאָס געשעפט. מיט דעם ספר אָבער איז זי אליין אויך שטאַלן געווען, און אַז מען האָט אים געדאַרפט דרוקן אויף אייגענע הוצאות, האָט זי אַוודאי ניט געשמערט...

אויך האָט מען אין קאַטיקס קאפע ניט געקענט אַזוי טומלען, ווי אין דער ציוניסטישער אויף דויעלבע, צוליב דעם, וואָס דאָ האָפּן זיך געמונען אלע יידישע צייטונגען, וואָס זיינען דאָן ערשינען סיי אין וואַרשע, סיי אין פּעטערבורג און סיי אין ווין און אין בערלין... אַזוי זיינען אויף דער וואַנט, אין אַ ספּעציעלן אָרט, געווען אויס-געהאַנגען די „הצפּורה“, דער „המלוין“, „דער יוד“, און אפילו די דייטשע „וועלט“ און דער רוסישער „וואַסכאָד“ און בודווישטשאַנסט... איז די קאפע, ווי דאָס רוב קאפען אין וואַרשע, הייסט עס, אויך

געווען א לעזע-האלע... האָט מען צופיל טומלען ניט געטאַרט, כדי ניט צו שמערן די, וואָס לייענען פאַרטיפט די צייטונגען... אָבער אויך אין קאָטיקס קאָפע איז ניט אָפגעגאַנגען גאָר אַן קאַמפן... ס'האָט ניט געפעלט קיין מאַטעריאַל... „זשאַרגאָן“ און העברעיִש... ציוניזם און סאָציאַליזם – וועגן סאָציאַליזם האָט מען צו הויך ניט געטאַרט ריידן – אין קאָפע האָט קיין שפּיאָן מסתמא ניט געפעלט...

אָדער פלעגט אויך קומען דער דערמאָנטער ליפע נאַוואַגאָרוד-סקי. דאָ האָט ער זיך געפילט היימישער. אָדער פלעגט ער קומען מיט זיינע פּאָרטימלעך פון דער פּראָווינק, וואָס פלעגן אַראָפּפאלן אין וואַרשע זוכן בילדונג... איז ער געווען זייער שמוצע און אַרויס-העלפער סאָציאַליש און מאַטעריעל. זאָל אויך דאָ דערמאָנט ווערן, אַז אויך די זינגע שרייבער, וואָס זיינען נאָר-וואָס אָנגעקומען קיין וואַרשע, האָט ער נישט פאַרלאָזן און אין אַן עת-צרה – און ער האָט שוין געוואוכט, ווען די עת-צרה איז – פלעגט ער אויף אַ חברשן, און אָפט אַפילו ברודערלעכן שטייגער קומען צו הילף.

אַליין אַ פּראַכט-הענדלער אין אַ פעיקער אין דעם פּאָך, האָט ער פאַרדינט בערך פיל געלט. אָבער דאָס גאַנצע געלט האָט ער פאַרטיילט צווישן זייניקע... און אַלע זייניקע זיינען געווען די, וואָס האָבן זיך צו אים צוגעטוילעט. און אַ ווערמל האָט ער שטענדיק פאַר זיי געהאַט: „ניט געזאָרגט, ברודער, עס וועט זיין גוט“ און באַלד אַ קלאַפּ געשאַן אין פלייצע און אַוועקגעפּורט צו קאָטיקן... ביי קאָטיקן פלעגט ער אויפּלעבן! די מיט געסט אָנגעפילטע קאָפע-זיינען אַלע זיינע באַקאַנטע, פּריינד, חברים... מיט אַלעמען זיך געווימעט, צו אַלעמען געשמייכלט, אַפילו צו אַ קעגנער. אויף אַ קעגנער פלעגט ער קוקן ווי אויף אַן אומגליקלעכן, אַ פאַרפירטן...

– נו, וואָס איז ער נעבעך שולדיק, – פלעגט ער יענעם באַדויערן, – ער ווייס נעבעך ניט... מען דאַרף אים אויפּקלערן. פון אויפּקלערן האָט ער שטאַרק געהאַלטן (און מסתם נאָך איצט אויך). ער האָט אויך געהאַט אַ האַנט אין די אויפּקלערנדיקע פאַר-לאַגן, וואָס האָבן זיך דעמאָלט געגרינדעט, און אַפילו אין פרעסע

ערשטע אויסגאַבן, און פון די „קולטור-בלעטער“, וואָס פּרין האָט געזאַלט אַרויסגעבן מיט דער מאַטעריעלער הילף פון אַ ראַדיקאַלן קרייז, איז ער אויך נישט אָפּגעשטאַנען, אויב ער איז נישט געווען דער הויפט-אויפטווער. אויב ער האָט אויך פּרעזן פּאַרנעטערט, איז דאָס געווען צוליב פּרעסע „באַנמשע שוויג“ און איבערהויפּט צוליבן „שמרײַמל“ ... אַ ראַציאָנאַליסט דורך און דורך, האָט ער אָבער אויך לויב געהאַט אַ שוין ליה, האָט מיר מתיר געמאַכט אַפילו צו שרייבן אַ ליבע-ליד. אויף ליבע-לידער האָט ער אַפילו גוטמוטיק צוגעשטימט, נאָר זאָלן זיך קינדער שפּילן... ער אַליין האָט אָבער לויב, אז מען זאָגט עפעס אין אַ ליד... מיט אים פלעגט שוין גוטמוטיק דיסקוטירן נאָמבער. דאָ האָבן זיך באַגעגנט צוויי לאַנג-קער, מיט דעם חילוק, וואָס איינער, נאָוואַגרוסקי, — אַ לאַנגיקער פאַר לאַנגיק, און נאָמבערג — אַ לאַנגיקער קעגן לאַנגיק, שיר נישט פאַר מיסטאַציעס, מעטאַפּוויק און אַלץ מיט לאַנגישע באַוווּיזן... אַך האָב לויב געהאַט צו זען זיי בייַדן אין אַ ליטעראַרישן אַדער אין אַ מאַגיאַלן וויכוח... דער וויכוח פלעגט זיך קיינמאַל נישט ענדיקן, און איינער האָט דעם אַנדערן נישט באַזיגט.

אויך גלאַצערס רעסטאָראַן, אויף דויקע נומער 46, וואו איך האָב די ערשטע פאַר מאַנאַטן געוואוינט, האָט זיך נישט באַגאַנגען אַן קאַמפּן. אָבער יענע קאַמפּן זיינען שוין געווען מער מאַלאַנגמעסיק ... ביי גלאַצערן אין רעסטאָראַן האָבן געגעסן מיטאַגן — פון איינס ביז דריי — משפּילים און העברעיִשע לערער. צווישן די לערער האָבן זיך געפונען אַ פאַר ייִנגערע, וואָס זיינען געווען פונם מהלך-החדש, אָנהענגער, הייסט עס, פון מיכה-יוסף פּערדימטשעווסקי און שאול משערניכאווסקי, וועלכע זיינען אין יענער צייט, איבערהויפּט דער ערשטער, אַרויסגעמראָטן אין דער העברעיִשער ליטעראַטור מיט נייע לאַזונגען... די עלטערע משפּילים און איבערהויפּט דער באַלע-באָס אַליין, גלאַצער, אַ משפּיל, אַ חסיד פון אַדום-כהן, פון מיכה-יוסף, פון מאַפּו און סמאָלענסקי, האָט נישט געקענט פאַרשטאַנדן, ווי איי-נער אַ העברעיִשער לערער האָט „שאַלקהאַפּטיק“ געריסן די קרוי-נען פון זיינע ליבלינגס. צו פיל איינרייסן זיך מיט אים האָט ער אָבער נישט געקענט, פאַרט זיינער אַ קונד, וואָס גיט אים צו לייזן

אלע טאָג צוואַנציק קאָפּיקעס. איז טאָקע געווען אַ צער צו קוקן אויף דעם אַרעמען ליטווישן משכיל, וואָס האָט געמוזט שפּייזן אַ פּאַמיליע און די מעכטער נאָך אין גימנאַזיע שיקן פּוין דעם פּרי-וואַטן שטיקל רעכטאַראַן, און יעדער גאַסט איז אים געווען זייער אָנגעלייגט – איז טאָקע געווען אויף אים אַ צער, ווען ער האָט פּוין איין זייט אים געמוזט נאָכגעבן ווי אַ „קוגל“ און פּוין דער צווייטער זייט – שייצן זיינע העברעיִשע קלאַסיקער. אזוי ווי מיר איז ניט שטאַרק אָנגעגאַנגען דער גאַנצער קאַמף פּוין מהלך-הישן און מהלך-החדש – אַלס שרײַבער אויף ייִדיש האָבן מיר אַנדערע פּראָגן אינטערעסירט – האָבן אײך דווקא גענומען די זייט פּוין גלאַץ-צערן... אַלנמאַלס געפרוּזט מאַכן אַ פּשרה... גלאַצער איז מיר הערפּאַר זייער דאַנקבאַר געווען. שפעטער האָט מײך דער דאָזיקער ליבנסווערדיקער משכיל געדינט אַלס מאָדעל פּאַר מיין בילד „דער אַלטער משכיל“...

צוליב מיר פּלעגט אויך אַמאַל נאָמבערן זיך אַרײַנכאַפּן צו גלאַצערן עסן אַ מיטאַג און אויך ער האָט זיך אַרויסגעוואָגט ניט צו שטאַרק פּאַרן מהלך-החדש. קיין אָנהענגער פּוין בערדימשעווסקיין איז ער דעמאָלט אויך ניט געווען, איז גלאַצער אַודאי געווען צופּרידן מיט נאָמבערן און האָט אים שטענדיק גערומט:

– אַ שאַרפע קאַפּ דער יונגערמאַן פּאַרמאַנט!... און פּלעגט צו-געבן, אַז צווישן פּוילישע יידן איז דאָס גאַר אַ זעלמנדייט... אין דער זעלבער צייט איז מיין מאַמעריעלע לאַנע געוואָרן ווידער ניט געהויבן... אין „יוד“ האָבן אײך פּאַראוים קיין געלט ניט געקענט באַקומען. לײַפע נאָוואַגרוסקי האָט אַפּילו געקראָגן פּאַר מיר אַ לעקציע בײַ אַ רייכן פּראַכט-הענדלער, אָבער דער מאַ-נאַט האָט זיך געצויגן צו לאַנג... און קיין האַפּענונג וואו צו באַ-קומען געלט איז ניט געווען. אַ גליק, וואָס אין דער זעלבער צייט האָבן אײך אָנגעשריבן מיין דערציילונג „דער שמעק מאַבאַק“. אײך האָבן זי אָנגעשריבן בײַ אַ פענכטער אין גלאַצערס רעסטאָראַן אינדערפּרי, ווען דער חדר, אַ טונקעלער, וואָס פּוין 1 ביז 3 בײַמאַגן איז ער געוואָרן רעסטאָראַן, איז געווען נאָך ניט באַזיכטן. געשריבן האָבן אײך די דערציילונג אימפעטיק, שנעל, הגם שטאַרק פּאַרעכנט... אי-

פערנעשריבן זי צוויי מאָל, איז געוואָרן איינס אַ זינגער. די געסט
האַבן שוין אָנגעהויבן צונויפקומען אויף מיטאַג. איך האָב זיך גע-
זעצט ביים טיש אַ מיטיקער, ווי איינער, וואָס האָט היינט פאַרדינט
דאָס עסן, און נאָך אפשר עפעס מער...

דאָס איז בכלל געווען די ערשטע דערציילונג, מיט וועלכער
איך בין זיכער געווען. ביי י. ת. ראָוויצקי, וואָס האָט רעדאָק-
טירט דעם „יוד“ אין אָדעס, האָט זיך שוין געפונען, אויסער פילע
לודער מינע, אויך אַ דערציילונג, אָבער קיין ענטפער אויף איר
האַב איך ניט געהאַט, בין איך געווען אין צווייפּל, צי זי איז
דרוקפּעיק. מיט דער „נייער“ דערציילונג בין איך ניט נאָר זי-
כער געווען, נאָר אַפילו שטאַלץ. אזוי שטאַרק האָב איך געגלויבט
אין איר פּולקומענהייט.

צי איז נאָמפּער געקומען אין יענעם טאָג עסן מיטאַג צו
גלאַצערן, צי איך בין געקומען צו אים — איך געדענק נאָר, אז
די דערציילונג האָט אים שטאַרק פאַרכאַפט. ער האָט מיך גערופן
צו פּרעזן...

— קומט, זאָל עס פּרעזן אויך זען...

אויך פּרעזן איז זי געפּעלן געוואָרן און — אַ ברירה האָט
ער געהאַט — האָט געמוזט זאָגן מיטן פּולן מויל, אז „זייער גוט“...
מיט אזא דערציילונג אין טאַש איז שוין ניטאָ וואָס צו זאָגן...
איך האָב זי פּונדעקטוועגן אויף מאָרגן אַוועקגעשיקט קיין אָדעס צו
ראָוויצקי און געבעטן אים, אז ער זאָל שרייבן אין וואַרשע אין
דער אַדמיניסטראַציע פון „יוד“, אין וועלכן נומער זי וועט גע-
דרוקט זיין.

מיין אָדעס האָב איך געשריבן: י. ל. פּרעזן, צעגליאַנע נו-
מער 1, פאַר א. רייזען.

וואָס איך בין דערמיט אויסן געווען, פאַרשטיי איך אַלזיין ניט.
צי האָב איך גערעכנט זיך שוין אַרויסציען פון גלאַצערן, צי גלאַט
געוואָלט ווייזן ראָוויצקי, אז אַב-ווער בין איך ניט...

אזוי צי אזוי — אַן ענטפער איז אָנגעקומען אַ גוטער און פּערד
זייער שנעל... „איינער“ שמעק טאַבאַק“ איז ווערט מער ווי אַ שמעק
טאַבאַק (אזא מליצה געווען) און אייער „מילכיקער טשאַלט“ (אזוי

האָט געהייסן די דערציילונג, וואָס איך האָב אים געשקט פון מינסק) איז אויך ניש קיין שלעכטער מאַכל... דער „שמעק טאַבאָק“ – שרייבט ער ווייטער – וועט זיין געדרוקט אין נומער 15 „יוד“... צוויי ווי געשריבן האָט ער עס אַלץ אויף אַ פּאַסטקארטל, האָט פּרין עס פריער איבערגעלייענט.

ווען איך בין אַרויפגעקומען צו פּרצן שבת, האָט ער מיר – איידער ער האָט מיר דערלאנגט דאָס פּאַסטקארטל – מיט אַ שמייכל איבערגעגעבן דעם אינהאַלט.

וואָס פּרין איז מוזן שמייכל אויסן געווען, בין איך ניש געווען קלוג צו פּאַרשטיין. צי איז ער צופרידן מיט מיין ערפּאָל, צי מאַכט ער עס הווק פון ראַווינצקיס מליצה. מיר איז אַוודאי די מליצה געפּעלן געוואָרן... און יענעם שבת האָב איך זיך אַפילו מיט פּרצן פריער געהאַלטן... ווער רעדט מיט דינעוואַנען, וועלכער האָט מיט געפּילט מיין פּרייה, האָב איך זיך געהאַלטן שוין, ווי מיט אַן אייגענעם מענטשן...

מיטן קאַרטל פון רעדאַקטאָר אַליין בין איך שוין מאַנטאַג פרי געגאַנגען אַליין אין דעה אַדמיניסטראַציע פון „יוד“ און געפּאָדערט האַנאַראַר.

האָט דער בוכהאַלטער, כּהן, אַ זיידענער יונגעראַנטשיק, אַ בנעימותדיקער, פּאַמעלעכקע איבערגעלייענט און זיך אָנגערופן, אַז עס איז זייער שיין... אָבער פּאַראַוים קיין געלט קען ער איצט, ליידער, ניש געבן... איר וועט מוזן וואַרטן, ביז דער נומער 15 וועט אָנקומען.

דאָס איז געווען אַ קיימאַלן פון צוויי וואָכן צו וואַרטן... אויב דער צענזאָר זאָל נאָך ניש פּאַרהאַלטן דעם „קאַסטן“, וואָס קומט אָן פון קראַקע, וואו „דער יוד“ דרוקט זיך און ווערט איבערגע-שיקט קיין וואַרשע...

אַ פּרייה האָב איך געהאַט... עס איז בלוז געבליבן די האַ-פּענונג, אַז פּאַלד פּאַקום איך מיין שכר-לימוד – אַ פּינפּערל אויף דער איינציקער „לעקציע“, וואָס איך האָב געהאַט, פּאַרט, אַז אַ בעל-פּועל בין איך אויך געווען, מיטן יינגערן זיבנעדיקן יינגעלע בין איך דורכגעגאַנגען אַ האַלבן „אַטון פּרגוג“ פון מאַפו און מיטן

עלמערן — גאנץ ישעיהו... אויסער דעם אים צוגעהאָלפן אין די „זאָראַטשעס“, וואָס ער האָט געדאַרפט מאַכן כאָר דער שול, וואו ער איז געגאַנגען.

מיט איין וואָרט — איך וועל באַלד געהאָלפן ווערן. מאַפּלט...

דער נומער 15 „יוד“ איז ענדלעך אָנגעקומען און מיין דער- ציילונג איז נישטאָ... האָט עס מיך שטאַרק אויפגערעגט. שוין נישט אזוי דער האַנגאַראַ, ווי די דערציילונג אַליין. איך האָב זיך שוין פאַרבענקט נאָך איר. איך ווענד זיך אין דער אַרמיניסטראַציע נאָך אַ דערקלערונג — זיי ווייסן נישט פון וואָס צו זאָגן... און וויבאַלד די דערציילונג איז נישט אַריין, בין איך ביי זיי אויך געפאַלענער גע- וואָרן. וועגן אַוואַנסט איז שוין נישטאָ וואָס צו ריידן...

האָב איך אַוועקגעשריבן אַ קאַרטל צו ראַזניצקין און — זיי- כער אין דעם ווערט פון מיין דערציילונג — האָב איך אים געשריבן שטרענג, אַז אויב אַ רעדאַקטאָר האַלט נישט קיין וואָרט, טאָ זאָל ער מיר שוין אָפשיקן צוריק די דערציילונג... און נאָך און נאָך — איך האָב זיך אויסגעקילט דאָס האַרץ.

אַוועקגעשיקט און פאַרפאַלן. האָט עס מיר טאַקע דערנאָך אַ ביסל פאַרדראַסן: אַיינגעריסן זיך מיטן רעדאַקטאָר.

אָבער קיין סכּנה איז נישט געווען. ער האָט געענטפערט, איך פּרוּגזדיק, אָבער זיך דאָך פאַרענטפערט, אַז די שולד איז נישט זיינע, נאָר זיין „אַמיסטענט“, וואָס איז אָנגעשטעלט אין קראַקע, האָט נישט געפונען קיין פּלאַץ פאַר דער דערציילונג אין נומער פּופּצן און זי וועט זיין זיכער געדרוקט אין נומער זעכצן...

האָב איך זיך שוין געפילט ווי ודער זיגער — אי אויסגע- זידלט דעם רעדאַקטאָר, אי גאַרנישט פאַרלוירן. אַדרבא, וועדליג דער טאָן פון זיין פּאַסטקאַרטל, בין איך נאָך געהויבענער געוואָרן. טאָ- קען אַן אַנפאַנגער, אָבער קיין מורא פאַר אַ רעדאַקטאָר האָבן „מיר“ נישט...

אָבער אויך אויף דער פּאַסטקאַרטל האָט דער פּוכהאַלמער קיין געלט נישט געגעבן... ער האָט בלוז רויק געענטפערט:

— נעם וועט אָנקומען דער נומער זעכצן, וועלן מיר קענען

איבערציילן די שורות, וויפיל די דערציילונג פארמאגט, אין מינועט
פאצאלן ביו א גראשן...

די פאלינינג איז דאך געקומען אין אלע הינוכטן. די דער-
ציילונג האט שטארק אויסגענומען ביי די דעמאלסטיקע לעווער. אין
דער ציוניסטישער קאפע האט אפילו דער קעגנער, דער ציוניסט און
דערברעכט צוגעגעבן, אז די דערציילונג איז גוט. נאָמפּערג האָט
טרונטפורט. ער איז געווען טאקע דער ערשטער, וואָס האָט די
דערציילונג גערומט. אויך ליפע נאָואַגורדסקי מיט זיין פאזונדער
געשמאק און מיט זיין בליק אויף ליטעראַטור בכלל – האָט געפונען
א גוט וואָרט צו זאָגן. אים איז די דערציילונג געפעלן געוואָרן
דערמיט, וואָס זי שילדערט די געפאלנקייט פון דעם אָרעמאָן קעגן
גביר. דאָס אַליין רופט שוין ביים לעזער אַרויס פּראָטעסט און פאַ-
וואוסמיניקייט...

אויך די מאטערעלע פאלינינג איז געווען פאר מיר
זייער אָנגעליגט – פינף קאָפּיקעס א שורה, האָט די
דערציילונג אָנגעטראָפּן ביו צען רובל... פאַר דעם געלט
האָב איך פּאַפּאַל גלאַצערן און אַרויסגעצויגן אין אַ נייער וואַ-
גונג – אָן אַ רעסטאָראַן....

צו פרען האָב איך שוין אָנגעהויבן אַריינצוקומען נישט נאָר
מיט נאָמפּערגן, נאָר אַפּילו אַליין און נישט נאָר דווקא מיט אַ
תּירוץ, – עס איז געווען גענוג אַ ליד צו ברענגען – און אַמאָל
אַפּילו סתם אזוי און נישט נאָר דווקא שבת, נאָר אַפּילו אין מיטן-
וואָך, ווען איך האָב זיך שטאַרק פּאַרבענקט...

קלינג איך איינמאָל אָן אין מיר, אַ זייגער פּור, גייט מיר
פּרין אַליין געפּענען. ער פירט מיר אַריין אין קאַפּינעט. דאָרט איז
דאָ אַ גאַסט. ער שמעלט מיך פאַלד פאַר פאַר אַ הויכער, דיקער
פּרוי, מיט אַן ענערגישן, שיר נישט מאַנסבילישן אויסדרוק אויפן ברייטן
פנים...

ביי פרען אויב יא טרעפן אַ פּאַזונדערין, איז דאָס רוב גע-
ווען פון דעם צארטן אידעלן מין, פון די האַלב אַדער גאַנץ אַסימ-
לירטע קלאסן, וואָס האָט זיך געוואָלט דערנענטערן, אויב נישט
צו די מאַסן, איז כאַטש צו דער יידישער אינטעליגענץ, וואָס

פירט די מאַסן. דער דאָזיקער מין האָט נאָטורלעך גערעדט בלויז פּויליש אָדער רוסיש. זעלטן ווען פּרין פּלעגט פאַר זיי פאַרשטעלן. די איינציקע וואָס ער האָט מיר יאָ פאַרגעשטעלט, איז געווען זיין שיינע שוור, די פרוי פון זיין איינציקן זון לוציאָן. די שוור האָט געשטאַמט פון די הויכע פענסטער, פון די וואַרשעווער אָס-מילדטע פּני. איר פּאַטער, אַיזומאַן, איז געווען איינער פון די דאָ-זאַרעס פון דער וואַרשעווער קהילה. זי איז אָפּער געווען דווקא דע-מאָקראַטיש געשטימט. ניט קענענדיק ריידן יידיש און אפּשר ניט האַבנדיק קיין באַזונדערן פאַרלאַנג צו ריידן מיט מיר בכלל, פּלעגט זי אָפּער, אויב זי האָט זיך געפונען אין פּרצעס הייז און פּרין אַלזוי איז געווען פאַרנומען - מיר עפּענען די טיר און אַנמקענג-קומען מיט אַ פּרוינדלעכן שמיכל און מיט אַ זינגענדיקן „דויען-דאַבן“... פאַר מיר איז דאָס געווען גענוג.

אָפּער צו דער נייער מין באַזוכערין האָט זיך פּרין באַצויגן זייער פּרוינדלעך. ער האָט מיך גלייך פאַרגעשטעלט פאַר איר און זיכער אַנגערופן:

— אויך ריזען קען עפעס פאַרלעזן.

— זיכער... האָט די דאַמע געוואָגט.

און איך בין געוואָר געוואָרן, אז די דאַמע איז איינע פון די אַרבעטער-פּורערינס. דאָן איז געווען אַ שטרייך ביי די בעקער, מען האָט געדאַרפט נייטיק געלט צו שטיצן די שטרייקער. איז איינער פון די מיטלען צו מאַכן אין אַ זאַל אַ פאַרלעזונג אויף ביי-לעטן. פאַר דער פּאָליציי וועט עס הייסן: אַ חתונה (אָדער אַ תּנאים).

אודאי האָב איך זיך אַנגענומען צו ליינען, הגם איך האָב ניט געגלויבט, אז איך וועל האָבן די דרייסיקייט, אַרויסצוטרייען פאַר אַן עולם. די גאַנצע אונטערנעמונג איז געווען פאַר מיר אַזוי פאַרלאָקנדיק, אז איך האָב זיך דערפילט שטאַלצער און מוזיקער. פּרין האָט מיך עקזאַמענירט: וועלכע לידער וועל איך ליינען. ער האָט פאַרגעלייגט לידער פון אַ סאַציאַלן כאַראַקטער.

— אַ זיכער... האָט די אַרבעטער-פּורעריין פּרום באַשטע-טיקט.

און איך האָב אַ דעקלאַמיר געמאַן אַ מערד פון אַ ליד, וואָס
איך האָב איבעריקנס קיינמאל נישט פאַרעפנטלעכט...

„ניין, כ'קטן שון מער נישט שווייגן,
צופיל ברענען די יסורים,
און מיין צאָרן-ליד פון האַרצן
רייסט אַרויס זיך ווי אַ שטורעם..“

די ווייטערדיקע געדענק איך שוין לחלוטין נישט. איך ווייס
נאָר, אז עס האָט געקלאַנגען פול מיט פראַמעסט קעגן דער רייכער
געזעלשאַפט און פול מיט מיטגעפיל צו די אונטערדיקע.
— גרויסאַרטיק! האָט די דאַמע אויסגערופן, ווען איך האָב
געענדיקט דעקלאַמירן.

אויך פּרין האָט געזאָגט, אז אַזאָ ליד איז זייער פאַסיק פאַר
דער אונטערנעמונג... אין אַן אַנדער צייט וואָלט ער זי זיכער פאַר-
בראַקירט. האָב איך אַ דעקלאַמיר געמאַן נאָך אַ ליד — גרייט
פאַרצולעזן אויפן אָונט פאַר די בעקער:

„איצט פאַרשטיי איך, וואָס די פייגל
זינגען אַלע לוסטיק, פרייליך:
אין דעם גרויסן וואַלד, דעם גרינעם
הערשט נישט איבער זיי קיין מלך..“

אַ רמו אויפן צאָר ניקאַלאַי...

פון דעם ליד האָט די דאַמע געקריגן גרויס התפעלות. האָט
שוין פּרין אויך געגעבן זיין הכבדה.
און איך האָב ווידער דערפילט דעם פּרצן פון די „יום-טוב-
בלעטלעך“, פון „ליטעראַטור און לעבן“.

די דאַמע האָט אָבער געפאָדערט נאָך קרעפטן. איז דערווייל
אָנגעקומען מ. רובינשטיין, שפעטער — באַקאַנט אַלס פּובליציסט
אונטערן פּסעוודאָנים מ. מיכלסאָן, וועלכער האָט גענומען אַן אַנ-
טייל אין דער אַרבעטער-פּאַוענונג. ער איז אין יענער צייט געווען
אַ פּיערדיקער רעוואָלוציאָנער. זיינע אַרטיקלען, וואָס ער האָט גע-
שריבן, זיינען אַלע געווען נישט צו פאַרעפנטלעכן אין לעגאַלע אויס-
גאַבן. אין דער אומלעגאַלער פּרעסע האָט ער זיכער אָנטייל גע-

נומען. ער האט פאזעסן א וואונדערלעכן סמיל, שוין אפגערעדט פון זיין סעמפעראמענט. פריץ האט אים שטארק ליב געהאט. אויב מיר האבן אמאל חושד געווען, אז פריץ האט פיינט ליטוואקעס, האט מען עס גלייך אפגעלייקנט מיט מ. רובינשטיינען, מיט וועלכן פריץ האט זיך פשוט ארומגעפורט ווי מיט א צוקונפטיקן פובלי-ציטטישן שמערן...

אז רובינשטיין איז אריין, איז פריץ אויסגעלעבט געוואָרן, האט זיך מיט אים זייער פריינדלעך באַגריסט. די באַזוכערין, מיטן נאָמען גרוזעל, האט אים שוין געקענט פון דער באַזוכעגונג און דאָס פראַ-גראַס האט זיך גענומען אויסארבעטן אויף דאָס ניי.

עס איז באַשטימט געוואָרן, אז אויך מ. רובינשטיין זאל עפעס פאַרלעזן, אויב נישט אַן אייגענע זאַך, איז פון דוד פּינסקי - „ערב-יום-כּפור“ - דאָן שיר נישט אַן אומלעגאַלע דערציילונג, פון אַר-בעטער-לעבן, וואָס האָט זיך געפונען טאַקע ביי רובינשטיינען אין באַזיין, צום פאַרענטלעכן אין אַן אומלעגאַלער אויסגאַבע.

אויף אַזאַ אופן איז דאָס פראַגראַס אויסגעאַרבעט געוואָרן מיט דער הילף פון פרוי גרוזעל.

מיט דער דאָזיקער „ליטווישער“ פאַמיליע גרוזעל, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ ברודער און אַ יונגערער שוועסטער, אַ לערערין אין אַ וואַרשעווער שול פאַר אַרעמע קינדער, וואו זי האָט שוין דאָן - די איינציקע שול אין יענער צייט - יידיש געלערנט - האָבן איך זיך שפּעטער באַקענט. אַ וואונדערלעכע אידעאָליסטישע פאַמיליע געווען, געלעבט אין אַרעמקייט צוליב סאַציאַלער אַרבעט. די דערמאָנטע עלטערע שוועסטער האָט מיט איר איבערגעגעבנקייט צו דער אַרבעטער-באַזוכעגונג, וואָס האָט שוין אין יענער צייט, ערב דעם 20סטן יאָרהונדערט, זיך צעפלאַקערט אין פולן פלאַם, הגם שטאַרק אונטערדריש, - מיט איר איבערגעגעבנקייט און ענערגישער טעטיקייט געוואונען דעם רעספּעקט אַפילו ביי אַזאַ „עסטעט“ ווי י. ל. פריץ איז געווען בנוגע זיינע באַקאַנטשאַפטן.

דער ליטעראַרישער אַוונט, וואָס אַפּיציעל איז דאָס געווען אַ חתונה, איז פאַרגעקומען אין אַ גרויסן חתונה-זאַל, אין דער יידישער

א. רייזען, ערשטער טייל

גענגט דאכט זיך, אויף נאָואַליפיע. די „בלה“ איז געווען די חבר-
 מע גרוזעל, די לערערין; דער פלומרשטער „התן“ איז געווען טאָקע
 ליפע נאָואַגרוזסקי. דער גרויסער אַרבעטער-עולם אָבער האָט ניט
 געוואָלט וויסן, צי ניט געוואוסט, אָז עס איז אַ חתונה. פאַר אים
 איז דאָס געווען אַ ליטעראַרישער אָונט, אויף וועלכן פּרין, ספּעק-
 טאָר (אים האָב איך שוין צוגעצויגן צו דער אומלעגאַלער פאַר-
 לעזונג, ווי איך וועל שפּעטער דערציילן) און אַנדערע וועלן פאַרלעזן.
 פּרין איז אָנגעקומען אַ פאַרפּוצטער. אין לאַץ אַרײַנגעשטעקט אַ
 רײט פּלימל. מען האָט אים אויפגענומען זייער פּייערלעך. פאַרנע-
 לייענט האָט ער, „די פרומע קאַץ“. קיין גרויסן ערפּאָל; האָט ער מיט
 זיין פאַרלעזונג ניט געהאַט. ערשטנס, אַ צו-סכּעמאַטישע זאַך און
 סידאַט ניט גערעדט צום האַרץ פון די מאַסן; צווייטנס, האָט ער
 נאָך ניט באַהערשט די קונסט פון פאַרלעזן... דער אומערפּאָל
 האָט אים פאַרדראָסן, ווער רעדט נאָך, אָז דער צווייטער אויפן
 פּראָגראַם, מ. ספּעקטאָר, האָט פאַרגעלעזן זיין דערציילונג „אַ שצרייק
 ביי קבצנים“ און האָט שטאַרק אויסגענומען, ווייל ערשטנס איז די
 דערציילונג געווען זייער צוגענגלעך פאַר די מאַסן, סײַ מיט איר
 טיטל, סײַ מיט איר אינהאַלט, און צווייטנס, האָט ער געלעזן לאַנגזאַם,
 און באַטאַנט יעדעס וואָרט.

באַלד איז אָנגעקומען מײן רײ, אָבער אין זאַל איז פּלוצים
 געוואָרן טימלידיק, אומרוק. איינער האָט צווישן די פאַרזאַמלטע דער-
 קענט אַ שפּיאַן...

און דער עולם האָט זיך ביסלעכווייז אַרויסגערוקט פון זאַל.

פּרין, אין דער באַלייטונג פון מיר און נאָמבערג, איז געגאַנגען
 אַהיים אַן אומעטויקער און אַן אויפגערעגטער. ניט וואָס דער אָונט
 האָט זיך ניט אײַנגעגעבן, נאָר עס האָט אים אַלץ פאַרדראָסן,
 וואָס זיין „פרומע קאַץ“ איז ניט פאַרשטאַנען געוואָרן פון די
 מאַסן.

ער האָט זיך אויסגערעדט דאָס האַרץ פאַר נאָמבערג.

נאָמבערג האָט דאָן אויסגעדריקט זיין מײנונג, אָז פּרין איז ניט
 פאַר די מאַסן.

איך בין געגאנגען און געשוויגן, זיך ניט געוואָלט אין אפשר
 ניט געוואַנט אַרײַנמישן. ווייל ווען יאָ, וואָלט איך געמוזט זאָגן מײן
 מײנונג, אַז די מאַסן פאַרשטייען יאָ אפילו העכערס, נאָר זײן אויס-
 וואַל איז געווען ניט קײן געלונגענער; ווען ער לײענט זײ פאַר
 „באַנציע שוויג“ אָדער אפילו „דאָס שטרוימל“, וואָלט מען עס
 פאַרשטאַנען און אָפגעשעצט...

אין אַ וואָך אַרום האָט געקלונגען וואַרשע מיט די גרויסע
 רעוויזיעס און אַרעסטן, וואָס זײנען פאַרגעקומען אין פאַרבינדונג
 מיט דער פאַרלעזונג. צווישן די אַרעסטירטע איז אויך געווען פּרין
 און ספּעקטאָר...

מיך האָט קענטליק דער שפּיאַן נאָך ניט פּאַווזן צו פּאַמערקן.
 עס האָט פּאַסירט ערשט אַ צוויי מאָנאַט נאָך מײן קומען אין
 וואַרשע.

אַבער ער-היום פאַרדריסט מיך, וואָס מיר איז דעמאָלסט ניט
 אויסגעקומען צו לײדן צוגלייך מיט פּרין, מ. ספּעקטאָר און מ.
 רובינשטיין, וועלכער איז אויך אַרעסטירט געוואָרן. אויך ער האָט
 ניט פּאַווזן פאַרצולעזן, נאָר אים האָט דער שפּיאַן גוט געקענט...

אכצנטער קאפיטל

די באַשרייבונג פון די דריי אַרעסטירטע אויף דער פּאַרלעוונג, — פּרץ, ספּעקטאַר און מ. רובינשטיין, — מיינע נייע באַקאַנטע רע-וואַלוציאַנערן: פּידלער, ביינוש, מאַטאַלסקי, — ספּעקטאַר אין זיין היים. — דאָס סעסעלע וויין פון בעסאַראַביע, — ספּעקטאַר אין פּרצעס הויז. — דער נייער רעדאַקטאָר פון „יוד“ — ד״ר יוסף לוריע. — „דער יוד“ אַלס וואַכנבלאַט. — פּרץ לזוט סאַר זיין „חסידישע דערציילונג“ און „אויב נישט נאָך העכער“, — די באַנייטערונג פון די צוהערער. — יעקב דינעזאָנס מאַטיוו. — מיין באַזוך ביי ד״ר יוסף לוריע. — שלום-עליכעס רעקאַמענדאַציע. — לידער, וואָס האָבן ניט געקענט געררוקט ווערן אין „יוד“ — פּרץ באַקומט צוריק פון „יוד“ זיין ליד „ירמיהום ברויז“, — דאָס צוואַנציגסטע יאָהרהונדערט.

דער אַינדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט דער אַרעסט פון י. ל. פּרץ, מ. ספּעקטאַר און מ. רובינשטיין, איז געווען זייער שטאַרק, איבערהויפט די ערשטע טעג נאָך זייער אַרעסט. געפילן פון שרעק און מוט, געפּאַלנקייט און דעהויבנקייט. בלאַנדזשענדיק אי-בער די וואַרשעווער גאַסן, האָט זיך מיר אַלין געדאַכט, אַט-אַט שטעלט מען מיך אָפּ אינמיטן גאַס, אָדער אַ שפּיאַן היט שוין מיין וואוינונג, און ווי נאָר איך וועל אַהין קומען, וועט מען מיך אויך אַרעסטירן... עס האָט זיך געוואָלט און ניט געוואָלט אַריינפאַלן אין „זייערע“ הענט. פון איין זייט האָט מיך געצויגן אַז לעבן, צו פרייד; פון דער אַנדער זייט — האָט זיך געוואָלט ליידן פאַר דער אירעע. וועלכער געפיל עס איז שטאַרקער געווען ווייס איך ניט. איך ווייס בלויז, אַז צו שטאַרק פּאַרזיכטיק בין איך דאָך ניט גע-ווען. איך בין אַרומגעאַנגען מיט מענטשן שטאַרק „קאָמפּראַמעטירטע“ אין פּאַליטישן זין, אַריינגעקומען אין וואוינונגען, וואָס זיינען געווען פּאַרדעכטיק, וואָס יעדע נאַכט האָט מען דערוואַרט אַן אי-

בערפאל פון דער פּאָליציי, פון דער זשאַנדאַרמערע... איך בין אַהין געגאַנגען מיט שרעק און פרייד. ליפע נאַוואַגרוסקי האָט מיך מיטגענומען צו אַ פאַמיליע פּידלער, וואָס איז פאַשמאַנען פון אַ ברודער, טאַקע אַ פּידל-שפּילער פון פאַרוף, און צוויי שוועסטער, די עלטערע אַ הויך-אינטעליגענטע און אידעאָליסטקע פון העכסטן גראַד און אַ שטאַרק איבערגעגעבענע דער פרייהייטס-פּאַוועגונג. גענוי אין וואָס איר אַרבעט פאַר דער פּאַוועגונג איז פאַשמאַנען, איז מיר, אַלס נייַעס, ערשט אָנגעקומענעס, געווען נישט פאַקאַנט, אָבער אין איר צימער, וואו זי האָט געוואוינט מיט איר יינגערער שוועסטער, אַ לערערין פון פּיאַנאָ, האָט זיך געפילט די הייליקייט און אָנגע-שטרענגטקייט פון אַרבעט און קאַמף פאַר דער צוקונפֿט, פאַר דער פּאַפּריונג פון רוסלאַנד און דער גאַנצער מענטשהייט...

געוואוינט האָבן די צוויי שוועסטער ערגעץ אויף אַ פינפטן שטאַק, אמת, אין אַ גרויסן, רחבת־דיקן צימער. קומען צו זיי פלעגן איך, ווי געוואָנט, מיט ליפע נאַוואַגרוסקי, וועלכער האָט מיך דע-מאָלסט הערצויגן צו מצוות און מעשים טובים אין סאַציאַליסטישן זין... כאָטש ער האָט מיר שמענדיק געוואָרנט, אז איך קען אַמאָל אַריינפאלן... האָב איך אים טאַקע געוואָלט ווייזן, דעם גוטן און שטאַרק-כאַראַקטערישן ליפען, אז איך בין אויך נישט פון די שרע-קעדיקע און זאָל ער נישט מיינען, אז פּאַעטן שרייבן בלויז לידער... — אויב אזוי, — פלעגט ער מיר זאָגן מיט אַ שטראַלנדיקן שמיכל — טאָ קומט. און פלעגט מיך פירן נאָך צו מער, גע-פּערלעכע" רעוואָלוציאָנערן...

און איינמאָל האָט ער מיך אוועקגעפּורט אַזש צו נוחן אַליין... דאָס איז הער באַרימטער בונדיסט נוח, די קאָנספּיראַטיווסטע און סודותדיקסטע פּערזענלעכקייט אין דעמאָלסטיוון „בונד"... מיט אים זען זיך איז געווען טאַקע אַ פּחד, הגם ער אַליין האָט אויסגעווען — און זעט נאָך אויך איצט אויס, אויב אַפילו אַ ביסל גרוי גע-וואָרן — ווי יענעם, להבדיל. אַ הויכער, מיט אַ קלאַר פנים, מילדע אויגן, פון וועלכע עס האָט אַרויסגעקוקט גרויס גוטסקייט און גע-פריישאַפט. און זיין שטימ — אַ באַרויקנדיקע, אַ לאַנגאַדנע, אַ גלעטנדיקע... איך האָב דעם דאָזיקן נוחן ליב פאַקומען פון דער

ערשמער מינוט, וואָס איך האָב אים דערזען, און אז ער פלעגט ביי מיר בעטן און אָנגעמען אַ ליד פאַר די אומלעגאלע אויסגאַנגן. איז דאָס פאַר מיר געווען מער ווי אַ גלוק, מער ווי אַן ערע. דאָס איז געווען די העכסטע אויסצייכענונג, וואָס איך האָב געקענט באַקומען... נאָר צו נוחן וועל איך זיך נאָך אומקערן...

איך האָט מיך ליפע אין יענער צייט געפּורט צו איינעם ביינוש, אַ שטיילער, פּלאַסער יונגער בחורל, וואָס האָט אויפן קוק קיין צוויי ניש געקענט ציילן. איך וואָלט קיינמאָל ניש געגלויבט, אז פון אים וועט דאָס אַרויסוואַקסן דער שפּעטער באַוואוסטער „בונד-דיסט“ מיכאַלעוויטש. נאָר ווי מיר דאַכט, איז ער שוין דעמאָלט געווען אַ רעוואָלוציאַנער און נאָר-וואָס אַ באַפרייער פון אַ מערמין טור-מע, וואָס ער איז אַפּגעזעסן, און ליפע האָט אים געצערמלט און געקעכלט ווי אַ חולה... טרעפן פלעג איך אים אין אַ רעסטאָראַן אויף דזיקע, וואוהין נאָוואַגרוסקי פלעגט מיך פירן מכבד זיין מיט אַ „היימישן“ מיטאָג און אין דער זעלבער צייט זען זיך מיטן זון פון רעסטאָראַטאָר, מאַטאַלסקי, אַ יונגער, פריילעכער און שמענלדיק אַ טעטיקער... פאַר פרעמדע איז דאָס געווען אַ רעסטאָראַן. אָבער אין דער אמתן אַ „נעכט“ פון רעוואָלוציאַנערן, בונדיסטן סאַציאַליסטן און אַרבעטער-טוער...

איך נאָמבער איז מיט אייניקע פון זיי געווען באַקאַנט. אָבער צו מיר זיינען זיי נעענטער געווען; ערשט ווען נאָמבערג האָט אָנגעשריבן זיין „מיבירער לידל“ „סילויפּן, סיאָגן שוואַרצע וואַלקן“, מיט וועלכער ער האָט זיך איינגעקויפט אין רעוואָלוציאַנערן יחוס, איז ער געוואָרן זייערער אַ שטיקל מקורב און אויך פון אים האָבן זיי געהאַפּט נאָך צו האָבן נחת. זייער האָפּענונג איז אָבער נישט אינגאַנצן דערפילט געוואָרן.

אזוי האָב איך שיר נישט געפּורט אַ מאַפּלט לעבן: פון איין זייט — פרומע רעוואָלוציאַנערן, וואָס פאַדערן עכרי מיט מייטש — אַרבעטער-לידער; פון דער אנדער זייט — עסטעטן, ראַמאַנטיקער, וואָס פאַדערן לייטער קונסט, פאַרם און שיינקייט...

דערזייל זיינען אַזעק וואַכן, און פריץ, ספּעקטאָר און מ. ר. בינשטיין זיינען נאָך אַליץ געזעסן — איך געדענק נישט וואו —

צי אין באַרימטן וואַרשעווער פּאַרטיק צי אין ציטאַדעל. גרוסן האָב איך פון זיי געהאַט אָפּט, איבערהויפּט פון מ. ספּעקטאָר. כאָטש אַ פּאַרנעשדריטענער מענטש, אַ ליבעראַל, איז ער באַמט אומשולדיק אָפּגעקומען. מאַדאַם ספּעקטאָר, אַז זי פּלעגט מיר די ערשטע צייט נאָך דעם אַרעסט באַגעגענען אין גאַס, פּלעגט זי זיין זייער אויפֿ- גערעגט און בייז.

— אייך האָב איך עס צו פּאַרדאַנקען, וואָס מיין ספּעקטאָר זיצט — פּלעגט זי מיך אָנהייבן מוסרן — איר האָט אים אַרײַנגע- פּירט...

און ווירקלעך בין איך „שולדיק“ געווען. מ. ספּעקטאָר, וועלכן איך האָב אויך באַזוכט אין די ערשטע מעג נאָך מיין קומען אין וואַרשע, האָט מיך זייער פּריינדלעך אויפֿ- גענומען אין זיין וואוינונג אויף נאַוואַליפּיע, וואָס האָט אויסגעווען ווי אַ „געסט“... אַזוי אינטים, געמיטלעך איז זי געווען. ער האָט שטאַרק גערײַמט מיין פּאַעמע אין „יוד“, „מיין צוריקקער אַהיים“, און אַלס חעדאַקטאָר פון „הויזפּריינד“, וואו ער האָט, אין די לעצטע בענדער, פון מיר געדריקט אייניקע לידער, איז ער שיר ניט געווען שטאַלין, וואָס ער האָט שוין דאָן פּאַרשטאַנען, אַז איך וואַקס אַ לייט... איבערהויפּט האָט ער שטאַלצירט, וואָס ער האָט אַמאָל אָפֿ- געדריקט מינים אַ קליין מיניאַטור-בילדל אין זיינער אַ קליינער זאַם- לונג „דער לאַמטערן“ אָדער „דער ווידערקול“ — בלעטלעך, וואָס ער האָט אַרײַסגעגעבן נאָכדעם ווי ער איז זיך צעגאַנגען מיט פּרען אַלס מיטחעדאַקטאָר צו די באַרימטע „יום-טובֿ-בלעטלעך“. דאָס קליינע, קנים פּערציק-שורהדיקע בילדל האָב איך אים געשיקט פון קאָדענאַוו, ווען איך בין אַלט געווען זעכצן יאָר. אָנגעשריבן האָב איך עס אויף אַ פּאַסטקאַרטל מיט קלייניקע אותיותלעך... האָט ער מיך, ביי מיין ערשטן באַזוך ביי אים, מיט פּרייז דערמאָנט:

— אַ מעשה — אויף אַ פּאַסטקאַרטל! — האָט ער זיך אַנט- ציקט, און זיינע שיינע שוואַרצע אויגן האָבן געלויבטן — אָבער איך האָב עס אָפּגעדריקט, האָ? — האָט ער מיך אָנגעקוקט ווי מיט נצחון, ווי ער וואַלט, הייסט עס, זיך באַרימט, אַז ער האָט דעמאָלט גע- וואוסט, וואָס ער טוט...

און ער האָט מיר לאַכנדיק דערציילט, ווי אזוי ער האָט זיך
דאָן מיט דעם פּאָסטקארטל אַרומגעטראָגן, געוויזן אלעמען, אַפילו
פּרױשמאַנען... „נאָט, זעט, אַ מעשהלע אויף אַ פּאָסטקארטל און
איך דרוק עס אָפּ...“

און ער האָט זיך צעלאַכט מיט זיין געזונטן געלעכטער...
אַבער בכלל האָט ספּעקטאָר זיך צו מיר באַצויגן ווי צו אַ
גלייכן, ניט געשטאַלצירט מיט זיין גרויסן נאַמען, וואָס ער האָט
געהאַט ביים פּאָלק, כאַטש אין יענער צײַט האָט פּרױץ און שפּע-
טער שלום-עליכם זיין פּאַפּולאַריטעט בײַ אַ געוויסן טײל קלענער
געמאַכט... זײנע ספרים האָט ער דאָך שטענדיק געהאַט און ער
האַט זיך באַזונגט, ניט געווען בײַז אויף דער אַנקומענדיקער נײַער
צײַט, וואָס האָט שוין געפּאָדערט נײַע און אַנדערע מאַטײזן. אַפּשטיין
פּון די נײַע האָט ער אָבער ניט געוואָלט און איז טאַקע אין געוויסע
דינוכטן ניט אָפּגעשטאַנען.

דערפאַר אַז איך האָב זיך אונטערגענומען אויף דעם פּאַרלאַנג
פּון פּרױ גרוזעל צו פּאַקומען אויך ספּעקטאָרן אויף דער אומלע-
גאַלער פּאַרלעווונג, האָב איך מיין שליחות אויסגעפירט בשלמות.

אַבער אַז מױהאַט אים דערנאָך אַרעכטירט, האָט מיר שוין
אַליין שטאַרק ווי געטאַן. און ווען מאַדאַם ספּעקטאָר, אזוי זײער
אַ גוטמוטיקע, פּרױנדלעכע און ליבנמועדריקע פּרױ, האָט אויף מיר
געקוקט ווי אויף דעם שולדיקן, האָט עס מיר טאַפּלט ווי געטאַן.
אַבער אַז אין דרױ מאַנאַטן אַרום זײנען די אַלע אַרעכטירטע
באַפּרײט געוואָרן, און ספּעקטאָר אויך צווישן זײ, און איז אַרויס
גאַנגן אין גוף און אין נשמה, האָט ער אַליין צו מיר ניט נאָר
קײן טענות ניט געהאַט, נאָר פּאַרקערט, מיר דאַנקבאַר געווען...

— הערט איר, רײזען, אַ שרײַבער דאַרף אַלעס דורכמאַכן! —
האַט ער מיר געוואָגט בײַ מיין ערשטער באַגעגעניש מיט אים נאָך
זײן באַפּרױונג — אײ, טעמעס, טעמעס! — האָט ער זיך אַנטציקט.
און ווירקלעך האָט דער טאַלאַנטפולער ספּעקטאָר שפּעטער-צו
פּאַרעפּנטלעכט אין „יוד“ אַ רײ פּרעכטיקע בילדער פּון טורמע-
לעבן אונטערן טײל „אַליין“...

האָט שוין מיר אויך מאַדאַם ספּעקטאָר פאַרנעבן, און אז איך פלעג נאָכדעם אַרײַנקומען צו זיי אין וואוינונג, אַ רײַנע, אַ ליכטיקע, אַ ציכטיקע, וואו עס איז געווען שטיל און געמיטלעך, — פלעגט זי מיר שוין באַגעגענען מיט איר לױבן און פּרײַנדלעכן שמײכל, ווי „איר“ ספּעקטאָר וואָלט קײנמאַל חלילה נישט געזעסן, צוליב מיר, אין טורמע...

און ספּעקטאָר אַלײן, אַ רוזיק-צעשטרייטער, אַ פולער מיט טעמען און לײטעראַרשע פלענער אין קאָפּ און מיט פריד אין האַרצן, פלעגט גאָרניש וויסן, וואו צו זעצן מיך און ווי אזוי מיך אויפצונעמען:

— גיב אים עפעס פון די גוטע זאַכן, וואָס דו האָסט... גיב אים, ער איז ווערט... פלעגט ער זיך פּרײַלעך ווענדן צו מאַדאַם ספּעקטאָר — אײ, זײן „שמעק טאַפּאַק“... עס איז גוט, ס׳איז גוט! אַט דאָס האָב איך לױב...

צום סוף כאַפט ער זיך, אז פאַרענדיקט איז די דערציילונג מײַנע נישט גוט...

— דער סוף איז אַ לאַמע, איר פאַרשטייט — אַ לאַמע!
— פאַרוואָס? — פאַרמײַדיק איך זיך, שיר זיך נישט באַלײדיקט ווערנדיק...

— איה פאַרשטייט, ווען דער מלמד, ווי הייסט ער דאָרטן — דא, איך האָב פאַרגעסן זײן נאָמען... גרונם? יא, גרונם... ווען ער צעגיסט זיך, האָ? צו-וואָס האָט איה עס געדאַרפט?... אָבער די זאַך איז אַ פּערל, איה הערט, רײַזען, אַ פּערל...

— נו, גיב אים עפעס, — האָט ער זיך ווידער געווענדט צו מאַדאַם ספּעקטאָר...

מאַדאַם ספּעקטאָר דערלאַנגט נײַבור... עטלעכע פּײַנע שטיק-לעך שמרודל אויף אַ טעלער מיט אַ גלאַז מײ, אָבער שוין אײַג-מאַל טײ, ווי ווײן. און אז עס קומט שוין צו רײד וועגן ווײן, האָט טאַקע ספּעקטאָר זיך באַרײַמט, אז בײַ אים איז שמענדיק דאָ אַ פּעסעלע ווײן אין הויז, וואָס אַ פּעסאַראַבער חסיד זײנער שיקט אים צו אלע יאָר אַ מתנה...

געדענק איך אָבער ניט, צי האָב איך יאָ אַמאָל פאַרוכט אַ
ביסל וויין פון העם פעסעלע צי ניט... דעמאָלסט האָב איך נאָך
קײן וויין בכלל ניט געטרונקען...

נאָר צו וואָס וויין, אַז בײַ ספּעקטאַרן צו זײַן אַ שעה צײַט
און הערן זײַנע פשוטע אָבער קלוגע און אַמאָל טרעפּנדיקע באַ-
מערקונגען וועגן גלױטראַטור און מענטשן איז געווען פונקט אזוי
גוט ווי וויין. איך פלעג אַנקוועלן פון אים, פון זײַן געזונטקײט,
פשוטקײט און אויפריכטיקײט...

— נו, יאָ... פּרײַץ... פלעגט ער אַמאָל אַ זאָג טאָן... אַזדאי...
ער איז דאָך אַ רבי... איך קען ניט זײַן קײן רבי און וויל ניט זײַן
קײן רבי... איך האָב עס ניט ליב... איך האָב פּײַנט אַנשמעל!

אין זײַנע באַמערקונגען וועגן פּרײַצן איז אָבער ניט געווען קײַן-
מאָל קײן שנאה, קײן קנאה... אַדרבא, אין זײַן קריטיקירן פּרײַצן
האָט געקלונגען אַ נאָמע פון ליבע צו אים. נאָר גלאַט אזוי, צו
וואָס איז הער אַנשמעל...

— פּרײַץ, למשל, טענהט ער, האָט ליב אַמאָל, צוליב אַנשמעל,
אויפגעמען אַ מענטשן אָט אַ האַלב-אַנגעטאַנענער... איך ניט... צו
וואָס...

איך פאַרענטפּער פּרײַצן... אַדרבא, ווען איך קום צו פּרײַצן —
זאָג איך — איז ער אַנגעטאַן אפילו אין קראַנג און קראַוזאַט...

— ווייסט איר ניט... דינגט זיך מיט מיר ספּעקטאַר — ער
האָט זיך ליב אַמאָל אַרומשפּאַצירן אין הויז אפילו אָן אַן אייבער-
העמד... אַ קאַפּרוז אַזאַ פון אַ זשעני... איר פאַרשטייט...

זעט ער אָבער, ספּעקטאַר, אַז איך קען זײַנע רײַה שלעכט אויס-
מײַטשן, צעשמײכלט ער זיך נאָך שטאַרקער, קלאַפט מיר איבערן
פלויע און זאָגט:

— שרעקט זיך ניט, רײַזען, איך האָב אים ליב פונקט ווי
איר — ער איז אַ גרויסער שרײַבער און אַ גרויסער מענטש, נאָר
איך האָב ניט ליב העם אַנשמעל...

אפשר קלונגט עס מיט רכילות. אָבער עס איז דאָך כּדאי צו
דערציילן... ספּעקטאַרס באַצײגט צו פּרײַצן איז געווען זײַער טשי-
קאווע; ער האָט אים ליב געהאַט און דאָך ניט געקענט פאַרטראָגן

פרעס האלמונג. אים האָט זיך אַלין געדאַכט, אז פּרץ איז אַ פעל-גאַווה, כאָטש פּרץ איז געווען באַשיידן אויף אַן אַנדער אופּן... פּרץ אָבער פּלעגט ריידן וועגן ספּעקטאַרן מיט אַ נוסטטיקן שטייכל, קיינמאַל אים ניט מכּמל געווען, נאָר אַמאַל זיך געוויצלט איבער ספּעקטאַרס פּשמות...
 פּונדעסטוועגן, אז ספּעקטאַר איז אַמאַל אַ שבת געקומען צו

פּרצן - דאָס איינציקע מאָל טאַקע, וואָס איך האָב אים געווען ביי פּרצן - איז פּרץ געווען אין אַ פּאַזונדער נומער שטימונג. עס האָט זיך געפּילט אַ גרויסער גאַסט אין הויז... עס זיינען גע-ווען נאָך אייניקע וויכטיקע מענטשן - אָבער פּרץ האָט אים אויס-געהערט אויפּמערקזאַם, צוגעשאַקלט פּאַרויכטיק אויף אַלין, וואָס ספּעקטאַר האָט גערעדט - מיטן קאַפּ, אַמאַל פּאַרויכטיק עפעס איינגעווענדט אַנטקעגן, אָבער מיט גרויס דרץ-אָרין צו ספּעקטאַרן, צו דעם אויטאָר פּון „ידישן מוזשיק“, „ידישע סטורענמאַן“ אין „ידי-שע מעכטער“, „ר. טרייטל“, „אַ וועלט מיט וועלטלעך“, „דער שטוב-נוער גומער יוד“ און אַנדערע וויכטיקע ראַמאַנען און דערציילונגען... יענער שבת, ווען איך האָב געווען ספּעקטאַרן ביי פּרצן, איז מיר געבליבן שטאַרק אין זכּרון. עס איז מיר געפּעלן געוואָרן ספּעקטאַרס נאַטיחלעכע האַלטונג, זיין הברשע פּאַצונג, זיין נישט-אונטערטעניקייט און נישט-געפּאַלנקייט פאַר לומדות און אויטאָרי-טעט. עס איז געווען אַ קוואַל, וואָס האָט גאַרניט ברעה אַריינגע-פּאַלן אין גרויסן ים און פּאַרשלינגען ווערן אין זיינע שטאַרק-שלאַגנדיקע כּוואַליעס... אויך האָט מיר הגאָה געטאַן, וואָס פּרץ אי דער למדן, אי דער רבּי, איז דאָך גענוג באַשיידן אויסצונעמען ווי געהעריק, ווי אַ גלייכן איינעם, וואָס געהערט צו אַן אַנדער ריכטונג און מיט אַנדערע השגות.

* * *

נאָך דער באַפּרייזונג פּון טורמע איז פּרץ געוואָרן מוזיקער און ענגעלישער ווי פּאַה דעם, הגם פּון טורמע איז ער אַרויסגעגאַנגען אַ ביסל פּאַרעלטערט, דער „שטוב“, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פּון פּאַרנט פּון זיין קורץ-געשוירענעם קאַפּ - אַ ביסל פּאַוילבערט... אז איך

בין געקומען דעם ערשטן שבת נאך דער באפרייזונג צו באגרייבן אים און האָבן דערזען אַט-דאָס ביסל זילבער, האָט מיך אָנגענומען אַ מיפער ווי... אָבער עס איז בלויז געווען דער ערשטער איינדרוק; גייסטיק איז נאָך פּרין יינגער געוואָרן. וועגן טורמע האָט ער כמעט נישט דערמאָנט, ער האָט בלויז גערעדט וועגן געוויסע ליטעראַרשע אַרבעטן און פּלענער אויף ווייטער.

אויף זיין גרויסן שרייב-טיש, וואו ער איז געשטאַנען אַ ביסל אָנגעבויגן, זיינען געווען אָנגעוואָרפן אַלערליי בראַשורן, העפּטן און זשורנאַלן, וואָס עס האָבן זיך אָנגעזאַמלט אין די דריי חדשים, וואָס ער איז געזעסן אין טורמע. צווישן זיי עטלעכע נומערן „יוד“, שוין אונטער דער גייער רעדאַקציע פון יוסף לוריע, וועלכער האָט זיך באַזעצט אין וואַרשע. „דער יוד“ האָט שוין אויך אָנגעהויבן צו ערשיינען אַנשטאַט איינמאַל אין צוויי וואָכן – וועכנטליך.

פּרין איז אָבער מיט די נייע נומערן, דורכבלעטערנדיק זיי, נישט געבליבן צופרידן. דער זעלבער ציוניסטישער און נאַציאָנאַליסטישער אינהאַלט. אַ פּאַר אַרטיקלען וועגן העברעיִש און ציוניזם האָבן אים אַפילו שטאַרק אויפגעריעגט... אויך ער, ווי אויך אין נאַמערג, האָט געבענקט נאָך אַ פּרויזשן וואָרט...

פון די „קולטור-בלעטער“, וואָס ער האָט פּריער געפּלאַנט אַרויסגעבן, האָט זיך גאַרנישט אויסגעלאָזט. די אורזאַך איז מיר ער-היום אומבאַקאַנט. דער טריב צו שאַפן איז אָבער ביי פּרין גע-ווען זייער גרויס. פּול מיט אירעען, בילדער און געשטאַלטן, האָט ער זיך געמוזט איבערגעבן „דעם יוד“. די ערשטע דערציילונג פון דער נייער ריכטונג אין זיין שאַפן איז געווען „אויב נישט נאָך העכער“...

ווי איצט געדענק אויך דעם שבת, ווען פּרין האָט די דאָ-זיקע באַרימט-געוואָרענע מעשהלע דורכגעלייענט פאַר יעקב דינע-זאָ, נאָמבערג, דעם נייעם רעדאַקטאָר פון „יוד“, די יוסף לוריע, און פאַר מיר. ער האָט עס געלייענט מיט שטאַרקער באַטאַנונג און מיט זיין לייענען צוגעגעבן דער מעשהלע מער הומאָריסטישן טאָן, ווי פאַמעטישן... די פאַמעטישקייט האָבן שוין נאָכדעם די אַנדערע, זיינע חברים, אַריינגעטייטשט... די שטעלן וועגן „ליטוואַק“ האָט ער

געליינענט מיט אַ שמיכל און אַמאָל אויפגעהויבן די אויגן צו מיין זייט, ווי ער וואָלט געטריבן שפּאַס מיט מיר, כאָטש דינעוואָן איז אויך געווען אַ ליטוואַק... אז ער האָט געענדיקט, זייענן די אַלע צו-הערער געבליבן זיצן ווי צוגעשמידט צו די ערמער. דער פינאַל איז געווען אזוי שטאַרק, אז ווי האָבן ניט געקענט צי ניט געוואַנט צעשטערן די שטימונג מיט אַ וואָרט...

באַלד אָבער האָבן זיך אָנגעהויבן שיטן מיינונגען נאָך מיינונג-גען, נאָטורלעך — באַגרייטערטע. דינעוואָן האָט אויב געשיינט פאַר גדולה... אפּשט איז דאָס געווען זיין מאַטיוו?... דעם מאַטיוו פאַר אַ צווייטער מעשהלע פון דעם זעלבן מין — „א גילגול פון אַ ניגון“, אַ גרעסערע און נאָך אַ העכערע, האָט טאַקע דינעוואָן אים געגעבן. פּרין האָט זי אַפילו אים געווידמעט און צוגעשריבן צו חער ווידמונג „פון דינע ציגל — אַ הויז“. אין די געוואַלטע ווערק איז די דאָזיקע מאַטאָ און דאָכט זיך אויך די ווידמונג אַרויס-געפאַלן...

פּרין האָט חזק געשמיכלט... אויפגענומען אַלע מיינונגען און טראָג פּרווון זיין קענטיק אויף אים! איך האָב שוין ניט גע-פּוילט פאַר מיין פּליכט צו רימען באַזונדער. פאַר מיר האָט שוין יוצא געווען דינעוואָן, נאָטבערג און די איבעריקע. געוויס איז מיר די מעשהלע „אויב נישט נאָך העכער“, און איבערהויפּט נאָך אין פּרצעס גלענצנדיגער פּאַרלעוונג (אין דער היים פּי זיך האָט ער געליינענט וואונדערלעך גוט) שטאַרק געפּעלן געוואָרן, אָבער אזוי אַנטציקט ווי די איבעריקע פּין איך דאָך ניט געווען. אין אפּשט האָט מיר העמאַלשט פּאַרדראָסן, וואָס דער פּוילישער פּרין לאַכט אזוי אָפּ פון אַ ליטוואַק און שילדערט אים פאַר אַזאַ טרוקענע, מעג זיין אַפילו אז דער ליטוואַק ווערט אַ בעל-תּשובּה און שרייט אויס: „אויב נישט נאָך העכער“...

געוויס איז מיר געפּעלן געוואָרן די אידעע, וואָס דער רבּי, דער העלד פון דער מעשהלע, אַנשטאַט אויפצושטיין און גיין צו סליחות, גייט ער גאָר אוועק אין וואַלד, האַקט אָן האַלץ און נאָכדעם טראַגט ער עס אוועק צו דער אַרעמער אַלמנה אין קאַלטן

שטיבל און הייצט דאָרט אויס דעם אויוון. אָבער די גאַנצע חסידישע פּאַרם צו דער מעשהלע האָט מיך ניט גענומען.

די דערציילונג האָט ד"ר יוסף לוריע גלייך אָפּגעדרוקט אין „זוד“... פאַר „העם יוד“ איז געווען אַזוי געוואונטשן אַזאַ מין דערציילונג. די ציוניסטישע אַרטיסטעפּער האָבן זיך מיט איר געקויקט. אָבער אויך די ראַדיקאַלע לעזער האָבן דאָ געזוכט סאַציאַלן און אַלמענטשלעכן אינהאַלט, בפרט אַז פּריץ – דער דיכטער פון „באַנציע שווייג“ – האָט עס געשריבן, איז עס געווען אַזוי פּשוט, און אַפילו ליפע נאַוואַגרוזשקי האָט, לויט איך געדענק, שטאַרק הנאה געהאַט פון „אויב נישט נאָך העכער“....

אַזוי איז מיר דאָס חסידישע לעבן געווען באַקאַנט. פאַרט איז אין מיין שטעטל געווען אַ חסידישער רבי פּרעזידענט אַהרעלע און נאָכדעם זיין זון, ר' יוספקע. אַלס יוגנט און אַפילו שוין אַלס דערוואַקסענער בחורל פלעג איך אַלע שבת נאָכמיטאָג גיין אין שטיבל, זען ווי דער רבי פּראַוועט דעם מיט, „הערן“ זיין תּורה און ווי אַזוי די חסידים האָרען מיט פאַרגלעבטע אויגן און אַנגעשפּיצטע אויערן. איך האָב אויך ליב געהאַט אַמאָל אַרײַנקוקן אין געוויסע חסידישע ספּרימלעך, וואָס געמינען זיך אין „שטיבל“, און אַמאָל הערן די חסידים אַליין דערציילן חסידישע מעשיות פון אַלערליי רביים... אָבער אַפילו יוגנט פּרעזידענט פון געווען פּרעזידענט פון באַפּאַכטער, אַ צוהערער, אַ נייגעריקער, אָבער ניט געקענט דורכגעדרונגען ווערן פון דער דאָזיקער פּלומרשטער שיינקייט און מיטקייט... גיכער האָט מיך גערירט און „גענומען“ דער שטיבלער מתנגדישער רב פון אונזער שטעטל, ר' אברהם-מאיר העלער, וואָס איז געווען באַמט אַ הייליקער, זיך באַנוגט מיט די אַרעמע שכירות, ניט געקלאָגט זיך קיינמאָל אויף זיין אַרעמקייט. אַ שטיבלער, אַ צו-ניפּגעדרייטער, פּלעגט ער אַרײַנקומען אין בית-מדרש, ווי ער וואָלט ניט געוואָלט, מען זאָל אים באַמערקן, און זיך מיטן פּנים צום וואַנט אַוועקשטעלן אויף זיין „שטאַט“ אַדער נאָך שטיבלער זיך אַוועק-זעצן בײַ אַ ספר, אויב ס׳איז נאָך געווען פאַרן דאַוונען, און לער-גען שטיבל קיים, קיים וואָס מען האָט אים געהערט...

האָב איך זיך חלילה ניט אָנגעשטעקט, איך שפּעטער, פון

דעם חסידישן גייסט, האָט עס אפילו געמענט זיין אין דער פאָ-
ליכמונג און דער געלייטערטקייט פון פרצעס גרויסע און ליכטיקע
שאפונגען פון דעם מין.

* * *

דער נייער רעדאקטאָר פון „יוד“, דײַר יוסף לוריע, וואָס איז
געווען אומבאקאנט אין דער יידישער ליטעראַרישער וועלט, האָט
זיך געפילט עטוואָס נכנעדיק אין זיינע רעדאקטאָרישע באַצונגען,
ניט נאָר צו פרעגן, נאָר אפילו צו מיר. פערזענלעך איז ער געווען
אַ זייער ליבער, גוטער און באַשיידענער מענטש. זיין טיטל דאָס-
מאָר האָט ער געטראָגן אַן גאָוה. נאָך ניט געניט אין דער יידישער
ליטעראַטור, האָט ער אָנגענומען „זאכן“ פאָרן „יוד“ בלויז פון
באַרימטהייט. וואָס אָנבאַטרעפט מיך, האָט ער שוין געוואוסט, אַז
מיינע דערציילונגען און לידער נעמען אויס ביי די לעזער און דאָס
איז שוין געווען גענוג פאַר אים, אַז ער זאָל מיר דרוקן וואָס אָפּ-
טער, בפרט אַז אונטער זיין רעדאקציע הייבט אַן „דער יוד“ אַרױסצו-
גיין וועכנטלעך. די פערספעקטיווע איז געווען פאַר מיר אַ פאַר-
לאַקנדיקע. אָבער אויך אונטער דײַר לוריעס רעדאקציע האָט דאָך
ניט אַלץ פון מיר געקענט געדרוקט ווערן אין „יוד“, אפּערהױפּט
יענע ליחער מיט די אויסגעשפראַכענע סאַציאַלע מעמען. אַזעלכע
האַב איך צו אים אפילו ניט געטראָגן, מיין אַמאָל אַזוי זיך גע-
וויזן אים ווי אַן אייגענעם מענטשן... אַזאַ מין ליד פלעגט ער
דורכלייענען, רימען עס און שיר ניט ווי מיט אַ זיפּן זאָגן:

— יא, וואָס העלפט עס אָבער — סײַז ניט פאָרן „יוד“...
ער אַליין וואָלט שוין אפשר יאָ אָפּגעדרוקט: ניט קוקנדיק אױף
זיין ציוניזם, איז ער אויך געווען ניט אַן סימפאטיע פאַר נייע און
ראַדיקאַלע אידעען און שפעטער האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אין דער
ציוניסטישער לינקער פראַקציע, — אָבער די אַרױסגעבער פון „יוד“
האַבן אים שטאַרק קאָנטראָלירט... אָפּציעל איז ער טאַקע געווען
דער איינציקער רעדאקטאָר, אָבער דער שעה פון „אַחיאָסאָ“, קאַפּ-
לאַן, איז געווען ניט נאָר דער פינאַנציעלער בעל-דעה, נאָר אויך
דער טאַגעבער אין דער ריכמונג פון דער ציימונג.

מיט דער ערשיינונג פון „יוד“ אַלס וועכנטלעכע צייטשריפט און

אונטער ד"ר יוסף לוריעס רעדאקציע איז דאך מיין מאטערעלע לאגע
עטוואַס בעסער געוואָרן.

ביי דעם ערשטן אָפּציעלן באַזוך, וואָס איך האָב געמאַכט,
מאַקע אין דער אַדמיניסטראַציע פון „אַחיאָסף“, וואו ער האָט געהאַט
אַ באַזונדער גרויסן צימער, — האָט ער מיך זייער פּריינדלעך אויפֿ-
גענומען. אויף דעם שרייבטיש, וואו ער איז געזעסן, זיינען גע-
ווען אויסגעשפּרייט פּאַרשיידענע מאַנסקריפּטן, צווישן זיי אויך איי-
ניקע מיינע געשריבענע לידער... איך האָב זיך פּאַרוואונדערט, ווי
קומען זיי איצט אַהער; איך האָב זיי אין „יוד“ קיינמאָל נישט גע-
שיקט, אַפילו צו ראַזניצקין נישט... האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אַט
די לידער האָט איבערגעשיקט שלום-עליכם צו ראַזניצקין מיט אַ
רעקאָמענדאַציע, אַז ער קען זיי בלייבן ספּאָן דרוקן.

איך האָב די לידער איבערגעקוקט — אַלטע לידער, אַ צאָל
פון יענע, וואָס איך האָב געשיקט פון מינסק צו שלום-עליכמען אויף
מבינות און אויף וועלכע ער האָט מיר אַפילו נישט געענטפּערט. ד"ר
לוריע האָט שוין אייניקע פון זיי אַפילו אויסגעקליבן צו דרוקן אין
„יוד“, אָבער איך האָב זיי אַלליין פּאַרבראַקירט.
— איך האָב איצט בעסערע — האָב איך אים פּאַרוזיכערט.

אין ליה פון יענע האָט ער דאָך פּאַרהאַלטן און עס שפּעטער
פּאַרעפּנטלעכט, איז עס אויסגעקומען, ווי איך וואָלט געגאַנגען אין
מיין שאַפּן צוריק. אַ גליק, וואָס אין אַ צוויי וואָכן אַרום האָט
ער שוין פּאַרעפּנטלעכט איינס פון מיינע נייערע לידער און איך בין
ווידער געגאַנגען פּאַראַוויס...

עס איז נאָך אָבער אַלץ נישט געווען פון די לידער, וואָס האָבן
מיך געמאַכט ווי אַן „אייגענעם“ ביי די מאַסן... דאָס ליד „אַ
„ידישע פּרוי“, אין נומער 21 „יוד“, האָט שוין יאָ געפּונען אַן
אַפּקלאַנג צווישן די אַרבעטער-מאַסן און זייערע פּריינד, כאַטש דער
אינהאַלט איז געווען מער פּאַלקסטימלעך, ווי סאַציאַל...

„פלענסט מיר אויסדערציילן
דיינס צרות פּעק,
ווי עס איז דיין לעבן
פרויסריק אַוועק.

און ווי נאָכדעם האָסטו
 חתונה געהאַט
 און פאַרוועלעקט געוואָרן
 ווי פון בוים אַ בלאַט.

פריער פון דער שוויגער
 און פון מאַן דערנאָך,
 און פון אַרעם לעבן,
 און פון שווערן יאָר.

„אַ געווינד זאלבע אַכט“, וואָס איך האָב אין יענער צייט
 אָנגעשריבן, האָט דייר יוסף לוריע שוין מורא געהאַט צו דרוקן,
 הגם נאָך איצט איז מיר ניט באַקאַנט די אורזאַך: פאַרוואָס? אפּשר
 איז שוין צו שאַרף אַנטפּלעקט געווען די אַרעמקייט פון דעם לעבן
 פון די מאַסן? אָדער ער איז געוואָרן געוואָרן, אַז פּרצן איז דאָס
 דאָזיקע ליד. „אַ געווינד זאלבע אַכט“, ניט געפּעלן געוואָרן ... קו-
 מענדיק אין אַ שבת צו פּרצן און עס פאַרגעלעזן פאַר אים, האָט
 פּרצן געוואָגט:

— נאַפּיסאַנאַ מאַפּאַראַס (אָנגעשריבן מיט אַ האַק). איך האָב
 בלויו צוגעשמיכלט.

מיט פּרצעס מינונג האָט זיך דייר יוסף לוריע שטאַרק גערעכנט,
 הגם אויך אים — פּרצן אַליין — פּלעגט ער זיין געצוואונגען,
 צוליב דער קאָנטראַלע פון די פּאַלעבאָטיס פון „אַזיאַסק“, די אַרײַכ-
 געבער פון „יוד“, צוריקקערן דאָ אַ ליד, דאָ אַ דערציילונג, דאָ
 אַ פעליעטאַן...

אַזוי, למשל, האָט ער פּרצן אומגעקערט זיין פּאַרטימע און
 וואונדערלעכע פּאַעמע „ירמיהוּם בריוו“ און אנדערע לידער אין קליינע
 דערציילונגען, וועלכע זיינען שפּעטער געווען געדרוקט אין זאַמל-
 בוך „דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונדערט“, וואָס איך האָב אַרײַסגעגעבן
 דעם ערשטן ווינטער, נאָך מיין קומען אין וואַרשע, אין יאָר 1900—
 דאָס הייסט, טאַקע אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט...

ניינצנטער קאפיטל

מייע ערשטע טריט אלס רעדאקטאר. — מײן ערשטער און לעצטער „מעצענאָסטײַ“ — דיכטער אין קױפּפּאַן. — איך פרעג אַ שאלה בײַ פּרעגן. — דער „רביײַ“ הײסט. — מייע צרות מיטן ייִדישן צענוואָר. — דער גרויסער האַנאָראַר פּאַר פּרעגן. — די נעהײַמניספּולע פּרײַלין. — מײן וואוינונג בײַם ספּאַליער. — די „רעדאקציעײַ“ פּון „צוואַנציגסטן יאָרהונדערטײַ“.

דער פּאַרלאַנג אַרויסצוגעבן אַ זאַמלבוך, וואָס זאָל אָפּשפּיגלען די אַלגעמײנע שטרעמונגען און אידעאַלן פון דער נײַער צײַט, האָט מײך ווי פּאַרפּאַלמ. אמת, די אידעע, וואָס האָט געזאָלט זיך דורכצײען דורכן זאַמלבוך ווי אַ רוטער פּאַדעס, איז מײַד ניש געווען קלאַר. פון אײַן זײַט בײַן אײַך געווען דורכגעדרונגען מיטן סאַציאַליסטישן געדאַנק, פון דער אַנדער זײַט בײַן אײַך אויך פּאַר-כאַפּט געוואָרן פון די שטרעמונגען, וואָס עס האָבן דאָן געהערשט אין דער שײַנער ליטעראַטור, וואָס זײַנען אין פּילע הינזיכטן געווען אין קעגנזאַץ צום סאַציאַליזם און צו דער אַרבעטער-באַוועגונג בכלל. ניש אַלץ, וואָס אײַך האָב דאָן דערצײלט אין געוונגען, איז געווען כּשר פּאַר די צום קאַמף אויפגעוואַכטע מאַסן און פון דער אַנדער זײַט — ניש גענוג „שײַן“ פּאַר די עסטעטיקער... הגם די אײַבערהאַנט האָבן גענומען די סאַציאַלע מאַטיוון, אָבער דאָס איז די ווירדעלע אין מיר האָט אײַך ניש געשוויגן, געפּאָדערט אויסדרוק און פּאַרם...

אײַנס נאָר איז מיר געווען קלאַר: דאָס זאַמלבוך מוז ניש נאָר פּאַרטיידיקן ייִדיש, כּשרן איר באַרעכטיקונג אויף עקסטרענע, נאָר צו אַמאָקירן סײַ דעם באַלעפּאַטישן העברעזיס פון „יוד“, סײַ דעם „צײַטונג“, וואָס זײַ בײַדע זײַנען געווען ענג פּאַרבונדן. וואָס אָנ-באַטרעפט ייִדיש, אָדער „זשאַרגאָן“, ווי עס האָט דאָן געהײסן ייִדיש

אפילו בײַ זײנע אָנהענגער, — איז עס די שפראַך, וועלכע מוז פאַר-
געמען אלע פּאָזיציעס אין לעבן און שאפן... און דאָס זאַמלבוך
אַליין האָט געדאַרפט איבערצײגן אין דער לעבנסמעקייט און גרויס-
קײט פון דער ײִדישער שפראַך, אין דעם אויסדרוק פון אירע נייע
שעפער.

נאָמפּערט, וואָס איז געקומען קײן וואַרשע מיט אַ פּאַר יאָר
פריער און האָט מיטגעבראַכט אַ פעקל העברעיִשע שירים, וואָס
ער האָט נאָך געשריבן אין פּוילישן קלײַנשטעטל, האָט שוין אָבער
אין יענער צײַט אינגאַנצן אויפגעגעבן דעם געדאַנק צו שרײַבן אין
לשון-קודש און אונטער דער ווירקונג פון פרצן און אפשר אויך
טײַלווייז אונטער מײן ווירקונג — האָט ער שוין געשריבן ײִדיש.
אײן ליד, „דער נביא“, האָט ער פאַרעפנטלעכט אין „יוד“ און מיט
דעם נייעם טאָן האָט דאָס ליד געמאַכט אַ טיפּן אײַנדרוק. „און מען
דער וואַלקן זײן ווי דיק, דאָך שניידט אים דורך מײן שאַרפּער
בלויק“....

דאָס איז געווען דאָס ערשטע ליד, וואָס נאָמפּערט האָט אָנ-
געשריבן אין ײִדיש. און נישט נאָר פאַר אים אַליין, נאָר אפילו פאַר
מיר, זײן פּרײַנד און אָנהענגער, איז עס געווען אַן אײַנגענעמע אי-
בערראַשונג. אמת, אין זײנע העברעיִשע לידער, וואָס נאָמפּערט האָט.
ווי אין שפּאַם און מיט גרינגשעצונג, אין אַ קורצער צײַט אַרום
נאָך אונזער באַפריינדעט ווערן, פאַר מיר פאַרנעלעזן, אלס ערשטע
ײַנגלשע פרווון, האָבן זיך געפונען פיל שטעלן און אפילו גאַנ-
צע שירים, וואָס האָבן שוין פאַראויסגעזאָגט דעם דיכטער און
דענקער, אָבער קײן רײַפקײַט איז אין זײ נישט געווען און דערצו אויף
לשון-קודש, — זײנען זײ געווען אַן דעם לעבעדיקן חן, וואָס זײנע
ערשטע ײִדישע לידער האָבן פאַרמאַגט.

ווידער האָט מיך געפרייט, וואָס נאָמפּערט מיט זײן אָנדייבן
שרײַבן און דרוקן זיך אין ײִדיש וועט פון אַ חכה און אַ פּרײַנד
ווערן אויך אַ קאַלענע און אונזער בונד וועט זיך דערמיט פאַר-
שטאַרקן, און — וואָס איז דאָ צו לײַקענען! — אזא קאַלענע ווי
נאָמפּערט איז דעמאָלט געווען אַ נויטווענדיקייט פאַר מיר. אונזערע
אינטערעסן זײנען געוואָרן געמײנזאַמער. מיט דעם פאַרעפנטלעכן זײן

ליר „דער נביא“ אין „יוד“ איז זיין באציונג צו דער יידישער שפראך געוואָרן נאָך אַ נענטערע, אַ באַוואַסטזיניקערע און זיין קאָמף פאַר איר – אינטענטיווער און הייסבליזטיקער...

אַז איך האָב אים פאַרטרויט מיין פאַרלאַנג אַרויסצוגעבן אַ זאַמלבוך, האָט ער מיר ניט נאָר אָפּגעהאַלטן, נאָר שטאַרק געװװיקט. אים איז ניט נאָר ווי מיר די ציוניסטישע ריכטונג פון „יוד“ ניט געפּעלן געוואָרן, נאָר אַפילו די ליטעראַרישע זייט פון „דעם יוד“ האָט אים אויך ניט צופּרודנגעשטעלט. זיין ליטעראַרישער געשמאַק איז שוין דעמאָלט געווען ראַפינירט און איבערגעשפיצט. אין מיין זאַמלבוך, האָט ער געהאַפּט, וועלן אַריינגיין לויטער שיינע זאַכן, וואָס זאָלן הערציען דעם לעזער צו העכערע באַגריפּן פון שיינקייט.

נאָכדעם ווי ער האָט פאַרעפּנטלעכט דאָס ליר „דער נביא“, האָט ער אָנגעשריבן אַ מעשהלע אין פּראָזע, „דאָס גליק“, אַ זייער שיינע און פּאַעטישע זאַך פאַר יענער צייט. דורכגעלייענט די מעשהלע אין אַ שבת פאַר פּרצן און פאַר די איבעריקע מקורבים, האָט „דאָס גליק“ שטאַרק אויסגענומען. נאָמבערג האָט זיך דערפּילט נאָך מוװטיקער. די ספּקוט וועגן זיין טאַלאַנט, וואָס ער האָט דורכגעלעבט אין דער שטיל און וואָס איך האָב זיי שטענדיק געמערקט, זיינען אַלין קלענער געוואָרן. זיין טאַלאַנט האָט זיך אַנטוויקלט לאַנגזאַם, אָבער מיט פּאַהאַלמענער ענערגיע, מיט אַנשטרענגונג, ווי ער וואָלט זיינע פּונקטן געדאַרפּט אַרויספּאַקומען פון אַ באַהאַלטענעם פּלאַם... אָבער ער האָט זיי אַרויסגעקריגן!

מיט נאָמבערג׳ן ביי דער זייט איז די אידעע פון מיין געפּלאַנטן זאַמלבוך קלערער געוואָרן און אין ליטעראַרישער הינזיכט – אויספירבאַרער.

ועם איז בלויז געווען אַ פּראָגע: ווער וועט זיך אונטערנעמען דאָס זאַמלבוך אַרויסצוגעבן? וואו וועל איך נעמען די נייטיקע סומע געלט?...?

און ביז די פּראָגע האָט געקענט געלייזט ווערן, איז די אידעע וועגן זאַמלבוך געבליבן בלויז אַ טעמע פאַר אַן אַיינגענעמען געשפּרעך, פאַר אַ ווייטער האָפּענונג.

יעדעס לױד, וואָס איך האָב דאָן אָנגעשריבן און פאַרן „יוד“ איז עס געווען צו-שאַרף, צו-ניי, צו-רעוואָלוציאַנער, איז געווען אָפגעלייגט פאַרן פאַרשטייענדיקן זאַמלבוך.

יעדער ענטפער, וואָס עס האָט זיך געוואָלט געבן אויף אַ געוויסן אַרטיקל אין „יוד“ וועגן יידיש אָדער אַנדערע קרום-באַלויכט-טענע פראַגן אין „דעם יוד“, האָב איך אָפגעלייגט – פאַרן זאַמלבוך...

ענדלעך האָט זיך אויך געוויזן די האַפּענונג צו קריגן די סײַע דאָס זאַמלבוך אַרויסצוגעבן.

אַ יונגערמאַן, וואָס פלעגט אַלע אַוינט קומען אין דער ציוני-טשישער קאַפּע אויף דויעלנע גאַס, האָט זיך, פאַרשטעלנדיק פאַר מיר, אַרויסגעגעבן פאַר מיינעם אַ גרויסן חסיד. אָנפאַנגס האָט מיר זיין חסידות ווייניק אינטערעסירט. אַ יונגערמאַן אַ באלעבאַטישער, אַ משכיל, און שיר נישט קיין ציוניסט; אָבער נאָך נעענטערער באַקאַנטשאַפט מיט אים האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער איז דאָך הע-כער פון אַ דורכשניטלעכן באלעבאַטישן יונגמאַן.

אַז איך האָב פאַרטרױט מיין סוד וועגן אַ זאַמלבוך, האָט ער אַזוי אונטערגעזונגען:

— אַזוי, אַזוי, אַ זאַמלבוך!... איך וואָלט אויך עפּעס גע-געבן...

סײַהאָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער אַלױן שרייבט אויך... וואָלט דאָס געווען ווייניק גליק. אַ סך באלעבאַטישע יונגע-לייט פון אַט דעם מוזן האָבן אין יענער צײַט געשריבן – שירים, נאַטירלעך.

אָבער דער יונגערמאַן האָט געהאַט אַ מעלד, וואָס ער האָט די לידער גלייך נישט פאַרגעלייענט, ער האָט בלויז ווי פאַרשעמט זיך מודה געווען, אַז ער זינדיקט אַמאָל אונטער מיט דער פען.

— לידער? — יאָ, לידער, — האָט ער נאָך פאַרשולדיקטער געענטמערט... דער יונגערמאַן איז אָבער געווען אָנגעטאָן זייער רײַך, און אַלע וויילע פלעגט ער פרעגן: וואָס פאַרלאַנג איך צו באַשמעלן. זעלטן אָבער ווען איך פלעג זיין „כיבוד“ אָנגעמען... דער יונגערמאַן איז

אפילו געווען אן איידעלער, אָבער די ערשמע צייט פרעמד מיין געמיט.

שפעטער האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז דער יונגעראַן איד זייער אַ רייכער. אַז עס איז געקומען צו רייד וועגן געלט פאַרן זאַמלבוך, האָט ער אַ זאַג געמאַן:

— געלט איז קיין מניעה, ניט...

דערהערט אַזאַ מין אָנצוהערעניש, איז מיר דער מענטש אַ נעענטער, אַז ווייטער געוואָרן. אָדער פאַרקערט, אַז ווייטער אַז נעענטער.

ווייטער — ווי קום איך צו אַ רייכן יונגעמאַן, און נעענטער — אַלס אַן אַרויסגעבער פון מיין געפלאַנטן זאַמלבוך.

מיר האָבן זיך צערעדט.

בין איך דערגאַנגען, אַז דער יונגעראַן איז טאַקע ציוניסטיש געשטימט און ער וואָלט געוואָלט, דאָס זאַמלבוך זאָל אויך זיין ציוניסטיש געפאַרמט.

האַב איך דערזען, אַז דער שידוך איז ניט קיין פאַסיקער... אָבער נאָך אַ פאַר אָונטן אין לאַנגע שמועסן איז רעכט געוואָרן ביים יונגעמאַן, אַז דאָס זאַמלבוך זאָל זיין אומפאַרטייג.

אומפאַרטייג — לאַזט זיך שוין ריידן....

און אַז איך האָב אים אַרײַנגענומען אין מיינע הענט, האָט ער שוין אַפילו נאָכגעגעבן, אַז דאָס זאַמלבוך מעג זיין אַפילו פּראָגרעסיוו...

ער אַלײן, אַז ער וויל שטאַרק, איז אַ סאַציאַליסט, אַ פּריינד פון אַרבעטער זיכער.

און ער האָט מיר שעמענדיקערהייט גלייך געוויזן אַ ליד, וואו ס'איז דאָ אַ רמז קעגן קאַפיטאַל.

דאָס ליד האָט געוואָלט אַרײַנגיין אין זאַמלבוך.

און אויסער דעם ליד פאַרמאַגט ער נאָך אַנדערע לידער... איז שוין געוואָרן אַ שאלה... און איך האָב זי געפרעגט נאָם-

בערגן:

— וואָס זאָגט איר, נאָמבערג?

— כ'מײן, וועט איר אַרײַנגעבן אַ ליד פון אים...

עם האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אז מיט איין ליד וועט מען
ניט יוצא זיין.

האָב איך געפרעגט אַ שאלה ביי פּרצן.

— עס איז דאָ, הייסט עס, אַ רייכער יונגעראַן, וואָס וויל
ווערן אַ פּאַרלעגער פון אַ זאַמלבוך, אָבער ער שרייבט אויך. איז
צי מעג מען צוליב אַ זאַמלבוך פאַרן פּאַלק אַפּדרוקן אייניקע לידער
שוואַכערע...

— מען מעג... — האָט פּרצן מיט אַ קלוגן שמייכל געפּסקנט...

אָט ווי איצט געדענק איך זיין פּסק-דין און זע דעם קלוגן
אויסדרוק אויף זיין פנים.

ווייל איך פּרצן האָט געבענקט נאָך אַ זאַמלבוך מיט אַן
אינהאַלט, וואָס זאָל זיך אונטערשיידן פון „דעם יוד“...

און ס'איז פּאַשלאָסן געוואָרן יאָ...

צום גליק האָט זיך דער יונגעראַן אַרויסגעוויזן פאַר אַ מסתּפּק
במועט. די ערשטע צייט האָט ער געגעבן בלויז צוויי לידער און
אינס איז געווען אַ נאַכמאַכונג פון אונגאַרישן פּאָעט פעטעפי —
איז עס אַודאי ניט שלעכט געווען.

דערפאַר אָבער האָט ער אויך זיך ניט געוואָרפן מיט געלט.

זעקס דרוק-בויגן, מער נעמט ער זיך ניט אונטער אַפּצודרוקן.

קיין האַנאַראַר צאָלט מען ניט...

פאַר רעדאַקטירן אַודאי ניט.

פונדעסטוועגן איז ער קיין גולדן ניט געווען.

אַז דער מאַטעריאַל פאַרן זאַמלבוך האָט זיך צעוואַקבן, האָט
ער אַראָפּגענומען די האַנט פון האַרצן און מסכים געווען אויף נאָך
אַ פאַר בויגן. דער סוף איז געווען, אַז דאָס זאַמלבוך האָט אַנט-
האַלטן איבער 9 דרוק-בויגן.

דערפאַר האָב איך אים אַליין געגעבן אַ „צולאָג“ — אַפּנע-

דרוקט זיינע אייניקע פּילאָסאָפּישע און סוחרישע אַפּאָרזומען און
אויפן שער האָט געדאַרפט זיין געדרוקט: „אַרויסגעגעבן פון יוסף
קאַפּלאַן“...

און פּרצן האָט עס אַליין מתיר געמאַכט.

דערפאר האָט פּרין געגעבן מאַטעריאַל פון דער פולער האַנט.
אַפילו די איבערזעצונג פון מאַריע קאַנאָפּניצקעס דערציילונג „רויך“,
וואָס ער האָט געמאַכט זיצנדיק אין טורמע, האָט ער מיר אַוועק-
געגעבן פאַרן זאַמלבוך...

אויך דאָס ליד „רמיהוס בריוו“, וואָס „דער יוד“ האָט אים
צוריקגעגעבן.

אַ דריטל פון מאַטעריאַל פון גאַנצן זאַמלבוך האָט געהערט
צו פּרין...

דערצו האָט ער מיר אַוועקגעשענקט אַ דערציילונג פון דוד
פּינסקי — „אַלמינקע“, וואָס עס איז ביי אים פאַרבליבן פון די
איבערגעבליבענע פּינסקיס זאַכן, ווען ער איז געווען אַ שטענדיקער
מיטאַרבעטער פון פּרצעס „בלעטלעך“.

און אפשר האָט עס שוין פּינסקי צוגעשיקט פון אַמעריקע,
פאַר די געפלאַנטע „קולטור-בלעטער“.

און טאַמער איז נאָך ווייניק געווען, האָט ער מיר צוגעשיקט
אַ יונגמאַן, מיניץ, פון זיינע אַמאַליקע מקורבים, ביי וועמען עס
האָט זיך פאַרוואַלגערט אַן איבערזעצונג פון מאַפּאַסאַן — אַ דער-
ציילונג מיטן נאָמען „שמעונס פאַטער“...

אַודאי אַ געפּינס. מאַפּאַסאַן אויף יידיש — דאָס איז געווען
אַ געוואַנטער שריט אין יענער צייט:

באַלד האָבן זיך אָבער אָנגעהויבן די צרות מיטן צענוואָר...
דער טיטל פון זאַמלבוך אליין „דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונד-
דערט“ האָט אין אים שוין געוועקט חשד... דערצו איז דאָ צופיל
פון פּרין...

און פּרין געדענקט ער נאָך פון די „יום-טוב-בלעטלעך“...
ער וויל עפעס ניט דורכלאָזן...

בין איך אַוועקגעלאָפּן צו פּרין:

— ס'איז שלעכט — דער צענוואָר זאָקס איז זייער שמרענדיג...

האָט דער רבי אַ שמיכל געטאַן און געגעבן אַ עצה:

— גיט אים אַ צענערל...

איך האָב אויסגעשטעלט אַ פאַר אויגן. אין אָנהייב האָב איך
ניט געגליבט — אַ צענוואָר זאָל נעמען שוחד.... אָבער אז פּרין

דייכט, מסתמא ווייס ער דאך. בין איך אוועקגעלאפן צו יוסף קאפ-לאן, דעם ארויסגעפער...

און ארויסקומען צו אים איז מיר געווען ניט אזוי איינגענעם: ער ווי ער, מאקע אן אירעלער, זיידענער יונגערמאן, א אידעאליסט, א טרויסער, א מענטש, וואס די רייכקייט שמעלט אים ניט צופרידן און ער זוכט עפעס העכערס, ווי געשעפט; אבער דער יוסף קאפ-לאן האט געדאט א שווער, און אט דער שווער קוקט אויף מיר זייער קרום. עס דאכט זיך דעם אלטן, אז איך נעם צו דאס גאנצע געלט און דערצו שמער איך זיין אידעם אין געשעפט.

און דאס געשעפט - אין די נאלעווקעס, איינער פון די גרעס-טע - א מאגאזין פון אלערליי שפיצן, געהעפטע און געשטיקטע, פארדאנגען, טישטעכער, עפעס מציאות אזויגע, וואס מען באקומט פון לייפיציג, און דער גרויסער מאגאזין איז שמענדיק פול מיט קונדן, מען רייסט די סחורה פון די הענט און מען צאלט אין מזומן - און דא קום איך דרייען א קאפ מיט ליטעראטור...

דער שווער האט מיך, דאכט זיך, ניט שטארק ליב גע-האט...

דערפאר אבער יוסף קאפלאן אליין, ווי ער פלעגט מיך דער-זען, פלעגט גלייך ארויסגיין פון אונטער דעם „באר“, לאזן אלע קונדן פאר זיין שווער און זיין הויכער שיינער פרוי און פאר די „מענטשן“ זיינע און מיך גלייך פרעגן:

- נו, וואס?

דערהערט, אז דער צענזאר איז שטרענג, איז ער געווארן ביי זיך אראפגעפאלן.

- „איינער ליד, „אמת און שקר“ - זאג איך אים אן - איז ביי אים אויך ניט גאר כשר...“

- אזוי... געפעלט אים שוין, וואס זיין ליד איז אזוי הארב... פארו מאקע א שאר, וואס ער וויל עס ניט דורכלאזן. אבער עס איז איינגענעם, וואס ער, יוסף קאפלאן, דאכט זיך - א גע-שעפטמאן, פונדעסטוועגן, אז ער שרייבט עפעס אן, איז עס אזוי שטארק, אז דער צענזאר וויל אויף ניט דורכלאזן.

און אז ער נעפונט אויב אז מיט צען רובל קען מען רא-
טעווען דאָס ליד, רופט ער מיך אָפּ אין אַ ווינקל - דער שווער
זאָל נישט זען, און גיט מיר צען רובל, אי מיט אַ זיפּן, אי מיט
אַ שמייכל... האָב איך שוין פאַר די צען רובל אָפּגעראַטעוועט
פּרצעס, ירמיהוּס בריוו" און „שמאי ראַטמאַן“, אין וועלכן דער צענ-
זאָר האָט אויסגעפונען אַ גרויסן רעוואָלוציאַנער. אָבער אויך אין
נאָמבערגס „גליק“ געפונט דער צענזאָר עפעס פאַרדעכטיקס:

— אַט דער נאָמבערג, זאָגט ער מיר, איז מיר אויך צופיל
פאַרשמעלט...

קאָסט שוין נאָמבערגס „גליק“ נאָך אַ צענערל. מיינע לידער
דווקא האַלט ער פאַר בשר. איך פיל זיך אַזש באַליידיקט. ערשט-
גאָט צו דאַנקען - „דער פאַרפּראָרענער טייד“, אַ ליד אין פּראָזע
פון מיר, וועקט ביי אים אויך אַ חשד. צי מיין איך עס נישט
רוסלאַנד. איך פאַרויכער אים, אז נישט. פונדעסטוועגן האָט ער מיט
רויסער טינגט אויסגעמעקט אויך ביי מיר עטלעכע ציילן... האָט עס
מיר אי פאַרדראָסן, אי הנאה געטאָן.

און אַט איז שוין דאָס זאַמלבוך באַלד פאַרטיק. די הויפט-
אַרטיקלען זיינען אויסגעזעצט... אַ פאַר מאַנוסקריפּטן גיב איך זעצן
נישט צענזורירט - פשוט אָפּגענאַרט דעם אַלטן צענזאָר, וועלכער
האָט נישט געדענקט פון דאַנען אַהין. דאָס האַרץ האָט מיר אַפילו
דערביי שטאַרק געקלאַפּט, אָבער דאָס טראָגן אים יעדן אַרטיקל -
איבערהויפט די „רויב“: די רעצענזיעס, וואָס איך האָב אַליין גע-
שריבן און דווקא אין האַרפּן מאָן, צו וועלכע ער וואָלט זיכער גע-
טשעפעט זיך און קיין צענערל וואָלט אויך נישט געהאַלפּן, - איז מיר
שווער געווען. דערפאַר האָב איך אים, דעם צענזאָר, וואָס איז
געווען אויך אַ פאַרלעגער פון גרעצס יידישער געשיכטע אין יידיש,
וואָס האָט אים אַריינגעטראָגן פיל ריווח, - האָב איך אים מוכה
געווען מיט אַ רעצענזיע איבער דעם דאָזיקן ווירקלעך נוצלעכן
ווערק. די דאָזיקע רעצענזיע האָב איך אים דווקא געבראַכט צו
צענזורירן, און ער האָט זי דורכגעלאָזן נישט נאָר בחינם, נאָר ער
האָט מיך שטאַרק באַדאַנקט...

אויף דעם סמך האָב איך שוין די שאַרפע רעצענזיע אויף די עטלעכע און צוואַנציק נומערן „דער יוד“, וואָס זיינען ביז דאָס מאַלסט ערשינען, אים ניט געווין. אַז דאָס זאַמלבוך איז אַרויס פון דרוק — און איך האָב ווידער צו אים געמוזט אַנקומען — האָט ער זיך ניט געכאַפט און האָט שוין געגעבן די ערלויבעניש אַרויסצולאָזן דאָס בוך אויף דער ליכטיקער וועלט...

בטבע איז זאַקס געווען ניט קיין „טרוקענער מענטש“, האָט אַפילו געהאַט אַ געוויסע ליבע צו יידיש, הגם אַלס צענוואָר האָט ער מיט מיר דאָס רוב גערעדט רוסיש און דווקא מיט אַ שלעכטן אַקצענט און אַפילו ניט גראַמאַטיקאַליש. ער האָט זיך געוואַלט שטענדיק דיין אויספיינען מיט זיין ליבעראַליזם און מיט זיין ליבע צום פּאָלק...

נאָכדעם ווי ער פלעגט צונעמען די גאַלדענע צענרובלדיקע, וואָס איך פלעג, אַ שטאַרק פאַרשעמטער, אים איבערגעבן, פלעגט ער מיט מיר אָנהייבן ריידן שוין ניט ווי אַ צענוואָר, נאָר ווי אַ יוד, וואָס איז אויסן בלויז די טובה פון די שרייבער און פון פּאָלק.

* * *

די פּאַציוונט, וואָס פריץ האָט געהאַט צו מיר, אין משך פון די דריי ווינטערדיקע חדשים, ווען איך האָב געזאַמלט מאַטעריאַל און רעדאַקטירט דאָס זאַמלבוך, איז געווען זייער אַ פריינדלעכע. אַז איך פלעג אַריינקומען צו אים אין אַ שבת, פלעגט ער מיך אויפנעמען ווי איינעם, וואָס גייט אין זיינע דרכים, אייב ניט ווי אַ שרייבער, איז כאַטש ווי אַן אַרויסגעפער און רעדאַקטאָר... ער האָט טאַקע אַמאָל פּיערלעך און טרויעריק זיך אָנגערופן:

— איך האָב שוין גענוג די אַרבעט געמאַן, איצט מוז איר... — דאָס האָט אַזוואי מיר זייער געשמייכלט און עס האָט מיר צוגעגעבן מוט.

יענע שבתים איז טאַקע ביי פּרעזן אין הויז פריילעכער געווען ווי שטענדיק. ניט געקוקט, וואָס ער האָט זיך דאָן אין „יוד“ געדרוקט גאַנץ אַפּט און דער רעדאַקטאָר יוסף לוריע האָט זיך צו אים פּאַציוונט מיט העם געהעריקן דרך-אַרץ און פאַרערוונט, האָט אָבער פּרעזן געצויגן מער צו די ראַדיקאַלע עלעמענטן, צו די, וואָס

קומען עפעס זאגן און וואס זייער וואָרט איז באַהעלט מיט דעם
ליכט פון דער נייער צייט.

צו זיינע אַרטיקלען, בילדער און לידער, וואָס ער האָט מיר
גלייך געגעבן פאַרן זאַמלבוך און שפעטער צוגעלייגט נאָך עפעס
און נאָך עפעס, האָט ער זיך באַצויגן מיט אַ באַזונדערער ליבע...
איך האָב אים געמוזט ברענגען די קאַרעקטור פון זיין יעדן אַר-
טיקל, דערציילונג און ליר באַזונדער.

אין אַ וואַכנטאָג האָב איך אים די קאַרעקטור געטראָגן אין
גמינע. פלעגט ער אַ פריינדלעכער, אַ מונטערער זיך נעמען צו קאַרע-
גירן, איבערבייטן ווערטער און גאַנצע זאַצן, אָדער גאָר אַרויסוואַרפֿן.
איינמאָל האָב איך „געוואַגט“ אין דער ערשטער קאַרעקטור צו פאַר-
ריכטן אים אַ וואָרט, האָט עס מיך נאָכדעם שטאַרק געפרייניקט,
און ברענגענדיק אים די צווייטע קאַרעקטור, האָב איך זיך פאַר אים,
ווי מיט אַ באַגאַנגענער גנבה, מודה געווען:

— אַט דאָס וואָרט — זאָג איך ציטערדיק, — האָב איך גע-
ענדערט...

— ווי איז געווען פריער? — האָט ער מיך אָנגעקוקט מיט
ערנסט.

— פריער איז געווען פאַרען זיך... האָב איך איבערגעמאַכט
אויף ראַנגלען זיך.

און איך וואָרט אויף אַ פסק.

— זייער גוט האָט איר געטאָן... זייער גוט! אין ער דאַנקט
מיך נאָך דערפאַר...

און ער מורמלט צו, ווי צו זיך:

— וואָס ווייניקער סלאַווישע אויסדרוקן... וואָס ווייניקער...
דערווייל באַמערק איך אים, אַז וועגן דינעוואַנס דערציילונג
„יאַסעלע“, וואָס איז יענעס ווינטער ערשינען, איז ניטאָ קיין רע-
צענזיע...

— איר טאָרט ניט אַרויסלאָזן דאָס זאַמלבוך אָן אַ רעצענזיע
אויף „יאַסעלע“... — איז פּרין גוזר.

— איך האָב ניט ווער, — פאַרענטפער איך זיך.

— און איך אליין קענט ניט, וואָס? — מוסרט ער און מו-
טיקט צוזאמען — מוט ווי איך האָב אַמאָל געמאַן.

גיט עס מיר צו מוט און אַך גיי אַוועק אַהיים, זען זיך אַוועק
אין מײן צימערל — וועגן וועלכן איך וועל נאָך שפעטער דער-
ציילן — און שרייב אָן אַ קליינע דעצענזיע וועגן „אַסעלע“...

אויף מאָרגן ברענג איך עס ווייזן פּרעגן... סאַזי דאָך זײן
דינעזאָן, זאָל עה זען, צי האָב איך אים גענוג גערימט און צי עס
איז גוט אָנגעשריבן.

פּרעג לייענט דורך מיט ערנסט, פּאַרטיפּט. איך וואַרט אויפן
אורטייל.

— זייער גוט... זייער גוט! — זאָגט ער צוויי מאל, — און
ער איז ווערט, — גיט ער צו מיט אַ שטיק, וואָס קלינגט פול
מיט פּריינדשאַפט צו דינעזאָנען...

אַז דאָס זאַמלבוך האַלט שוין ביי פּאַרטיק ווערן און איך
טראַג שוין פּרעגן די לעצטע „פרווי“ און וויל שוין אַרויכניין, באַגלייט
ער מיך ביז די טרעפּ, לינגט מיר אַרויף די האַנט אויף מײן פלייצע
און אַ שטייכלענדיקער ווענדט ער זיך צו מיר:

— זאָגט, רײזען, אַייער פּאַרלענער, אַז ער זאָל מיר צושיקן
דעם האַנאַראַר.

האַנאַראַר? האָ? און איך האָב געמיינט, אַז קײן האַנאַראַר
וועט פּרעגן דווקא ניט פּאַרלאַנגען.

איך לײף אַוועק צו קאַפּלאַנען:

— פּאַניע קאַפּלאַן, פּרעגן פּאַרלאַנגט האַנאַראַר...

— זעט איר, — מוסרט מיך קאַפּלאַן, — אַבי איר האָט גע-
זאָגט, אַז קײן האַנאַראַר וועט מיר ניט קאַסטן.

און ווידער האָט ער אַ טענה, אַז פון זעקס דרוק-בויגן איז
געוואָרן נײן.

פונדעסטוועגן וועט ער זיך ניט דינגען. פּרעגן איז אים צו טייער...
די פּראַגע איז בלויז וויפּיל...

עס בלייבט אַכציק רובל.

ער גיט מיר איבער די כומע... אכט צענדליקע גאלדשטיק
 «אמאל איז קענטיק געווען א סך גאלד» און איך פלי צו פרצן
 מיט דער כומע מיט גרויס שמחה.

מיט אזא שמחה פלעג איך קינדווייז לויפן אין חדר מיט א
 פינפרובלדיקע, וואס מיין טאטע פלעגט מיר געבן פארן רבין...
 איך גיב איבער פרצן די כומע (איך געדענקט גיט אין דער
 היים ביי אים, צי אין דער גמינע) און פרץ איז גאר איבערדאשט...
 גיט אזוי דאס געלט, ווי דאס באוואוסטוויין, אז מען צאלט
 אזוי פיל פאר זיינע שאפונגען.

אויף מארגן קום איך וועגן עפעס צו פרצן אהיים. ער איז נאך
 גיטא, נאר מאדאם פרץ נעמט מיך אויף פריינדלעכער ווי שטענ-
 דיק. זי דערציילט מיט א שמייכל, אז פרץ האט שוין באלד דאס
 געלט אויסגעגעבן אויף נארישקייטן...

און זי דערציילט עס מיר מיט א טאן, ווי א מוטער קלאגט זיך
 אויף א יינגלעך, וואס ווייס גיט ווי אזוי אומצוגיין מיט געלט...
 מיר געפעלט עס דווקא יא, און אפשר איר אויך. פרץ קומט
 באלד אן, א פריילעכער, א מונטערער ווי שטענדיק.

— איר זענט דא, זייער גוט...

דערווארט איך עפעס איבערדאשנדיקס.

און פרץ ווענדט זיך צו מיר און דערקלערט דייטלעך:

* — רייזען, איר האט מיר צו פיל געגעבן. פוסציק רובל איז
 מיר אויך גענוג... איר אליין, ווייס איך, ארבעט ביים זאמלבוך
 אומזיסט. איך האב באשלאסן צו געבן אייך צוריק דרייסיק רובל...
 איך דערשרעק זיך אזוי פאר אזא כומע. דערצו האב איך
 טאקע גיט געוואלט און גיט געוואגט צוריק צו נעמען. אבער פרץ
 איז איינגעשפארט.

— ניין, רייזען, איר מוזט נעמען. איך ווייס, עס וועט אייך

צוויי קומען און איך דארף גיט אזוי פיל.

און ביי די ווערטער האט ער מיר צוריקגעגעבן דריי גאלד-
 שטיק.

— נעמט און דערציילט עס גיט קאפלאנען, — האט ער גע-

ווארנט מיט א שמייכל...

איך האָב ניש געוואָגט צו דינגען זיך מיט פּרען, הגם איך האָב אויפּריכטיק דאָס געלט צוריק ניש געוואָלט, ווי נייטיק עס איז מיר דאָן ניש געווען.

איך האָב צוגענומען, פּאַדאַנקט אומגעלומפערט, ווי זיך געשעמט, — און דאָך געווען שטאַלץ. עס איז געווען ווי אַ מתנה און אַ באַלוינונג...

אָבער באלד האָט פּרען עס אינגאַנצן פאַרעסן און אָנגע-הויבן צו ריידן וועגן עפעס אַנדערש, נאָך אַלץ אַן אויפגעלעבטער, אַ יום-טובֿדיקער...

קאַפּלאַנען האָב איך עס טאַקע ניש דערציילט, אָבער דינע-זאָנען און נאָמבערגן יאָ...

דינעזאָן האָט גאָר אָנגעקוואַלן.

— איר שפּילט זיך מיט אים, — האָט ער אַ גליקלעך-שטייכ-לאַענדיקער גערעדט, — ער, אַז ער האָט געלט, איז עס ביי אים ווי אַ מישאַ... אַוועקגעגעבן, ווערט אים לייכטער, נאָכדעם פעלט אים ווידער...

וואָס איך האָב געטאָן מיט דעם געלט, געדענק איך שוין ניש. איך ווייס נאָר, אַז אין קורצען האָב איך זיך ווידער גענייטיקט... אין דער צייט, וואָס איך האָב רעדאַקטירט דאָס זאַמלבוך, דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונדערט, האָב איך ווייניק געשריבן, איבער-הויפט — דערציילונגען. איינע פון די געציילטע דערציילונגען, וואָס איך האָב יענעם ווינטער יאָ געשריבן, „אויס פּלאַטע“ („אברהם דער שומער“), האָב איך געגעבן אין „יוד“, הגם מיר האָט זיך זייער געוואָלט אַרײַנגעבן זי אויך אין זאַמלבוך, פּערט אַז די דערציילונג איז אויך געסעלן געוואָרן נאָמבערגן, וועמען איך האָב זי פאַר-געלעזן אין מאַנוסקריפּט. יוסף קאַפּלאַן האָט זי אויך געהערט לייענען און ער איז אויך, אַלס אַרויסגעבער, געווען אַ בעלזן צו האָבן זי אין זאַמלבוך. אָבער קיין האַנאָראַר צאָלן פאַר איר עקסטערע האָט ער ניש געהאַט קיין חשק. איך האָב קוים געפּוּעלט ביי אים, אַז אויסער פּרען זאָל ער נאָמבערגן געבן אַ קליינעם האַנאָראַר, און נאָמבערגן האָט טאַקע שטאַרק געמאָנט. „איך, ריזען, האָט ער

געטענדהט, און מיט רעכט, וואָלט איך געגעבן אומזיסט, אָבער וואָס פאַר אַ מחותן איז מיט מיר יזכר קאַפּלאַן, אַ ייד אַ סוחר... די דערציילונג „אויס בלאַטע“ האָט געמאַכט צווישן די לעזער אַ שטאַרקן רושם. אויך ביי פּרעסן אין הויז האָט מען דעם שפּה, ווען זי איז ערשינען אין „יוד“, פּיל גערעדט וועגן איר. פּרעסן איז זי בכלל אויך זייער געפּעלן געווען. ער האָט נאָר אויסגעזעצט, וואָס עס פּעלט אין איר אַ ביסעלע רחמנות צום העלד. ווי איצט געדענק איך דעם אויסדרוק פון גוטסקייט אויף זיין פנים, ביי דער דאָזיקער באַמערקונג, ווי ער וואָלט זיך געבעטן רחמים: — אַ ביסעלע רחמנות צום העלד...

איך האָב דאָן נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט דערמיט. שפּעטער מיט יאָרן האָב איך אַינגעזען, ווי גערעכט פּרין איז געווען. די דאָזיקע דערציילונג איז בכלל אַן אויסנאַם פון אלע מיינע דער-ציילונגען מיט מיין שיר נישט אַכזריותדיקער באַציונג צום העלד, הגם קיין הומאַר האָט אין דער דערציילונג נישט געפּעלט.

די אורזאַך פון מיין שטרענגער באַציונג צום העלד האָט געשטאַמט דערפון, וואָס מיט דעם שוסטער, וואָס לייגט בלויז לאַטעס אויף שיד, איז בערהויפט אין אַסיען-צייט, און שמעלט זיך אַנטקעגן, ווען מען ברזיקירט די גאַסן אין שמעטל און ער וועט צוליב דעם האַבן ווייניקער לאַטעס צו לייגן, ווייל אַפּשאַפּנדיק די בלאַטע, וועלן זיך די שיד און די שטיוול נישט אַזוי גיך צערייסן, — האָב איך געמיינט צו סימ-באַלזירן די-יעניקע, וואָס שמעלן זיך אַנטקעגן, צוליב זייערע פּער-זענלעכע אינטערעסן, יעדער פּראַגרעסיווער באַוועגונג, ווייל זיי קענען נאָר עקספּירטירן פון דער בלאַטע און אין דער בלאַטע.

אָבער מיי-ווי-מיי איז פּרין דער גרויסער עטזיקער, געווען גע-רעכט מיט זיין מיינונג. און איך האָב געהאַט נאָך אַ באַזייוו אויף זיין הומאַנער באַציונג צו מענטשן בכלל, מעגן זיי זיין אַפּילו פאַר-בלאַנדזשעמען... הגם אויך ער האָט אין זיינע פּאַלקטמילעכע דער-ציילונגען, ווי „אַ הינטישער סדר“, אַרויסגעוויזן אַמאָל אַכזריות צו זיינע שלעכטהאַרציקע העלדן...

* * *

מײן מאַראַלישע באַפרידיקונג און פרייד אַפילו, ווען דאָס זאַמל-
 בוך „דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונדערט“ איז ערשינען, אז געווען זײער
 גרויס. די מורא, וואָס עס האָט מיך באַהערשט ערב ערשיינען, אז
 נישט אַליין פון מאַטעריאַל, וואָס איז אַרײנגעגאַנגען אין זאַמלבוך,
 האָב איך פּרצן געוווּן, און ווער ווייב, צי עס וועט אים איצט
 געפעלן, איבערהויפּט מײנע אײגענע לידער, וועלכע איך האָב —
 אויף מבינות — נאָר געוווּן נאָמבערן און פּרצן שוין נישט אַלע —
 די דאָזיקע מורא האָט זיך אַרױסגעוווּן פאַר אַן אומױסמע, ווען
 נאָמבער, וועלכער האָט דעם ערשטן עקזעמפּלאַר פון דער נאָר-
 וואָס ערשיינעט זאַמלבוך אַוועקגעטראָגן פּרצן, האָט געפּראַכט מיר
 אַ גרויס, אז דאָס זאַמלבוך געפעלט פּרצן זײער.

— אַליין? — האָב איך פאַרוואַנדערט געפרעגט.

— אַליין, — האָט נאָמבער געשמייכלט.

— אַפילו מײנע לידער? — האָב איך אויך געוווּצלט זיך.
 שטעלט זיך פאַר יאָ. אײניקע זײנען אים גאָר שמאַרק געפעלן.
 און נאָמבער דערקלערט מיר אַ שמריך פון פּרצן, אַז נאָכ-
 דעם ווי אַ זאך איז אָפּגעדרוקט, געפעלט זי אים שוין יאָ, אויב
 אַפילו אין מאַנוסקריפּט איז זי אים נישט געפעלן געווען.
 בין איך שוין גאָר גליקלעך.

אין אַ פאַר מעג אַרום הער איך שוין גרומן פון גאַס, פון
 דעם ברייטן עולם. אַ ניי וואָרט: דער פּראַגרעסיווער און אַפילו דער אַר-
 בעטער-לעזער האָט שוין לאַנג, זינט נאָך פּרצעס אויסגאַפן, אַזוינס
 נישט געווען.

און ווירקלעך האָט זיך אין דעם זאַמלבוך „דאָס צוואַנציגסטע
 יאָרהונדערט“ געהערט אַ נײער מאָן... דאָס זאַמלבוך האָט זיך גע-
 עפנט מיט מײן ליד „דאָס נײע ליד“ און עס האָט געגעבן דעם מאָן
 צום גאַנצן בוך.

איך הער דאָס ליד

פון ליבע, פריד,

די מעכטיקע געזאַנגען,

און יסרעל פאַן

פון ליד זאָגט אַן

די זון איז אויפגעגאַנגען.

אויך דער פארלעגער יוסף קאפלאן איז געווען שטארק צו-
 פרידן. עס האָט אים טאָקע אַרײַנגעטריבן אין אַ סך הוצאות. ווי-
 ניט-ווי איז ער דורכן ווינטער, וואָס דאָס זאָמלבוך האָט זיך גע-
 רעדאַקטירט, געזעצט און געדרוקט, אויך מיר פון צײַט צו צײַט
 געקומען צו הילף מיט אַ ביסל געלט אַלס האַנאַראַר סײַ פאַר די
 פּוילע לידער מײַנע, וואָס זײַנען אַרײַן אין זאָמלבוך, סײַ פאַר מײַן
 אַרבעט אַלס רעדאַקטאָר... און געאַרבעט האָב איך טאָקע שווער.
 מאָפּאַסאַנט דערצײלונג, למשל, איז געווען זײַער שלעכט איבער-
 זעצט, אויך אַ געוויסע דערצײלונג פון אײַנעם אַ געוועזענעם מוטאַר-
 בעטער פון פּרעסע, "יום-טוב-בלעטלעך" האָב איך געמוזט אינגאַנצן
 איבערשרײַבן, — טאָקע אויף פּרעסע עצה.

— טום, וואָס איך האָב געטאָן, ווען דער זעלביקער פּלעגט מיר
 אַמאָל עפעס געבן...—האָט פּרײַ געשמײכלט, ווען איך האָב זיך פאַר-
 אים געקלאָגט, אַז די דערצײלונג איז אײַמעגלעך צו דרוקן.
 דערצו האָב איך געמוזט מאַכן קאַרעקטור און צו עטלעכע
 מאָל — פאַר דרוק-פּעלער האָב איך זיך געהיט, ווי אַ בעל-מניח
 בײַ אַ ספר-תורה — מיט אײַן וואָרט, איך האָב שווער געאַרבעט,
 קײַן צײַט ניט געווען צו שרײַבן פאַרן "יוד", פאַר האַנאַראַר, בין
 איך טאָקע נאָכן ערשײַנען פון זאָמלבוך מאַטעריעל געבליבן אין
 אַ שווערער לאַגע...

געוואוינט האָב איך דעמאָלסט צוזאַמען מיט נאָמבערג אין אַ
 צימער בײַ אַ סמאָליער, אַן אײַגענעם מענטשן, אַן אַנטוויקלשן. די
 וואוינונג אַלײַן איז באַשטאַנען פון צוויי טײַלן. אין אײַן לאַנגן און
 שטאַלן צימער, וואו אונזער "באַלעבאָס" און פאַרערער, ראָזענבלאַט,
 האָט געאַרבעט, געהוּבלט די ברעטער, געקלאַפּט מיט די אַלערליי
 האַמערן, געזעגט מיט די אַלערליי זעגן; די אַנדערע העלפט איז
 געווען אַפּגעצאַמט מיט ברעטער און געטײַלט אין צוויי צימערן: אײַן
 צימער אַלס שלאָפּצימער פאַר ראָזענבלאַטס קליינער פּאַמיליע, און דער
 דינטערשטער, וואָס האָט נאָר אַ לאַנגן פאַרהאַנג שטאַט אַ טיר,
 מיט אַ פענסטער צום שטאַלן הויף, האָט געהערט צו אונז: צו
 מיר און צו נאָמבערגן, הייסט עס... דאָס דאָזיקע צימער האָט
 אַפּוּציעל געהייסן "די רעדאַקציע פון צוואַנציגסטען יאָרהונדערט"...

אזוי איז טאקע א פאך מאָל געווען אַנאַמירט אין „הצפורה“ און דאָכט זיך אויך אין „יוד“:

רעדאָקציע „דוואַדצאַטאוואָ וויעקא“

נאַוואָלפּיע, 25.

זיין איך אזוי איינמאָל מיט נאַמבערג, אין א פרייטאָג-נאַכמיטאָג, אָנגעטאָן אין די מאַנטלעך, צי וויל עס אז געווען קאַלט, צי מיר האָבן זיך געקליבן צו גיין ערגעץ, און פאַרטיפּט אין א שמועה, הערן מיר, ווי אַ שמים פּרעגט אין רומיש:

— סקאָזשיטיע פּאָזשאַלויסאַ, גריע רעדאָקציע „דוואַדצאַטאוואָ

וויעקא“...

— ודיעס! דאָ! — ענטפּערט דער פּאַלעבאָס, דער סטאָליער, מיט שטאָלץ, אוועקלייגנדיק דעם הובל.

די פּרעגערין אָבער, אַ יונגע, שיינע, רייך-געקליידטע פּריי-ליין, גלויבט ניט און פּרעגט, שוין אַ דערשראָקענע, נאָך אַמאָל... זי גלויבט ניט, אַז עס איז מעגלעך... זי האָט זיך פּאַרגעשטעלט, קענטיק, נאָר אַנדערש...
גיי איך שוין אַרויס, קוק זי אָן, זי מיר, און דערזענדיק מיך מיט מיינע לאַנגע האַר און מסתמא האָט דאָס פנים אויך עדות געזאָגט, אַז אַבי-ווער בין איך ניט, האָט זי שוין עפעס יאָ גע-גלויבט, הגם פאַרוואונדערט איז זי נאָך אַליין געבליבן...

איך האָב זי אַריינגעפירט אין קדשי-קדשים, אין דער רעדאָקציע פון „צוואַנציגסטען יאָרהונדערט“. זי האָט זיך אָנפאַנגס געפילט פאַרווירט, געקוקט דאָ אויף מיר, דאָ אויף נאַמבערג. ענדלעך האָט זי אַרויסגעזאָגט איר וואונטש:

— זי וויל קויפן אַן עקזעמפלאַר...

צום גליק האָט זיך געפונען פיי מיר איין עקזעמפלאַר פון די עטלעכע, וואָס יוסף קאַפלאַן האָט מיר געגעבן במתנה צו צע-טיילן מיינע פּריינד.

— יאָ, ס'איז דאָ...

— איך אַליין — פאַרענטפּערט זי זיך אין רומיש — ליינע ווייניק

ידיש, נאָר איך האָב געהערט, אַז איר גרייפּט דאָ אָן ראַיבן פּריינין, בין איך פאַראַנטווערט.

דעם מעם, וואָס זי האָט אָנגעגעבן, פאַרוואָס זי איז פאַר-
אינמערערט, געדענק איך ניט. דאַכט זיך - אַ קרובה זיינע איז
זי געווען. אָבער וואָס גייט עס אונז אָן. איך און נאָמפּערג זיינען
דעמאָלט געווען אָן אַ גראַשן געלט. איז וואָס איז די נפּקא-מינה,
צוליב וואָס זי וויל קויפּן. און אויסגעזען האָט זי זייער אַ רייכע.
זי פרעגט דעם פּרייז.

אך, אַ שאַד, דער פּרייז איז אָנגעשריבן פּלויז פּרופּציק קאָ-
פּיקעס.

אמת, מיט פאַרטאָ איז געווען אָנגעשריבן - 60 קאָפּיקעס.
איך האָב זיך אַרויסגערעדט:

— מיט פאַרטאָ זעכציק...

און איך וואָלט געשוואָרן, אַז די רייכע און אויך זייער שיינע
פּריילין האָט אַוועקגעלייגט אויפּן טיש גאַנצע זעכציק קאָפּיקעס.
שוין פאַר פאַרטאָ אויך פּאַצאַלט, דגם דאָס בוך האָט זי מיטגענומען
מיט זיך...

נאָכדעם האָבן מיר מיט איר, צי זי מיט אונז, פאַרפירט אָן
אינמעליגענטן געשפרעך.... און זי האָט פשוט ניט געקענט זיך
שיידן מיט אונז...

אַז זי איז ענדלעך אַוועק, אַפּזעגענענדיק זיך אויף אַ זייער אינ-
מעליגענטן שטייגער, האָבן מיר זיך שטאַרק צעלאַכט פון דער גאַנצער
געשעעניש. אויך דער פּאַלעפּאָס ראָזענבלאַט איז אַריין צו אונז אין
צימער, און מיט פאַרקאַשערטע אַרבל פּוין דער אַרבעטער-העמד.
מיט פאַרלייגטע הענט, האָט ער גליקלעך צוגעשמייכלט.

— זי פרעגט מיך: „זייעס רעדאַקציע דוואַדצאַטאַוואָ וויעקאַ?"
ענטפער איך איר יא, גלויבט זי מיר ניט...

און עס איז טאַקע געווען שווער צו גלויבן, אַז אַט אין
דעם קליינעם, אַרעמען צימערל, וואו פון דער אַנדער זייט וואַנט
האַט דער גלויבער ראָזענבלאַט געהוּבלט פּרעטער, האָב איך אין
דער זעלבער צייט געהוּבלט דאָן די יידישע ליטעראַטור און ווי
מיט טשוועקעס פּאַפּעסטיקט דעם געדאַנק, אַז יידיש איז אַ נאַציאָ-
נאַלע שפּראַך.

צוואנציקסטער קאפיטל

דער לאנגער ווינטער. — די ריי ביים קוילן געוועלב. — „הוי-
ליעם, הוליעם, ביזע ווינטן, — די אַנוועזנהייט פון אַ פריינד. —
ער פאַרוכט דאָס ליד הייסערהייט. — די פראַגע, צי זומער
איז ניש ווייט. — די יודישע לערערין גרוזעל דינט זיך. — די
ערשטע גרויסע „ערשטער מאַי“. דעמאָסטראַציע אין וואַרשע. —
דער שפאַרקער איינדרוק. — מיר ברעכן די וואַנס. — פרצעס
מיינונג. — מיינ דעבויט אין די אומלעגאלע אויסגאַבן.

יענער ווינטער, אין אָנפאַנג 1900, איז געווען אַ לאַנגער און
אַ שווערער. עס האָט געהערשט אין וואַרשע אַן עקאָנאָמישער קרי-
זיס, וואָס האָט אַרויסגערופן אַרבעטסלאָזיקייט און נויט.

מיר איז אויסגעקומען צו אָפּסערווירן און בייצוואוינען אַ סך
סצענעס פון נייט, וואָס האָבן אויפגעצישערט מיינ נשמה און האָבן
אַרויסגערופן פיל לידער און אויך דערציילונגען, אַלס אָפּקלאַנג פון
דער דאָזיקער שווערער צייט, איבערהויפּט פאַר די אַיינוואוינער פון
די אַרעמסטע יידישע קוואַרטאַלן. די נאָוואַליפיע, וואו איך האָב
דעמאָלט געוואוינט, ביי דעם שוין פריער דערמאָנטן סטאָליער ראַ-
זענבלאַט, צוזאַמען מיט נאָמבערגן — הגם ער אַלס לערער אין אַ
העברעיִשער שול איז מאַטעריעל געווען מער פאַזאַרנט — די נאָוואַ-
וואַליפיע איז שוין אַפילו געווען פון די כלומרשט רייכערע יידישע
נאַכן, אָפּער אויך דאָרט האָט קיין נייט נישט געפעלט.

גיי איך אַזוי איינמאַל אַ זייגער צוויי בייטאַג, אַהיים, ד"ה צו
מיינ וואוינונג דורך קאַרמעליצקע, פאַרקירעווע זיך אין דער נאָוואַ-
ליפיע און מיינ פּליק פּאַלט אויף אַ ליידיקן פּלאַצן ביים אָנהויב פון
דער נאָוואַליפיע, וואו עס געפינט זיך בלויז אַ קוילן-בודע, און
די בודע איז באַלאַגערט פון אַ מחנה אַרעמע מענטשן, דאָס רוב וויי-
בער, פאַרפרוירענע, דערשלאַגענע און פאַרצווייפלטע... צי אין דער
בודע האָט מען אויסגעטיילט קוילן ביליגער — צוליב דעם שווערן

ווינטער זיינען דאן קיילן זייער טייער געווען – צי בכלל עס איז געווען א דוחק אויף קיילן, אויך טאקע צוליבן לאנגן ווינטער, נאָר די ריי איז געוואקסן פון מינוט צו מינוט אַלץ גרעסער און גרעסער און מיט דעם וואקס פון דער ריי וואקסט די פאַרצווייפּלונג, אַ שטומע, אַ געדולדיקע, אָבער אַ מער פּינטלעכע און דריקנדיקע, ווי מען וואָלט גערוישט און געטומלט.

דאָס בילד האָט מיך דערשיטערט, די קעלט איז געווען אַ ביזע... אַן אומהיימלעכער ווינט האָט זיך געטראָגן פון דעם ליי-דיקן פּלאַץ און אַרײַנגעדונגען אין לייב, אין דער נשמה... און דאָ איז שוין חודש ניסן, עס האָט שוין געדאַרפט זיין וואַרעם... וועט צום ווינטער נאָר קיין ענד ניש נעמען? – איך בין געשטאַנען אַליין אַ דערברויערער, אין מיין ניש זייער שטאַרק וואַרעמען מאַנטל, און ניש געקענט זיך רירן פון אַרט און אפשר ניש געוואָלט... עפעס גרויסעס, דראַענדיקעס האָט פאַרגעשטעלט אַט דווקא דאָס טרויעריקע בילד, אַט די פאַרשטומטע ניש... דער ווינט פון ליי-דיקן פּלאַץ, וואו די קליינע בודע, האַלב אַינגעדראָבן אין דער ערד, איז געשטאַנען, האָט מיך אַלץ מער דורכגענומען. אָבער ניש נאָר אַ ווינט, נאָר ווינטן, ביזע ווינטן, פאַרשפעטיקטע און דערפאַר מער צערייצטע, זיינען מיך באַפּאַלן, און די מעננע, וואָס האָט באַלאַגערט די בודע, וואו עס זיינען געלעגן „די שוואַרצע דימענטן“, וועגן וועל-כע אויך פּרײַג האָט דאָן געשריבן אין איינעם פון זיינע „וואַרשעווער בריוו“, וואָס ער האָט פאַרעכנטלעכט אין „יוד“ אונטער דעם פּסעוודאָ-ניס ישראל שווערנעמיט – די מעננע איז אַלץ פאַרצווייפּלמער גע-וואָרן. די צייט, וואָס ס'האָט געדויערט ביז איינער, צי איינע איז אַרויס מיט אַ זעקעלע קיילן, האָט זיך קענטיק פאַר די איבעריקע געצויגן ווי אַן אייביקייט; היינט די שרעק, טאַמער גייען אויס פּאַלד אינאַנצן די קיילן און די איבעריקע וועלן מוזן אַוועקגיין מיט ליידיקן אין זייערע ניש-געהייעטע וואוינונגען, וואו זיי האָבן איבער-געלאָזן פאַרפּראַענע קליינע קינדער, – די דאָזיקע שרעק האָט די מעננע נאָך מער דערשלאָגן... איך בין געשטאַנען אַ דורכגענו-מענער פון זייער צער און לייד און געוואַרט... איך האָב זיך געפּרייט מיט יעדן זעקעלע קיילן, וואָס עס איז עמעצן געלונגען ווי עס איז

צו באַקומען און מיט אַ פאַרשלאָסענער פרייד, פרוי ניט צו דערוועקן קנאה ביי די איבעריקע, וואָס האָבן נאָך ניט און וועלן אפשר ניט באַקומען – האָט ער, צי זי זיך געלאָזט גיין מיט מידע, וואַקלענ-דיקע, אָבער שנעלע מריט, ווי מיט אַ גנבה, אָדער אַ נדבה...

ווער ווייס, ווי לאַנג איך וואַלט געשטאַנען און צוגעקוקט אַט דאָס גרוילעכע בילד, ווען עס וואַלט מיך ניט פלוצים באַפאלן אַ געפיל פון פראַטעסט קעגן אַזאַ אָרדענונג בכלל. ס'האָט מיך גע-געבן אַ הייב, אַ טראַג אין דער לופטן. ווי לאַנג וועט זיך עס אַזוי ציען, אַט די נויט, אַט דער עלנט, אַט די אונטערדריקונג... און אין לאַנד הערשט אַזאַ ביזע מאַכט. אַרעסטן, רעוויזיעס, פאַר-באַטן... שפּיאַנען אין יעדן ווינקעלעך.

און איך האָב זיך געלאָזט גיין שנעל, שנעל, ווי איך וואַלט מורא געהאַט – און טאַקע מורא געהאַט – אַז דאָס שטאַרקע געפיל פון פראַטעסט זאָל ניט אויסוועפן, ניט אָפקלילן זיך... און אַ גליק, וואָס די וואוינונג מיינע האָט זיך געפונען אינגאַנצן ביי אַ דריי-פיר היזער פון דער קוילן-באָדע... איך בין אַריין אין הויף פון דעם הייז נומער 25. אַ הויף דווקא אַ ריינער, אַ רויקער, אַ שטילער. אויף די העכערע שטאַקן פון די אלע דריי זייטן וואוינונגען האָבן געוואוינט באַלעפאַטישע מענטשן... בלויז אין די אונטערשטע וואוינונגען, אין די קעלערן, האָט זיך אין דער שטיל געראַנגלט די נויט... איך בין אַריין אין מיין וואוינונג, וואָס איז געווען האַלב קעלער און האַלב פאַרטער. כ'האַב זיך מורא געהאַט צו באַגריבן מיט מיין באַלעפאַם דעם סטאַליער ראָזענבלאַט, וועלכער האָט מיך, ווי זיין שטייגער איז געווען, פאַגעגנט מיט אַ ליבן און פריינדלעכן שטייכל און מיט די ווערטער, צוליב אירדליקייט:

– נו, וואָס הערט זיך, רייזען?

אָבער איך בין געווען שטרענג און פאַרמאָגענערדיג, ווי פלי-ענדיק ערגעץ אין דער הויך, צי פאַלנדיק אין טיפע דרומען – האָב איך געמורמלט:

– אַנטשולדיקט, איך בעט אייך... אַנטשולדיקט...

און איך בין אַריין אין מיין פלומרשטן צימערל.

צי ער האָט פאַרשטאַנען, אָו איך בין פאַפּאַלן פּון „רוח-הקודש“,
 צי ער האָט זיך גראָד געפּוילט צו אַרבעטן. איך ווייס פּלוז, אָו
 די זענ, דער הובל און דער האַמער זיינען אַנטשוויגן...
 איך בין נישט צוגענאַנגען, נאָר צוגעפּאַלן צו מיין קליין מישל,
 פּלינק פאַטראַכט - יאָ, עס איז דאָ... די פּעדער? - יאָ, דער
 שפּיץ נישט איבערגעבראַכן... פאַפּיר? - יאָ... ס'איז דאָ...
 און ווי אַ קאַמפּאָזיטאָר, וועלן עס פאַפּאַל אַ „אידעע“, וואָרפּט
 זיך צו דער פּיאַנאָ און מיט אַלע פּינגער - אַ קלאַפּ איף די
 קלאַווישן! - אַזוי בין איך אַ פּאַל געטאַן אויפן פאַפּיר און
 מיטן פּעדער אַ קלאַפּ געטאַן:

„היליט, היליט, ביזע ווינט,
 פּריי פּאַדערשט די וועלט...“

און אזוי דריי סטראָפּן, מיט דער גרעסטער נערוואָזשעט, אויפֿ-
 רעגונג און שנעלקייט...
 און אַ גליק, וואָס קיינער קומט נישט אָן, און אַ דאַנק, וואָס
 דער פּאַלעבאָס גייט נישט אַריין זען דעם וואונדער...
 נאָר אפשר קומט יאָ ווער אַריין, אפשר שטייט דער פּאַלע-
 באָס ראָוענבלאַט און קוקט צו... איך האָב נישט געוואוסט...
 ערשט ביי דער פּערטער סטראָפּ, אַפּכאַפּנדיק דעם אַטעם, הייב
 איך אויף די אויגן - און טאַקע יאָ, עס שטייט עמעצער פּאַר
 מיר... אַך, אַזאַ אומגליק...
 - איך האָב אַיך געשמערט... זאָגט דעם אמת...
 נאָך ווי געשמערט! אַן אַנדערן וואָלט איך אפשר אַרויס-
 געטריבן.

אַפּער דער, וואָס איז אַריינגעקומען, איז געווען הענין, מיין פּריינד
 הענין, אַ הויכער און פּעסאָנעבוישער, מיט שיינע וואונדערלעכע מיל-
 דע אויגן - כּאַמט פּון מאַנגל און פּון שווערער נויט, וואָס ער
 האָט געטראָגן מיט שטאַלן און מיט אַ שמיכל, וואָס ס'האָט
 צייטנווייז געשיניטן דאָס האַרץ, ווי מיט גלאָז - הענין, וועלכן
 איך געדענק נאָך פּון מינמק, אַלס זעכציגאַריקן ישיבה-פּחור, ווען
 ער האָט געלערנט „פּאַר זיך“ אין דער מאַליאַרסקער קלויז, ער-

גען אַרום נעמדיגע, וואוהין איך פלעג, מאַקע צוליב אים, דאָן אַ פּרײלעכער, אַ שטיפּער, אַרײנקומען צו שמועסן און צו שטיפן אַליין אַ ביסל. שפּעטער שוין האָב איך אים געמראָפּן אין וואַרשע. זײן פּרײלעכקײט איז פאַרשוואונדן. ער איז ערנסט, טיף פאַרמאָכט, גע- הערט צום „בונד“, לײענט „פּאָליטישע עקאָנאָמיע“ מיט אַ גרופּע אַרבעטער, פאַר וואָס ער פּאַקומט ווען ניט ווען עסוואָס מאַטעריעלע שטיצע. אָבער ער קלאַגט זיך ניט, בלוז אַ שטייכל – און זײן שטייכל איז שווער מיר איבערצוגעבן. אַז איך פלעג אַ קוק מאַן בלוז אויף זײנע בלאַסע ליפּן, האָב איך שוין אַליין פאַרשטאַנען. און העניגען האָב איך ניט אַרויסגעטריבן... איך פאַרזיכער אים, אַז נײַ, ער האָט מיר ניט געשטערט, ער זאָל נאָר בלוז אַזוי גוט זײן און וואַרטן אַ פאַר מינט, איך דאַרף עפעס פאַרענדיקן.

– אַ, יאָ... זײנט ער אויס אויף זײן פּאַסיקער שטייט...

ער קוקט אַרײן אין אַ בוך און איך פאַרענדיק, שוין עס- וואָס אַן אָפּגעקילטער, אָבער אַ פאַר פּונקען גליען נאָך:

הוליעפּ, הוליעפּ, בײזע ווינטן,
איצט איז אַײער צײט,
ניט לאַנג וועט דויערן דער ווינטער,
זומער איז ניט ווייט . . .

דער „ניט“ אין דער דריטער צײל איז אַן איבעריקע זילבע, אָבער – דאָס וועל איך שוין באַארבעטן שפּעטער, מאַרגן. דערזײל פּיל איך, אַז איך האָב עפעס אָנגעשריבן אַזױנס, וואָס איך קען אַפילו פאַרלעזן פאַר העניגען, וועלכער האָט באַזעסן אַ זײער ראַ- פּינירטן געשמאַק. מראַץ זײן קעמפּער-נאַטור און זײן געהערן צו דער אַרבעטער-באַוועגונג איז ער אין פּרײוואַטן לעבן געווען אַן עסמעט, אַ שײנטיט און האָט ניט שטאַרק געהאַלטן פּון טעג- דענצײער ליטעראַטור, געקוקט מיט געוויסן אַײנגעהאַלטענעם ביטור אַפילו אויף אײניקע פּון מײנע דעמאָלסטיקע לידער פּון דעם זײן... – העניק, זאָג איך, איך האָב אָנגעשריבן, דאַכט זיך, אַ גוט ליד...

– נו, אַדרבא, – שטייכלט ער, – לײענט דורך... לאַמיר הערן...

ער הערט אים אויפמערקזאם און ווערט פאגייסטרט, הגם
 ער איז אלע מאל איינגעהאלטן אין לויפגעזאנגען...
 — ריווען! עס איז אַ שעדעווד... מיר געפעלט בלויז ניש צום
 סוף אייער אַפטימוזם... „זומער איז ניש ווייט“. פאלגט מיר, ריווען,
 מאכט איבער „זומער איז נאך ווייט“... מיאזי אמתער און איבער-
 הויפט וועט דאָס זיין מער צוגעפאסט צום גאַנצן טאָן פון געדיכט...
 איך דערפיל, אַז ער איז גערעכט, מיר אליין איז די לעצטע
 אַפטימיטישע צייל אויך ניש צום האַרצן...
 יא... זומער איז נאך ווייט...
 אָבער סטייטש, וואָס הייסט נאך ווייט...
 דאָס איז מיר אויך ניש צום האַרצן, הגם, ווען איך זאָג „זו“
 מער איז נאך ווייט“, קען איך שוין פטור ווערן אין דער פריער-
 דיקער שורה פון דעם „ניש“, וואָס איז אַן איבערקע וילפע.
 און עס וועט זיך שוין לוייענען:

לאנג וועט דויערן דער ווינטער —
 זומער איז נאך ווייט . . .

הענין קוועלט פון דער נייער רעדאקציע גאר אָן...
 — אַט אזוי — זאָגט ער — איז עס אמתער און שטאַרקער...
 בין איך שוין אַודאי מוחל הענינען, וואָס ער איז אַריינגע-
 קומען אינמיטן דערינען. כאַטש ווער ווייט, וואָס פאַר אַ לויז עס
 וואָלט אַרויסגעקומען, ווען ער קומט ניש אַריין.
 איך צערייך זיך מיט אים און פאַטראַכט זיין פנים אין אַי-
 בערהויפט זיינע ליפן. איך דערפיל, אַז דער מענטש האָט נאך ניש
 געפרישטיקט.
 — הענין, איצט וועלן מיר עפעס עסן... אַ טיי-מאַשינקע איז
 דאָ, און זעמעלעך גיי איך אַרויס קויפן...
 — ניין, וואַרפט ער זיך אָפּ, מיט אַן אַריסטאָקראַטישער פאַ-
 זע — קיין זעמעלעך וויל איך ניש, טיי אָבער וועל איך טאַקע
 טרינקען...
 איך הער אים אָבער ניש, איך לויף אַרויס און קויף אויף
 שנעל עטלעכע זעמל — אויף נאך עפעס אַנדערש איז שוין קיין

געלט נישט געווען — און איך קום צוריק און קאך שוין טיי אויף
נאָמבערגס מאַשינקע...

נאַטירלעך האָט הענין די זעמל יאָ געגעסן, אָנפאַנגס — פּלומרש-
ווי בלויו אזוי זיך, נאָר צו פאַרווּכן, אָ עס איז שוין דאָ... פאַלד
אָבער איז ער אַרײַן. אין זײַן ראָלע און זיך בנעײַמותדיק צוגעפֿיכֿן
צום טײַ, בײַ אַ דרײַ זעמל...

האַב איך זיך גאָר מױז געווען. פאַרוואָרט הענינען בײַ
אָונט. אין יענער צײַט איז דאָס אויך געווען אַ טרײַסט...

הענין זיצט בײַ מיר און רעדט נאָך אַליין פאַגײַסטערט פון דעם
ליר, און הענינען גלויב איך. ער שעמט זיך נישט צו זאָגן אַמאָל,
אַז מײַז שלעכט אויך. אָן אײַדעלער, אַ זײַד, אָבער אין דער זעל-
בער צײַט איז ער אַ מוטיקער, אָן אמת-זוכער, אַ אידעאָליסט פון
רײַנסטער פּראָפע...

בײַן איך צופּרײַדן, וואָס הענין איז געקומען צו מיר. שפּעטער
אַ ווײַלע וואָנט שוין אויך מײַן פאַלעבאַס דער סמאָליער אַרײַנצוקו-
מען... לײַען איך הוּדך שוין אויך פאַר אים, דעם סמאָליער... ער
איז נישט אַזאַ מבײַן, ווי הענין, אָבער אַלס פאַלקסמענטש, אַלס אָנט-
וויקלעטער אַרבעטער און פאַלעזענער, איז זײַן מײַנונג וועגן אַזאַ ליר
מיר אויך דאָן וויכטיק געווען. דערצו פּלעג איך וועלן אים מױז
זײַן. עס איז בײַ אים געווען אַ פאַרנעניגן אַ זכײַה.

ראָזענפּלאַט איז אַודאי אַנטציקט... ער דריקט זיך אױס, שטאַמ-
לענדיק אויף זײַן קיעווער ייִדיש:

— אַך, עס איז עפעס גור אַנדערש, ווי אילע... סײַז עפעס
אַזאַ טיף און עפעס אַזאַ הורכנענעמען...

און ער שטייט מיט דעם הובל אין האַנט אַ פאַרגאַפּטער און
זײַנע אויגן, גרויע, אָבער שטראַלנדיקע, זײַנען ברייט צעזעפּנט...
הענין זענט זיך אָפּ, אויך אַ גלוקלעכער... ער פּילט זיך
ווי אַ שותף צו מײַן ליר — און דאָס האָט מיך אויך געברײַט...

אין אַ קורצע צײַט אַרום איז הענין אַרעסטירט געוואָרן. וואָר
ער איז דערנאַכדעם אַהינגעקומען, ווייט איך ער-הױם נישט. ער איז
געווען נישט פון מײַנע נאָענטסטע, אָבער פון מײַנע ליבסטע פּרײַנד.
ווער איז ער געווען, פּונדאָנען האָט ער געשטאַמט? אַך האָב נישט

געוואוסט. א מענטש א פארשלאסענער, פול מיט סודות. אין וואקס
און אויסזען און אין כאראקטער איז ער געווען ענלעך צו א. וויי-
טערן, נאָר לויטער און מקעמטישער, הגם א רעוואָלוציאָנער און
א קעמפער קעגן דער דעמאָלסטיקער רוסישער ביזער הערשאַפט.
און ווער ווייס, וואָס די אַמאָליקע ביזער רוסישע הערשאַפט האָט
פון אים געמאַכט, אין וועלכע סטעפעס פון ווייטן און קאלטן סיביר
זי האָט דעם שיינעם, יונגן און באַנאַבטן העניגען פאַרשיקט!...
וואו איז ער איצט, דער ליבער העניג? (ביי די מאַסן האָט ער
דאָך געהייבן סאַלאַמאָן דער אינטעליגענט...).

איך האָב פאַרלוירן יעדע שפור פון אים, און עס טוט אַזוי
וויי, און זיין שמייכל, זיין ליינדיקער און ליכטיקער שמייכל שוועבט
אַפט פאַר פאַר מיר, און אין מייע ערינערונגען לעבט ער ווי איינער
פון די ליכטיקסטע פריינד פון מיין יוגנט...

* * *

די איבעריקע מיינונגען וועגן „הוליעט, היליעט“ געדענק איך
שוין ניט. דער רעדאַקטאָר פון „יוד“, יוסף לוריע, וועלכן איך האָב
דאָס ליד אין אַ פאַר מעג אַרום געוויזן, האָט עס אַפילו געלויבט,
הגם נאָך קאַלט געלויבט, אָבער דרוקן עס האָט ער סורא געהאַט.
אַנגענומען ערשט האָט ער עס אין אַ יאָר אַרום, ווען איך האָב
עס פאַרגעלייגט אין הויז פון דײַר משורה, ביי וועמען עס איז פאַרגע-
קומען איינער פון אונזערע דעמאָלסטיקע ליטעראַרישע אָונטן, אויף
וועלכע עס פלעגן קומען געציילטע שרייבער און געסט.

דײַר משורה איז אויך געווען פון פרצעס מקורבים, כאַטש
ער אַליין האָט קיין יידיש ניט געשריבן און ניט גערעדט אַפילו
קיין יידיש (פאַרשטאַנען יידיש האָט ער יא). געשריבן האָט ער
דראַמען אין דייטש. זיי זיינען אָבער ליידער קיינמאַל ניט אויפגע-
פירט געוואָרן... איינע פון זיינע דראַמען האָט ער פאַר אונז דע-
מאָלסט מאַקע פאַרגעלייענט. איך האָב זיך אַפילו ניט צוגעהערט...
אַ דראַמע אויף יידיש וואָלט מיר שווער געווען אויסצוהערן, בפרט
אויף דייטש. משוררן פערזענלעך אָבער האָב איך ניט נאָר גע-
אַכט פאַר זיין הויכער בילדונג, נאָר אויך גערן געהאַט פאַר זײַן

איראָפּעוּשקײט, פאַר זײנע אײדעלע מאַניערן און אַפילו אױסערלעכע-
כער שײנקײט – הויך, שלאַנק, מיט בלויע אויגן און מיט אַ וואונ-
דערלעכן שײנעם קאַפּ, מיט געדיכטע בלאַנדע האָר. בכלל איז ער
געווען אַ מענטש אַ טראַגישער, אַזאַ אײנדרוק האָט ער אַלנפאַלס
געמאַכט דאַן אויף מיר. אַ זוכער און אַן אומצופרידענער, אַ מײן
אױפגען-מיט. שטילערהײט פלעג איך אים באַדויערן. איך האָב גע-
פילט, אַז נישט קוקנדיק אויף זײן אױסערלעכער רױקײט און געלאַסנ-
קײט, קומט בײ אים פאַר אײנעווייניק אַ שטודעס פון צווייפּלען און
פון ראַטלענישן... אַ בענקשאַפט נאָך סביבה, נאָך וואַרעמקײט ...
אַבער מער וואַלט נישט געפּעלט, ווען ער זאָל וויסן, אַז איך באַ-
דויער אים. איך, אַ „זשאַרגאַנישער פּאַעט“, און ער אַזאַ שטאַלצער –
אַזאַ רײכגעקליידטער און אַ פאַרוואַרטער מיט אַ גוטער שטעלע
אין וואַרשעווער ײדישן שפּיטאַל, אַלס פאַרוואַלטער.

אין זײן וואוינונג האָב איך נאָך דער אָפּציעלער פאַרלעזונג,
אויפן פאַרלאַנג טאַקע פון דײַר משורר אַליין – אַזודאי בלויז פון
העפלעכקײט וועגן – פאַרגעלייענט אַ פאַר לידער און צום סוף „אַ
ווינטער-ליד“ – „הוּלײט, הוּלײט“.....

– אַ, יאַ, דאָס איזט וואונדערליך! האָט דײַר משורר גערײמט,
ווענדנדיק זיך מיט זײנע בליקן צו פּרצן...

אויך פּרצן איז דאָס ליד זײער געמעלן געוואָרן, הגם אים האָב
איך עס, דאַכט זיך, פאַרגעלייענט אין אַ שבת, ווען איך האָב
עס אָנגעשריבן, מיט אַ יאָר פריער. זײן ערשטע מײנונג אַבער גע-
דענק איך נישט. אויך דײַר גרשון לעווין, וועלכער פלעגט אויך
קומען צו די קלײנע ליטעראַרישע אָונטן, וואָס פלעגן פאַרקומען
יעדעס מאָל אין אַן אַנדערנס הויז – איז, אַלס דאָקטאָר פון ײדישן
שפּיטאַל, אַזודאי געקומען צו משוררן – האָט דאָס ליד שטאַרק גע-
לויבט. האָט שוין דײַר יוסף לוריע, דער רעדאַקטאָר פון „זוד“,
וואָס איז געווען אַ גאַסס אויף דעם „אָונט“, זיך פאַרשעמט און
ער האָט ווי אָפּגעלייקנט, אַז ער האָט עס נישט געוואַלט דרוקן.

– איך געדענק גאַרניש, ווען איר האָט עס מיר געגעבן... –
האָט ער זיך פאַרטיידיקט.

האָט עס פּרין „געהויסן“ נעמען און דײַר יוסף לודיע האָט
 עס שוין נישט אָנגענומען, נאָר פשוט צוגעכאַפּט...
 אָבער דאָס איז שוין געווען אין אַ יאָר אַרום, ווי געזאָגט.
 גלייך נאָכן אָנשרייבן עס, אין אַ פּאַר טעג אַרום, האָב איך
 עס געוווּן סתם באַקאַנטע, און איבערהויפּט אַרבעטער-פּוּרער און
 רעוואָלוציאָנערן. צווישן זיי אויך דער שוועסטער פון גרוזעל, וועל-
 כע איז געווען די לערערין און אויך פּוּרערין פון דער ייִדישער
 שול פאַר אַרעמע קינדער. נישט קיין שיינהייט, אָבער אַ פּריינדלעכע,
 אַ האַרציקע און פּוּל מיט גוטסקייט און רחמים צו אַרעמע און אַ
 גלויביקע אין בעסערע פּרייערע צייטן, האָט זי אויסווערנדיק דאָס
 ליד זיך גאָר אַנטציקט... זי איז געווען גליקלעך, וואָס איך האָב
 בכלל עס איר געוווּן.

אָבער דאָס ליד האָט איר אויך גרויס צער פאַרשאַפּט.
 — מיטטייטש, טייערער רייזען, ווי אזוי זאָגט איר עס, אַז צו
 זומער איז נאָך ווייט...

און זי האָט זייער רירנד זיך געבטן, אַז איך זאָל עס ענדערן,
 אַז פאַרקערט, זומער איז נישט ווייט...
 האָב איך איר דערקלערט, אַז לויט דער שטימונג פון דעם
 ליד מוז זיך אזוי ענדיקן. האָט עס איר נאָך מער פאַרדראָסן.
 — וואָס הייסט שטימונג, — האָט זי מיט האַרץ געטענהט —
 מען קען האָבן פון אָנהייב ליד אַזאַ שטימונג און צום סוף אַן
 אַנדערע...

האָב איך איר צוגעזאָגט צו ענדערן.
 און זי האָט מיר שיר נישט געכאַפּט דריקן די האַנט פאַר
 מיין צוזאָג, הגם געבליבן איה, אַז זומער איז נאָך ווייט...
 און ער-היום בין איך, צוגלייך מיט פּוּל אַנדערע, נישט צו-
 פּרירן מיטן סוף. און מאַנכע, אַפּטימיסטן זינגען עס „זומער איז
 נישט ווייט“...

יָא, נישט ווייט. — — —

דערפאַר האָב איך דער האַרציקער גרוזעל, און אַר פּקשה,
 אָנגעשריבן צוויי לודער פאַר די קינדער פון איר שול, פאַר אַ
 געוויסער פּוּיערונג. ווי איך האָב שוין געשריבן, איז די דאָזיקע

שול געווען די ערשטע, וואו מען האָט ייִדישע קינדער געלערנט
 גיט נאָך די לימודים אַליין אין ייִדיש, נאָך ייִדיש אַליין אַלס לימוד...
 דערפאַר איז מיר די שול און שוין אויך די אידעאָליסטישע לערערין
 געווען אזוי מייער. איינס פון די צוויי לידער, וואָס איז געווען דווקא
 אַ שוין קינדער-לידל, איז ביי מיר פאַרלאָרן געגאַנגען. אויפגעהיט
 האָט זיך בלויז דאָס צווייטע ליד „ליכט“, וואָס איז אויך אַרײַן
 אין מײנע שריפטן:

פאַר: געווען איז אונזער רבי
 און ער פלעגט קיין ליכט גיט ניצן,
 פון נאָך מנחה ביז נאָך מעריב —
 אין דער פינסטער הייסט ער זיצן.

אין דער צײַט פלעגט דער רבי אונז דערציילן מעשיות פון
 רוחות און שרים, און מיר פלעגן זיצן אין איינע שרעק...

און מיר פלעגן זיך צעוויינגען
 רבי, רבי, צינד אָן פייער...
 און אַ וואונדער! ווי דער רבי
 פלעגט אַ ליכטל נאָך אַנצײנדן,
 פלעגן אַלע ביזע רוחות
 און די שרים גלייך פאַרשווינדן...

פון דעם דאָזיקן ליד איז שוין אויך ליפע נאָוואָגורודסקי גע-
 ווען שטאַרק צופרידן. ער איז אויך געווען ביי דעם יום-טוב פון
 די שול-קינדער, צוליב וועלכן די לידער זיינען, געשריבן געוואָרן.
 אָט ווי איצט געדענק איך זיין פרייד, ווען איך האָב דאָס ליד
 „ליכט“ און דאָס ערשטע עכטע קינדער-ליד, אויך וועגן בילדונג,
 פאַרגעלייגעט פאַר די ליבע קינדער, מיט די ליכטיקע אויגן, וואָס
 האָבן געלויבטן ווי פייערלעך אויף אַ פעלד...
 ער האָט נאָכדעם, ווי זיין שטייגער איז געווען, געבראַכט, גוטע
 זאַכן. די לערערין, די גוט-אַרציקע און מענטשנפריינדלעכע גרו-
 זעל — האָט געמאַכט מײ און די שמחה איז געווען פאַר פיל...
 און ליפע האָט אַלע ווילע, אַ צופרידענער מיט מיר, מיט
 מײן נאָענטקײט צו זיינע אידעאלן, מיר געקלאַפט אין פלייצע און
 אַ גליקלעך-שמיכלענדיקער צוגעוונגען:

— ניט געזארגט, רייזען, עס וועט זיין גוט...
און גלייך פלעגט ער זיך פארטראכטן, פארקוקן זיך ערגעץ
אין דער ווייט, מיט א געענדערטן אויסדרוק אויף זיין פנים, ווי ער
וואלט זיך אליין איבערגעפרעגט: הא, וועט טאקע זיין אמאל גוט?...

* * *

דאס צווייטע פאפולער געווארענע ליד, — א שטארק אומלעגאלע
פאר יענער צייט — „די וואנט“, האט ביי מיר ארויסגערופן א ערש-
טער-מאדעמאנסטראציע אין ווארשע, וואס איך האב פייגעוואוינט
און טיילווייז אליין אנטהיל גענומען אין איר, ווי מיר דאכט — אין
זעלבן יאר 1900.

איך בין שוין דעמאלסט אריין אין די סאמע געדיכטענישן
פון דער סאציאליסטישער באוועגונג. די פראגראמען פון די אלערליי
סאציאליסטישע פארטייען זיינען מיר אפילו דאן נאך געווען ווייניק
באקאנט. אבער מיר איז גארניש אנגעגאנגען די חילוקי-דעות, איז
איינער געווען א סאציאליסט, איז שוין פאר מיר געווען גענוג.
אויף קיין פארטיי-פאספארט האב איך דעמאלסט ניט נאכגעפרעגט.
דער „בונד“ איז נאך דאן ניט געווען פאפולער. זעלטן ווען איך פלעג
קריגן אן אומלעגאל ביכעלע אדער זאמלביכל צי א צייטשריפט, מי
גערוקט אין אויסלאנד, מי אומלעגאל ערגעץ אין ווארשע, צי אין
לאדז, וואס אויפן פאדער-בלאט איז געווען אויפגעשריבן ערשטנס
„ארבעטער פון אלע לענדער פאראייניקט זיך“ און נאכדעם „ארויס-
געגעבן פון ירושן ארבעטער-בונד אין רוסלאנד, ליטע און פוילן“...
אודאי זיינען די ביכלעך מיט דער אויפשריפט: „ארויסגעגעבן פון
בונד“ אזוי געווען מיר נאך טייערער. דער נאמען „בונד“ אליין
איז מיר געפעלן געווארן, כאטש קלאר איז מיר נאך ניט געווען,
מיט וואס ער שירט זיך אונטער פון די אנדערע פארטייען. קיין
אויטאגאמיע, ווי מיר דאכט — האט ער נאך ניט געפאדערט, און
פאר יידיש געקעמפט האט ער נאך אויך ניט. אבער ווער האט דאן
געדארפט האבן אויטאגאמיע, מיט נאציאנאלע פראגראמען? איך בין
געווען פול מיט צארן, מיט אויפריכטיקן פראטעסט מי קעגן דער
אליינהערשאפט פון צאר, מי קעגן דער ארדענונג בכלל...

דער לאָזונג „ארבעטער פון אלע לענדער פאראייניקט זיך“ —
 איז געווען גענוג פאר מיר, אז עס זאל מיך דערהויבן און אַנ-
 צינדן צום קאמף, אויב נישט צום קאמף ממש, איז מיט דער פעדעל,
 איז מיטן מיטפולן די פרייד פון זייערע זיגן און דעם צער פון
 א דורכפאל...

אז עס גרייט זיך א גרויסע דעמאָנסטראַציע דעם ערשטן מאָן,
 האָב איך שוין געוואוסט מיט א טאָג פריער. ליפע נאָואַרודסקן
 האָט עס מור איבערהגעגעבן:

— רייווען, עס וועט זיין פריילעך... — האָט ער צוגעוונגען און
 גערופן א האַנט אן האַנט.

מיין באַלעבאָם דער סטאַליער, האָט יענעם פרימאָרגן נישט גע-
 אַרבעט. אפשר איז דאָס געווען א וונטאָג. נאָר מיר דאַכט, אז עס
 איז געווען א מיטנוואַכנדיקער טאָג. אינדערפרי, א זיגער צען, האָב
 איך זיך אוועקגעלאָזט אויף דער רייכער קראַקעווער פאַרשטאַט.
 עס איז געווען א וואונדערלעכער שיינער פרימאָרגן. די זון, עפעס
 ווי נישט קיין געוויינלעכע, ווי אויך אן אַגיטירטע צום קאמף, האָט גע-
 לויכטן אַנדערש ווי שטענדיק, — אי מילד, אי קעמפעריש. זי
 איז הויך, אָבער זי איז נאָענט, אַט איז זי דאָ... זי וועט נישט אוועק...
 אין איר מילדקייט האָט זיך שוין געשפירט א קראַפט.

די קראַקעווער פאַרשטאַט האָט אויסגעזען אַנדערש ווי שטענ-
 דיק. יום־טובדיק־שפאַצירנדיקע אָבער מיט אַנגעשטרענגטע און טראַג-
 ציקע בליקן האָבן געענדערט איר פרידלעכן אויסזען... איינע מיט
 די אַנדערע האָבן זיך באַגעגנט, זיך אַנגעקוקט, אַמאָל א שמיכל
 געטאָן, אַמאָל זיך אָפגעקערט מיט פאַרויכטיקייט... ווער ווייט, ווער
 עס קוקט צוריק אָן, אפשר א שפּיאָן. נאָר היינט לאַכט מען פון
 אים... און אַט ווערט שוין א זיגער צוועלף. איך לאָז מיך גיין א
 מומיקער, א מונטערער, פול דערוואַרטונגען... אויפן טראַטוואַר, אי-
 פּערהויפט פון דער רעכטער זייט נאָם, איז שוין א געדענג, איילנ-
 בויגנס רייבן זיך אן איילנבויוגנס, מען שמופּט זיך שוין און מען ציט וויי-
 טער און ווייטער...

א. רייווען, ערשטער טייל

אין די טיפע הויפן מיט די פארהאקטע טויערן ליגט באהאלטן
פאליציי, גאנצע עסקאדראנען קאזאקן. מען פילט עס, מען ווייס עס ...
און די טראציקייט ווערט נאך שטארקער ...

באלד ווערט די גאס אליין, ניש בלויז די טראטוארן, פאר-
דעקט מיט מענטשן; די טראמוויען קורסירן קוים, שטעלן זיך אָפּ.
און אַט וואַרפט עמעצער אַרויס אַ רויטע פּאַן, נאָך איינע, נאָך
איינע... זי פלאַטערט אַ וויילע אין דער לופטן. אַ רייטער-פּאָליציי-
מאַן יאָגט זיך אויף זיין פּערד, אַ קאָזאַק נאָך אים... אַ צווייטער,
אַ גאַנצער עסקאדראַן - שווערדן אַנטבלויזן זיך פון די שוידן, פּערד
שניידן זיך אַרײַן אין דער מענגע... מען צעשימ זיך אין די ווי-
טיקע גאַסן... אָבער באלד קומען צו נאָך מער... מען לאָזט זיך
אויף אַלעקסאַנדער-פּלאַץ. מען זינגט „די רויטע פּאַן“. די קאָזאַקן
ווערן ווילדער... מען רייכט די רויטע פּאַנען, וואָס מוטיקע וואַרפן
אַרויס איבער די קעפּ פון דער מענגע.

דער איינדרוק איז אומבאַשרייבליך. בכלל דאָס ערשטע מאָל
געזען אזא מחנה אונטערן פרייען הימל... - מען האָט זי געשאצט
אויף מאַרגן אין הונדערט טויזנט - און די מוטיקייט פון די קעמ-
פּער, מען שטעלט זיך אַנטקעגן. ביי איין פּאָליציימאַן רייכט איינער
אַרויס דאָס פּאַכנדיקע שווערד און אַנטלויפט אין פאַרשווינדט אין
דער געדיכטער מאַסע. די קאָזאַקן ווערן ווילדער. זיי הייבן אָן פּאַכן
מיט זייערע ביימשן, מיט די שווערדן. עס הערט זיך ווי אַ שאַס אין
דער לופט...

דאָ, בין איך מודה, לאָז איך זיך גיין צוריק. ניש ווייל איך
האַב זיך דערשראָקן. צו-שטאַרק בין איך פּאַרכאַפט געוואָרן פון
דעם הערליכען בילד, וואָס די גראַנדיעזע און געלונגענע ערשטע-מאַ-
דעמאָנסטראַציע האָט דעמאָלט פּאַרגעשטעלט, אַז עס זאָל בלייבן
אין מיין וועזן אַ פּלאַץ פאַר שרעק - נאָר עס האָט מיך ווידער
אַ הייב געמאַן, אַ טראַג געמאַן צו געבן אויסדרוק דעם שטאַרקן
איינדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט דאָס דאָזיקע בילד...
אַט דער אַנגעשרענגטער, האַלב-שטומער, האַלב-ברוינדיקער קאַמף
פון צוויי ניש-גלייכע קרעפטן.

איך ווייס ניט פארוואָס, נאָר עס האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט,
זוי די גרויסקע מאַסע שטייט פאַר אַ וואַנט און וואַרפט זי אײן און
און צעשמעטערט זי...

איך בין ווידער אוועק אויף נאַוואָליפּיע, וואָס פון דעם פּלאַץ,
וואו די דעמאָנסטראַציע איז פאָרגעקומען, איז זי געווען גענוג ווייט.
גייענדיק האָבן זיך שוין ביי מיר צוזאַמענגעלייגט אן קאָפּ שורות
און פּערזן.

איך האָב זיי בלוז געדאַרפט פאַרשרייבן.

אין מײן וואוינונג איז קיינער ניט געווען. און אפשר איז די
יונג-ליבע פרוי ראָזענבלאַט יאָ געווען. נאָר זי אַלס יונגע מוטער,
וואָס האָט זיך פאַרזאָרגט אָפּגעגעבן מיט איר צוויי-דריי-מאַנאַטיקן קינד,
האַט מיך ניט באַמערקט אָפּילו.

איך האָב גלייך זיך גענומען אָנוואַרפן:

די אויגן פול צאָרן, פאַרנאַסן מיט בלוט,
די הערצער זיי שלאַגן מיט קראַפט און מיט מוט;
מיר שטייען ביי הויכער גימויערטער וואַנט
מיט אַייזנס און האַמערס אין לאַמען אין האַנט,
מיר ברעכן די וואַנט...

די וואַנט איז געמויערט גאָר פּעסט און גאָר דיק,
פאַרשטעלט אונז די וועגן צום לעבן, צום גליק;
פאַרשטעלט אונז די ליכטיקע שיין און זי מאַכט
פון פּריילאַכן טאָג אונז, אַ טרויעריקע נאַכט —
מיר ברעכן די וואַנט...

און אזוי ווייטער. דאָס ליד איז היינט באַקאַנט. און אויב
איך שטאַלציר איצט ניט מיט איר פאַרם — וואָס איז ניט ווילנ-
דיק אַ באַאיינפלוסמע פון היינעס „די וועבער“, ווי ח' אַלגין האָט
אין אַ רעצענויע אַמאָל ריכטיק באַמערקט — האָב איך דאָך דאָן
געמיינט, אַז כּוּהאַב אָנגעשריבן עפעס אַ גראַנדיען ווערק... איך בין
גלייך אוועקגעגאַנגען צו פרצן. ניט קיין שבתדיקער טאָג אָפּילו.
אַבער מער ווי אַ שבתדיקער... דער טאָג פון אַ גרויסן יום-טובּ...

עס איז געווען שוין אַרום אַ וייגער זעקס פאַרנאַכט, איך
האַב גראָד פרצן געטראָפן אין דער היים און דווקא אין זייער אַ

מוטיקער שטימונג. קודם האָב איך אים אָפגעגעבן אַ גרוס פון דער „דעמאָנסטראַציע“ אין האַלבן ווערטער, אַ ביסל ניש דרייַסט – איי- נער אליין מיטן רביץ – אי אַ גליק, אי ניש באַקוועם – די אלע שטראַלן פון זיינע אויגן פאלן אויף מיר אליין, הייסט עס, איז ווער קען עס פאַרטראַגן? ... ער האָט אָבער אויסגעהערט אויפמערק- זאם, זיך טיף און ערנסט פאַרטראַכט און עפעס פאַמערקט, וואָס געדענק איך ניש – וועגן דער באַוועגונג. האָב איך שוין אַרויס- גענומען דאָס ליד, וואָס איז נאָך געווען וואַרעם; ערשט פון האַרצן אַרויס.

ער האָט איבערגעלייענט, פאַרטייט: געהאַלטן עס אין האַנט אַ וויילע, אַריינגעקוקט נאָך אַמאָל אין דעם, אויף מיר אַ בליק געטאָן און זיך אָנגערופן:

– יא, ס'איז אַ גוט ליד. אָבער מען דאַרף עס נאָך אָנ- שרייבן...

איך בין געוואָרן ווי אַנטמוישט, שוין מער אין פּרצן, ווי אין ליד... ס'מיינט – איך האָב עס געשריבן מיט אַזא פּיער, אין אַזאַ עקסטאַז... איך פרוּוו זיך דינגען מיט אים...

– יא... געוויס, – ווערט ער עטוואָס נאָכגעפיקער, – אָבער מען דאַרף עס נאָך גוט פאַרריכטן... באַארבעטן, ס'איז נאָך רוי...

אזודאי איז ער דאָס מאָל געווען גערעכט. די לעצטע סטראַף: „פאַרזאַמלט זיך, ברידער, קומט אלע אַהער“, האָט ניש פאַרמעגט קיין בילדער, בלויו ווערטער, הגם שטאַרקע. איך אָבער בין געווען אַנטמוישט דאָן, וואָס פּרין קען ניש דורכגעדרונגען ווערן מיט מיינע געפילן.

אַ טרייסט און אַ באַפרידיקונג אָבער האָב איך באַקומען. ער האָט אין דער קורצער צייט, וואָס איך בין נאָך פאַרבליבן ביי אים, אַלץ אונטערגעוונגען דעם רעפרעין פון מיין ליד:

מיר ברעכן די וואַנט –

און דערפֿי זיך שטאַרק פאַרטראַכט...

דערפאַר אָבער האָט דאָס ליד אויסגענומען ביי מיינע חברים די רעוואָלוציאַנערן און אַרבעטער-פּורער. דעם ערשטן פון זיי האָב

איך, פארשטייט זיך, געוויזן ליפען. אזא מיין ליד איז פאר אים געווען א געמינט. ער האָט מיך גלייך — און אפשר אויף מאָרגן — אוועקגע- פורט אין דעם פרווואַטן רעסטאָראַן פון מאַטאַלסקי. דער עלטערער זון פון דעם רעסטאָראַטאָר, וועגן וועמען איך האָב שוין דער- ציילט, איז געווען דאָן אַ פייערדיקער רעוואָלוציאַנער און איז געווען איינער פון די פארטרויע פון די הויפט-פירער פון דער אַרבעטער- באַוועגונג, אַ בונדיסט, נאָטירלעך. דערהערט אזא ליד, איז ער געוואָרן ערשטנס באַגייסטערט פון דעם ליד אַליין, און צווייטנס, איז דאָס גלאַט אַ גליק, ווייל צום נייעם נומער „אַרבעטער-שטימע“ וועט אזא ליד זיין ווי געוואונטשן. צי האָב איך אים אַליין דאָס ליד איבערגעגעבן, צי נאָך, וועלכער האָט דאָן געוואוינט אין וואַרשע שטאָרט קאָנספּיראַטיוו און איך האָב געהאַט די זכּיד בלויז אַ צוויי מאָל צו זען אים — נאָך דאָס ליד איז אוועקגעגעבן געוואָרן פאַר דער „אַרבעטער-שטימע“, וואָס פרעג מיך בתּרם, וואו זי האָט זיך דאָן געדרוקט, צי אונטערערדיש, אין וואַרשע, צי אין לאָדז, צי נאָך אין ביאַלויסטאָק, צי אפשר אין אויסלאַנד, וואו מען האָט פיל נומערן געדרוקט און נאָכדעם, שוין אויף אַן אומלעגאַלן אָפּן דורכגעשוואַרצט די גרענעץ און אַריינגעפורט אין רוסלאַנד און פּוילן.

אודאי האָב איך אונטער דעם ליד מײן נאָמען ניט אונטערגע- שריבן. דאָס איז געווען בכלל דאָס ערשטע ליד, וואָס כּ׳האַב גע- געבן פאַר אַן אומלעגאַלער צייטונג. איך בין זיך מודה, אז אַ ביסל האָב איך זיך געשראַקן. אמת, מײן נאָמען איז ניט אונטערגע- שריבן — און דאָס האָט מיך אויך אַ ביסל געאַרט אין יענער צייט — אָבער מײן האַנטשריפט איז דאָך מעגלעך שוין באַקאַנט אין דער אַכראַנע... און ווער ווייסט, צי פּאַלם ניט אַמאָל אַרײן דער מאַנסקריפט, איידער עס דרוקט זיך אָפּ, אין „זייערע“ הענט...

און דעמאָלט האָט מען געקענט דערפאַר באַצאַלן מיט עט- לעכע יאָר פאַרשיקונג.

נאָך פאַר מײנע חברים בלויבן אַ סוד מײנע איבערלעבענישן ביים איבערגעבן זיי דאָס ליד. אַדרבא, איך בין מוטיק און אין דער

שמיל אויך שטאַלן, וואָס איך קען דינען דער באַוועגונג מיט
א לייד.

איך זאָג זיי נאָך צו געבן מער פון דעם מין.
און איך האָב מיין וואָרט געהאלטן.

אינאונצוואנציקסטער קאפיטל

נאָמבערגס איינפלוס, — זיינע שטרענגע מיינונגען, — דער העכ-
 רענישער לערער מ. ווילנער, — זיין וואַרשעווער ווייבל, — לי-
 טעראַרישער נאָמען אַלס מיטל צו לעקציעס, — איך שענק מ.
 ווילנערן אייניקע דערציילונגען, — ער שיקט זיי אַוועק אין דער
 יידישער „וועלט“ אין ווין, — דער באַנייטערטער בריוו פון רע-
 דאַקטאָר, — איך בין אייפערזיכטיק אויף זיך אַליין... — מיין דער-
 ציילונג „רייזעלע“, — פּרעסע פּופציקיעריקער יוביליי, — איך
 אַלס גרויסער מחותן, — אויף סיכות אין מינסק, — מיין אויסגעוואַק-
 סענע שוועסטער שרה-בתיה, — די ברידערלעך זלמן און הירשל, —
 די באַוואוסטזיניקע אַרבעטער בערשטער, — דווידקע, מאַסקע,
 וואַלק און פּוטער, — מייע ערשטע מעצענאַטן, אַרבעטער, — די
 שווערע מאַטעריעלע לאַגע אין דער היים, — איך שרייב אָן מיין
 דערציילונג „צוריק אויף דער שטעלע“, — דער קלויסטער קעגנ-
 איבער אונזער דירה, — נלאָקן קלינגען, — „אַך, וואָס קלינגט
 איר קירכנגלאַקן“, — איך פאַר צוריק קיין וואַרשע, — איך
 שטעל זיך אָפּ אין ווילנע, — די בוכהאַנדלונג פון א. נאָסעלניק, —
 הלל וויכנין, דער איבערזעצער, — קלמן דער פּריקאַזשטיק.

נאָמבערג, מיט וועמען איך האָב געוואוינט ביי ראָזענבלאַט דעם
 סמאָליער אַ האַלב יאָר צייט, איז געווען דער ערשטער, וועמען
 איך פלעג פאַרלייענען אַליין, וואָס איך האָב דאָן געשריבן, אויב
 איך האָב נאָר עס פריער אַליין נישט פאַרבראַקורט. זיינע מיינונגען
 זיינען געווען שטרענג, טיילמאָל ביז פאַרניכטונג, אָבער ער האָט
 דאָן געהאַט אַ פּוח צו ווירקן אויף מיר... ס'זיינען געווען מאַמענטן,
 ווען כּהאָב געמיינט, אַז כּיפּין שוין גאָר אויס, און זיינע מיינונג-
 גען האָבן פשוט געשראַקן. עס איז געווען אַ גליק, וואָס אויסער
 נאָמבערגן זיינען געווען אנדערע צווישן מייע נאָענטע פאַקאָנטן,
 אמת — נישט אַזעלכע אויטאָריטעטן, וואָס האָבן זיך צו מייע דעמאָלס-
 טיקע שאַפונגען פאַצויגן מילדער און אַפילו מיט גרויס אַנערקענונג

אויך. אודאי האָבן יענע ניש געהאַט נאָמבערגס שטרענגע גבורה צו אנאליזירן אזוי אַ זאַק, איך רייך שוין ניש – אַ גאַנץ ליד צי אַן ערצײלונג, אזוי ווי ער. אָבער אַ ווידערשטאַנדס-כות אויס-צוהאלטן נאָמבערגס מיינונגען האָבן זיי דאָך מיר געגעבן... פונעם דעסטוועגן האָבן איך פיל זאכן, וואָס איך האָב געשריבן יענעם יאָר, אדאָנק נאָמבערגס איבער-מבינות – איך וויל ניש זאָגן פאַר-גרענעצטע מבינות – פאַרניכט, איבערהויפט לידער. אַן ערצײלונג איז מיר אָפט געווען אַ שאַד צו פאַרניכטן, הגם אַ פאַר דער-צײלונגען האָבן איך צוליב אים אויך צעריסן.

צווישן מינע פריינד און פאַרערער, וואָס מיט די מערסטע פון זיי האָט טאַקע מיך נאָמבערג פאַקאָנט געמאַכט, איז געווען איינער מ. ווילנער, אַ שיינער, עלעגאַנט געקליידטער יונגערמאַן, אַ ברו-געט מיט פייערדיקע אויגן און פּעך-שוואַרצע האָר, שמענדיק פאַר-קאַמט אין דער זאַרגפולסטער אָרדענונג. ער איז געווען וואָס עס הייסט אין וואַרשע אַ ליטוואַק, אָבער חתונה האָט ער געהאַט, טאַקע אין דעם זעלבן יאָר, מיט אַ וואַרשעווער מיידל, אַ חסידישע טאַכטער, אַ שיינע, אַ געוונטע און אַ פּרײַלעכע, הגם געטראָגן האָט זי, צוליב אירע עלטערן, אַ שייטל. אמת, ס'איז געווען אַ שייטל פון שייטל-לאַנד. איך פלעג צו דעם יונגן פאַרפאַלק אַמאָל אַרויסקן-מען מיט נאָמבערגן, – כּיגעדענק ניש און פאַררײַף ניש צו-ליב-וואָס. אויפגעמען פלעגט זי אונז זייער פּרײַנדלעך מיט גוטע ווערטער און קאַמפּלימענטן. זי איז געווען אַ לעזערין פון „יוד“ און אויף יעדער זאַך מיינער, וואָס עס האָט זיך אָפּגעדרוקט אין „יוד“, האָט זי אויסגעדריקט איר התפעלות אויף איר אייגנאַרטיקן פּוילישן יידיש.

אַ פּויליש-יידישע טאַכטער זאָל חתונה האָבן מיט אַ ליט-וואַק איז דעמאָלט געווען אַ געוואַנטער שריט. דאָס איז גע-ווען אָדער אָן דער הכבדה פון די עלטערן, אָדער נאָך אַ לאַנגן קאַמף. אין יענע צייט האָבן נאָך די פּוילישע יידן, איבערהויפט די חסידישע, שיר ניש מורא געהאַט פאַר אַ ליטוואַק, הגם איך פּער-זענלעך האָבן עס אין דער פאַציונג צו זיך אַליין ניש געפּלט. אין די וואוינונגען, וואָס איך האָב געהאַט ביי פּוילישע יידן אין פאַר-

לויף פון די שפעטערדיקע יארן פון מיין לעבן אין ווארשע, האָב איך זיך געפולט ווי אַן אייגענער מענטש. אַנדערע האָבן זיך מיט מיר געבענטשט, אַנדערע האָבן מיך באַוואונדערט און אַנדערע האָבן מיר געמאַכט קאַמפּלימענטן, אַז איך בין גאַרניש ענלעך צו אַ ליט=וואַק, איך רייך אַפילו נישט ווי אַ ליטוואַק. איך פלעג מאַקע זיי צו=ליב זאָגן „קימען“, „איך בייט איהן“, „גראַיס“, ווארהאַט“, „פרייגן“...

האָב איך מאַקע דערפאַר גרויס נחת געהאַט, ווען איך האָב געזען, אַז די „געמישטע עהע“, די״ה דאָס חתונה האָבן פון אַ ליטוואַק מיט אַ פּוילישער, איז אַן ערפאַלג און דער „שלום=בית“ איז קיינמאַל נישט פאַרשטערט...

קומט צו מיר איינמאַל צו גיין דער זעלביקער מ. ווילנער און קלאַנט זיך, אַז ער האָט ווייניק לעקציעס. טרייסט איך אים דער=מיט, אַז איך האָב בלוזן אייגע; הגם איך בין נישט קיין גרויסער בעלן אויף געבן לעקציעס אין ווארשע און נאָך אויף העברעיִש – וואָלט מיר נישט געשאַדט נאָך אַ לעקציע...

– אַ, איר, מיט אייער נאַמען! – רופט ער זיך אָן, – ווען איר ווילט נאָר, וואָלט איר געקענט קריגן גענוג לעקציעס.

ער זיפצט אָפּ, ווערט אַנטשוויגן און רופט זיך ענדלעך אָפּ: – זיי ווילן נאָר, אַז דער לערער זאָל זיין אַ שרייבער. ווען איך וואָלט כאַטש האָבן איין זאַך אָפגעדרוקט... איין זאַך בלוזן... – איר מיינט אין „הצפורה“ – פאַרש איך אים מיט אַנ=טייל.

– עס איז רעכט אַפילו אין „יוד“... – ענטפערט ער, – ביי זיי (ער מיינט ביי די באַלעבאַטיג, וואָס לאָזן זייערע קינדער לערנען העברעיִש), ביי זיי איז אַ כבוד, אַז זייער לערער איז אַ שרייבער. און העברעיִש איז לאַזן דווקא; זשאַדנאַן, זאָגט ער, איז אַינצט איך ביי זיי געהויבן...

און ער פאַרענדיקט:

– ווען איך האָב איין זאַך אָפגעדרוקט:

פאַלמ מיר איין, אַז פון די עמלעכע דערציילונגען, וואָס איך האָב אין מאַנטקריפט, פאַרבראַקירטע פון נאַמבערגן און פון מיר

אליין, וואָלט מען אפשר איינע אָנגענומען. און איך דערמאָן זיך אָן דער וואַכנשריפט „די וועלט“, וואָס ערשיינט אין ווין דורך דער ציוניסטישער ביוראָ, אויך אין יידיש, און וואוהיין איך אליין האָב שוין אַזעקע עשיקט מיין דערציילונג „רייזע-לע“, ווייל פאַרן „יוד“ האָט זי פאַרמאָגט אַ צו-סאָציאליסטישן מאַ-טיוו. „די וועלט“ אין יידיש, הגם דער אָרנאָן פון דער ציוניסטישער פאַרטיי, איז געווען ליבעראַלער, איבערהויפּט צו בעלעטריסטיק, פאַרמ איז „די וועלט“ ערשינען אין מערב-אייראָפּע... אויך די פאַציאָנג פון „דער וועלט“ צו יידיש איז געווען אַ וואַרעמערע, אַ פרינדלע-כערע.

און איך רוף זיך אָן:

— הערט, ווילנער, איך האָב אַ פּלאַן: ביי מיר ליגן אייניקע דערציילונגען, וואָס איך אליין האָלט פון זיי ווייניק. דרוקן זיי אויף מיין נאָמען וויל איך נישט. אויב איר ווילט, שענקן איך אַיך זיי אַזעק, שרייבט זיי איבער און שיקט זיי אַזעק אין „דער וועלט“. „די וועלט“ ווערט אויך אין וואַרשע פאַרשפּרייט, וועט איר ווערן — שמיכל איך — באַרויט און באַקומען מער און רייכערע לעקציעס. געמיינט האָב איך, אַז מ. ווילנער וועט זיך קווענקלעך, ווייל קיין גלאַטע זאָך איז דאָך דאָס נישט. אָבער ווילנער האָט זיך אָנגעכאַפט מיט שמחה און ער האָט אויסגעשטאַמלט:

— דאָס וועט מיך ראַטעווען, איר פאַרשטייט — פאַר זיי אַ שרייבער...

— איך בין פונדעסטוועגן נישט זיכער, צי מען וועט דרוקן — וואָרן איך אים...

ער קוקט מיך אָן מיט אַ שמיכל, ווי איינער זאָגט: אַיערס נישט דרוקן??

ווערן שוין ביי מיר אליין מיינע זאָכן דערהויבן. מאלע וואָס נאָכבערג האָט געוואָגט. נאָר אַרויסגעכאַפט זיך — איז פאַרפּאַלן, און דערצו ווער איך שוין אליין נייגעריק, מיט וואָס וועט זיך עס ענדיקן.

איך גיב אים איבער פיר דערציילונגען: „אויף אַ זייגערל“.

„מאדאם בריינע“, „מיין באַבעס גליק“ און „דאָס קישעלע“. ער
ער נעמט זי צו און דאַנקט מיר אזוי שטאַרק, אויב איך ווער גערירט.
רוף איך זיך שוין אָן:

— דאָס בריוול צום רעדאַקטאָר וועט איר אַליין אָנשרייבן.
זאָל ער, הייסט עס, אויך האָבן אַ חלק אין דעם, אויסער זיין
איבערשרייבן...

— נו, זיכער... — לאַכט ער, — אזוי ווייט בין איך נאָך אַ
שרייבער...

ער גייט אַרויס פון צימער אַ גלוקלעכער, פול מיט האַפּע-
נונגען אויף אַ ליטעראַרישער צוקונפט...

איך באַוואונדער זיין נאַיוויטעט, פאַרענטפער אים, אַז דאָס
מוט ער אױס איבערגעגעבנקייט צו זיין שיינער יונגער פרוי (דאָכט
זיך — שוין אַ קינד אויך געווען) און איך בין צופרידן, וואָס איך
קען זיין לאַגע כאַטש אויף אַזאַ זאַנדערבאַרן אופן פאַרבעסערן...
אין אַ וואָך אַרום, אַז איך האָב שוין אָן דער גאַנצער פאַס-
רונג פאַרנעמן, קומט אַריין מ. ווילנער, אַ פאַרסאַפעטער, אַ פאַר-
וירטער און אַ איבערראַשער.

— נו, וואָס הערט זיך?

— איך, איך בין ווי צעטומלט... רעדט ער ווי פאַרשעמט.

מיין איך, אַז ער האָט באַקומען אַ שלעכטן ענטפער אויף
די געשיקטע „זאכן“...

— וואָס, ניט אָנגענומען?...

— אַך, וואָס רעדט איר — ניט אָנגענומען!... — דינט ער זיך
און זעצט פאַר: — איך בין אינגאנצן צעטומלט... אזוינס האָב
איך נישט דערוואַרט...

און ער נעמט אַרויס אַ קאַנווערט, פון קאַנווערט ציט ער אַרויס
אַ בריוו און דערלאַנגט מיר...

— נאָט לייענט...

איך הייב אָן לייענען און גלויב ניט מיינע אויגן. מיינע פיר
פאַרשעמטע דערציילונגען ווערן דערהויבן, וואַקסן אויס... ווערן באַ-
לוינט...

„אײערע דערציילונגען האָבן אונז אַנטציקט, אַזוינס האָבן מיר
אין ייִדיש ניט געלייענט... בײַ די רוסן איז איצט דאָ אזאָ שרײַ-
בער... זײן נאָמען איז טשעכאַוו...“ און נאָך און נאָך... איך
שעם זיך איצט צו דערציילן אינגאַנצן, ווי אַזוי דער רעדאַקטאָר
האַט אים גערײמט...

און צום סוף בריוו: „שרײַבט אונז, ווער איר זײט? צי זײט
איר דאָס אַליין דער סמודענט פֿון אַײער דערציילונג, וואָס טראַגט
דאָס קישעלע פֿאַרזעצן?“

אַז איך האָב דעם בריוו דורכגעלייענט, האָב איך זיך געשעמט
אַנצוקוקן מ. ווילגער. דאָס זעלבע איז געשען מיט אים. נאָך אַ
לאַנגער פֿאַרזעצן האָט ער זיך ענדלעך טרויעריק אָנגערופן:

— נו, וואָס וועט איצט זײן?

— וואָס זאָל זײן גאַרנישט, — לאַך איך, — עס מוז אָפּער
פֿלייבן אַ סוד. — גיב איך צו שטרענג, כדי אים צו פֿאַרזיין.

— זיכער, איבערהויפּט מיין פֿרוי זאָל ניט דערגיין... איך האָב
איר שוין דעם בריוו געוויזן... זי איז אַזוי גליקלעך...

דערמאָנט ער זיך, אַז נאָמבערג האָט די דערציילונגען פֿאַר-
בראַקירט. פֿאַרדרייט אים אויף נאָמבערג און ער רופּט זיך אָן:

— נאָמבערג מוז מען דעם בריוו ווײַזן...

ער ווערט שוין פֿריילעכער...

— זאָל ער טאַקע לייענען... און זאָל ער זען...

איך בין ניט געווען אויסן צו רייצן זיך מיט נאָמבערג. איך
בין ערשטנס ניט געווען זיכער אין דער גרויסער אויטאָריטעט פֿון

דעם רעדאַקטאָר פֿון „דער וועלט“ — מאָזעס הערמאַן, הגם שפעטער
בין איך דערנאָנגען, אַז ער איז געווען אַ לערער פֿון ליטעראַטור

אין אַ ווינער הויכשול — און צווייטנס האָב איך ניט געוואָלט זיך
גרויסן קעגן נאָמבערג... אָבער נאָמבערג איז גראָד אָנגעקומען און

איך האָב אים דעם בריוו יאָ געוויזן.

נאָמבערג האָט דורכגעלייענט, קלוג אַ שמיכל געטאָן און זיך
אָנגערופן:

— נו, איז דאָך טאַקע גוט... זײער גוט....

איך האָב זיך געטאַרעט מבטל צו מאַכן דעם גאַנצן ענין...

— ווייס איך, עפעס אַ דייטש...

— גיין פאַרוואָס... — איז שוין נאָמבערג ערנסט געוואָרן, — מעגלעך, אז איך האָב טאַקע אַ טעות געהאַט.

און דערמיט וואָלט זיך עס געענדיקט. איך האָב עס ווירקלעך געוואָלט פאַרנעסן, הגם אין מינוטן פון אַנטטוישונגען און אויב גלויבן אין זיך, איבערהויפט נאָך פרצעס און אויך נאָך בעל-מחשבותעס שטערענדיקייט, האָט מיר דאָך דער גוטער בריוו — וועלכער איז, אַגב, געבליבן ביי מ. ווילנערן — געוואַרעמט און געמוטיקט...

אַבער געענדיקט האָט זיך עס דערמיט גיט... די דערציילונגען האָבן זיך גענומען דרוקן איינע נאָך דער אַנדערער אין „דער וועלט“... די הויפט-אַגענטור פאַר „דער וועלט“ איז געווען דער העברעישער פאַרלאַג „תּושיה“, וואָס איז געפירט געוואָרן דורך בן-אַביגדור, און טאַקע ער פּלעגט, לויט דער אַנזויזונג פון ווײַ, אויב-צאָלן דעם האַנאַראַר. איך האָב פאַקומען פאַר דערציילונג „ריי-זעלע“ צו פינף קאָפּיקעס פאַר אַ צייל, און מ. ווילנער פאַר „זיינע“ דערציילונגען — גאַנצע זיבן. הגם ער, ווילנער, האָט מיר אַ טייל פון דעם האַנאַראַר צוריקגעגעבן, וואָס ס'איז מיר שטאַרק צוגיין גע-קומען אין יענעם שווערן זומער, אַבער איך בין געווען שיר גיט אייפערזוכטיק, וואָס ער, אַן אַנפאַנגער, געמט זיבן קאָפּיקעס פאַר אַ צייל און איך, שוין טיט אַ נאַמען, בלויז פינף... אויך בן-אַביגדורן האָט עס שטאַרק געאַרמ.

— איך ווייס גיט, וואָס האָבן זיי דאַרטן אין ווײַ דערזען אין דעם מ. ווילנערן...

— האַ, וואָס, — אייך געפעלט ער גיט? האַ? פּלעג איך זיך שוין אַנכאַפּן, אַליין גיט וויסנדיק, צי צופרידן, צי פאַליידיקט...

— איך מײַן, ער האָט יאָ עפעס, — פּלעגט שוין בן-אַביגדור אַפּמעסטן אויפן פינגער, וויפיל מ. ווילנער האָט יאָ טאַלאַנט — אַבער אים זיבן און אייך פינף — דאָס איז שוין אַ העזה...

און מ. ווילנער אַליין האָט זיך אויך געפילט אומפאַקוועס, וואָס ער פאַקומט אַ גרעסערן האַנאַראַר פאַר מיר... און ער פּלעגט מיר פאַרשלאַגן, איך זאָל נעמען דעם גאַנצן האַנאַראַר. אַבער איך האָב זיך אַנטזאָגט. אַ מענטש האָט געאַרבעט, איבערגעשריבן גע-

דרוקט אויף זיין נאָמען, גייט מאָנען אין „תּוּשִׁיָּה“ יעדעס מאָל – אויך נישט קיין לייכטע אַרבעט געווען, – און טראַגט נאָך די פּאָר-אַנטוואָרטלעקייט פּאָר די דערציילונגען – אים קומט טאַקע מער. און דערצו איז טאַקע מ. ווילנער אַליין געווען אַ גרויסער נצרך, ווייל אויב קיין מער און בעסערע לעקציעס האָט ער, דאַכט זיך, צוליב די פּאָר דערציילונגען נישט באַקומען, איז ער אָבער אַוודאי געוואָרן אַלס שריפטשטעלער אַ גרעסערער בעל-הוצאה, און זיין שייך יונג-ווייבל, הערועענדיק אין אים אַזאַ טאַלאַנט, האָט אַוודאי די הוצאה, נאָך פּאַרטרעטט...

איך האָב, אַז מ. ווילנער וועט מיר פּאַרנעבן, וואָס איצט, אין זיבן און צוואַנציק יאָר אַרום, זאָג איך אויס דעם סוד. איך זע אין דעם נישט קיין זינד, נישט פּון מיין זייט, נישט פּון זיין זייט. ער איז מיר איצט אַזוי נאָענט און סומפּאַטיש, ווי אין יענע יאָרן פּון פריער יוגנט און זונקן לייכזיין...

אַ גרום צו אייך, מ. ווילנער, וואו איר זאָלט איצט מיט אַייער פּאַמיליע נישט זיין!

*
*
*

קיין וויכטיקע פּאַסורונגען אין מיין לעבן איז אין יענעם זון-מער (1900) נישט פּאַרגעקומען, און אפשר יאָ, נאָר איך געדענק זיי נישט. עס איז מיר בלויז געבליבן אין זכרון די פּויערונג פּון פרצעס פּרופּיקיעיריקן יוביליי. עס איז געווען אַ שיינער ליכטיקער טאַג, לויט בעומר. אין יענעם טאַג האָבן זיך צו פרצן אין הויז געצויגן פּילע פּאַרערער און מקורבים צו באַגריסן אים. ווער עס האָט געפּראַכט בלומען, מתנות און ווער זיין דאַנקבאַרְקייט און אַנערקענונג צו דעם גרויסן דיכטער. איך האָב נאָך מיט עטלעכע טעג פריער זיך פּאָר-געברייט מיט אַ ליד. עס איז געווען אַ מין אָדע, און אַ גענוג לאַנגע, צו פרצן. אין דעם ליד האָב איך אַריינגעפּלאַכטן, ווי ראָ-דינקעס, אַלערליי טיטלען פּון זיינע דערציילונגען און לידער, ווי „באַנטשע שוויג“, „דאָס שטריימל“ און אַנדערע. איבערגעשריבן האָב איך דאָס ליד אויף אַ גרויסן קאָלירטן בויגן פּאַפּיר, וואָס איך האָב געקויפט עקסטרע – אויבן מיט אַלערליי געמאַלטע בלומען. גע-

קומען צו פרען אין דעם טאָג פון זיין יום-טוב — האָב איך אים, פארשעמט שמייכלענדיק, באַגריסט, דריקנדיק אים שטאַרק די האַנט און דערלאַנגענדיק אים דאָס ליד, לכבוד אים, צו זיין יובילי... האָט ער מיך האַרציק באַדאַנקט און עס אַוועקגעלייגט צווישן די אַלע באַגריכונגס-בריוו און טעלעגראַמען. ער האָט אויסגעזען יום-טובדיק, גוטמוטיק שמייכלענדיק און הייליק-פאַרהאַוועט. איך בין אַוועקגעגאַנגען אַ צופרידענער, הגם קיין סך האָב איך מיט אים נישט גערעדט. ער האָט געהאַט צו-פיל געכט, בין איך טאַקע געווען איך צופרידן, וואָס די פייערונג פון זיין יובילי נעמט אָן אזא יום-טובדיקן כאַראַקטער. פון דער צווייטער זייט האָט מיר עפעס ווי געמאַן: פּרץ איז שוין אַלט פּופציק יאָר! ער, וואָס האָט אַזוי ליב די יונגט און האָט זיך געהאַלטן אַזוי יונג, האָט אויסגעזאָגט דעם סוד: פאַר מיר, אַ דעמאָלט קיים פינפּאונצוואַנציקערדיקן, איז ד צאָל פּופציק געווען אַ שווערע, אַ געוויכטיקע. איך האָב געמיינט, אַז צו פּופציק יאָר איז מען שוין אַן אַלטער מאַן.

איך האָב זיך נאָכדעם געגרייט אויפן באַנקעט, וואָס איז פאַר-געקומען אינאַוונט אין אַ זאַל אויף דער לאַנגע-גאַס. און גרייטן זיך האָט מען געדאַרפט; אויפן באַנקעט האָט יעדער געמוזט קומען אין אַ שוואַרצן אַנצוו. האָב איך עס גענומען טאַקע אויף פּראָ-קאַט און איך האָב פּרען נישט פאַרשעמט. איך נאָמבערן און אַש, וועלכער איז שוין געווען אין וואַרשע און האָט שוין דעביזמירט אין „יוד“ מיט זיין „משהלע“ און צו פּרעסעס יובילי פאַרעפּנטלעכט אין זעלביקן „יוד“ עפעס אַ מעשה מיט אַ מיידל, וואָס העפט אים אַ תּפּילין-זעקעלע פאַר איר חתן — פון יענע ערשטע אַשם מעשיות, ווער עס געדענקט, — אויך נאָמבערן און אַש זיינען געקומען פאַר-פּוצט. מיר דריי זיינען דאָס געווען די „יונגע“, די האַפּענונג פון דער יידישער ליטעראַטור און אויף דער שטח האַפּן מיר אַודא נישט געמאַרט פּעלן. דאָס האָט שוין אַ פּרץ און דער ליבער דינעוואָן געזען, אַז מיר זאָלן פאַקומען בילעטן אויפן באַנקעט — פּרי... געזעצט אונז, יונגע, אויפן באַנקעט האָט מען נישט צוזאַמען, נאָך באַזונדער. נאָמבערן איז געזעסן נישט ווייט פון פּרען, אין דער אויפּנאַנדעדיקער ריי, ביים ערשטן מיט, אַנטקעגן פּרען, וואָס איז

געזעסן אינמיטן. פּרצן ביי די זייטן זיינען געזעסן די פני פון וואַרשע, מיט שלמה גראַסגליק פראש... שלמה גראַסגליק איז גע- ווען פרצעם שעף אין דער גמינע, אָבער פּרין איז, פאַרשטייט זיך, נישט געווען אים אונטער-עוואָרפן. גיכער האָט גראַסגליק זיך אונט- טערגעוואָרפן פרצעם ווילן. גראַסגליק אַ ייד מיט אַסמילאַטאַרישע מענדענצן, האָט דאָך פּרצן זייער געאַכט און אפּשר אויך ליב געהאַט. אויך — ווי מיר דאַכט — איז געזעסן נישט ווייט פון פּרצן דער ראַבינער דײַר פּאַונאַנסקי און די אַנדערע פני פון די וואַרשע- ווער ״ידן... די ראַדיקאַלע און רעוואָלוציאַנערע משפּחה האָט גע- פעלט... דאָס האָט פּרצן אַוודאי פאַרדראָסן. אָבער שולדיק איז דאָ קיינער נישט געווען. עס האָט זיך געשאַפן אַזאַ לאַגע, וואָס די ראַדיקאַלע עלעמענטן האָבן שוין נישט מיט כּוונה זיך אָפּגעוואַנט פון אַנטייל צו נעמען אין דער דאָזיקער גרויסער, אפּשר נאַציאָנאַלער פּויערונג... אויכערלעך איז אָבער פּרין געווען דווקא ליב געשמייכלט צו אַלעמען, אויף וועמען זיין בליק איז געפאַלן, אויך צו מיר... עס האָבן זיך אַנגעהויבן די מאַסן. ווער דער מאַסמיסטער איז געווען, געדענק איך נישט — נאָר די רעדעס האָט מען גע- האַלטן. ווער אין פּויליש און ווער אין יידיש... אין יידיש האָבן אוי- מער פילע אַנדערע אויך גערעדט מ. ספּעקטאַר, נאָמבערן און אַש נאָש האָט זיך שוין געשניטן אויף אַן אַראַמאַר... די געלונגענסמע רעדע האָט געהאַלטן מ. ספּעקטאַר. עס איז געווען אַ רעדע פּול מיט הומאָר און פאַטאַס. איך האָב זיך שטאַרק געפרייט מיט ספּעקטאַרס ערפאַלן, ווייל דווקא פאַר אים האָב איך זיך געשראַקן — צווישן אַזוי פיל בערן און לייבן אַזאַ פשוטער מענטש... אָבער דער פשוטער מענטש האָט זיי געוווּן, וואָס הייסט יידיש, די יידישע ליטעראַטור און יידישע שרײַבער... מען האָט ספּעקטאַרן זייער שטאַרק און לאַנג אַפּלאַדירט. אויך נאָמבערג — דאַכט זיך, אַז עס איז געווען די ערשטע רעדע זיינע — האָט נישט פאַרשעמט אונז, יונגע. אַנגעשפאַרט אויף דעם ברעג-מיש מיט ביידע הענט, דעם קאָפּ אַ ביסל אַראָפּגעבויען, האָט ער גערעדט וועגן שכנתא בנולתא — אַקוראַט וואָס, געדענק איך איצט נישט. איך געדענק בלויז, אַז ער האָט גערעדט קלוג און טיף. זיין רעדע האָט געמאַכט אַ

שטארקן איינדרוק, איבערהויפט אויף די האַלבע און אויך גאַנצע אַסימילאַנטן, וואָס האָבן זיך אויפן פאַנקעט געפונען. עס איז גע- קומען מיין ריי... מען האָט מיך „אויסגערופן“....

אויפן טיש, ניט ווייט פון מיר, זיינען געלאָגן אלע פאַגריטונגען, טעלעגראַמעס און בריוו, וואָס מען האָט מיטגעבראַכט אויפן באַנ- קעט. מיין ליד אויף דעם קאַלירטן פאַפיר האָט אַרויסגעשיינט פון דעם גאַנצן בערגל פאַפיר... איך האָב זי פּונגבה אַרויסגעצויגן, געהאַלטן אין האַנט און אָנגעהויבן אי מוטיק (ווייל אויפן פאַנקעט, וואָס איז געווען פון דער פרייטער האַנט, איז געווען אויך וויין און איך האָב אַ ביסל געטרונקען), אי דערשראָקן, ווייל דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן:

„מייע ליבע דאַמען (עס זיינען געווען פיל שיינע דאַמען) און הערן, און דו, גרויסער רבי, פּרין...“ — און דאָ האָב איך זיך אָפּגעהאַקט און צוגעגעבן, אַז איך בין צו פיל איבערגעפילט מיט געפילן, איך זאָל קענען אויסדריקן, וואָס איך פיל איצט אין דער גרויסער שעה, איז דעריבער בעט איך דערלויבעניש ביים ווערטן פּובליקום און ביים יובילאַר אליין פאַרצולייענען מיין ליד, וואָס איך האָב געשריבן לכבוד דעם גרויסן מאָג פון זיין יוביליי... איך האָב גלייך אָנגעהויבן לייענען דאָס געדיכט. געלייענט האָב איך שטאַרק, הויך און פאַטאַנט די שטאַרקערע שטעלן... אַז איך האָב געענדיקט לייענען, האָב איך פאַקומען אַפּלאַדיסמענטן גאַרניט צו פאַרוינדיקן. דיר משורר, לעבן וועלכן איך בין געזעכט, האָט שוין נאָך די אַפּלאַדיסמענטן מיר אויסגעדריקט זיין אָנער- קענונג:

— איין היבשעם געדיכט... עס האָט מיר וואָהל געפאַלן... „זעהר“, „זעהר“ היבש...

פון דעם דאָזיקן ליד האָב איך קיין קאָפּיע ניט איבערגע- לאָזט. איך האָב געהאַלטן, אַז עס געהערט ניט צו מיר, נאָר צו פּרין... אַז איך פּלעג אָבער שוין אין וואַכן, אין מאָנאַטן און אין יאָרן אַרום קומען צו פּרין, פּלעג איך פּונגבה פלעטערן דעם אַלבוּם, וואָס ער האָט געקראָגן אַ מתנה מאַקע צו

זיין יוביליא, וואו עס זיינען געלעגן אלע יוביליי-באגריסונגען און פאפירן, און זען, צי מיין ליד איז דא... איך האב עם יעדעס מאל געפונען אין דער בעסטער אָרדענונג און האב זיך שטיל געפרייט און בין שטאַלץ געווען, וואָס פּרין היט עם אָפּ...

און ווירקלעך האָט זיך ביי פּרצן דאָס ליד אויסגעהיט ביי זיין לעצטן טאָג. דורך די וואַרשעווער „ליטעראַרישע פּלעטער“ בין איך דערנאָנטערן, אַז דאָס ליד געפינט זיך איצט אין ווילנער אַנסקי-מוזיי, צווישן אלע דאָקומענטן, וואָס האָבן אַ שייכות צו פּרצעס סופּציקאַריקן יוביליי, וואָס איז געפייערט געוואָרן אין יאָר תר"ם, לויט בעומה, און אויף דער פייערונג בין איך געווען איינער פון די דריי יונגסטע מחותנים...

איך האלט עם נאָך ביי היינט פאַר אַ זכיה און פּרצעס יוביליי-פייערונג איז פון די שענסטע און מיכסטע ערינערונגען פון מיין יוגנט...

*
*
*

נאָך אלע איבערלעבונגען אין די ערשטע אָנדערטהאַלבן יאָר אין וואַרשע האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז איך בין שוין פון דער היים - פון מינסק, גאַנץ לאַנג. עם איז מיר באַפאַלן אַ שטאַרקע בענקשאַפט נאָך מיין פּאַטער, מייע שוועסטער שרה-בתיה, רבקה (וואָס האָט אַנג געוואוינט אין דעם קליינשטעטל מאָהילנע) און נאָך מייע צוויי ברידערלעך הירשל און זלמן... און אפשר נאָך מאַנכע באַקאַנטע אין מינסק, און נאָך דער מיר ליבער שטאָט אַליין... איז מיר געלונגען צו באַקומען אין „יוד“ פּאַראַויס-פאַר אַ דערציילונג צי פאַר אַ ליד און אפשר האָט מיר אויך ליפע נאָוואַ-גרודסקי, צו וועמען איך פלעג זיך וועגן אין אַזעלכע פּאַלן, אָדער ער האָט זיך דער ערשטער געווענדט - נאָך עפעס, צוגעפאַהגט“ און בין אַ טאָג פאַר טוכות, אין זעלבן דערמאָנטן יאָר, געפאַרן קיין מינסק.

מיין שוועסטער שרה-בתיה (שרה רייזען) מיט מיין טאָטן האָבן שוין געוואוינט ניט ביי קאַפּל דעם שמיר, אויף טרעצקער באַרג, נאָר אין אַ צווייטער גאַס, פאַראַלעל צו טרעצקער באַרג, ביי אַן אַרע-

בער פאמיליע, אין א קליינעם הינטערשטן צימער. צום גאס האָט די וואוינונג געהאָט אַ שפּיזקערעמל, וואָס עס האָט געהערט מאַקע צו דער פאמיליע גופא, ביי וועמען מיין פאָטער און שוועסטער האָבן געהאַלטן דעם צימער.

מינע צוויי ברודערלעך, הירשל און זלמן, זיינען אָדער געווען אַוועקגעפאַרן אויף יום־טוב צו־גאָסס צו דער עלטערער שוועסטער, דכקדן, אין מאַהילנע, צי אין קאַידענאָוו, צו דער משפּחה; אָדער זיי האָבן שוין געוואוינט פאַונדער ערגעץ אין מונקא. אין זכרון איז מיר נאָר געבליבן דאָס צימערל מיט מיין פאָטער און שוועסטער אין אים, און פאַר זיי בייזן אפילו איז דאָס צימערל אויך געווען צו קליין, ווי עס שטעלט זיך מיר איצט פאַר.

פאַר אַן „אייגענעם“ אָבער געפינט מען פּלאַץ. איך בין גע־ווען אַ גרויסער און אָנגעלויגער גאָסט. מיין פאָטער, וואָס איז פון יאָר צו יאָר געוואָרן נאָך פּרודלעכער און פּילאָסאָפּישער גע־שטימט, האָט מיך טיף גערירט מיט זיין מקבל־באַהבה זיין דעם עולם פון אַרעמען לעבן, וואָס ער האָט געטראָגן מיט אַ שמייכל... אַגב, האָט ער זיין אייגן לעבן שוין געווידמעט פאַר די קינדער, מיט וועלכע ער איז געווען שטאַליק איבערהויפט מיט מיר. די דער־צילונגען און לידער, וואָס איך האָב פאַר דער צייט פאַרעפנטלעכט אין „ווד“ און אויך אין „דער וועלט“, האָט ער שיר גיט געקענט אויף אויכווייניק. אויף דער דערציילונג „אויס פּלאַטע“ האָט ער מיר געזאָגט, אַז עס איז פונקט ווי גאַנאַלס, פון וועמען ער איז געווען גלייך, ווי איך, אַ גרויסער פאַוואונדערער, ביז אַנטציקונג. — פרעג זיי בחרם, ווער דו ביסט! פּלעגט ער מיך ווי וועלן מוטיקן, מינענדיק אַפנים, אַז אין פרצעס סביבה קען איך אַוודאי גיט אָנערקענט ווערן, ווי איך בין ווערט... .

ער האָט זיך צו מיר באַצויגן מיט אַזוי פיל ליבשאַפט און געטריישאָפט, אַז עס איז געווען אַזש צו פיל פאַר מיר, צו וואָס איך בין גיט געוואוינט געווען, אָדער גיכער זיך שוין געהאַט אַפּע־וואוינט... פונדעסטוועגן האָב איך מיין דאָזיקן געפיל אים גיט אַרויס־געוויזן און האָב זיך געלאָזט אויפגעמען פון אים, ווי פיל און ווי הייס עס איז נאָר געווען זיין פאַרלאַנג.

פאר דער צייט האָט ער אויך עפעס געשריבן, שוין מער-
 אויב נישט אינגאנצן, אין יידיש. איבערהויפט האָט אים צוגעגעבן
 מוט, וואָס איך האָב זיין קליינע לירישע פּאָבל „פּויער און זון“.
 וואָס ער האָט צוגעשיקט קיין וואַרשע פּארן „יוד“, אָפּגעדרוקט
 אין דעם זאַמלבוך „דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונדערט“, מיט אַ קליין-
 גער ענדערונג....

— ס'איז אָפּנים מינס? ס'איז דאָך אינגאנצן דינס — האָט ער
 פּאַשיידן געמורמלט.

— ניין, טאַטע, ס'איז אינגאנצן דינס, האָב איך אים געטרייסט
 און האָב אים נאָך צוגעגעבן, אַז דאָס ליד אין פּראָזע „בלעטער“.
 אין זעלביקן זאַמלבוך, איז אויך אויף זיינעם אַ מאַטיוו.

— איך געדענק גאַרניש — האָט ער זיך גרויכמוטיק אָפּ-
 געוואָרפּן... און אין דער אמתן איז עס טאַקע אזוי געווען. על-
 פי טעות איז דאָס ליד אין פּראָזע „בלעטער“, אמת, אינגאנצן פון
 מיר איבערגעשריבן, אַריינגעפּאַלן אונטער מיין נאָמען מיט נאָך אַ
 זאַך פון זעלבן מין, „דעה פּאַרפּראָענער טייך“, וואָס האָט שוין
 געהערט אינגאנצן צו מיר.

פון זיינע זאַכן, וואָס ער האָט מיר פּאַרזעליענט, האָבן
 אייניקע פּאַרמענט זייער אינטערעסאַנטע אַיינפּאַלן, אַפּילו שטימונג-
 גען. לידער איז ער געווען צופיל העברעער און צו לאנג געשריבן
 אין העברעיש, אַז ער זאָל קענען דאָן פּאַהערשן די פּאַרס און די
 מעכטיק אויך אין אַ ליד אויף יידיש. אָבער אין פּאַרלויף פון יאָרן,
 שוין אויף דער עלטער, האָט ער געשריבן אַ צאָל לידער אין יידיש
 מיט אויכערהאַלמענעם מעטער און ריטם, וואָס איך האָב אייניקע
 פון זיי אָפּגעדרוקט אין די פּאַרשיידענע אויסגאַבן, וועלכע איך
 האָב אין די ערשטע יאָרן פון מיין זיין אין וואַרשע — רעדאַקטירט.
 אויך אַ פּאַר זייער געלונגענע דערציילונגען האָט מיין פּאַטער פּאַר-
 עפּנטלעכט אין „היינט“, שוין דאָן, ווען ער האָט געוואוינט מיט

מיר און נאָכדעם מיט מיין שוועסטער שרה-בּתיה אין וואַרשע.
 מיין שוועסטער שרה-בּתיה, וועלכע איז פּאַר די קאַרנע צוויי
 יאָר אויסגעוואַקסן און זיך צעפּליט, אזוי אַז זי האָט נישט נאָר אַלס
 געראַטענע און געלערנטע, נאָר אויך אַלס שיינדיש געהאַט אַ שם

איין גאנץ מינסק, — דאן אלס א זעכצן-זיבעצן יאָר, איז שוין גײסצוק געווען רײף און זיך אויסגעצײכנט מיט א פּינעם לײטערע. דײַשן געשמאַק, אויך זי האָט דאן שטאַרק שטאַלצירט מיט מיר אלס מיט א ברודער א שרייבער צי א פּאָעט...

צוליב מור און צוליב איר שיינקײט האָבן געזוכט איר באַ-קאַנטשאַפט פּילע אַזעלכע, וואָס האָבן געשריבן אַלײן, אײנער פון זײ, א בערשמער, אן אכצן-נײַנציגערדיקער בחורל, מיטן נאָמען דוד, אָדער דױדקע, ווי מען האָט אים אין מינסק גערופן, האָט מיך באַזוכט אין א פּאַר טעג אַרום נאָך מײן קומען.

ער האָט פּאַרשעמט אַרויסגענומען עטלעכע לידער אויף פּאַר-עלטערטע, צעקנײטשטע לאַנגע שטיקלעך פּאַפּיר און גענומען, שוין ווערנדיק דרייַסבער, אַלײן לײענען.

סײַז געווען לידעלעך וועגן פּיימעלעך און פּייגעלעך און דאַכט זיך אויך וועגן מײדעלעך.

זײער אומבאַהאַלפן, נאַז, ווי מאַני-לײבס ערשטע לידער — ווער עס געדענקט! אָבער מחזיק פּרײַשע, און ער אַלײן, דױדקע — דער שפּעטערדיקער דוד קאַסעל — טאַקע אַ ביסל ענלעך נאָך מײן מײנונג צו מאַני-לײבן.

סײַהאַט אויף מיר אַ וויי געטאַן מיט יינגלשקײט, מיט פּרײַש-קײט, מיט פעלד...

— זײער שײן, זײער גוט!

איך האָב זיך באַמת אַנטציקט...

דערצו נאָך אַן אַרבעטער, א בערשמער... און ער איז שוין אין דער באַוועגונג.

האַט שוין מײן שוועסטער הנאה געטאַן, וואָס איך בין אַזוי פּרײַנדלעך צו אים. ער אָבער האָט גאָר אַנגעקוואַלן, געשמאַלט פּאַר פּרײַד און איז שוין געוואָרן באַרעמער, האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט געקענט אַפּילו אברהם וואַלטן, וואָס איז אַנטלאָפּן קײן אַמעריקע, ווייל ווען מען כאַפט אים, אין מינסק — האָט ער צו-געגעבן שוין מיט התפּעלות — וואַלט ער „ווייט אַוועק“...

— אַײ איז ער, אברהם וואַלט, הײַנט עס, געווען אַ רעדנער... פּון יעדער דיסקוסיע — און דיסקוטירן פּלעגט ער מיט סאַמע ברען. —

איז ער ארויס דער זיגער. אז מאדקס קאפיטאל האָט ער געקענט
אויף אויסווייניק! היינט אַ צוג... היינט אַ שטארקער — אַן
אַטלעט!...

געפֿעלן מיר שוין די דאָזיקע גרוסן וועגן לעסינען, וועלכער איז
אין יענער צייט געווען כמעט אַ לעגענדאַרישע פּערזאָן אונטער
זיין אמתן נאָמען אברהם וואָלט.

אין די אָונטן קומט שוין דוידקע מיט זיין ברודער, מאַטקע,
ניט קיין פּאָעט, נאָר אַזוי אַ וואַילער בחור, אַ קעמפּער, און מיט
נאָך צוויי, עטוואָס עלטערע חברים זיינע, אויך בערשטער, מיט די
נעמען: וואָלק און פּוטער... ליבע בחורים, גוטע ברודער און שוין
פאַרערער מיינע...

וואָלק האָט געהאַט אויך אַ פּונק פּון אַ טאַלאַנט, געדרוקט
אייניקע אַרבעטער-מעשהלעך און פעליעטאָנען אין די בערשטערס אומ-
לעגאַלע אויסגאַבן. איין דערציילונג איז אַפּילו, מיט עטלעכע יאָר
שפּעטער, געווען געדרוקט אין פעטערבורגער „טאַג“, מיטן נאָמען—
ווי מיר דאָכט — „די פּאַטאַנראַפּיע“...

זיינען עס געווען פּרילעכע אָונטן. מיין פּאָטער, וואָס איז
געווען יונג מיט יונגע, האָט זיך געפּוילט גליקלעך, הערנדיק די
לויבגעזאַנגען, וואָס די דאָזיקע אינטעליגענטע אַיפּעטער האָבן מיר
געזונגען נאָכאַנאַנד פאַר טיינע זאַכן, וואָס זיי האָבן געלייענט אין
„יוד“ און אין „צוואַנציגסטען יאָרהונדערט“...

זיי זיינען געווען אויך שטיקלעך מעצענאַטן, די דאָזיקע ליבע
אַרבעטער, איבערהויפּט פּוטער און וואָלק, וואָס האָבן גוט פאַרדינט.
מעצענאַטן אויף זייער וועג. זיי פּלעגן קומענדיק ברענגען מתנות
גוטע פּאַפּיראַסן, „פּיראַזשנעס“, און אַמאָל פּלעגט מען, שוין זיצנדיק
אין צימער, ביי דער געמיטלעכער פּאַלייכטונג פּון לאַמפּ, זיך צעהן-
ליען און אויף איינעם פּון זיי איז געפּאַלן דער גרול צו גיין ברענגען
אַ פּאַר פּלעשלעך ביר...
וואַילע יונגען געווען...

האָב איך אין אַ פּאַר טעג אַרום אָנגעשריבן, טאַקע אין זעלבן
צימער, ווען איך בין געבליבן אַליין — די דערציילונגען „אַ שטיק-
קעלע ערד“ און „צוריק אויף דער שטעלע“... האָב איך זיי פּאַר-

געלייענט פאר מייע מעצענאמן און זיי זיינען געווען אזוי אנטזיקט, אז עס איז פאשלאסן געווארן צו גיין א הוליע טאָן צום קאווקאווער און באשטעלן צו פארציעס „שאשליק“...

נאָר אזוי ווייט בין איך נישט געגאנגען. וועד ווייסט, וואָס שאַש-ליק איז אזוינס... אַ קרעמל איז אין הויז געווען, האָט מען די לכבוד אונז געעפנט אפילו שפעט אינאָונט און מען האָט זיך געלאָזט וואוילגיין...

אמתע מעצענאמן, די איינציקע, וואָס איך האָב אין יענער צייט און אפשר שפעטער געהאַט און קיין אנדערע נישט געוואָלט האָבן און נישט געזוכט – אַזוראי...

הלוואי ווייטער!...

נאָר אָט איז שוין נאָך יום-טוב. בלייבן אין מינסק – הגם עס וואָלט זיך נישט געוואָלט אזוי גיך שידן מיטן מאַטן און דער שוועסטער – איז נישטאָ צוליב וואָס. מיט וואָס צו פאָרן אין וואַר-שע – איז אויך נישטאָ...

דער פרימאָרגן, נאָך סוכות, איז געווען אַ שיינער, אַ זוני-קער.... איך בין אַרויס אויפן גאניק... ס'איז געווען זונטאָג, אַ זייגער צען... אַ שיינער האַרבסט-טאָג. נישט ווייט קעגנאיבער איז געשטאנען אַ רומישער קלויסטער, מיט זיינע קופאָלן און שווער-אַראַפגעהאנגענע גלאָקן, מיט די אייזערנע צינגער, און האָט עפעס ווי געדראָט און געשראַקן. און אָט האָבן זיך די גלאָקן צעקלונגען און זייער קלאַנג האָט זיך צעטראַגן און געשמערט די שטילקייט פון דעם פרימאָרגן, אַ גרויסע אומרויקייט איז מיך באַפאַלן...

און אָט הייבט עפעס אָן אין מיר צו פראַטעסטירן, שרייען אין צו זוכן שוין פון אַן אימויכטפאַרן שונא... אין דעם גלאָקנקלאַנג הערט זיך די גאַנצע בייע מעכט פון דער רומישער הערשאַפט. אין דער וואַך, וואָס איך בין געווען אין מינסק, האָט מען ביי פילע „טוער“ רעוויזיעס געמאַכט. איך אַליין האָב אפילו דערוואַרט אַ רעוויזיע, אויך מיין שוועסטער, וועלכע האָט גענוג „פאַרדעכטיקע“ באַקאַנטע. יאָשאַ קאַפלאַן, וואָס איז געווען אויך איר לערער, צו-גרייטנדיק זי צו די העכערע קלאַסן גימנאַזיע (איך האָב אים שוין

אברהם רייזען

דערמאנט אין די פריערדיקע קאפיטלען, איז שוין געווען פארשיקט
אין סיביר...

איך דערמאן זיך אין דעם אלעם, און עפעס וועבט זיך שוין
ערטען ביי מיר, אין מוח, אין הארץ, אין גאנצן וועזן...

בים-באם-בים-באם...

און מיר פאלט איין בלוז איין צייל:

אד, וואס קלינגט איר קירכנבלאקן...

איך בין שנעל אריינגעגאנגען צוריק אין צימער, קיינער איז
ניט געווען. איך בין צוגעפאלן צום מיט מיט א בלייפערער:

אד, וואס קלינגט איר, קירכנבלאקן,

הערט שוין אויף! גענוג גערשאקן...

א, איר ווילט די וועלט פארשוין

מיט א טוישן פרויער-ניגן...

איך האב א נייעם גלאק באשאפן...

ניט צו שרעקן, נאר צו וועקן

נאר די וועלט אין אלע עקן...

די גלעקער האבן נאך געקלונגען, אבער דאס ליד איז שוין
געווען פארטיק און זייער גור-דין איז שוין געווען געהתמעט...

באלד זיינען אויך די גלעקער אנטשוויגן געווארן...

נאר אין דער לופטן האבן זיך געטראגן נייע קלאנגען פון
אן אומזיכטבארן גלאק, וועלכן איך האב שרייבנדיק דאס ליד גע-

זען דייטלעך הענגען אין דער לופטן...

איך האב דאס ליד איבערגעשריבן, הגם עס איז ניט געווען
וואס צו פארריכטן, עס האט זיך אויסגעגאסן ווי פון א פורעם...

איך האב זיך דערפילט מונטערער. אבער א תכלית מאכן
פון אזא ליד האב איך ניט נאר אין מינע, נאר אפילו אין ווארשע
ניט געקענט... ניט נאר פארן „יוד“ און „דער וועלט“ איז עס א
רוזיקע צו געבן, נאר צו האלטן עס איז א סכנה. אבער פאר

נחץ — האָב איך זיך געטריימט — וועט שוין זיין אַ מתנה צו
ברענגען... און איך האָב זיך געפילט נאָך מונטערער...

*
*
*

צוריק קיין וואַרשע בין איך געפאָרן דורך ווילנע. צי איך
האָב נישט געהאַט אויף אַ גאַנצן בילעט ביז וואַרשע, צי איך האָב
גלאַט געוואָלט זען ווילנע, וואו איך האָב בלוז איין מאָל, דורכ-
פאָרניק, זיך אָפגעשטעלט אויף אַ פּאָר שעה און האָב נאָר באַ-
זוכט די בוכהאַנדלונג פון דעמאָלמטיקן אַרויסגעבער, פונק — גע-
דענק איך נישט. איך האָב אָבער שוין געוואוסט דעם אָדדעס פון אַן
אַנדער בוכהאַנדלונג אין ווילנע, אַן אייגענע, אַ אידעאָליסטישע, וואָס
איז געגרינדעט געוואָרן נישט צוליב געשעפט, נאָר צו פאַרשפּרייטן
גוטלעכע ביכער צווישן אַרבעטער און פּאָלק. דאָס איז געווען די
דעמאָלמט פאַרימטע אַרבעטער-בוכהאַנדלונג און איך פּאַרלאַג פון
אַברהם גאַסעלניק...

אין בוכהאַנדלונג האָב איך געטראָפן אַ גאַסעלניקס ינגערן
ברודער, אַ הויכער, אַ פעסטגעבויטער, אַ פריילעכער, מיט לאַכע-
דיקע אויגן. דערהערט מיין נאָמען, איז ער גאָר איבעראַשט גע-
וואָרן: שטייט — אברהם רייזען! דערוויל איז אַריינגעקומען אין בוכ-
האַנדלונג אַ יונגער בחור, מיט פאַרשמורעטע אויגן, אַ ביילעכער.
— קלמן! — האָט דער יונגער גאַסעלניק פריילעך איסגערופן —
ווייסט, ווער ס'איז דאָ אין ווילנע...

— ווער? — האָט יענער פלעגמאַטיש אַ פרעג געמאַן.

— טאָקע אברהם רייזען... פאַקאָן זיך... דאָס איז ער טאָקע
אַליין...

איז שוין יענער, וואָס האָט געהייסן קלמן, גאָר איבערגעביטן
געוואָרן. ער האָט שוין אויפגעפנט פרייט די אויגן, אפילו אַ
שמיכל געטאָן און מיר אויכגעצויגן זיין האַנט, אַריינגעכאַפט מיניע
און זי שטאַרק געדריקט....

אין פאַרלוף פון אַ שעה צייט פאַרברענגענדיק אין קראָם,
בין איך געוואויר געוואָרן, אַז דער קלמן איז דער גאַנצער פּרעדער

פון די ווילנער ארבעטער, א גרויסער ארגאניזאצאָר, מיט איין
וואָרט — אַ רעוואָלוציאָנערער נאָפּאַלעאַן!

האַב איך שוין אַוודאי געקראָגן דרך-אָרץ פאַר אים און ווי=
פאַלד, אַז איך האָב שוין זוכה געווען צו זען זיך פּנים-אל-פּנים
מיט אַזאַ פּרעדער, טאָ זאָל ער נישט מיינען טאַקע, אַז איך בין
בלויז אַ פּאַעט און אַ מיטאַרבעטער פּון „יוד“...

— מיר ווייסן, מיר ווייסן... האָט ער ווי אַ געניטער גערעדט
און מיך שוין אָנגעקוקט, ווי אַן אייגענעם...

האַב איך שוין אַרויסגענומען מיין העפּט געשריבענע לידער, וואָס
איך האָב געפּרעט מיט זיך, וואָס פאַרן „יוד“ זיינען זיי נישט געווען
קיין סחורה צוליב זייער שאַרפּן אינהאַלט, און איך האָב זיי געוויזן
ווי פאַר מכינים און ווי פאַר פאַרלעגער... ווייל אין פירן די
בוכהאַנדלונג און דעם פאַרלאַג האָט קלמן (די מאַסן האָבן אים
גערופן קלמן דער פּריקאַזשטישק) אויך אָנטייל גענומען.

און עס איז פאַשטימט געוואָרן, אַז א. גאַסעלניקס פאַרלאַג זאָל
אַרויסגעבן אַ זאַמלונג פּון יענע לידער, וואָס פאַרן „יוד“ זיינען
זיי נישט געוואונמשן...

דער ווייל איז אויך אָנגעקומען הלל וויכנין, וואָס איז דאָן גע=
ווען שוין פּאַקאַנט אַלס איבערזעצער פּון אייניקע פּאַפּולערע וויסנ-
שאַפּטלעכע ביכלעך. אין יענער צייט איז אַ איבערזעצער געווען פאַר-
רימט, ווי אַ שרייבער פּון אַריגינעלע ווערק... הלל וויכנין איז גע-
ווען אַ נאָמען! דערהערשט הלל וויכנין — האָב איך אים פּאַגעגוט
ווי אַ גרויסן שרייבער. איך האָב זיך בלויז געוואונדערט, וואָס ער
איז נאָך אַזוי יונג.

— ווי יונג, מינט איר, בין איך? — האָט ער זיך אויסגעצויגן
אין זיין גאַנצער גרייס.

אַ ליבער וואַרעמער יונג געווען, דער דאָזיקער הלל וויכנין, און
גערעדט האָט ער נאָר וועגן וויכנישפּאַטלעכע ביכער פאַרן פּאַלק...
די נעמען רובאַקין, לונקעוויטש זיינען נישט אַראָפּ פּון זיין צונג...
— איך אַרבעט איצט אויף אַ גרויס ווערק — „דיעדושקאַ
וורעמאַ“ — פּון נ. רובאַקין — דערציילט ער מיר. דאָס הייסט ער

זעצט איבער... אויף יידיש, וועט עס ביי אים הייסן „דער זידע צייט“.

— און אפשר, ווי מינש איר, די „באַבע-צייט“? וויל צייט איז דאָך אויף יידיש אַ זי, — ענדיקט ער מיט אַ גמרא-ניגון.
— יא, אָבער „וורעמיא“ — ווייז איך אַרויס מיין לומדות — איז דאָך אַלנפאלס אויף רוסיש ניש קיין „ער“, נאָר אַ „דאָס“, „ברעדני ראָד“, הייסט עס, פונדעסמוועגן רופט עס רובאַקין „דער זידע“, מען דאָך אויף יידיש אויך אַזוי הייסן.

און עס בלייבט, אַז עס וועט הייסן „דער זידע צייט“.
און אַזוי האָט עס טאַקע געהייסן „דער זידע צייט“.
און אַן איבערוועצער איז הלל וויכנין געווען באמת אַ גוטער. ער האָט פאַזעכן אַ רייכע שפראַך. ווי נ. רובאַקין איז נישט געווען פּאָפּולער — געשריבן פאַר די רוסישע אַרבעטער-מאַסן און פּויערים — האָט עס נאָך הלל וויכנין מער פּאָפּולער געמאַכט, מיט אַלע אויסרידענישן, אַז עס זאָלן פאַרשטיין גרויס און קליין...

צווייאונצוואנציקסטער קאפיטל

ביי א. מ. דעווינישסקין (א. וויטער). — די חלוקי-דעות צווישן א. דעווינישסקי און קלמן „דעם פריקאזשטיק“. — דער קאמף צווישן זיי צוליב מיין ליד „די קירכנגלאַקן“. — א. וויטער זינגט. — דער שווערער איינדרוק פון ווילנער אַרעמקייט. — מיין אימפּראָוויזאָציע „ערב משונעת“. — צוריק אין וואַרשע. — נאַמבערגס און אַשם פּריינדשאַפט. — פרץ פאַרבראַקירט „ערב משונעת“. — דער ליטעראַרישער אַוונט ביי סאַלאַמע פּערל. — פּרצעס גרעסערע פּאַנאַסמישע דערציילונג „זיבן חופות“. — „צוי ריק אויף דער שטעלע“. — דער גרויסער טרפּאַל. — פרץ אליין רעפּערירט.

אין א. גאָטעלינסקי בוכהאַנדלונג בין איך געוואָר געוואָרן, אַז א. מ. דעווינישסקי געפונט זיך אין ווילנע. די ידיעה האָט מיך גליקלעך איבערדאַשט. זייענדיק אין וואַרשע האָב איך פאַרלאָרן יעדע שפור פון אים. קלמן „דער פריקאזשטיק“ האָט זיך אויסגע-
 דופן צו גיין מיט מיר צו אים. איך געדענק שוין ניט דעם נאָ-
 מען פון דער גאַס, וואו א. מ. דעווינישסקי האָט דעמאָלט זיך
 אויפגעהאַלטן. עס איז מיר אָבער געבליבן אין זכרון דער צימער
 אַליין. אַ ברייטער, אַ פּורקאַנטיקער און אַ שיין מעפּלירטער. פאַר
 אונזערן אַ ברודער איז אַזאָ צימער דעמאָלט געווען אַן איבערדאַ-
 שונג. און ווען ניט די פילע ביכער, צעוואָרפן אויפן טיש און
 אויף דער עטאַזשערקע, וואָלט מען געקענט פאַקומען דעם אַינדרוק,
 אַז דאָ וואוינט אַ רייכער יונגערמאַן. א. מ. דעווינישסקי האָט פאַקע
 דעמאָלט קענטיק פון נייט ניט געוואוסט. ער איז שוין ניט גע-
 ווען דער איינזאַמער „עקסטערן“ פון קאַוונע, נאָר דער גליקלעכער
 מאַן פון אַ וואונדערלעך-שיינער, יונגער, בליענדיקער פרוי, וועלכע
 האָט זיך געפונען מיט אים אין דעם גרויסן צימער. אַז ער איז
 געווען גליקלעך, האָט מען געקענט פאַמערקן פון זיינע שטראַלנדיקע

בליקן, מיט וועלכע ער האָט זיך איבערגעוואָרפן מיט איר אַלע וויילע, און פון זיינע קורצע, אָבער ליבלעכע ווענדונגען צו איר ביי יעדער געלעגנהייט. אַנטפּאַנגען האָט ער מיך זייער פריינדלעך, חבריש. ער האָט גאַרניש געפונען קיין ווערטער אויסצודריקן זיין פרייד מיט מיין קומען. ער האָט פאַר מיר, אַ ביסל שעמעוודיק, ווי פאַרווירט, אָבער מיט אַ גלוקלעכן שמייכל פאַרגעשטעלט זיין יונגע פרוי, וועלכע איך האָב אַגב געקענט, ניט זייענדיק פאַקאַנט מיט איר, נאָך פון קאַוונע, זעענדיק זי דאַרט אַמאָל שפאַצירן אין דעם שטאַט-גאַרטן מיט דמיטרי צענוואָר און מיינענדיק טאַקע דעמאָלט, אַז זי איז גאַר דעם בלאַנדן צענוואָרס פּלה...

— איך געדענק אייך נאָך פון קאַוונע... — האָב איך אַרויס-געשטאַמלט אין רוסיש.

— איך געדענק אייך אייך, — האָט זי פריינדלעך צוגעגעבן. און זי האָט מיר אַפילו דערמאָנט, אַז איך בין געווען אַ מוזיקאַנט און אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן געשפילט אין קאַוונער שטאַט-גאַרטן.

אָבער דעווינישסקי האָט דעם געשפרעך געגעבן אַן אנדער ווענדונג.

— רייען, טייערער, „דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונדערט“ האָט מיך אַנטציקט — אַזא פּרישקייט און אַזא דרייסטער טאָן. עס איז פאַר מיר געווען אַן אמתע פרייד צו הערן פון דעווינישסקין, וועלכער האָט זיך מיט קאַמפּלימענטן אַפילו אַן קאַוונע ניט געוואָרפן, אַזא באַגייסטערטע מיינונג וועגן דעם ערשטן פון מיר רעדאַקטירטן זאַמלבוך.

אויסער זיין גוטער מיינונג וועגן מיינע אייניקע לידער אין זאַמלבוך האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף אייניקע פרצעס „זאכן“, וואָס האָבן זיך, ווי שוין דערמאָנט, געפונען אין „צוואַנציגסטען יאָהר-הונדערט“ אין אַ גרויסער צאָל. אַפילו אַ קליין הומאַריסטיש לידעלע „אויספאַרקויפט“, וואָס פּריץ האָט געדרוקט ניט אונטער זיין נאָמען, נאָר אונטער זיין פּסעוודאָנים לויין — האָט דעווינישסקי מיט אַנטציקונג דערמאָנט און אויכגעדריקט זיין באַגייסטערונג אויף פרצעס שאַפן בכלל.

דערווייל בין איך געוואָר געוואָרן, און א. מ. דעוויינישסקי איז שוין פאַר דער צייט געוואָרן איינער פון די פירער פון דעם דע-מאָלסט נאָך יונגן „פונד“. ער וואוינט דאָ אומלעגאַל, אויף אַ פרעמדן פּאַספּאָרט. דאָס האָט אים אין מינע אויגן נאָך מער דערהויבן. איך האָב גלייך אַרויסגענומען מיין ליד „די קירכנלעך“ און האָב עס פאַר אים פאַרגעלייענט.

— איי, איי, דאַרף איך עס האָבן! — האָט ער זיך אָנגע-כאַפט. — גיט עס מיר שוין אַהער... — אָבער דאָ האָט ביי קלמן „דעם פּריקאָזשטיק“ אויפגעפלאַמט אַ פייער אין די אויגן-גאַנטיג דער זעלבער קלמן — און ער האָט אַ צי געטאָן די האַנט צום פאַפּירל.

— ניין, דאָס ליד געהערט צו מיר...

און צווישן א. ווייטערן און קלמן איז פאַרגעקומען אַ קאַמף פאַר די „קירכנלעך“.

פון דעם אינהאַלט פון די אָפּגעהאַקטע און קורצע ווענדונגען, וואָס זיי האָבן זיך ווי אין רונדן איבערגעוואָרפן איינער מיט דעם אַנדערן צוליב מיין ליד, האָב איך פאַרשטאַנען, און קלמן און א. ווייטער, וואָס האָבן געהערט צו דעם „פונד“, זיינען אָבער נישט אייניק אין געוויסע פּראָגן און יעדער געהערט דערפאַר צו אַ פאַרזונדער גרופּע. אין וואָס פּאַשטייט דער אונטערשייד פון ביידע גרופּן, וואָס האָבן איין ציל, האָב איך דעמאָלט נישט פאַנומען. די אומלעגאַלע „בלעטער“, וואָס יעדע גרופּע האָט אונטערגעדריש אַרויסגעגעבן, האָב איך נישט נאָכגעפּאַלט. פאַר מיר אַליין איז אָבער זייער קאַמף — ס'איז געווען אַן אמתע קריג צווישן זיי — געווען אינטערעסאַנט און געוועקט מיין נייגער אָן און פאַר זיך און ס'האָט מיך זייער געוואונדערט און אין דער זעלבער צייט — געשמייכלט... צוויי גדולים פון דער באַוועגונג, אַזוינע שטרענגע, ערנסטע, איבערהויפט קלמן — שלאָגן זיך פאַר מינס אַ ליד. איך האָב זיך געפילט, ווי צווישן צוויי פּלאַמען... נאַטירלעך, נעענטער — און נאָך ווי נעענטער ווי אַ חבר און ווי אַ קאַלעגע — איז מיר געווען א. מ. דעוויינישסקי, אָבער קלמן איז דער קינפּשיקער פאַרלעגער פון מיין ביכעלע ליד-דער... דערמיט דאַרף מען זיך אויך רעכענען... אַרויסגעבן אַ קליינע

זאמלונג פון מייע יענע לידער, וואָס „דער יוד“ און אפילו „די וועלט“ האָבן ניט געוואָלט און ניט געקענט דרוקן צוליב געוויסע צו-שאַרפע סאָציאלע מאַטיוון — אַרויסגעבן אַזאָ זאַמלונג האָב איך שוין לאַנג חשק געהאַט. אָבער מייע חבֿרשע געפּוּל צו א. דעווי-נישסקין האָבן גובר געווען די פּראַקטישקייט אין מיד און איך האָב דאָס ליד „די קירכנלעך“ איבערגעגעבן — דעווינישסקין.

דעווינישסקין האָט אָנגעכאַפט מייע הענט אין זיינע און שטאַרק זיי געדריקט און געטרייטלט, אויס דאַנקבאַדיקייט, וואָס האָט זיך געשפּיגלט אין זיינע גרויסע ברוינע אויגן...

קלמן אָבער האָט זיך געפרוּגט...

— גייט, רייזען, איר האָט געטאָן אַ פּעלער... מיר האָט איר

דאָס ליד געדאַרפט געבן...

איך האָב זיך אַנטשולדיקט און האָב אים צוגעזאָגט אַ זוך צו טאָן עפעס אַ ליד אויך פאַר זיין אומלעגאַלער אויסגאַבע.

און ווי מיר דאַכט, האָב איך אים אַוועקגעגעבן איינס פּון יענע צוויי האַלב-אומלעגאַלע לידער, וואָס איך האָב געוואָלט פאַרלייענען אויפן ליטעראַרישן אָונט פאַרן בעקער-שטרייך אין וואַרשע, צו-ליב וועלכן פּרין, פּעקטאַר און רובינשטיין זיינען אַרעסטירט גע-וואָרן...

שלום געוואָרן צוריק מיט קלמן, האָב איך, אָפּגעגענענדיק זיך מיט א. דעווינישסקין — נאָך אַ פּאַר שעה אינטערעסאַנטן פאַר-ברענגען אין זיין צימער — זיך געלאָזט שוין אליין איבער די ווילנער גאַסן, אויפן וועג צו מיין ייִדישן האַטעל, וואָס האָט זיך געגרענעצט מיטן אַרעמען ווילנער ייִדישן קוואַרטאַל. איך האָב עטוואָס, ווי מיט אַ כּיוון, געפּלאַנדושעט, פאַרלאָנדירט זיך אויף דער גוטסקייט און פּריינדלעכקייט פּון די ווילנער יידן, אַז פאַרלאָרן ווערן וועל איך ניט...

איך בין אַריינגעפאַלן אין די סאַמע געדיכטענישן פּון דער ווילנער ייִדישער אַרעמקייט. שטאַלע גאַסן האָבן זיך געדרייט און געשלענגלט, געשטאַלטן, ווי שאַטנב, האָבן זיך פאַרבייגעטראָגן. בליקן פאַרצווייפּלטע האָבן זיך אַריינגעשניטן אין מיין האַרץ. קולות פּון די אַרעמע פאַרקויפּערינג, אין אַלערליי שטאַטעס געוויקלט, וואָס

האָבן אויכערופן זייערע נישטיקע סחורות, „זיצערנס“, ביי קוישן מיט צעפוילטע קליינע עפעלעך, ביים צעבראָכענעם הילצערנעם טראָג-טואַר, האָבן מיר מיט זייערע תּחטונימדיקע אויכרופן געלעכערט די אויערן און דאָס האַרץ... אַ צער, אַ גרויס צער האָט מיך דורכגענומען. יעדערנס פּליק האָט זיך אָפּגעחחמעט אין האַרץ. אַזאַ פּאַרצווייפּלטע אַרעמקייט האָב איך אין וואַרשע, אַפילו אויף דער קראַכמאַלנע, נישט געזען, אויך נישט אויף דער סמאַטשע און אַפילו נישט אין מיין מינסק, אין דער „טאַטערשער“ גאַס, אויף די פּלאַטעס. און אַט גיט מיך אַ שלעפּ אַ הויכער, מאַגערער ייד, וואָס שטייט פאַר אַזאַ מין קראַם פון אַלע, פאַריכטע אויסגעפרעכטע און צורעכט-געמאַכטע מענער-קליידער.

— אַ מאַנטל, יונגערמאַן, אַ מאַנטל...

פון איין זייט ווער איך אויפגערינגט, וואָס ער שלעפט מיך, פון דער אַנדערער זייט — אַ הויכער מאַגערער ייד, מיט פאַר-שמאַכטע ליפּן און שפיציקע אויגן, וועלכע זוכן צו ראַטעווען זיך פון אונטערגאַנג — מאַכט מיך גוט און מילד:

— ניין, ר' ייד, איך דאַרף נישט... און איך בין שוין ביז אויף זיך, פאַראַס איך דאַרף נישט און קויף ביי אים גאַרנישט. אָבער אַט קומט מיר אַנטקעגן אַ ייד מיט ציצית, קמיעלעך און לוחות פון שנת תרס"א, און איך פאַשלים, אַז אַ קמיע און ציצית טאַקע נישט, אָבער אַ לוח...

איך קויף ביי אים אַ לוחל און גיב אים אַ גאַנץ צענגראַשן-שטיק, אַ מאַך טוענדיק פריינדלעך מיט דער האַנט אויף דער רעשט...

דער ייד פאַרשטייט מיך, נעמט צו די מטבע און זאָגט נישט קיין וואָרט. געפעלט עס מיר פון אים. אַ קלוגער איידעלער ייד, און עפעס פול מיט סודות. ווען איך זאָל זיך מיט אים פונאנדערריידן, וואָלט איך פיל געוואָר געוואָרן. דער ייד טראַגט אָבער אין זיך די סודות פון דער אַלטער ווילנע. נישט צו דערגיין און נישט צו דערפאַרשן.

פאַרנאָכט קום איך אין האַטעל. גיי אַריין אין מיין צימערל און פון די אַלע שווערע איינדרוקן, וואָס איך האָב באַקומען אין

די אַרעמע ווילנער גאַס, האָב איך שיר ניט באַקומען אַ נערוויך-
דערשימערונג. די אלע בילדער האָבן מיך פאַרפאַלגט. איך הייב
אַן מורא האָבן פאַר אַ צוזאַמענברוך, הגם איך האָב דערפון קיינמאַל
ניט געוואוסט. איך האָב זיך געפילט צעשרויפט, ווי ערב-משוגעת...
ווי אזוי איך האָב אין אזאַ צושטאַנד געקענט עפעס שרײַבן,
פאַרשטיי איך ניט. אָבער געטריבן פון אַ שטאַרקן געפיל, גע-
מישט פון צער און פראַטעסט, האָב איך זיך געוואָרפן צו דעם
פאַפיר, אַוועקגעשטעלט דעם טיטל גלייך ביים אָנהייב:
„ערב משוגעת“...

און עס האָבן אַ שטראַם געטאַן, אַ פּלייץ געטאַן בילדער,
ווי פּוונד, אָן אַ צוזאַמענהאַנג, וואָס האָבן אָבער געהאַט אַ אינער-
לעכע לאַגיק. עס האָבן זיך אַ גאַס געטאַן ווערטער פון אַ דורב-
גענומענעם צער פון פאַרצוהייפּלונג און פראַטעסט... איך האָב גע-
לאָזט די פּעדער פריי, ניט אויסן געווען קיין קונסט...
אַנגעשריבן בײַ אַ זעקס זײַטלעך אין פראַנצ, האָב איך זיך
דערפילט דערלייכטערט. הייסט עס, אַז זיך אליין האָב איך מיט
מיין שרײַבן געהאַלפן, פאַרלייכטערט דעם צער...
האָב איך דאַן געמיינט, אַז איך האָב אַנגעשריבן עפעס אזוינס,
וואָס עס וועט אויפּטרייסלען די וועלט...
אויף מאַרגן בין איך אַוועקגעפאַרן אין וואַרשע.

* * *

בײַ מיין אַנקומען אין וואַרשע איז געווען אַ שיינער האַרפּסט-
טאַג. מיין וואוינונג ביים סטאַליער האָב איך בײַ מיין אָפּפאַרן קיין
מונסק — אָפּגעלאָזט. בין איך אַראָפּ מיט מיין קליינעם טשעמאַדאַנדל
גלייך צו גאַמבערגן. ווי מיר דאַכט, האָט ער דאַן געוואוינט אויף
פּאַווע-גאַס, מיט איינעם אַ יונגמאַן עפשטיין, אַ טיפּ, וועלכן נאָמ-
בערג האָט „עקספּלואַטירט“ פאַר אַ דערציילונג. איך האָב גאַמבערגן
גראַד געטראָפּן אין צימער מיט אַשן, וועלכער האָט זיך שוין באַ-
פרייט פון די קומטער לאַנגע מלבושים און שוין געטראָגן אַ קורץ

א. רייזע, ערשטער טייל

דעקל מיט הויזן געקעמלטע, דאכט זיך, איבער די שיך. ער האָט זיך שוין געשניטן אויף אַ פראַנט. ער איז שוין טאַקע שענער געוואָרן, זיך שנעל אַסימילירט אַלס „דייטש“, הגם געלאַכט, ווען עס האָט אים עפעס געפּעלן, האָט ער נאָך אַלין אויפן קושטער גומח — פּריי און יינגלש, אַז עס איז געווען אַ פּרייד צו הערן. צי האָב איך מיטגעבראַכט עפעס קליינגעלט פון מיין אַוואַנס אויף דעם האַנאַראַר פאַר מיין ביכעלע לידער, וואָס א. גאַסעליק האָט גערעכנט אַרויסצוגעבן — דער גאַנצער האַנאַראַר האָט לויטן אַפּרייד געדאַרפט זיין 25 רובל — צי איך בין געקומען אָן געלט, — אָבער אויפן טיש ביי נאַמבערג איז גלויב געשאפן געוואָרן אַ „סעודה“, אָנהייבנדיק פון שטאַרקן טיי, וואָס נאַמבערג האָט אַליין געקאַכט (ער האָט זיך בכלל געהאַלטן פאַר אַ גרויסן קענער אין טיי, סיי אין קאַכן סיי אין פאַרפאַרען אים, ווי ער וואָלט ניט געווען קיין „פּוילישער“, נאָר אַ „רוסישער“) — אָנהייבנדיק פון טיי ביי די פּיינע זעמעלעך, די אמתע וואַרשעווער, וואָס דער נאַמען „זעמל“ האָט זיי טאַקע פּוין געפאַסט — פּוין אמתן זעמלעל. אפשר איז נאָך צו דער „סעודה“ געווען נאָך עפעס פון מיין ליטווישן מאַכל, וואָס איך פלעג שוין מוזן אַליין אַרויפברענגען, ווייל נאַמבערג אַלס „אַריסטאָקראַט“ האָט זיך דערמיט ניט געוואָלט עסקן, הגם עסן פלעגט ער עס יאָ... איבערהויפּט אָבער אַש, וואָס פלעגט שטענדיק — און עד-היום — לאַכן פון מיין „ליטווישן מאַכל“, איז ווען כּ׳פלעג עס אַרויפברענגען און מאַכן עס און צעשניידן — פלעגט ער עס עסן מער ווי איך. פאַרשטייט מען דאָך שוין, וואָס פאַר אַ פּוין מאַכל דאָס איז געווען... צו וואָס נאָך אַנרופן מיטן נאָמען, וואָס איז באמת ניט עסטעמיש און אפשר אויך ניט עמיש... אונטערגעלענט דאָס האַרץ, האָב איך אויף נאַמבערגס פּראַגע — צי אַליין זיך אַרויסגערופן — אַרויסגענומען מייע פאַר „זאַכן“, וואָס איך האָב אָנגעשריבן אין דער וואָך פון מיין זיין צו גאַסט אין מינסק און אין די פאַר טעג אין ווילנע, און האָב עס פאַרגעלייענט נאַמבערגן.

אַז איך האָב איבערגעלייענט די אימפּראָוויזאַציע „ערב משועתה“, דערציילנדיק אים פּריער, ווי אַזוי איך האָב עס אָנגע-

שריבן, איז נאָמבערג, צו מײן פאָרוואַנדערונג, געפליבן דויק. ער האָט אָבער געזאָגט: זייער גוט... מיר איז דאָס געווען ווייניק... איך האָב דערוואַרט אַ מער באַגייסטערטע מיינונג. הערפאַר אָבער האָט אים די דערציילונג „צוריק אויף דער שמעלע“, וואָס איך האָב שוין פאָרגעלייענט אָן גלויבן אין איר גרויסן ווערט – אַרײַנגע־בראַכט אין התפעלות. ער איז געוואָרן נאָך פריינדלעכער אין זײַער גוט געשטימט. און ענדלעך האָט ער מיר אַ יום־טובֿדיקער פאָרגעלייגט גיין צו פּרעגן, הגם עס איז געווען אַ וואַכעדיקער מאָגל. איך געדענק ניט, צי אַש איז אויך מיטגעגאַנגען. איך גע־דענק נאָר, ווי אויפן וועג צו פּרעגן האָט מיר נאָמבערג מודה גע־ווען, אַז „ערב משוגעת“ געפעלט אים לחלוטין ניט. ער האָט גע־זאָגט „גוט“ בלויז דערפאַר, ווייל איך האָב זייער „שלעכט“ אויס־געזען און ער האָט מיך ניט געוואָלט מצער זיין. איצט אָבער, אַז „צוריק אויף דער שמעלע“ איז אים אַזוי געפעלן, נעמט ער צו־דיק זיין גוטע מיינונג וועגן „ערב משוגעת“... – איין זאך אַ גע־ראַטענע איז אויך גענוג.

האָט עס מיר אַ פאָרדראַסן, אַ געפרייט און נאָך מער אָבער געוואַנדערט, וואָס נאָמבערג – דער שטרענגער, און ניט שווינגע־דיקער – האָט זיך בײַ אַ מיינונג גערעכנט מיט דעם שלעכטן אויס־זען פון שרייבער, מעג דער שרייבער אפילו זיין אַ חבר... אַזוי איך האָב געמיינט, אַז בלויז איך בין דערצו אין אַ זעלמענעם פאַל פעיק... פּרעגן האָבן מיר געטראָפן אין דער היים און אויך אין אַ גוט־טער שטימונג. ער האָט מיך אַלס נאַסט פריינדלעך באַגעגנט. נאָמ־בערג האָט גלייך געמאַלדן, ווי ער וואָלט אָפּגעגעבן אַן אָפּזיעלן דאַפּאַרט.

– רײזען האָט אָנגעשריבן אַ זייער גוטע דערציילונג...

פּרעגן האָט דעם דאַפּאַרט אויכגעהערט ערנסט און זיך גע־ווענדט צו מיר נאָך פריינדלעכער:

– נו, לאַיענט... – האָט ער גערעדט שוין ייִדיש...

– איך האָב צוויי זאַכן... – בין איך זיך מודה...

– לאַיענט באַדע – האָט ער גוטמייניק געשמיכלט.

איך האָב נאָך אליין געמיינט, אז „ערב משוגעת“ איז אַ גרויס ווערק. מיט אזא אימפעט געשריבן... פּרין האָט אויסגעהערט, רוזק מיך אַנגעקוקט און נאָך רוזקער געזאָגט:

— עס טויג ניט... זייער אַ שלעכטע זאָך...
און גרויזאָם געעצהט:

— צערייסט עס...

איך האָב זיך אזש פאַרלאָרן...

איך בין אָבער ניט געווען זיכער אין דעם אמת פון זיין שטרענגער מיינונג, געפרוּווט, קעגן מיין געוויינהייט, מיט פּרין זיך דינגען, געבראָכט פּאַוויזן:

— כּוּהאַב עס געשריבן — זאָג איך — מיט גרויס פייער...
(אָדער אַן ענלעכן פּאַוויז אַזאַ).

— אָט דערפאַר טויג עס טאַקע ניט, — האָט פּרין געשטימלט, קוקנדיק אויף מיר אין דער זעלבער צייט מיט פּריינדלעכקייט און אַפילו מוטגעפיל.

אַ ברירה האָב איך געהאַט. האָב איך געהאַפּט, אַז די צווייטע זאָך „צוריק אויף דער שטעלע“, וועט ראַטעווען די לאַגע. און נאָך ווי געראַטעוועט.

— דאָס איז ווירקלעך אַ גוטע דערציילונג... זייער אַ גוטע, — האָט ער עטלעכע מאל באַטאָנט...

און גייענדיק צוריק מיט נאָמבערגן, האָב איך שוין אַ כּך בעסער אויסגעזען...

* * *

מיט אַ פּאַר וואָכן שפעטער, ווען די אַונטן זיינען שוין גרע-כער געוואָרן, ערב ווינטער, האָפּן זיך פּאַניט די שוין פּון מיר דער-מאָנטע פּרוּוואַטע ליטעראַרישע אַונטן. דער ערשטער „אַונט“ איז פּאַרגעקומען אין דער וואוינונג פון סאַלאַמעע פּערל, אַ פּויליש-יידישע שריפטשטעלערין, אַ געוועזענע מיטאַרבעטערין כּון דער אַז-מילאַטאַרישער פּוילישער וואָכנשריפט „איוראַעליאַ“, וואָס איז ער-שינען אין וואַרשע יאָרנלאַנג. אַדאנק פּרין האָט סאַלאַמעע פּערל,

א הויך-באגאמטע נאָוועל־סטיין, אָנגעהויבן שרייבן ייִדישע דערציִי-
לונגען און זיי פאַרעפנטלעכט נאָך פריער, אין פרעסע, יום-טוב-
בלעטלעך". אירע ייִדישע דערציִלונגען האָבן צוגעצויגן די אויפמערק-
זאַמקייט פון די בעסערע לעזער. אַ סביבה-שרייבערין, מיט אַ חוש
פאַר הומאָר, האָט זי מיט ווייבלעכער צאַרמקייט געשילדערט אַ ריי
מיפּן מערסטנס פרויען פון דער אַרעמער חסידישער וועלט... אויך
אין "יוד" האָט זי פון צייט צו צייט אָנטייל גענומען. אַליין אַ
לערערין פון פראַנצויזיש אין רייכע, עכט אַסימילאַטאָרישע הייזער,
האָט זי געמאַכט דעם אַינדרוק אַלס איינע פון זייעריקע, דאָך
אין אונזער ייִדישער סביבה האָט זי זיך געפילט זייער היימיש אין
מיט מיר האָט זי גערעדט פלויז ייִדיש און דווקא מיט דעם פּוּ-
ליש-ייִדישן פּאָלקסמילעכטן אַקצענט, מיט אַלע חנולעך. צו פּרצן
האָט זי זיך פאַצויגן מיט גרויס אַכטונג און פאַרערונג, ווי צו אַ
גרויסן דיכטער און אין דער זעלבער צייט ווי צו אירן אַ ליטעראַ-
רישן לערער. און ווירקלעך זיינען אירע דערציִלונגען אין פרעסע
„בלעטלעך" געווען פיל געלונגענער, ווי די דערציִלונגען, וואָס זי
האָט פאַרעפנטלעכט אין „יוד". קענטיק, אַז זיי זיינען דורכגעגאַנגען
פּרעסע רעדאַקציע. און אויף אויסבעסערן דערציִלונגען און אַפילו
לדער איז ער, מיט זייער זעלטענע אויסנאַמען, געווען אַ פּאַזונדער
מין קינסטלער.

אויפן ליטעראַרישן אָונט אין פּאָלאַמעע פּערלס וואַיינונג זיינען
יענעם מאל זיך צונויפגעקומען פֿי אַ פּופצן-צוואַנציק געסט, כמעט
אַלע שרייבער, מיט דער אויסנאַם פון אַדוואָקאַט קאַן, וועלכער איז
געווען איינער פון פרעסע הייסטע חסידים, הגם ער איז געווען מער
אַסימילאַטאָריש געשטימט איידער ייִדיש. צוליב פּרצן האָט ער שוין
אויך אויף אונז, יונגע „זשאַהאַגאַווע פּיסאַזשי", געקוקט מיט עט-
וואָס אַכטונג און מיט מיר האָט ער גערעדט אַפילו רוסיש, וואָס
דאָס איז פון זיין זייט, אַלס גוטער פּאָליאַק, געווען אַ מין קריבן...
און אפּשר איז ער מיר אין האַרצן געווען יאָ גענייגט צו דער
נייער ייִדישער ליטעראַטור, וואָס איז שוין דעמאָלסט אַריינגעדונגען
אין די העכערע וואַרשעווער קרייזן? — גענוי האָב איך אים ניש
געקאַנט.

אויף יענעם אָונט, ביי סאַלאַמעצ פּערל, איז פּרין געווען נאָך מער הויפט-מחותן, ווי אלע מאָל, ביי די ליטעראַרישע אָונטן. ער האָט דאָן פאַרענדיקט זיין גרעסערע דערציילונג — דער אָנהייב פון זיין „פּאַלקטימלעכע פּעריאָד“ — „זיבן חופות“, וואָס האָט זיך שפּעטער אין פּאַרזעצונגען גערודקט אין „יוד“. די פּאַרזעצונג האָט גע-דויערט ביי איבער אַ שעה. די פּאַבליק אַדער די פּאַבליקס בון דער דערציילונג זיינען געווען העכסט פּאַנטאַסטיש, „אויפן טויזנט-און-אין-נאַכט-שטייגער, און אין דער זעלבער צייט — פּאַרפּלאַנטערט; אַלפּאַלס הערנדיק אים פּאַרלעזן, איז שווער געווען צו כאַפּן דעם פּאַדעם. די זאך האָט נישט אויסגענומען. פּילע פון די צוהערער, צווישן זיי נאָמבער, האָבן נאָכדעם גענומען דאָס וואָרט און אויף אַ זייער פּאַרויכטיקן אופן האָט יעדער דאָס ווערק מבטל געווען... פּרין האָט זיך קיים באַהערשט. ער האָט געשטייכלט, אָבער ווער עס איז געווען אַ מבין — און איך בין עס גראָד געווען — האָט דערקענט, ווי עס אַרט אים שטאַרק. ער האָט שפּעטער נאָך די אלע „ווערטער“, האַלב שטייכלענדיק, האַלב בייז, גענומען דאָס וואָרט און פּאַרטיידיקט זיין ווערק, וועלכע ס'איז אים דווקא זייער טייער געווען. ער האָט אין דער דאָזיקער העכסט-פּאַנטאַסטישער דערציילונג אַרײַנגעגעבן פּיל פון זיינע אידעען, מיטבאַלן. מיט דעם דאָזיקן ווערק האָט ער, אַפּילו שפּעטער שוין, געהאַפּט פּיל צו דער-גרייכן, ער האָט אַפּילו געפּלאַנט אַרויסצוגעבן עס אין אַ פּאַונג-דער ביכל, רייך אילוסטרירט.

אויך איך האָב גענומען דאָס וואָרט. מיר דאַכט, אַז עס איז געווען דאָס ערשטע מאָל. איך האָב זיך גראָד יענעם אָונט גע-פּילט מוזיקער, ווי שטענדיק אין יענער צייט, אַלס „יונגער“ און אָנפאַנגער... דערצו איז מיין דערציילונג „צוריק אויף דער שטעלע“ געווען אויפן פּראָגראַם פון אָונט... און ער-היום פּאַרשטיי איך נישט, צוליב וואָס האָב איך זיך געשטעלט אויף דער זייט פון די קעגנער פון די „זיבן חופות“. איך געדענק בלויז אין מענה מינע קעגן דער זאך, דווקא אַ ריכטיקע, אָבער אַ צו-שאַרפע: „ס'פּעלט די נאַוויטעט... עס פּאַקומט זיך דער אַינדרוק, ווי אַ מענטש, וואָס גלויבט אַליין נישט אין ניסים, דערציילט עס פאַר אונז... אַפּ-

געזאָגט דאָס און גלייך חרטה געהאַט, ניט דערפאַר וויל איך האָב מורא געהאַט פאַר פּרעגן, און סײַ-ווי-סײַ האָט פּרעגן דווקא ליב געהאַט די, וואָס טרעטן אַמאָל אַרויס קעגן זײַנס אַ ווערק. מיך האָט נאָר פאַרדראַקן, וואָס שוין צופיל האָט מען אין יענעם אָונט זיין ווערק מבטל געווען. איך בין זיך איצט מודה, אַז עס איז געווען פון מיר ניט נאָר אַ אומטאַקטישקײַט, נאָר פשוט אַ יוגנט-לעכע לייכטזיניקײַט.

ווען איך האָב גערעדט די עטלעכע ווערטער, אמת מיט גרויס פאַרזיכטיקײַט און יראת-הכבוד פאַרן רבין, האָט פּרעגן געדענקן איך. אויף מיר געקוקט מיט אַ מאַדנעם שמייכל, אַ גוממוטיקן דווקא, נאָר ווי מיט פאַרוואַנדערונג:

— אויף דיר וואָלט איך זיך דאָס ניט געריכט.

פאַר אַבער איז פאַרנעקומען אַן אַנטראַקט. פּרעגן האָט פאַקומען זיין שטענדיק פּרײַלעכע לוינע, ווי אַלע מאָל, ווען ער איז געווען צווישן מענטשן, געוויצלט זיך און איר, ווי שטענדיק, געוואָרן די נשמה פון דער אינטימער פאַרזאַמלונג.

עס איז אַנגעקומען מיין רײ. איך האָב אַרויסגענומען אַכט פאַר-שריבענע פּלעטלעך און אַנגעהויבן פאַרצוליינען די דערציילונג „צו-ריק אויף דער שטעלע“.

מען האָט מיר ביים סוף פון מיין פאַרלעווונג שטאַרק אַפּלאַ-דירט. סאַלאַמעע פּערל אַליין האָט מיר זייער האַרציק פאַדאַנקט פאַר דעם פאַרגעניגן, וואָס איך האָב איר פאַרשאַפט מיט דער דער-ציילונג.

ענדלעך האָט פּרעגן גענומען דאָס וואָרט. איך געדענקט ניט, צי האָט ער גערעדט אין ייִדיש, צי אין פּויליש, ווי זיין געניאַלער „קאַפּרוז“ האָט אַמאָל אויסגעטראָגן. איך געדענק בלוז, אַז ער האָט די דערציילונג אַנאַלויזירט מיט גרויס ערנסט. עס האָט געקלונגען, ווי אַ קריטיק, אַ גערעדטע קריטיק. אַנגעוויזן אירע פאַר פּעלערן, און גערימט פּולע שטעלן, וואָס האָבן נאָך זיין מיינונג פאַרמעגט טראַגישן הומאָר...

און עס איז שיר נישט אויסגעקומען, און אין יענעם אָונט האָב
 איך געהאט מער ערפאלג ווי פּרין אליין, צוליב וועלכן, איינגעלך,
 דער ליטעראַרישער אָונט איז פּאַרנעקומען. פּרין אליין האָט מיט זיין
 פּריינדלעכן וואָרט דעם דאָזיקן ערפאלג פּאַראורזאכט...

א י נ ה א ל ט

ערשטער קאפיטל

זייט

דאָס אַמאָליקע ניט ליטעראַרישע שטעמל. — מיין פּאָטער אַלם
איינזאַמער דיכטער. — מיין פעטער הירש דער למדן, זיינע
ספרים אין העברעיִשע ביכער. — מיין פּאָטערס דייטשע קלאַסי-
קער. — די פּריוואַטע ביבליאָטעק. — יבנה"ז קומט אָן קיין קאָי-
דענאָוו. — מיין ערשטע באַקאַנטשאַפּט מיט אים. — די ליטעראַ-
רישע אוצרות, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט. — מיין ערשטע ניט
געלונגענע „קאַרעספּאַנדענץ“ אין דער פעטערבורגער וואַכנשריפט
„דאָס יודישע פּאָלקסבלאַט“. — די אַנטערקונג פון ביזן רעדאַק-
טאָר ישראל לעווי. — מיין עגמח-נפש. — איך ווער ענדלעך
א „קאַרעספּאַנדענט“ 5

צווייטער קאפיטל

מיינע ערשטע לידער. — דאָס וואַרטן אויף דעם ענטפער פון
דעם רעדאַקטאָר. — פּרוגס און פּרישמאַנס לידער אין „פּאָלקס-
בלאַט“. — דער אונטערנאַנג פון „פּאָלקסבלאַט“. — די ליטע-
ראַרישע אַטמאָספּערע אין יבנה"ז'ס הדר. — די בריוו צו אים
פון ד"ר ש. מאַנדעלקערן, ראַובן בריינין און אַנדערע גדולים. —
איך גיב אַרויס אַליין אַ געשריבענע צייטונג. — מיין ערשטער
בריוו צו יעקב דינעוואַן אין וואַרשע. — איך ווער אַ ביכער-אַגענט. 21

דריטער קאפיטל

פּרצעס ערשטער בריוו צו מיר. — מיינס אַ ליד אָנגענומען פאַר
דער ערשטער „יודישער ביבליאָטעק“. — מיין פּרייד. — יבנה"ז
און מיין פעטער דער למדן ווילן מיין פּרייד צו-נישט מאַכן. —
מיין פּאָטערס באַציונג צו מיר און צו פּרצעס בריוו. — איך ווער
אַ לערער אין אַ קליין שטעטלע. — מיינע באַזוכן אין מינסק. —
דער מינסקער שולחניף. — מיין פּרייד פון דעם ערשטן גע-
דרוקטן ליד. — דער פּרייז פאַר אַ האַלבער שעה לייטענן דאָס

זייט

וואונדערלעכע בוך. — מיון אוועקפאר קיין מינסק. — מאַטעריעלע
נויט. — מיון באַקאַנטשאַפט מיט אַ יידישער סאַציאַליסטקע. —
אירע געפערלעכע געסט. — די ערשטע טריט פון דער סאַציאַ-
ליסטישער און רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין מינסק.

33

פערטער קאפיטל

מיינע באַזוכן אין די בתי-מדרשים. — די תלמוד-תורה-שול. —
דער נייער קרייז און זיין ווירקונג. — דער באַנד שוויטשענקאָס
לירער. — מיון שטרענגע קרובה וועקט מיך צו ליטעראַרישער
אַרבעט. — מיון ערשטע דערציילונג אויף שמו"רס מאַניער. —
אַ נייע דירה ביי אַנדערע קרובים. — מיון קוויטע די סאַציאַ-
ליסטין. — איר מאַן דער זינגער. — דאָס ערשטע פרייהייטס-
ליד פון ערעלשטאַט. — דער אומפאַרגעסלעכער רושם. — איך
ווער אַ מחבר.

45

פינפטער קאפיטל

די רירנדיקע אויפנאַמע. — מיינע מתנות, די לירער. — מיון זיידע.
חיים יודע מערליים דער קריטיקער. — זיין אַרויסטריט קעגן
אליקום צונזער אין „הצפירה“. — דער ענטפער פון אליקום
צונזער. — נחום סאַקאַלאָום בריוו צו מערלייסן. — די פאַבריק
אין שטעטל. — די אויפּוואַכונג. — דעם פאַבריקאַנטס מאַכטער. —
דער מאַדעל פאַר מיון שפעטערדיקער דערציילונג „די נייע סאלה“.

58

זעקסטער קאפיטל

צוריק אין מינסק. — ישובניקעס קומען זוכן מלמדים און לע-
רער. — די מעקלער. — איך קריג אַ באַלעבאַס. — דער דאַרף. —
די באַלעבאַטיים. — איך גיי צו פּוּם קיין מינסק. — אַ בריוו פון
פּרצן. — די ערשיינונג פון מיון ערשטן ביכל. — מיון פאַרלע-
גערס שווער אין שוויגער. — מיון האַנאַראַר אין עקזעמפּלאַרן. —
איך פאַר צוריק אין דאַרף. — מיון קאַנאַק ווערן. — מיון צו-
ריקער קיין קאַיראַנאַוו. — דער רושם פון מיון ביכל. — די
ליידן און פריידן פון אַ יונגן מחבר.

68

זיבעטער קאפיטל

דער פּראַספּעקט „קול מבשר“. — מיון ערשטער בריוו צו שלום-
עליכמען. זיין ענטפער. — דער צווייטער באַנד פּרצעס „ביבליאַ-
טע“.

מעקן. — איך שרייב זי אויס און באקום אַ גרויסן רעכאַט. —
 מיין אַנשציקונג. — מייע ווייטערדיקע לידער. — פרץ איז מיך
 הושר שיר ניט אין פלאַנאַט. — מיין אומשולד. — שלום-עליכמם
 ווייטערע בריוו. — מיין פעטער הירש דער למדן אַלס פילאַסאָ-
 פישער שרייבער. — דער סיורפריז. — איך ווער אין אַ צייט
 אַרום מיטאַרבעטער אַזש אין אַ פילאַדעלפיער יידישער צייטונג. —
 81 איך גיי „דינען“

אַכטער קאַפּיטל

מיין פּאָטער קומט פון וויניצע. — מיין ברודער זלמנס דער-
 צינג. — מיין שוועסטער שרה-בתיה אין מאָהילנער רוסישער
 „אומשילישטשען“, איר ערפּאָלג ביי די לערער. — מיין פּאָ-
 טערס היכעלע שירים „יונה הומיה“. — זיין באַזוך ביי פּרען
 אין וואַרשע. — פּרעסע אויפּנעם. — מיין פּאַרדראַס. — פּרעסע
 „יום-טוב-בלעמלעך“. — די צייט פון מיין ערב „סלזשעשען“. — די
 ריזע קיין קאָונע אין אַ פּראַכטיצוג. — די רוסישע סאַלדאַססקע
 לידער. — דער קאַמאַנדיר פון פּאַלק. — די קאַזאַרמע. — דער
 ערשטער איינדרוק. — דער עלטסטער אונטער-אַפיציר. — דער
 ראַטנער שומסער. — דער פעלדזשעל. — מיין שכן אויף דער
 95 „נאַרע“. — זיינע פילאַסאָפּישע פּראָגן.

ניינטער קאַפּיטל

דאָס גרויע לעבן. — מיין „דיאַרקע“. — דער ראַטנער קאַמאַנ-
 דיר. — איך בין אַ למדן אין „סלאָוועסנאַסט“. — דער פּריווי-
 לעגירטער סאַלדאַט-אינסעליגענט. — מיין פּריינדשאַפּט צו אים. —
 מיר אַמפּערן זיך איבער פּושקין, לערמאַנאָו און נעקראָסאָו. —
 אין „אַקאַלדאַק“. — דער עלטסטער דאַקטאָר. — זיין יידישער
 „דענעשטיק“. — דאָס בית-מדרש'ל הינטער אַ וואַנט פון קאַזאַר-
 מע. — זער ישיבה-בהור דער „זשאַרגאַניסט“. — מיין ליד „דער
 גמרא-ניגון“. — דער קאָונער דיכטער וויליאַם קייזער. — זיין
 107 פּאָטער דער מיליטערישער שניידער

צענטער קאַפּיטל

וויליאַם קייזערס פּאַמיליע. — די מאַכטער די סאַציאַליסטין. —
 נייע באַקאַנטשאַפּט. — אַ העפּט „צוקונפּט“ אין שוואַרצע סאַווע-
 לעך. — אין אַ יידישער בוכהאַנדלונג. — מיין באַגעגעניש מיט

111

קלעבאנאווין. — דער קאמאשנשטעפער, שקליאר, מיין מעצענאם. —
 איך ווער אַ מוזיקאַנט. — ר' יצחק-אלחנן, אַ פריינד פון יידישע
 סאַלדאַמן. — דער רושם פון זיין מויט. — די חברים סאַלדאַמן
 פאַרערן אַן עלעניע, איך גיב זיי נאָך. — די עלעניע ווערט אַפּ-
 געדרוקט אין פאַרלאַג הורוויץ. — מיין פראַקטישער חבר, דער
 מוזיקאַנט ברוכאַנסקי. — ער רעדט מיך אַן צו פאַרקויפן די
 עקזעמפלאַרן. — בעל-מחשבותעם מוסער

120

ע ל פ ט ע ר ק א פ י ט ל

מיין ליד וועגן שמיין אויף „קאַראַלי“. — מיינע אַנדערע לידער
 פון יענער צייט. — דער נייער קאפעלמייסטער. — דער נייער
 קאמאנדיר פון פּאָלס — אַ ליבהאַפער פון מוזיק. — די ניי אַנגט-
 קומענע היימישע מוזיקאַנטן. — דער וויאַלאַנטשעליסט סמופעל
 פון ווילנע. — דער טראַמפּאַניסט הורוויץ. — איך ווער אים
 יחסן. — אונזער אַרקעסטער טיילט זיך אין צוויי — שטרייך-
 אַרקעסטער און בלאַז-אַרקעסטער. — דער שטרייך-אַרקעסטער
 פאַרט אויף גאַספּראַלן קיין ליבאַווע. — איך שפּיל אין קאָוונער
 גאַרטן. — דער יידישער געהילפּס-קאפעלמייסטער. — זיין באַ-
 ציונג צו מיר, — די שפּאַצירנדיקע פאַרלעך אין קאָוונער
 גאַרטן. — א. דעווינישסקי (א. וויטער) און דמיטרי צענוזאַר. .

135

צ ו ו ע ל פ ט ע ר ק א פ י ט ל

די דריי נייע חברים-קאַלען. — א. דעווינישסקי אין די ערשטע
 יאַרן פון זיין שאַפן און סאַציאַליסטישער פעטיקייט. — די בריוו צו
 אים פון פרצן. — פרעך אַלס זאַמלער פון פּאָלקס-לידער. — זיין
 העברעיִשער שיר „הגשר“. — דמיטרי צענוזאַר פאַרגלייבט מיך
 צו ניעקראַסאָווין. — די ערשטע קאפּיטלען פון מיין פּאָעמע „מיין
 צוריקקער אַהיים“. — י. פּראָפּוס און די בריוו צו אים פון
 פרצן. — זיין באַראַקטער. — דער אָנהייב פון דער ציוניסטי-
 שער באַוועגונג. — דער אַרעסט פון א. דעווינישסקי. — מיינע
 בחבים אין זשאַנדאַרמטריע. — מיין שרעק. — אַ טייל באַקום
 איך ענדלעך צוריק. — דער קאָוונער ראַבינער אַלס צענוזאַר. —
 מיינע קורצע באַגעגענישן מיט א. דעווינישסקי אין שטאַטנאַרסן. —
 דער אומהיימלעכער זשאַנדאַרמסקער פּאַלקאָוויק אַ פאַטריאַט פון
 אונזער אַרקעסטער. — מיין שרעק פאַר אים

146

דרייצנטער קאפיטל

ערב באַשרייבונג — אַ ציריקבלוק אויף דער צייט פון מיין די-
 נען, — מייע פארברעכנס קעגן דער דיסציפלין. — די שיינע
 דינסטמידל און אירע פאַלקס-לידער, — די צאָרישע מאַנעוורע
 אין 1897. — מייע שפּאַצירן בנגבה קיין ביאַליסטאָק. — איד
 שפיל פאַרן קייסער. — מיין ציווילער נייער אַנצוג. — ווידער
 לייבקע מוזיקאַנט, דער יידישער קאַפּעלמייסטער. — מיין האַנאַ-
 ראַר פאַרן שפּילן. — אין מינסק. — קאַפל דעם שמידם באַ-
 רימטער הויף. — מיין שוועסטער אַלם עקספּערנע. — מיין ברוי-
 דער זלמן אַלם געשיכטע-קענער. — מיין ברודער הירשל אַלם
 אַרגאַניזאַטאָר און אַנגיטאַטאָר. — מיין באַקאַנטשאַפט מיט רחל
 ברכות. — איר אַנטציקונג פאַר א. ליעסינס לידער. — מיין
 פאַרערונג צו איר. — א. ליטוויץ

פערצנטער קאפיטל

דער שפּאַרקער איינדרוק פון א. וואַלס מאַרערנע לידער. — די
 איינציקע דעמאָלטיקע לידערזאַמלונג נאָך פּרוגס „לידער און
 נעדאַנקען“. — דער שפּילשטאַנד אין דער יידישער ליטעראַטור. —
 איד ווך ניים אין די מינסקער בוכהאַנדלונגען. — מיין קאַרעס-
 פאַנדענץ מיט א. דעווינישסקין. — „יונגע קרעפטן“. — די
 אַנאַנס אין „המליץ“. — די ערשטע „יונגע קראַפטן“. — מיין
 אַנטשויוונג. — איד בין מכבד רחל ברכות מיט טעאַטער. —
 מיין באַזוך אין קאַידענאַוו. — ווידער אין אַ דאַרף. — איד פאַר-
 ענדיק די פּאַעמע „מיין צוריקקער אַהיים“. — מיין פּרייד נאָכן
 איבערשרייבן. — צוריק אין מינסק. — די בשורה וועגן דער
 צווייטאַכנשריפט „דער יוד“

פופציגטער קאפיטל

דער פּריילעכער פּסח. — די פּאַמיליע רופּענטיק. — דער רוי-
 טישער סעמינאַר אין מינסק. — דער העברעיִשער לערער קאַפּע-
 ליוויטש. — דער ענטפּער פון י. ח. ראַווינצקי. — ראַווינצקי
 אַלם קרויסקער. — איד אַמפּער זיך מיט אים. — דער ערשטער
 ריכטיקער האַנאַראַר. — דער ערשטער אַוואָנס. — איד פאַר קיין
 וואַרשע. — דער אַריינפאַר. — דער האַטעל. — די ריכטונג
 פון דער צייטשריפט „דער יוד“

זעכצנטער קאפיטל

די אויסנאמע אין „אחיאסף“ — די העברעיִשע אויסגאָבן פון „אחיאסף“ — ליפערטס קולטור-געשיכטע אין פרישמאָנס איבער-זעצונג, — „לוח אחיאסף“ — די מאָנערע ציוניסטישע בראַ-שורן, — קאָפּלאַן דער שטף פון „אחיאסף“, — ניט דערוואַ-רעמט, — מיין באַזוך ביי פּרצן אין דער גמינע, — אין פּרצעס הויז, — פּרצעס גאָספּריינדלעכקייט, — זיין שטרענגקייט אַלס קריטיקער, — זיינע ניט שטאַנדהאַפּטיקע מבינות, — מיין באַ-קאָנטאַקט מיט גאַמבערגן, — מיין נייע דירה אייף דויקע גאַס, — פּרעך פּלאַנט ווידער אַרויסצוגעבן אַ צייטשריפט „קולטור-בלע-טער“, — מינע לידער פאַר די „קולטור-בלעטער“, — גאַמערגן ברענגט מיר צו טראַגן אָן אַוואַנס, — בונדישע אַרבעטער-בערזע, — מיר גייען הוליען, — אונזערע מלחמות אין דעם ציוניסטישן קאַ-פע אויף דויזלנע

197

זיבעצנטער קאפיטל

די ציוניסטישע קאָפע אויך דויעלנע, — קאָטיקס קאָצע אייף גאַ-לעווקעס 31, — ליפּע גאַוואַגורדסקי, — „מהלך הישן“, „מהלך החדש“, פּראָגע אין גלאַצערס רעספּאָרען, — דער אַלמער משכּל, — איך שרייב אָן די דערציילונג „דער שמעק מאַבאַ“, — ראַוויני-קיס ענטפּער, — די „שבתים“ ביי פּרצן, — די פּאַמיליע גרו-זעל, — דער בעקער-שמרייק, — די פּיקטיווע חתונה, — דער פּיקטיווער חתן, — די בלה, — די מחותנים אַלס פּאַרלעזער, — פּרעך, ספּעקטאַר, מ. רובּינשמיין און איד, — דער שפּיאַן אויף דעם „אַוונט“, — דער אַרעסט

212

אַכצנטער קאפיטל

די באַפּריינג פון די דריי אַרעסטירטע אויף דער פּאַרלעזונג, — פּרעך, ספּעקטאַר און מ. רובּינשמיין, — מינע נייע באַקאָנטע רע-וואַלוציאַנערן: פּידלער, ביינוש, מאַטאַלסקי, — ספּעקטאַר אין זיין היים, — דאָס פעסעלע וויין פון בעסאַראַביע, — ספּעקטאַר אין פּרצעס הויז, — דער נייער רעדאַקטאָר פון „יוד“, — דײַר יוסף לוריע, — „דער יוד“ אַלס וואַכנבלאַט, — פּרעך לעזט פּאַר זיין „חסידישע דערציילונג“ און „אויב נישט גאָך העכער“, — די באַגייסטערונג פון די צוהערער, — יעקב דינעוואַנס מאַטיוו, — מיין באַזוך ביי דײַר יוסף לוריע, — שלום-עליכעס רעקאָמענ-דאָר

זייט

דאָציע. — לידער, וואָס האָבן ניט געקענט געדרוקט ווערן אין „יודײַ“ — פרץ פאַקומט צוריק פון „יודײַ“ זיין ליד „ירמיהוּם בריױוו“, — דאָס צוואַנציגסטע יאָרהונדערט 228

פּײַנצנטער קאַפּיטל

מיינע ערשטע טריט אַלס רעדאַקטאָר. — מיין ערשטער און לעצטער „מעצענאַט“, — ייכטער און קויפּמאַן. — איך פּרעג אַ שאַלח ביי פּרצן. — דער „רביױוּ הייסט. — מיינע צרות מיטן יידישן צענזאָר. — דער גרויסער האַנאַראַר פאַר פּרצן. — די געהיימניספּולע פּריילין. — מיין וואוינונג ביים סטאַליער. — די „רעדאַקציע“ פון „צוואַנציגסטן יאָרהונדערט“ 242

צוואַנציקסטער קאַפּיטל

דער לאַנגער ווינטער. — די ריי ביים קוילן. געוועלב. — „הוי ליעט, הוליעט, בייע ווינטן“, — די אַנוועזנהייט פון אַ פּריינד. — ער פאַרזוכט דאָס ליד הייסערהייט. — די פּראַגע, צו זומער און ניט ווייט. — די יידישע לערערין גרוזעל דינגט זיך. — די ערשטע גרויסע „ערשטער מאַי“. דעמאָנסטראַציע אין וואַרשע. — דער שטאַרקער אייגנרוק. — מיר ברעכן די וואַנט. — פּרצעס מיינונג. — מיין דעביוט אין די אומלעגאַלע אויסגאַבן 261

איינציגסטער קאַפּיטל

נאַמפּערגס איינפּלוס. — זיינע שטרענגע מיינונגען. — דער העב רעישער לערער מ. ווילנער. — זיין וואַרשעווער ווייבל. — ליטעראַרישער נאַמען אַלס מיטל צו לעקציעס. — איך שענק מ. ווילנערן אייניקע דערציילונגען. — ער שיקט זיי אַוועק אין דער יידישער „וועלט“ אין ווין. — דער פאַנייסטער פּריוו פון רע. דאַקטאָר. — איך בין איינפּערזוכטיק אויף זיך אַליין... — מיין דערציילונג „רויזעלע“, — פּרצעס פּופּזיקיעריקער יוביליי. — איך אַלס גרויסער מחותן. — אויף סוכות אין מינסק. — מיין אויסגעוואַקסענע שוועסטער שרה-בתי. — די ברידערלעך זלמן און הירשל. — די באַוואוסטזיניקע אַרבעטער בערשטער. — דוידקע, מאַסקע, וואַלק און פּושער. — מיינע ערשטע מעצענאַטן. אַרבעטער. — די שווערע מאַטעריעלע לאַגע אין דער הייס. — איך שרייב אָן מיין דערציילונג „צוריק אויף דער שטעלע“, — דער קלויסטער קעגנ-איבער אונזער דירה. — גלאַקן קלינגען. — „אַך, וואָס קלינגט

זייט

איר קירכנגלאַקן// — אײַך פאַר צוריק קיין וואַרשע. — אײַך
שטעל זיך אָפּ אין ווילנע. — די בוכהאַנדלונג פון א. גאַסעלניק. —
279 הלל וויכנין, דער איבערזעצער. — קלמן דער פּריקאַזשטיק . . .

צווייאונצוואַנציקסטער קאַפיטל

פּיי א. מ. דעווינישסקין (א. וויטער). — די חלוקי-דעות צווישן
א. דעווינישסקי און קלמן „דעם פּריקאַזשטיק//. — דער קאַפּטל
צווישן זיי צוליב מיין ליד „די קירכנגלאַקן//. — א. וויטער
זיגט. — דער שווערער איינדרוק פון ווילנער אַרעמקייט. —
מיין אימפּראָוויזאַציע „ערב משונעת//. — צוריק אין וואַרשע. —
נאַמבערג און אַשם פּריינדשאַפּט. — פּרען פאַרבראַקירט „ערב
משונעת//. — דער ליטע-אַרישער אַוונט ביי סאַלאַמע פעלד. —
פּרעזעס גרעסערע פּאַנאַסמישע דערציילונג „זיבן חופות//. — צו-
רוק אויף דער שטעלע//. — דער גרויסער ערפּאָלג. — פּרען אַליין
רעפּערירט 300